

God. 5., br. 5.
2016.

ISSN 2303-7253

Vakufi u Bosni i Hercegovini

Zbornik radova

IZDAVAČI

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini
Vakufska direkcija Sarajevo
El-Kalem - izdavački centar Rijaseta Islamske zajednice u BiH

ZA IZDAVAČA

Dr. Senaid Zajimović
Mesud Smajić

UREDNIK

Dr. Hajrudin Hodžić

LEKTOR

Sevret Mehmedćehajić

DESIGN I DTP PRIPREMA

Fadil Pleho

DESIGN NASLOVNE STRANICE

Fadil Pleho

ŠTAMPA

Dobra knjiga, Sarajevo

TIRAŽ

1.000 primjeraka

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini
Vakufska direkcija Sarajevo

Vakufi u Bosni i Hercegovini

Zbornik radova

Vakufi na području Bihaćkog muftijstva

Sarajevo, 2017.

SADRŽAJ

UVODNA RIJEČ	7
VAKUFI NA PODRUČJU BIHAĆKOG MUFTIJSTVA	
Okrugli sto - Bihać, 5. maj 2016. godine	
Prof. Hasan ef. Makić, muftija bihaćki	
OBNOVA PORUŠENIH DŽAMIJA NA PODRUČJU BIHAĆKOG MUFTIJSTVA	15
Prof. dr. Fuad Sedić, dekan Islamskog pedagoškog fakulteta u Bihaću	
ISLAMSKI PEDAGOŠKI FAKULTET U BIHAĆU KAO PRIMJER VAKUFA U SAVREMENOM DOBU	43
Said-ef. Mujakić, glavni imam Medžlisa IZ-e Cazin	
VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE CAZIN	57
Mirza-ef. Žerić, Profesor islamske teologije, imam u džematu Kruhari-Jezernice, MIZ Sanski Most	
VAKUFSKA IMOVINA NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE SANSKI MOST	73
Selver Jusić, prof.	
VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE BUŽIM BOSANSKA KRUPA	103
Amir Sijamhodžić, prof. i Haris Suljadžić, prof.	
VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE BUŽIM	141
Husein-ef. Velić, prof. glavni imam Medžlisa IZ-e Prijedor	
VAKUFI MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE PRIJEDOR	163
Mr. sc. Amir-ef. Mahić (magistar šerijatskog prava) glavni imam MIZ Kozarac	
VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE KOZARAC	183
Muamer-ef. Ćatić, prof.	
VAKUFI MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE VELIKA KLADUŠA	207
Jasmin Karabegović, dipl.ing.maš. Predsjednik Medžlisa IZ-e Bosanski Novi	
VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE BOSANSKI NOVI	221
Alem Jaganjac, prof. Profesor islamske vjeronauke u Bosanskom Petrovcu	
VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE BOSANSKI PETROVAC	251
Haris-ef. Ahmić	
VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE BOSANSKA KOSTAJNICA	269
ZAKLJUČCI	277

»»

Dr. Hajrudin Hodžić

UVODNA RIJEČ

UVODNA RIJEČ

Vakufska direkcija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini je 5. maja 2016. godine, u saradnji s Bihaćkim muftijstvom i Islamskim pedagoškim fakultetom u Bihaću, organizirala okrugli sto o temi "Vakufi na području Bihaćkog muftijstva". Skup, održan na navedenom fakultetu, bio je jedna u nizu aktivnosti koje Vakufska direkcija provodi u svrhu promocije vakufa i uvakufljenja, a u sklopu već tradicionalne manifestacije "Dani vakufa u Bosni i Hercegovini". Fokus ovogodišnje manifestacije bio je na Bihaćkom muftijstvu i obrazovnim ustanovama i medžlisima na tome području.

Radovi objavljeni u ovom zborniku su izlagani na spomenutom okruglom stolu, a autori radova su glavni imami, predsjednici medžlisa i imami angažirani u medžlisima Bihaćkog muftijstva ili čelnici islamskih obrazovnih institucija s tih prostora.

Na okruglom stolu je prezentirano četrnaest radova; jedanaest se odnosi na stanje, problematiku i perspektive vakufa na prostoru jedanaest medžlisa koji egzistiraju na prostoru Bihaćkog muftijstva (Bihać¹, Cazin, Sanski Most, Prijedor, Bužim, Kozarac, Velika Kladuša, Bosanski Novi, Bosanski Petrovac, Bosanska

---

¹ Rad o vakufima na prostoru Medžlisa IZ Bihać je obuhvaćen zasebnim djelom mr. Suada Mahmutovića "Bihaćki vakufi", čija promocija je bila sastavni dio ovogodišnje manifestacije.

Krupa i Bosanska Kostajnica), te dva rada koja se odnose na dvije islamske obrazovne institucije na prostoru Muftijstva: Islamski pedagoški fakultet u Bihaću i Medresu "Džemaludin-ef. Čaušević" u Cazinu.

Radovima o vakufima, predstavnici medžlisa su imali za cilj da daju jasan pregled vakufske imovine kojom medžlisi raspolažu, prezentiraju podatke o oduzetim vakufima, kao i prijedloge za unapređenje postojećih vakufskih dobara.

Mnoštvo je zanimljivih informacija i podataka koje nude ovi radovi. Tematika koju su ovi autori istraživali je nedovoljno istražena i treba je konstantno istraživati i dopunjavati. Zanimljivi su prijedlozi i modaliteti koje su autori i izlagači iznijeli za unapređenje postojeće vakufske imovine, a posebno poljoprivrednog zemljišta.

Citajući ove radove, čitalac se na samom početku susreće s bolnom činjenicom da je veliki broj vakufskih objekata bio porušen, da bi na kraju rada osjetio ponos zbog činjenice da su svi vakufski objekti obnovljeni, a podatak, koji posebno ulijeva optimizam, jeste da je većina tih objekata obnovljena vlastitim zalaganjem i sredstvima naših dobrih Bošnjaka.

Kada su u pitanju pozitivni primjeri unapređenja vakufske imovine, zanimljivo je izdvojiti iskustvo Medžlisa IZ-e Sanski Most sa vakufskom pijacom, koja je u značajnoj mjeri financijski ojačala rad medžlisa, a da se sa tom idejom nije stalo, pokazuje i podatak da se želi napraviti dodatni iskorak u vidu izgradnje savremenog tržnog centra, koji će biti primjer kvalitetne iskorištenosti savremenog vakufa.

Rad dr. Fuada Sedića "Islamski pedagoški fakultet u Bihaću kao primjer vakufa u savremenom dobu" odnosi se na historijat ovog fakulteta i različite savremene oblike uvakufljenja, koji su prisutni u slučaju izgradnje ovoga vakufa, s obzirom na specifičnost te zgrade kao vakufa, ali i drugih oblika uvakufljenja vezanih za sam rad fakulteta.

Bihaćki muftija Hasan-ef. Makić je izlagao rad na temu "Obnova porušenih džamija na području Bihaćkog muftijstva". U radu se iznose zanimljivi podaci o broju porušenih vjerskih objekata tokom Agresije na BiH, kao i hronologija njihove obnove.

Okrugli sto je bio prilika da se vakufi na ovim prostorima kvalitetno istraže, da se prezentiraju široj javnosti, pokuša ukazati na stanje i problematiku vakufa i daju smjernice za razvoj i bolju iskorištenost vakufa i vakufskih dobara na ovim prostorima.

Na kraju zbornika su navedeni zaključci koji su doneseni nakon podnesenih referata, analiza i diskusija na zadate teme.

»»

VAKUFI NA PODRUČJU BIHAĆKOG MUFTIJSTVA

Okrugli sto - Bihać, 5. maj 2016. godine

»»

Prof. Hasan ef. Makić, muftija bihački

**OBNOVA PORUŠENIH DŽAMIJA
NA PODRUČJU BIHAĆKOG MUFTIJSTVA**

OBNOVA PORUŠENIH DŽAMIJA NA PODRUČJU BIHAĆKOG MUFTIJSTVA

S a ž e t a k

Mjesto na kom se sagradi džamija postaje Allahu, dž.š., najdraže mjesto. Imami Muslim u svom *Sahihu*, u poglavlju Džamije i mjesta za obavljanje namaza, prenosi od Ebu Hurejre, r.a., da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Najdraža mjesta Allahu su džamije.*¹ Imajući u vidu ovu činjenicu, Bošnjaci su se osjećali obaveznim da obnove svaku, u Agresiji porušenu, džamiju. U tome su pokazali čvrstu odlučnost i spremnost da ustraju u izvršenju te obaveze. Ta odlučnost je manifestirana i na području Muftijstva bihaćkog, na kome su porušene 92 džamije. Rušiteljima džamija Allah, dž.š., obećava sramotu i patnju na dunjaluku i Ahiretu: **Ima li većeg nasilnika od onoga koji brani da se u Allahovim mesdžidima ime Njegovo spominje i koji radi na tome da se oni poruše? Takvi bi trebalo da u njih samo sa strahom ulaze. Na ovom svjetu doživjet će sramotu, a na onom svjetu patnju veliku.**²

Bošnjaci su se opredjelili da ne budu rušitelji, nego da budu graditelji, koje Allah, dž.š., u Kur'anu pohvaljuje: **Allahove džamije grade oni koji u Allaha i u**

¹ Sahihu Muslim, str. 1/464.

² Kur'an, El-Bekare, 114.

onaj svijet vjeruju i koji namaz obavljaju i zekat daju i koji se nikoga osim Allaha ne boje, oni su, nadati se je, na pravom putu.³ U proteklom dvadesetogodišnjem periodu obnovili su sve porušene džamije.

Ključne riječi: medžlis, vakuf, džamija, obnova, svečanost.

Vjerski objekti na prostoru Bihaćkog muftijstva tokom Agresije na BiH

Bihaćko muftijstvo je osnovano 22.10.1993. godine, u jeku Agresije na Bosnu i Hercegovinu. Prioritet je tada bila briga o vjerskim službenicima i o stanju vjerskih objekata. Veći dio Muftijstva je bio okupiran i s tog dijela su dolazile šture infirmacije, pa je već u decembru iste godine uputilo predstavništvu UNHCR-a za okrug Bihać zahtjev za pomoć u razrješavanju evidentnih problema na okrugu, u kom se, između ostalog, traži: "S obzirom da Bihaćko muftijstvo pokriva i područje Prijedora, Kozarca, Sanskog Mosta, Bosanskog Novog i Kostajnice, tražimo da nam dostavite informacije o našim vjerskim službenicima i stanju vjerskih objekata na ovim okupiranim područjima".⁴

Na ovaj zahtjev nije došao nikakav odgovor, pa Muftijstvo, nekoliko mjeseci kasnije, upućuje Timu Evropske zajednice u Bihaću prilično detaljnu informaciju o stanju objekata Islamske zajednice na svom području, uz molbu da "ukoliko vaše službe imaju provjerjenih podataka po ovom osnovu bili bismo iskreno zahvalni ako bi nam ih stavili na uvid". Nakon ovog uvoda slijedi tekst informacije, kojeg ćemo ovdje u cijelosti navesti:

"Bihaćko muftijstvo je glavni organ Islamske zajednice za područje: Bihaća, Cazina, Velike Kladuše, Bužima, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Bosanske Kostajnice, Prijedora, Sanskog Mosta, Kozarca i Bosanskog Petrovca. Na ovom prostoru do izbijanja rata bilo je 195 džamija, 49 mekteba (učionice za vjersku pouku) kao posebni objekti, 151 mekteb u sklopu džamije ili imamskog stana, 10 poslovnih zgrada odbora Islamske zajednice.

³ Kur'an, Et-Tevbe, 18.

⁴ Akt Muftijstva, broj 71/93, od 21.12.1993. godine.

Od toga na području Sanskog Mosta: 24 džamije, 24 imamska stana, tri mekteba kao posebni objekti, poslovna zgrada Odbora Islamske zajednice.

Na području Prijedora: 15 džamija, 15 imamskih stanova, jedan mekteb kao poseban objekt i poslovna zgrada Odbora Islamske zajednice.

Na području Kozarca: 13 džamija, 13 imamskih stanova, poslovna zgrada Odbora Islamske zajednice.

Na području Bosanskog Novog: 11 džamija, 11 imamskih stanova, 1 mekteb kao poseban objekt i poslovna zgrada Odbora Islamske zajednice.

Na području Bosanske Kostajnice: 1 džamija, 1 stan za imama i poslovna zgrada Odbora Islamske zajednice.

Na području Bosanskog Petrovca: 4 džamije, 3 stana za imame, poslovni prostor Odbora Islamske zajednice.

Na ovim područjima svi objekti Islamske zajednice su uništeni.

Na području Bosanske Krupe od 15 džamija, 8 je uništeno, 3 su teško oštećene, dok su 2 pretrpjeli manja oštećenja. Uništena je poslovna zgrada Odbora Islamske zajednice, a oštećen je i mekteb u Baštri. Uništeno je i 10 stanova za imame.

Na području Bihaća od 33 džamije, 8 je uništeno, 5 džamija je teško oštećeno, dok je 6 džamija pretrpjelo lakša oštećenja. Devet imamskih stanova je uništeno, a 4 su teže oštećena. Uništen je i 1 mekteb, a poslovna zgrada Odbora Islamske zajednice je teško oštećena.

Na području Cazina ima 40 džamija. Dvije su teže oštećene, a pet je džamija pretrpjelo manja oštećenja. Na području Velike Kladuše oštećena je jedna džamija, dok na području Bužima nije bilo oštećenja.

Prema tome, od 195 džamija na području ovog Muftijstva 87 je uništeno, 10 je teško oštećeno, a 14 ih je pretrpjelo veća ili manja oštećenja.

Od 49 mekteba za vjersku pouku koji egzistiraju kao zasebni građevinski objekti uništeno je najmanje 12. Od 151 mekteba koji su se nalazili u sklopu objekata za stanovanje imama uništeno je 86, dok je 5 teže oštećeno. Od 151 kuće gdje su stanovali imami uništeno je takođe 86, a 5 je teže oštećeno. Uništeno je 7 poslovnih objekata odbora Islamske zajednice dok je jedan objekat teško oštećen.

Iz navedenog se jasno uočava da su uništeni svi oni objekti koji se nalaze na okupiranom području, dok su oštećeni najčešće oni objekti koji se nalaze u zoni djelovanja agresorske artiljerije. Uvjereni smo da će ovi podaci samo potvrditi vaše od ranije stečene spoznaje o veličini razaranja i o sistematskom uništavanju svega što podsjeća na islam i Muslimane na ovim prostorima. Kada savjest čovječanstva jednom proradi morat će i sebi i drugima dati odgovor zašto je nešto tako dozvolila.

Molimo Uzvišenog Boga da se ovakva stradanja nigdje u svijetu nikad više ne ponove".⁵

Krajem 1995. godine ustanovljena je precizna statistika o broju porušenih vakufskih objekata na području Bihaćkog muftijstva, s posebnim akcentom na stanje džamija. Ta statistika kaže da je u Kozarcu srušeno svih četrnaest džamija, u Prijedoru šesnaest, u Bosanskom Novom deset, u Bosanskoj Kostajnici jedna, u Sanskom Mostu dvadeset i šest, u Bosanskom Petrovcu četiri, u Bihaću jedanaest i Bosanskoj Krupi deset (ukupno 92 džamije). Kada se ovo stanje uporedi sa stanjem džamija nakon Drugog svjetskog rata zaključuje se da su na području Bihaća, Bosanske Krupe i Bosanskog Petrovca rušene iste džamije i u Drugom svjetskom ratu i u toku Agresije na BiH od 1992. do 1995. godine, odnosno da su u oba slučaja porušene džamije na desnoj obali Une, a one koje su se nalazile na lijevoj obali Une uglavnom su ostale sačuvane.⁶

Pored džamija, porušeni su i imamski stanovi, te mnogi mektebi, gasulhane i poslovne zgrade medžlisa Islamske zajednice.

Obnova porušenih objekata

Odmah nakon prestanka Agresije na našu domovinu krenulo se u precizno evidentiranje stanja džamija i drugih vjerskih objekata, te raščišćavanje terena i pripremu za obnovu. U tome su učestvovali svi organi Islamske zajednice, od Muftijstva, preko medžlisa, pa do džemata, ali i druge institucije i ustanove, kao što su općine i vojne jedinice. Tako je Općina Bihać formirala komisiju koja je

⁵ Akt Muftijstva, broj: 101/94, od 05.05.1994. godine.

⁶ Pogledati studiju Denisa Bećirevića "Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme avnojevske Jugoslavije" (1945-1953), str. 525-531.

napravila precizne izvještaje o stanju porušenih i oštećenih džamija. Kao primjer, ovdje ćemo navesti izvještaj pomenute komisije o izvršenom snimanju ratne štete na džamiji u džematu Sokolac:

“Tehnički opis objekta: objekat P+1 sa tavanom u polovini etaže veličine 10 sa 12 m, izgrađen i pušten u korištenje u 1990. godini. U prizemlju objekta smještena je gusulhana, mekteb, sanitarni čvor, kancelarija, abdesthana, garderoba i dr. Na katu je u cijeloj površini prostor za klanjanje, te na tavanu u polovini površine. Iz tog prostora je ulaz u munaru koja je visoka 42 metra, sa dvije šerefe, izvedene u armiranom betonu. Objekat džamije je sa armirano betonskim temeljima, zidan blok opekom sa horizontalnim i vertikalnim serklažima, armirano-betonskim pločama, krovnom konstrukcijom na četiri vode, pokriven crijeponom.

U toku 1992. i 1993. godine objekat džamije je više puta granatiran i oštećen, ali i opravljan, da bi u 1994. godini četnici svojim privremenim okupiranjem Sokoca istu zapalili i munaru srušili.

Evidentirano stanje 20. oktobra (1995.) godine:

- Na objektu izgorjelo 50% krovne konstrukcije i uništeno 1500-1600 komada falcovanog crijepa, sa 110-120 komada kaplama.
- Uništena u cijelosti streha, stolarija, podovi, zidna daščana lamperija, mihrab, ograda i mimber.
- Otuđeni su sanitarni elementi WC šolje, umivaonik i izljevna baterija.
- Uništena i razorenja je munara do svog temeljnog dijela (ulaza).
- Uništene su sve mramorne prozorske klupčice, oluci, gromobran i elektroinstalacije.
- Djelimično je uništeno zidno i podno keramičko opločenje.
- Na konstruktivnim zidovima vidljive horizontalne i vertikalne pukotine, posljedice miniranja munare i požara.
- Na armirano-betonskim pločama nisu utvrđene veće pukotine, osim ‘naprslina’.
- Uz glavnu ulicu srušen je potporni zid sa armirano-betonskim stepenicama sa kojima se iz ulice dolazilo u dvorište (prosječne visine 20 cm).“

Komisija: Muhamed Delić, predsjednik, Hasan Redžić, član, Fehim Selmanović, član⁷.

Preciznost ovog izvještaja i detaljni opisi stanja u kom se nalazila pomenuta džamija, nakon što je 1994. godine zapaljena, govore o stepenu ozbiljnosti i odgovornosti s kojom se pristupalo obnovi i rekonstrukciji porušenih džamija i drugih vjerskih objekata.

Hronologija obnavljanja porušenih objekata

Prvu džamiju na području Bihaćkog muftijstva obnovili su borci 712. travničke brigade, koji su krajem 1995. godine bili stacionirani na entitetskoj granici u džematu Kijevo, na području medžlisa IZ-e Sanski Most. Oni su se, u toku slobodnog vremena, angažovali na obnovi pomenute džamije, koristeći materijale koji su im u tim uvjetima bili pri ruci. Za kratko vrijeme džamija je bila obnovljena, pa je održana svečanost otvorenja 19.1.1996. godine. Tek nakon dvadesetak godina, džematlje Kijeva su uklonile tu "vojnu" džamiju i na njenom mjestu izgradili novu i prostraniju džamiju, koja je svečano otvorena 2.8.2014. godine.

S obzirom na to da nije bilo moguće odmah pristupiti obnovi porušenih džamija, jer su na novooslobodenim područjima sve bile porušene, obezbjeđeni su privremeni prostori za obavljanje namaza i drugih vjerskih aktivnosti. Džematlje su bili zauzeti obnovom svojih porušenih kuća i nisu mogli ozbiljnije pristupiti obnovi džamija, pa smo zatražili od humanitarnih organizacija iz islamskih zemalja, koje su imale svoje urede u Bihaću, da pomognu obnovu centralnih gradskih džamija. Tome pozivu odazvao se Visoki saudijski komitet za pomoć Bosni i Hercegovini i obezbijedio većinu sredstava za obnovu Gradske džamije u Bosanskom Petrovcu i Hamzi-begove džamije u Sanskom Mostu, kao i Kuvajtski svjetski komitet, koji je značajno pomogao u obnovi gradskih džamija u Bosanskoj Krupi i Bosanskoj Otoni, te džamije u Husimovcima, pri Medžlisu IZ-e Sanski Most, koja je veoma brzo obnovljena, pa je svečano otvorenje obavljeno 15.9.1996. godine.

⁷ Zapisnik se nalazi u arhivi Bihaćkog muftijstva.

Međutim, ubrzo su se džematlije, uporedo s obnovom svojih kuća, značajniji uključili i u obnovu džamija, da bi nešto kasnije, uglavnom samostalno, preuzeли obnovu džamija. Ovdje valja naglasiti da su Vlada Unsko-sanskog kantona i pojedine općine ovog Kantona često pomagale obnovu džamija, ali i drugih vjerskih objekata.

Prvih poratnih godina počela je obnova džamija samo na oslobođenom dijelu Muftijstva, koji se nalazi na području Federacije BiH, jer je povratak u RS počeo tek 1999. godine, kada su Bošnjaci zatekli porušene i kuće i vjerske objekte. Teufik Hadžić u svojoj knjizi "Džamije i džemati Kozarca" kaže: "Na početku ove knjige naveo sam gdje se nalazi Kozarac, koliko je prostora zauzela općina u dužini i širini i da je na tom prostoru bilo 14 džamija i 9 mesdžida, sa stalnim imamima u džamijama, a bili su stalni imami i u više mesdžida. U nekim se klanjalo samo preko ramazana. Odmah da napomenem da je agresor sve džamije i mesdžide porušio 1992. godine. Zahvaljujući Allahu, dž.š., nakon osam godina izgnanstva, Kozarčani koji su preživjeli, počeli su se vraćati postepeno u svoj pitomi i lijepi Kozarac. Prvo što im je bilo važno jeste izgradnja džamija, gdje bi se mogli okupljati i obavljati svoje vjerske dužnosti, dakle, prije obnove i izgradnje svojih kuća, a stanovali su po šupama, garažama i kampovima".⁸

Tokom 1997. godine već je dovršena obnova nekoliko džamija, pa su tako organizirane svečanosti otvorenja u sljedećim džematima:

1. Krupa Grad – Bosanska Krupa, 14.6.1997. godine. Ovo je prva porušena džamija na području Bihaćkog muftijstva. Minirana je prilikom agresorskog granatiranja Bosanske Krupe 28.4.1992. godine,⁹ tako da su od nje bili ostali samo vanjski zidovi. U Monografiji IZ-e za ovu džamiju se kaže: "Džemat Krupa – Grad gradski je džemat koji broji 624 domaćinstva i ima džamiju za koju se vjeruje da je prvi put sagrađena 1907. ili 1908. godine. Džamija je zapaljena, a potom i srušena u agresiji na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995). Njena rekonstrukcija počela je 1996., a završena 14. juna 1997. godine, kada je džamija zvanično i otvorena."¹⁰

⁸ Teufik Hadžić, *Džamije i džemati Kozarca*, Grafis, Cazin, 2003., str. 35.

⁹ Smail Kličić, *Hronologija borbe za opstanak u Bihaćkoj krajini*, Grafičar, Bihać, 2015., str. 32.

¹⁰ Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, *Monografija*, Udruženje ilmije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2013., str. 110.

2. Donji Bišćani – Bosanski Petrovac, 26.7.1997. godine,
3. Todorovo – Velika Kladuša, 27.7.1997. godine (bila je jako devastirana u ratnim dejstvima),
4. Veliko Založje – Bihać, 11.10.1997. godine (također je jako devastirana, jer je bila blizu linije razdvajanja),
5. Mali Badić – Bosanska Krupa.

Mali Badić je jedan od najmanjih džemata na području Bosanske Krupe, sa svega tridesetak domaćinstava. Aktivnosti oko obnove džamije vodio je džematlija ovog džemata dipl. pravnik Halid Velagić, koji je po završetku obnove 29.9.1997. godine podnio izvještaj Muftijstvu, u kom je naveo: "U ljetu prošle godine ovaj džemat Vas je upoznao sa svojom akcijom oko izgradnje džamije u Malom Badiću, selu koje je smješteno uz liniju razgraničenja sa Srbima, a koje je, uzgred budi rečeno, totalno porušeno od strane srbo-četničkog agresora. Vi ste tada, izlazeći nama u susret, izdali generalni zahtjev za prikupljanje donacija broj: 181/96 od 12.07.1996. godine. Ja sam danas izuzetno sretan što Vas mogu izvjestiti da je pomenuta džamija u potpunosti završena i da svojom ljepotom ukrašava širi dio teritorija isturenog prema Srbima, 8 kilometara istočno od Bosanske Krupe. Mještani džemata Mali Badić su uložili mnogo truda i sredstava za izgradnju ove džamije."¹¹

U toku 1998. godine svečano je otvorena samo jedna od porušenih džamija i to džamija u Starom Majdanu – Sanski Most, a svečanost je održana 16.8.1998. godine.

Međutim, tokom 1999. godine već je veliki broj porušenih džamija u izgradnji. Za nekoliko njih organizirane su svečanosti temelja, koje su kod nas jako posjećene, a svečanosti otvorenja organizirane su u sljedećim džematima:

1. Spahići – Bihać, 23.5.1999. godine,
2. Vrše – Sanski Most, 24.7.1999. godine,
3. Vinica – Bihać, 7.8.1999. godine (bila jako devastirana),
4. Gorice – Sanski Most, 2.10.1999. godine,
5. Srednji Bišćani – Bosanski Petrovac, 9.10.1999. godine.

¹¹ Izvještaj se nalazi u arhivi Muftijstva bihaćkog za 1997. godinu.

Dvije džamije u Bosanskom Petrovcu srušene su u julu 1992. godine,¹² a radi se o džamijama u Srednjim i Donjim Bišćanima.

U toku 2000. godine svečano je otvoreno pet obnovljenih džamija:

1. Skucani Vakuf desna obala – Sanski Most, 1.7.2000. godine,
2. Vrhopolje – Sanski Most, 22.7.2000. godine,
3. Sokolac – Bihać, 30.7.2000. godine (već je spomenuto u kom se stanju nalazila),
4. Hamzi-begova (Gradska) džamija u Sanskom Mostu, 6.8.2000. godine,
5. Kozaruša – Kozarac, 26.8.2000. godine.

Od džamija otvorenih u 2000. godini osvrnut ćemo se na Hamzi-begovu džamiju u Sanskom Mostu i džamiju u Kozaruši. O Hamzi-begovoj džamiji se u Monografiji IZ-e, između ostalog, kaže: "Džamija u ovom džematu prvi je put sagrađena oko 1557. godine, a dao ju je sagraditi turski namjesnik Hamzibeg, po kome je i dobila ime. Usmena predanja govore o tome da nije zabilježeno u njezinoj povijesti da je džamija ikada bila srušena do temelja, kao što se to desilo u minuloj agresiji, iako je bilo manjih i većih oštećenja tokom balkanskih i svjetskih ratova. Posljednji put džamija je rekonstruirana 1984. godine. Srpsko-crnogorski agresor je 27. juna 1992. godine srušio džamiju te kompletan materijal, zajedno s nišanima, odvezao na otpad. Današnja nova džamija utemeljena je u julu 1997. godine, a svečano je otvorena 6. augusta 2000. godine. Svečanosti otvorenja prisustvovalo je između osamdeset i stotinu hiljada građana. Kamen temeljac postavio je legendarni komandant 7. korpusa Armije RBiH rahmetli general Mehmed Alagić, zajedno s mutevelijom rahmetli Sejdrom Nalićem, a džamiju je svečano otvorio Safet Tufek, džematlija koji je dao najveću novčanu donaciju za njezinu izgradnju. Pečat zvaničnosti otvorenja dao je h. hfz. Ismet ef. Spahić, naibu-reis IZ BiH. Glavni donatori/vakifi su džematlije Sanskog Mosta i dijaspore, a znatna sredstva izdvojila je i humanitarna organizacija Visoki saudijski komitet, te općina Sanski Most i njezini privredni subjekti."¹³

Druga džamija o kojoj će ovdje biti govora je džamija u Kozaruši, koja je otvorena već 2000. godine i bilo je to prvo otvorenje jedne obnovljene džamije na

¹² Smail Kličić, *Hronologija borbe za opstanak u Bihaćkoj krajini*, str. 44.

¹³ Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, *Monografija*, str. 121.

području RS-a. To je bio veoma značajan korak u obnovi džamija u tom bh. entitetu. Veliki doprinos obnovi ove džamije dao je njen raniji dugogodišnji imam Teufik-ef. Hadžić, koji je u svojoj knjizi *Džamije i džemati Kozarca*, napisao: "Mojoj supruzi, dok je bila živa, djeca su povremeno slala nešto novca, a ona je to čuvala sve do svoje smrti i oporučila da se taj novac, poslije njene smrti, utroši u dobrotvorne svrhe. U sporazumu sa svojom djecom, odlučio sam da bi u tom vremenu najpreče bilo utrošiti taj novac u adaptaciju porušene džamije u Kozaruši, jer na području Kozarca nije bilo ni jedne izgrađene džamije. Odmah se počelo sa izgradnjom džamije u jesen 1999. godine. Pokrenuta je akcija prikupljanja dobrovoljnih priloga u inostranstvu od naših muhadžira koji se tamo nalaze, kao i od ostalih dobrotvora. Tako je u rekordnom roku sa skromnim sredstvima izgrađena džamija za 9 mjeseci i obavljeno otvorenje prve džamije u srpskom entitetu u Bosni i Hercegovini 26. augusta 2000. godine".¹⁴

Teufik-ef. dalje naglašava da je ova džamija, kao prva izgrađena na području RS-a, imala još jedno otvorenje, na inicijativu međunarodne zajednice. "Važno je napomenuti da je nakon otvorenja ove džamije, obavljeno još jedno otvaranje, nakon dva mjeseca, 30. novembra 2000. godine. Po želji Međunarodne zajednice trebalo je da se održi sastanak Međureligijskog vijeća BiH, a na prijedlog reisul-uleme dr. Mustafe ef. Cerića taj sastanak treba da bude u Kozaruši kod prve novoizgrađene džamije u srpskom entitetu. Sastanak je održan u harem džamije u Kozaruši, kojem su prisustvovali članovi Međureligijskog vijeća, ambasadori ili njihovi opunomoćenici: Belgije, Rusije, Mađarske, Irana, Portugala, Italije, Češke, Pakistana, Malezije, Hrvatske, Švedske, Turske, Egipta, Grčke, Francuske, Holandije, Kanade, Kine, UNHCR-a, UNESCO-a i Evropske zajednice, kao i druge značajnije ličnosti".¹⁵

U to vrijeme je Bihaćko muftijstvo s posebnom pažnjom pratilo povratak Bošnjaka na svoje toprake i trudilo se da organizira vjerski život u okvirima tadašnjih uvjeta. Tamo gdje su postojali uvjeti krenulo se s obnovom džamija, a gdje nije bilo tih uvjeta džemati su organizirani u privremenim prostorijama ili u šatorima. Tako je bihaćki muftija Hasan-ef. Makić 14.7.2000. godine, s ciljem

¹⁴ Teufik Hadžić, *Džamije i džemati Kozarca*, str. 75.

¹⁵ Teufik Hadžić, *Džamije i džemati Kozarca*, str. 71.

ohrabrenja povratnika, posjetio Prijedor i obavio džumu namaz u šatarskom naselju u Starom Gradu u Prijedoru. Prije toga, 23.7.1999. godine obavio je džumu u imamskoj kući u džematu Zecovi i obišao povratnike u prijedorskim džematima na lijevoj obali Sane. S istim ciljem je 23.9.1999. godine službeno posjetio općinu Bosanski Novi i obišao sve džemate u dolini Japre. Potom je 18.2.2000. godine posjetio Bosansku Kostajnicu, gdje je obavio džumu namaz i pristupio ponovnom organizovanju medžlisa IZ-e Bosanska Kostajnica. Prvu džumu u Kozarcu obavio je 22.1.1999. godine u Mutničkoj džamiji od koje su bila ostala samo četiri kamena zida, a unutra već izrasle topole do visine tih zidova. Zajedno s Abaz-ef. Muratćehajićem, koji se među prvim Kozarčanima vratio u svoju zapaljenu kuću, pokrenuli su organizaciju vjerskog života i obnovu džamija na tom području, pod gesлом: "Gdje mogu opstati džamije, mogu i Bošnjaci".

Tokom 2001. godine obavljene su svečanosti otvorenja obnovljenih džamija u sljedećim džematima:

1. Nova džamije Donji Kamengrad – Sanski Most, 14.4.2001. godine,
2. Gradska džamija u Bosanskoj Otoci – Bosanska Krupa, 29.4.2001. godine,
3. Klisa – Bihać, 16.6.2001. godine,
4. Gornji Kamengrad (Došći) – Sanski Most, 7.7.2001. godine,
5. Brđani – Kozarac, 21.7.2001. godine,
6. Mujkanovići – Kozarac, 4.8.2001. godine,
7. Čapljie – Sanski Most, 4.8.2001. godine i
8. Naprelje – Sanski Most, 25.8.2001. godine.

U toku 2002. godine svečano je otvorena samo jedna obnovljena džamija, i to u džematu Hrustovo, medžlis IZ-e Sanski Most, 27.7.2002. godine.

U 2003. godini otvorene su sljedeće obnovljene džamije:

1. Srbljani – Bihać, 20.4.2003. godine,
2. Okreč – Sanski Most, 7.6.2003. godine,
3. Blagaj Rijeka – Bosanski Novi, 19.7.2003. godine,
4. Tomina – Sanski Most, 26.7.2003. godine,
5. Lukavice – Sanski Most, 2.8.2003. godine,
6. Gomjenica – Prijedor, 10.8.2003. godine,
7. Gradska džamija u Bosanskom Petrovcu, 23.8.2003. godine i
8. Jasenica – Bosanska Krupa, 18.10.2003. godine.

Kao što se iz ovog pregleda vidi, tokom ove godine otvorena je prva obnovljena džamija na području medžlisa IZ-e Prijedor, u prigradskom džematu Gomjenica. Naime, bilo je očekivati da se prvo kreće s obnovom Čaršijske džamije u Prijedoru, ali je ona djelimično bila na glavnoj ulici, pa ju je bilo potrebno malo pomjeriti unatrag. Usaglašavanje stavova oko lokacije i izgleda džamije između Opštine Prijedor, entitetskog ministarstva za urbanizam u Banjoj Luci, Komisije za nacionalne spomenike u Sarajevu i Medžlisa IZ-e Prijedor trajalo je duže vremena, pa je gradnja ove džamije završena tek 2008. godine. Zbog toga smo se opredijelili za prigradsko naselje Gomjenicu i odlučili da prvo obnovimo ovu džamiju, kako bi u njoj obavljali sve aktivnosti, dok se ne stvore uvjeti u drugima džematima. Na naš prijedlog i Rijaset IZ-e se uključio u obnovu ove džamije, izdvojivši u tu svrhu iznos od 50.000 KM. Tim sredstvima i sredstvima džematlja džamija u Gomjenici je ubrzo obnovljena. Međutim, i drugi džemati su odmah krenuli s obnovom svojih džamija, tako da su za relativno kratko vrijeme obnovljene sve džamije na području Medžlisa IZ-e Prijedor.

Vrijedno je napomenuti da je u ovoj godini otvorena i Gradska džamija u Bosanskom Petrovcu. Bio je to izuzetno važan i značajan događaj za ovaj grad, ali i za cjelokupnu Islamsku zajednicu. "Preporod" u svom broju 17/762 od 1. septembra 2003. godine posvećuje veliki prostor ovom događaju. Njegov novinar Bajro Perva u naslovu opširnog izvještaja s ove svečanosti, kaže: "Nanovo izgrađena i svečano otvorena Gradska džamija", a potom nastavlja: "koju su 1946. godine porušile tadašnje vlasti da bi na njenoj lokaciji i mezarju koje je također sa zemljom poravnato otvorili park heroja i na njemu postavili 22 biste. Visoke zvanice predvodio je reisu-l-ulema dr. Mustafa ef. Ceric koji je u svojoj besedi posebno apostrofirao lik i djelo književnika rahmetli Skendera Kulenovića." Autor je u svom tekstu citirao nekoliko govornika, a potom naveo da je bihački muftija Hasan-ef. Makić svoje kazivanje fokusirao na značaj izgradnje džamija. Tako je, uz ostalo, rekao i ovo: "Od 1995. redovno pratim rad ovdašnje Islamske zajednice. Završetak Gradske džamije kruna je svih napora koje su Petrovčani uložili. To pokazuje i njihov islamijet i njih definiše ljudima koji znaju ko su, šta su, šta je njihov put, šta je njihova orijentacija. Uvijek se nađu oni koji kažu: 'Što će vam džamije, što niste gradili fabrike?'" Ti isti ometaju i gradnju fabrika, puteva i BiH u cjelini. Iskrena muminska srca će izgraditi i džamije i puteve i škole i BiH u cjelini. Ovo djelo to najbolje potvrđuje. Na području našeg Muftijstva grade se 64

džamije. Posebno želim naglasiti gradnju džamije u kasarni Adil Bešić u Bihaću. Mnogi ljudi s nevjericom gledaju na gradnju te džamije. Zašto? Zato što smo se mi 50 godina navikavali na stanje da u kasarnama nema ni džamije, ni vjere. Sada je situacija drugačija. Čovjek ima pravo da ispoljava svoju vjeru ma gdje da se nađe. To je univerzalno pravo čovjeka i mi ga moramo iskoristiti. Konkretno, u ovoj kasarni posti 500 vojnika, džume se klanjaju u tri smjene. Dakle, ovdje je džamija neophodna...“ Vrhovni poglavar Islamske zajednice reisu-l-ulema dr. Mustafa-ef. Cerić svoju je besedu počeo konstatacijom: „Na jednom otvorenje džamije rekao sam da bih onima koji su rušili džamije savjetovao da to više nikad ne rade, jer ove što se sada obnavljaju bolje su i ljepše od prethodnih“. Potom je nastavio: „Tri su bila povoda za moj dolazak u Bosanski Petrovac. Prvo, kad god prođem autom iz Sarajeva prema Evropi vidim ove tri munare. Pita me, tako, jednom, jedan čovjek, kad su to napravljene ove tri džamije. Kao, prije ih nije bio, a eto, sad ih vidi. Velim ja njemu, ne znam ni ja, jer nisam ulazio u grad da ih sve obiđem. Eto, danas sam došao da to uradim... Drugi razlog mog dolaska je taj što su mi Krajišnici poručivali da sam ih zaboravio i da su se počeli pomalo ljutiti na mene. A, kad se Krajišnici na koga naljute, nije mu lahko. Evo, ja došao da popravim situaciju. Treći, a možda i glavni razlog što sam ovdje je što je ovo rodno grad velikog bošnjačkog pjesnika Skendera Kulenovića“.¹⁶

Početkom 2004. godine Rijaset IZ-e je tražio od Muftijstva informaciju o preostalim porušenim džamijama, koje još nisu obnovljene. U odgovoru na taj zahtjev Muftijstvo bihaćko je obavjestilo Rijaset da još nisu obnovljene džamije u sljedećim džematima:

Medžlis IZ-e Sanski Most: 1. Džamija u džematu Šehovci, 2. Džamija sultan Mehmed Fatih – 1463. u džematu Donji Kamengrad, 3. Džamija General Mehmed Alagić u džematu Fajtovci (napomena: ovo je novoformirani džemat i u njemu ranije nije bilo džamije), 4. Džamija u džematu Čirkovići, 5. Džamija u džematu Modra, 6. Džamija u džematu Trnova, 7. Džamija u džematu Hrustovo-Kerani, 8. Džamija u džematu Pobriježje, 9. Džamija u džematu Novo Naselje, 10. Džamija u džematu Zenkovići, 11. Džamija u džematu Podvidača, 12. Džamija u džematu Budimlić Japra.

¹⁶ Preporod, Islamske informativne novine, broj 17/762 od 1. septembra 2003.godine, str. 9.

Medžlis IZ-e Bosanski Petrovac: 1. Džamija u džematu Bjelaj, 2. Džamija u džematu Rašinovac.

Medžlis IZ-e Bosanska Krupa: 1. Džamija u džematu Arapuša, 2. Džamija u džematu Dubovik, 3. Džamija u džematu Veliki Badić, 4. Džamija u džematu Bešići, 5. Džamija u džematu Baštra, 6. Džamija u džematu Hafizovići.

Medžlis IZ-e Bosanski Novi: 1. Džamija u džematu Gornji Agići, 2. Džamija u džematu Donji Agići, 3. Džamija u džematu Suhača, 4. Džamija u džematu Suhača-Brđani, 5. Džamija u džematu Prekosanje, 6. Džamija u džematu Urije, 7. Džamija u džematu Vidorija, 8. Mesdžid u džematu Buljuk, 9. Mesdžid u džematu Dolovljani.

Medžlis IZ-e Kozarac: 1. Džamija u džematu Duračci, 2. Džamija u džematu Stari Grad, 3. Džamija u džematu Hrnići, 4. Džamija u džematu Kalata, 5. Džamija u džematu Dera, 6. Džamija u džematu Hadžići, 7. Džamija u džematu Kevljani, 8. Mesdžidi u džematima: Mahmuljini, Matrići, Garibi, Kenjari, Alići, Forići, Srednji Jakupovići i Suhi Brod.

Medžlis IZ-e Bosanska Kostajnica: 1. Džamija „Azizija“ u Bos. Kostajnici.

Medžlis IZ-e Bihać: 1. Sultan-Ahmedova džamija u džematu Kulen Vakuf, 2. Džamija u džematu Orašac, 3. Džamija u džematu Ćukovi-Duljci, 4. Džamija u džematu Jezero, 5. Džamija u džematu Ripač, 6. Džamija u džematu Golubić.¹⁷

Prema ovoj informaciji tada je bilo ostalo ukupno još četrdeset neobnovljenih džamija i deset mesdžida, ali je veći broj njih bio u fazi obnove.

U toku te godine svečano otvorenje obnovljenih džamija organizirano je u sljedećim džematima:

1. Šabići – Bosanska Krupa, 22.5.2004. godine,
2. Hozići – Bosanski Novi, 10.7.2004. godine,
3. Šehovci – Sanski Most, 17.7.2004. godine,
4. Blagaj Japra – Bosanski Novi, 18.7.2004. godine,
5. Gradska džamija u Bosanskom Novom, 31.7.2004. godine,
6. Trnopolje – Kozarac, 1.8.2004. godine, i

¹⁷ Akt Muftijstva, broj: 47/2004. od 24. februara 2004. godine.

7. Donji Kamengrad (Sultan Mehmed Fatih 1463) – Sanski Most, 7.8.2004. godine.

Gradska džamija u Bosanskom Novom je jedna od centralnih džamija na području Bihaćkog muftijstva. Tokom Agresije na BiH je totalno uništena, iako u samom gradu nije bilo ratnih operacija. U izvještaju sa svečanosti otvorenja novinar "Preporoda" (B. P.) piše: "S prvim povrácima Bošnjaka u grad na ušću Sane u Unu, krenule su aktivnosti oko obnove Gradske, centralne džamije. Ona je stoljećima ukrašavala strogi centar grada, nedaleko od mosta koji je povezivao dva komšijska grada Bosanski Novi i Dvor na Uni. Ona je, zasigurno, džamija koja je najbliža jednom od BH graničnih prijelaza. Tako će putnicima namjernicima koji budu ulazili u zemlju ili izlazili iz nje prva biti na usluzi da u njoj obave namaz. Obnova džamije započela je 11. juna 2001. godine. Za tri godine rada Bosanskonovljani su dobili još ljepšu Gradsku džamiju. Uz džamiju su podignuti i dućani koji su porušeni prije posljednjih ratnih dešavanja. Na svečanoj tribini bili su zamjenik reisu-l-uleme hadži hafiz Ismet ef. Spahić, bihaćki muftija Hasan ef. Makić, sekretar Mešihata Islamske zajednice u Hrvatskoj Ahmed ef. Ikanović, načelnik općine Bosanski Novi Drago Todić, predsjednik Skupštine općine Bosanski Novi i predsjednik građevinskog odbora Uzeir Mustić, imami Elvir ef. Vakufac i Bekir ef. Alić, te mnogobrojne njihove kolege i predsjednici medžlisa. Održana su zanimljiva predavanja i upućene brojne čestitke Bošnjacima Bosanskog Novog na novoj džamiji. Na kraju prigodnog programa džamiju je otvorio bihaćki muftija Hasan ef. Makić. Ovo je, ujedno, bilo priznanje muftiji za njegov svesrdni angažman na obnovi ove lijepo džamije".¹⁸

Slijedeće 2005. godine svečano su otvorene džamije u džematima:

1. Veliki Badić – Bosanska Krupa, 2.7.2005. godine,
2. Kevljani – Kozarac, 9.7.2005. godine,
3. Arapuša – Bosanska Krupa, 16.7.2005. godine,
4. Zagrad – Prijedor, 17.7.2005. godine,
5. Mutnik – Kozarac, 23.7.2005. godine i
6. Ostružnica – Bosanska Krupa, 17.9.2005. godine.

¹⁸ Preporod, Islamske informativne novine, broj: 16/786, 15. august 2004. godine, str. 15.

Posebno je važna obnova džamije u Arapuši i rodne kuće reisu-l-uleme Džemaluddin-ef. Čauševića. "Džemat Arapuša bi, vjerovatno, po svom položaju i brojnosti, spadao u kategoriju anonimnih džemata da u njemu nije rođen reis Mehmed Džemaluddin ef. Čaušević (1870-1938), jedan od najvećih sinova bošnjačkog naroda i zasigurno najmarkantnija ličnost na muslimanskoj vjerskoj pozornici, ne samo Bosne i Hercegovine nego i cijelog današnjeg zapadnog Balkana. Reis Čaušević rođen je u vrijeme vladavine Osmanskog carstva, odrastao i afirmirao se u Austro-ugarskoj monarhiji, a politički se kalio u Kraljevini Jugoslaviji. Obrazovanje je, osim u Bosni, stjecao u Turskoj, na Bliskom istoku i u zemljama Magreba. Ostat će upamćen kao harizmatični reisu-l-ulema, predani prosvjetitelj, odlučan reformator i vizionar, te borac za ljudska prava i opstanak Bošnjaka muslimana na ovim prostorima."¹⁹

U toku 2006. godine organizirano je najviše svečanosti otvorenja obnovljenih džamija (ukupno trinaest), a većina ih se nalazi u dijelu Bosne i Hercegovine koji je oslobođen neposredno pred potpisivanje Dejtonskog sporazuma. To su džamije koje se nalaze na desnoj obali rijeke Une u Bihaću i Bosanskoj Krupi, te džamije u Bosanskom Petrovcu i Sanskom Mostu, ali su tu i tri džamije s područja medžlisa IZ-e Prijedor. Hronologija tih svečanosti slijedi:

1. Jezero – Bihać, 16.4.2006. godine,
2. Ćukovi – Bihać, 30.4.2006. godine,
3. Bešići (Otoka) – Bosanska Krupa, 28.5.2006. godine,
4. Duljci – Bihać, 1.7.2006. godine,
5. Demiševci – Sanski Most, 8.7.2006. godine,
6. Čejreci – Prijedor, 9.7.2006. godine,
7. Ljubija – Prijedor, 15.7.2006. godine,
8. Bjelaj – Bosanski Petrovac, 16.7.2006. godine,
9. Kerani – Sanski Most, 22.7.2006. godine,
10. Gornja Puhrska – Prijedor, 23.7.2006. godine,
11. Modra – Sanski Most, 29.7.2006. godine,
12. Dubovik – Bosanska Krupa, 30.7.2006. godine i
13. Golubić – Bihać, 19.8.2006. godine.

¹⁹ Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, *Monografija*, str. 62.

Tokom naredne 2007. godine otvoreno je pet obnovljenih džamija u džematima:

1. Rašinovac – Bosanski Petrovac, 18.7.2007. godine,
2. Kamičani – Kozarac, 21.7.2007. godine,
3. Pobriježje – Sanski Most, 22.7.2007. godine,
4. Novo Naselje – Sanski Most, 29.7.2007. godine i
5. Čirkići – Sanski Most, 4.8.2007. godine.

Između navedenih džemata, treba posebno istaknuti džemat Kamičani, u kom se nalazi veliko šehidsko mezarje za sve šehide Kozarca. Naime, već od prvih zajedničkih šehidskih dženaza, Kozarčani su odlučili da sve svoje šehide ukopavaju u jedno mezarje, a najbolje uvjete za to imao je džemat Kamičani, i to u neposrednoj blizini džamije, pa je ta lokacija izabrana za Memorijalni kompleks, u kojem je već ukopano više od hiljadu i dvjesto kozaračkih šehida i koji je izuzetno lijepo uređen. Posjete ovim šehitlucima se u toku godine organiziraju više puta, a posjećuju ih ljudi iz svih krajeva BiH, posebno dijaspore.

S druge strane, ovo je najveći i najorganiziraniji kozarački džemat, u kojem imamsku dužnost, od samog početka obnove džamije, izuzetno uspješno obavlja Amir-ef. Mahić, glavni imam Medžlisa IZ-e Kozarac, inače rodom iz ovog džemata. Opisujući početak obnove ove džamije, Teufik-ef. Hadžić, u svojoj knjizi *Džamije i džemati Kozarca*, piše: "Gdje je prisutna Allahova pomoć svaki posao ide lahko i glatko. Tako je bilo i s početkom izgradnje džamije u Kamičanima. U Zagrebu živi kćerka rahmetli hadži Muje Mehanovića, uglednog trgovca i posjednika u džematu, koji je bio i murevelija džemata. Kada je formiran odbor Islamske zajednice u Kozarcu, hadži Mujo je izabran za prvog predsjednika. Njegova kćerka hadži Kadira Džin, udova rahmetli hadži hafiza Danijal ef. Džina, imama Gazanferije džamije u Banjoj Luci, poslala je 15.000 DM za izgradnju džamije. Naknadno je poslala 3.000 DM, pod uslovom da to bude za krov džamije. Odmah su povratnici formirali građevinski odbor na čeli sa Mustafom Mahićem. Prvo su očistili teren od ruševina džamije, te su donijeli odluku da povećaju dimenzije u odnosu na bivšu džamiju. Obavijestili su svoje džematlje u inozemstvu da su počeli s izgradnjom, te da im je potrebna njihova pomoć. Naši u tuđini dostavljali su svoje priloge ili su ih osobno donosili. Džamija je u rekordnom roku stavljena

pod krov, pa je nastavljeno s izgradnjom munare sa dvije šerefe. U međuvremenu je izgrađena savremena gasulhana, što je karakteristično za Kozarac, jer je u prošlosti bilo obavezno da se kod svake džamije izgradi i gasulhana za opremanje umrlih. Pored toga, odmah je uvedeno i centralno grijanje na struju. U džamiji je počelo klanjanje, iako još nisu bili vanjski poslovi urađeni. U ovoj godini, ako Bog da, i to će džematlije uraditi, te organizirati svečano otvorenje.”²⁰

U toku 2008. godine svečano je otvoreno devet obnovljenih džamija:

1. Orašac – Bihać, 14.6.2008. godine,
2. Džamija Azizija – Bosanska Kostajnica, 12.7.2008. godine,
3. Fajtovci – Sanski Most, 19.7.2008. godine,
4. Suhača – Bosanski Novi, 20.7.2008. godine,
5. Gornji Agići – Bosanski Novi, 26.7.2008. godine,
6. Hambarine – Prijedor, 27.7.2008. godine,
7. Gradska, Čaršijska džamija u Prijedoru, 2.8.2008. godine,
8. Zdena – Sanski Most, 9.8.2008. godine, i
9. Ripač – Bihać, 4.10.2008. godine.

Među ovih devet džamija, dvije su gradske, i to Azizija u Bosanskoj Kostajnici i Čaršijska u Prijedoru.

Medžlis IZ-e Bosanska Kostajnica se sastoji od jednog džemata i jedne džamije, jer na području te općine muslimani žive samo u gradu i prigradskim naseljima. Kostajnička Azizija je jedna od četiri džamije s tim imenom koje je sultan Abdul-Aziz dao sagraditi u sjevernoj Bosni, uz rijeke Savu i Unu: u Brezovom Polju kod Brčkog, Orašju, Bosanskom Šamcu i Bosanskoj Kostajnici 1862. godine, gdje su smješteni protjerani muslimani iz Užica. Čak i danas u Kostajnici imamo prezimena Užičanin. Povodom svečanosti otvorenja ove džamije novinar iz Kostajnice Mesud Hrustić je u “Preporodu” napisao: “Šesnaest godina poslije, na isti dan kada je srušena (12.07.) u Bosanskoj Kostajnici na svečanom otvorenju i službeno je puštena u upotrebu džamija u manjem BiH entitetu, džamija Azizija... O 130 godina staroj Aziziji džamiji i njenom rušenju 12. jula 1992. godine, te njenoj ponovnoj izgradnji, govorio je predsjednik medžlisa IZ-e Bosanska Kostajnica

²⁰ Teufik Hadžić, *Džamije i džemati Kozarca*, str. 105.

Nedžad Jašarević, a u svom govoru reisu-l-ulema Mustafa ef. Ceric iskazao je svoje zadovoljstvo izgledom džamije i načinom na koji je izgrađena. I ovaj put reisu-l-ulema iskazao je nezadovoljstvo prema rušiocima džamija koji baš na Petrovdan srušiše Azziju, a ujedno iskazao je poštovanje prema vjernicima pravoslavne vjeroispovijesti i načelniku opštine koji su danas, na svoj praznik, našli vremena da prisustvuju ovom svečanom činu”.²¹

Što se tiče Čaršijske džamije u Prijedoru, prvo ćemo navesti neke podatke o njoj iz *Monografije IZ-e*, a potom izvještaj “Preporodovog” urednika o samoj svečanosti otvorenja. U Monografiji se za ovu džamiju kaže: “Džemat Čaršijska džamija, do 1991. godine brojao je 650 domaćinstava, gradski je džemat koji obuhvata centralni dio Prijedora. Džamija u ovom džematu sagrađena je između 1750-1760. godine. Ova je džamija u svojoj povijesti nekoliko puta renovirana, samo je drvena munara odolijevala vremenu i svim promjenama. Nakon Drugog svjetskog rata, 1961. godine džamija je s prednjeg dijela skraćena za 2 metra, tako da je umjesto prvobitnih dimenzija 16x11 m ostala sa 14x11 metara. To je učinila tadašnja vlast općine Prijedor kako bi proširila glavnu ulicu i izgradila trotoar. U srpsko-četničkoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu, 31. maja 1992. godine, džamija je zapaljena i do temelja porušena. Zemljjište na kojem se nalazila poravnato je, a svi tragovi njezina postojanja potpuno su uklonjeni. Džamija koju je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika u Bosni i Hercegovini 2003. godine “posthumno” proglašila nacionalnim spomenikom, ponovo je sagrađena od 2004. do 2008. godine, te je 2. augusta svečano i otvorena.”²²

Preporod je svečanosti otvorenja ove džamije posvetio značajan prostor. Njegov urednik (M. K.) u naslovu teksta kaže: “Otvorena jedna od najljepših džamija na Balkanu”, a u podnaslovu nastavlja: “Nekoliko hiljada građana je u subotu 2. avgusta 2008. godine prisustvovalo otvorenju obnovljene prijedorske Čaršijske džamije – srcu Prijedora koje kao da je nanovo usađeno i otpočelo kucati nakon šesnaest godina”. Potom u tekstu prelazi na sami tok svečanosti: “U prisustvu nekoliko hiljada vjernika u centru Prijedora otvorena je obnovljena Čaršijska džamija sa pratećim objektima Medžlisa IZ-e Prijedor koja je do temelja

²¹ Preporod, Islamske informativne novine, broj: 15-16/881-882, 1. i 15. august 2008., str. 30.

²² Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, *Monografija*, str. 109.

porušena i spaljena 31. maja 1992. godine. U obnovu džamije uloženo je oko 800 hiljada KM, a njena izgradnja u autentičnom obliku trajala je oko četiri godine. Džamija je obnovljena nesebičnim zalaganjem dobrih Prijedorčana koji danas žive po cijelom svijetu, a najveći vakif ove džamije je gosp. Suljo Halalkić sa prilogom od preko 100 hiljada KM.” Autor zatim citira ovog vakifa, kako se zarekao 1992. godine da će, ako se ikad Bošnjaci vrate u Prijedor, ili biti nosilac akcije, ili će je sam napraviti. Nakon toga on navodi citate iz obraćanja nekih zvaničnika: “Želim da se podsjetimo na jednu stvar. Emocije su najvažnija stvar na Dunjaluku, a emocije nas Bošnjaka su vezane za džamiju. Mi imamo pravo na džamiju, i Allah nam je dao, i evo dobili smo je, ali ne zaboravimo da i džamija ima pravo na nas”, poručio je u obraćanju glavni imam Medžlisa IZ-e Prijedor Merzuk-ef. Hadžirušdović. “Meni je danas izuzetno teško ovdje govoriti jer sam emocionalno vezan za ovu džamiju. Naime, ja sam najbolje godine svoga života proveo kao imam ove džamije, ali sam ovdje u Prijedoru doživio i najteža iskušenja kada sam u logoru Omarska svakodnevno gledao smrti u oči. U toj situaciji ste bili svi vi, i svi Prijedorčani su kroz to prošli, i zato ovaj povratak, obnova i džamija i ova svečanost imaju još veći značaj,” kazao je muftija bihački Hasan-ef. Makić. “Danas svi dobromanjerni ljudi i Srbi i Bošnjaci i Hrvati u ovom gradu treba da se raduju u lijepom gradu Prijedoru, u kojem moramo jedni drugima pružiti ruku pomirenja i to onima koji to zaslужuju,” kazao je ministar sigurnosti BiH gosp. Tarik Sadović, koji se također obratio na skupu.

Reisu-l-ulema dr. Mustafa Cerić na ovom skupu je rekao da Prijedor danas ima jednu od najljepših džamija na Balkanu i u Evropi. “Mi za svoju slobodu najviše plaćamo ljudskom krvlju, e to treba zamijeniti ljudskom pameću. To treba zamijeniti našom sloganom, jer ako ne budemo pametni, ako je ne budemo upotrijebili kao cijenu našeg opstanka, naše slobode, onda ćemo ponovo morati ulagati ljudsku krv!”, kazao je u svom obraćanju reisu-l-ulema. Nakon dove i proglašenja džamije vlasništvom Islamske zajednice ključeve da džamiju otvari reisu-l-ulema je predao gosp. Sulji Halalkiću, koji je po ulasku u džamiju dodatno počastio džamiju s donacijom od 20 hiljada KM.²³

²³ Preporod, Islamske informativne novine, broj: 17/883, 1. septembar 2008., str. 37.

U toku 2009. godine održane se svečanosti otvorenja obnovljenih džamija u sljedećim džematima:

1. Urije – Bosanski Novi, 11.7.2009. godine,
2. Čarakovo – Prijedor, 18.7.2009. godine,
3. Donji Agići – Bosanski Novi, 19.7.2009. godine,
4. Rakovčani – Prijedor, 25.7.2009. godine,
5. Trnova – Sanski Most, 26.7.2009. godine, i
6. Ališići – Prijedor, 1.8.2009. godine.

Od ovih džamija posebno ističemo džamiju u Čarakovu kod Prijedora, u čijem haremju je strijeljan njen imam Sulejman-ef. Dizdarević, s grupom svojih džematlija, a potom su zapaljena njihova tijela, zajedno s džamijom. O tome Muharem-ef. Omerdić u svojoj knjizi *Imami šehidi* piše: "Sulejman ef. i 19 njegovih džematlija 23.07.1992. godine srpski agresorski vojnici dotjerali su pod silom oružja u harem džamije u Čarakovu, postrojili ih uza zid, a onda iz automatskog oružja pucali na njih. Potom su na njih bacili džamidske čilime i zapalili njihova tijela i džamiju. Ovaj pokolj i zločin preživjela su dvojica od tih džematlija koji su prenijeli istinu o šehidskoj smrti Sulejman ef. i njegovih 17 džematlija".²⁴

U programu svečanosti otvorenja džamije u Čarakovu učestvovala je i njegova najmlađa kćerka Merjem, koja nije ni zapamtila svoga oca, jer je na dan njegova strijeljanja imala svega šest mjeseci. Sulejman ef. je ukopan na šehidskom mezarju u Čarakovu 2014. godine.

Godine 2010. svečano su otvorene džamije u džematima:

1. Bišćani – Prijedor, 17.7.2010. godine,
2. Rizvanovići – Prijedor, 24.7.2010. godine,
3. Zenkovići – Sanski Most, 25.7.2010. godine,
4. Donja Puharska – Prijedor, 31.7.2010. godine,
5. Zecovi – Prijedor, 1.8.2010. godine, i
6. Sultan Ahmedova džamija u Kulen Vakufu – Bihać, 25.9.2010. godine.

Kao što se vidi, ove godine je većina ovih svečanosti bila na području Prijedora. Ovdje ćemo posebno istaknuti svečanost otvorenja džamije u Donjoj

²⁴ Muharem Omerdić, *Imami šehidi*, Udrženje ilmije Islamske zajednice u BiH, Sarajevo, 2005., str. 28.

Puharskoj, jer je to do 1992. godine bila jedina potkupolna džamija na prijedorskoj regiji, a nalazila se u jednom od naših najvećih džemata koji je brojao preko hiljadu domaćinstava. U izvještaju s ove svečanosti novinar Preporoda (M.K.) piše: "Donja Puharska je prigradski džemat koji je 1991. godine brojao oko 1200 domaćinstava. To je jedan od najvećih i najorganizovanijih džemata u Prijedoru. Danas u njemu imamsku dužnost obavlja Merzuk ef. Hadžirušidović koji je ujedno i glavni imam Medžlisa IZ-e Prijedor. Džemat Donja Puharska obuhvata predgrađe, sjeverni i sjeveroistočni dio grada, a od centra je odvojen prugom. Najstariji stanovnici Puharske pamte staru drvenu džamiju za koju vjeruju da je datirala iz XIX stoljeća i da je dva puta obnavljana. Godine 1972. otpočela je izgradnja nove džamije koja je završena i otvorena 1977. godine. U to vrijeme džamija je bila jedina potkupolna džamija na prijedorskoj regiji, a krasila ju je i munara sa dva šerefeta. Džamija je minirana 1992. godine, a njeni sanaciji na starim temeljima započela je 2003. godine.

Na svečanosti povodom otvorenja obnovljene džamije prvi se u ime Građevinskog odbora obratio njegov potpredsjednik gosp. Enes Pehlić, koji se zahvalio svim džematlijama i dobrom ljudima koji su svojim prilozima i radom pomogli u obnovi džamije. Potom se obratio i mitevelija džamije Mehmedalija Hodžić, koji je bio jedan od organizatora i tokom izgradnje prijašnje džamije koja je u ratu porušena, a kao mitevelija je dočekao i ponovno njeni otvorenje. 'Nemam riječi da opišem šta smo zatekli kad smo došli 1999. godine ovdje. Sada su nam srca puna i zbog ovako lijepog objekta i zbog sviju vas koje vidim ovdje', kazao je Hodžić. Nakon mitevelije, prisutnima su se obratili predsjednik Medžlisa IZ-e Prijedor, glavni imam, muftija bihački i izaslanik reisu-l-uleme muftija travnički mr. Nusret ef Abdibegović, koji je, između ostalog, rekao: 'Današnja svečanost je potvrda težnje Bošnjaka, a i drugih, da se ova svečanost provede u miru. I oni koji odu, a došli su danas ovdje iz različitih krajeva. I oni koji su u svom zavičaju ovdje, pa će otići u inozemstvo, da znaju da imaju određene vrste riba, a jedna se zove losos. Ona odlazi da bi se vratila. Bosanski čovjek mora biti riba losos koja će nositi u genima ljubav prema zavičaju, ljubav prema vjeri i ljubav prema roditeljima... a potvrda ljubavi prema vjeri je upravo ova džamija', poručio je muftija Abdibegović.²⁵

²⁵ Preporod, Islamske informativne novine, broj: 16/930, 15. august 2010., str. 40.

Tokom 2011. godine organizovano je pet svečanosti otvorenja džamija, i to tri u Bosanskom Novom, a po jedna u Prijedoru i Kozarcu. To su džamije u džematinama:

1. Prekosanje – Bosanski Novi, 2.7.2011. godine,
2. Budimlič Japra – Bosanski Novi, 16.7.2011. godine,
3. Dera – Kozarac, 23.7.2011. godine,
4. Vidorija – Bosanski Novi, 24.7.2011. godine i
5. Ćela – Prijedor, 30.7.2011. godine.

U toku sljedeće četiri godine otvoreno je ukupno sedam džamija. Dakle, do 2011. godine završena je obnova skoro svih porušenih džamija na području Bihaćkog muftijstva, a i one džamije čija otvorenja su organizirana u zadnje vrijeme uglavnom su već odavno završene.

Hronologija svečanih otvorenja tih sedam džamija je sljedeća:

1. Hrnići – Kozarac, 14.7.2012. godine,
2. Buljuk – Bosanski Novi, 14.7.2012. godine,
3. Brezičani – Prijedor, 15.7.2012. godine,
4. Kalata – Kozarac, 6.7.2013. godine,
5. Kijevo – Sanski Most, 2.8.2014. godine,
6. Zalihovac – Sanski Most, 3.8.2014. godine i
7. Bastasi – Prijedor, 1.8.2015. godine.

Predstoje još otvorenja džamije u Starom Gradu u Prijedoru i džamije u Gornjim Jakupovićima u Kozarcu, uz napomenu da je obnova i ove dvije džamije završena.

Gradska džamija u Kozarcu još nije obnovljena, ali se vrše pripreme za njenu obnovu, a jedina u Agresiji porušena džamija za koju nema izgleda da će se obnoviti je ona u Grmečkom selu Potkalinje, na području Bosanske Krupe. U *Monografiji IZ-e* za ovo selo se kaže: "Džemat Potkalinje, kojem pripadaju Kulauzi i Dizdari, nalazi se na putnoj komunikaciji Bosanska Krupa-Sanski Most, 20 km sjeverno od Bosanske Krupe. Do 1991. godine džemat je brojao 14 domaćinstava i imao džamiju, koja je porušena u agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Niko se poslije rata nije vratio u Potkalinje, tako da ni džamija nije obnovljena, niti je džemat aktivan."²⁶

²⁶ Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, *Monografija*, str. 66.

Na kraju, napominjem da sam podatke o terminima svih navedenih svečanosti uzeo iz ličnih zabilješki koje vodim za svaku godinu, radi izvještaja nadležnim organima Islamske zajednice, a nastojao sam i da prisustvujem svim ovim svečanostima.

Umjesto zaključka

Analizom stanja vjerskih objekata koju smo imali napisredno nakon prestanka Agresije na BiH, ustavljeno je da je u našoj domovini uništeno ukupno 614 džamija, 218 mesdžida, 69 mekteba i 405 drugih vakufskih objekata.²⁷ Od tih 614 džamija, 92 su s područja Bihaćkog muftijstva. Interesantno je da je većina ovih džamija stradalo i u Drugom svjetskom ratu. To se posebno odnosi na džamije u Bosanskom Petrovcu i džamije na desnoj obali Une, na području bihaćke i bosanskokrupske općine.

Zahvaljujući upornosti i odlučnosti naših džematlija, kao i pomoći koja je dolazila od općina, Kantona i nekih humanitarnih organizacija iz islamskog svijeta, te džamije su, uz Allahovu pomoć, obnovljene i svečano otvorene. Proces obnove je trajao dvadeset godina, ali je uspješno priveden kraju. Pored porušenih, izgrađene su i druge džamije, gdje god se ukazala potreba za osnivanjem novih džemata. Izgrađena je džamija u krugu kasarne Adil Bešić u Bihaću, kao i zgrade Islamskog pedagoškog fakulteta u Bihaću i medrese Džemaluddin ef. Čaušević u Cazinu. Time je praktično zaokružena infrastruktura IZ-e na ovom području.

---

²⁷ Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992-1995)*, str. 476.

L i t e r a t u r a

1. Časni Kur'an
2. *Sahihu Muslim – Muslimova zbirkha hadisa*
3. *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini (1882-2012)*, monografija, Udruženje ilmije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2013.
4. Denis Bećirović, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme avnojevske Jugoslavije (1945-1953)*, Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, Zagreb-Sarajevo, 2013.
5. Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992-1995)*, El-Kalem, 1999.
6. Muharem Omerdić, *Imami šehidi – monografija*, Udruženje ilmije Islamske zajednice u BiH, Sarajevo, 2005.
7. Teufik Hadžić, *Džamije i džemati Kozarca*, Grafis, Cazin, 2003.
8. Smail Kličić, *Hronologija borbe za opstanak u bihaćkoj krajini (1992-1995)*, Grafičar, Bihać, 2015.
9. Preporod, Islamske informativne novine.
10. Arhiva Muftijstva bihaćkog.

»»

*Prof. dr. Fuad Sedić,
dekan Islamskog pedagoškog fakulteta u Bihaću*

**ISLAMSKI PEDAGOŠKI FAKULTET U BIHAĆU
KAO PRIMJER VAKUFA U SAVREMENOM DOBU**

ISLAMSKI PEDAGOŠKI FAKULTET U BIHAĆU KAO PRIMJER VAKUFA U SAVREMENOM DOBU

Uvod

Islamski Hvala Allahu, dž.š., Koji nas je uputio vjeri islamu i naredio nam da učimo, čitamo i da se obrazujemo, kako bismo spoznali smisao našeg života na ovom svijetu i zaslužili, s Njegovom milošću, Džennet na drugom svijetu.

Salavat i selam donosimo na najboljeg učitelja i pedagoga Muhammeda, s.a.v.s., koji nije ostavio nikakvo dobro, a da nas na njega nije uputio, niti kakav grijeh, a da nas na njega nije upozorio. Između ostalog, on nas je podučio djelima i poslovima od kojih ćemo imati nagradu i sevap nakon smrti.

Učestvujući u manifestaciji "Dani vakufa", koju organizira Vakufska direkcija IZ-e u Bosni i Hercegovini prilažemo ovaj rad na temu *Islamski pedagoški fakultet u Bihaću kao primjer vakufa u savremenom dobu*, u kojem će biti iznesene najvažnije informacije o razlozima osnivanja Islamske pedagoške akademije u Bihaću, njenog preimenovanja u Islamski pedagoški fakultet, broju studenata koji su ga završili, te utjecaju vjeronauke u odgojno-obrazovnom procesu učenika osnovnih i srednjih škola u Bosni i Hercegovini, pa i šire. Također ćemo, makar djelimično, istaći i spomenuti trud i požrtvovanje onih koji su uložili svoje vrijeme, novac i brigu, kako bi ovaj fakultet bio otvoren i na koji način je postao primjerom savremenog vakufa, koji je do sada polučio zapažene rezultate, uz nadu i molbu Svemogućem

Allahu da u tome ustrajemo i ostavimo ga narednim generacijama u najljepšem i najsvjetlijem duhu, kako bismo, ako Bog da, od tog vakufa imali sevap i korist i mi i oni poslije nas, nakon preseljenja na bolji svijet.

Šerijatska utemeljenost vakufa i njegova praksa kod ranijih generacija

Mnogo je kur'anskih ajeta i hadisa koji govore o vrijednosti sadake i drugih vidova udjelivanja i uvakufljavanja. Sve što udijelimo Allah, dž.š., iz Svoje hazne će namiriti i dati berićet u imetku. Svevišnji Allah u Kur'anu kaže:

وَمَا أَنْفَقْتُم مِّنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُحْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

A šta god vi udijelite, On će to nadoknaditi, On najbolje opskrbljuje.¹

Također, i Allahov Poslanik, s.a.v.s., jasno u hadisu naglašava: *Svako jutro osvanu dva meleka koji uče dove. Jedan melek kaže: "Allahu moj, upropasti imetak onoga koji škrtari i ne udjeljuje!" Drugi kaže ovako: "Allahu moj, nadoknadi i daj berićet u imetku onoga koji dijeli!"*

U dobro poznatom hadisu Poslanik, s.a.v.s., govori o djelima od kojih će čovjek imati sevap i nagradu nakon svoje smrti:

إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةِ: صَدَقَةٌ جَارِيَةٌ ، أَوْ عِلْمٌ يُنْتَفَعُ بِهِ ، أَوْ وَلِدٌ صَالِحٌ بَدْعُو لَهُ .

Ebu Hurejre, r.a., pripovijeda od Allahovog Poslanika, s.a.v.s., da je rekao: *Kada čovjek umre prekidaju se njegova djela osim u tri slučaja: trajna sadaka, znanje koje je ostavio iza sebe da se drugi okoriste njime i dobro odgojeno dijete koje će se moliti za njega.*²

Učenjaci kažu da je značenje ovog hadisa u tome da čovjekova djela prestaju s njegovom smrću, tj. prekida mu se pisati sevap za djela koja je učinio osim u ova tri slučaja: **trajna sadaka**, tj. **vakuf**, nauka koja je ostala iza njega da se drugi podučavaju i time koriste, i hajirli odgojeno dijete koje uči dove za svoga rahmetli roditelja.

U ovom hadisu nas Poslanik, s.a.v.s., obaveštava da postoje tri djela zbog kojih čovjeku pristižu djela nakon njegove smrti. Ima mnogo ljudi koji žele da pomognu svojim roditeljima ili nekom od svojim bližnjim poslije njihove smrti,

¹ Kur'an, Sebe', 39.

² Hadis je zabilježio Muslim, 11/87 (4199).

pa ovo im je jedinstvena prilika da čine ova djela koja su pomenuta u hadisu, a nagrada za njih će zasigurno koristiti umrlom nakon njegove smrti.

1. Trajna sadaka, tj. vakuf, na različite načine, kao što je podizanje mesdžida, škola i drugih obrazovnih institucija, bolnica, domova za siročad, mostova, vodovoda, javnih kupatila i sl.

2. Znanje kojim će se drugi okoristiti, a to je korisno znanje koje je u skladu s Allahovim, dž.š., propisima. U to se ubraja podučavati učenike i mlađe generacije, napisati ili prevesti neke korisne knjige i sl. Beskorisno znanje, međutim, jeste ono koje je u suprotnosti s vjerskim temeljima i za očekivati je da će njegov zagovarač biti kažnjen zbog toga, a ne nagrađen.

3. Dobro dijete, tj. dijete koje je vjernik i koje uči dove za svoje roditelje, pogotovo nakon obavljenog namaza, dijeli sadaku pred njihovu dušu, obavi hadž za njih, ako nisu obavili i čini slična dobra djela, od kojih njegovi roditelji imaju nagradu i poslije smrti.

Iz ovog hadisa se može zaključiti slijedeće: ispravnost utemeljenja vakufa i veličine njegove nagrade, kao i vrijednost sticanja znanja i podsticaj za prenošenje tog znanja na druge; u njemu je pojašnjeno da nagrada za dovu i druga hajirli djela, koja se učine pred dušu umrlog, stiže njemu.

Naši cijenjeni vakifi su uvijek imali u vidu hadis u kojem Poslanik, s.a.v.s., kaže: *خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمُ اللَّهَ اسْ* - *Najbolji ljudi su oni koji najviše koriste ljudima.*³

Mnoštvo bunara i hajr-česmi po cijelom islamskom svijetu, a i u našoj Bosni je rezultat primjene hadisa u kojem Poslanik, s.a.v.s., kaže: *أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ سَقْيُ الْمَاءِ* - *Najbolji vid sadake (vakufa) je hajr-česma (ili bunar).*⁴

Vrlo je bitno naglasiti da ono što udijelimo zasigurno neće umanjiti naš imetak, nego će ga obrijetiti i uvećati. Poslanik, s.a.v.s., kaže:

لَا يَنْقُصُ مَالٌ مِنْ صَدَقَةٍ ، فَتَصَدَّقُوا ...

- *Sadaka (udjeljivanje) neće umanjiti imetak, pa dijelite.*⁵

³ Bilježi ga Sujuti u *El-Džamis-sagiru*. Hadis je sahih, pogledaj *Sahihul-džami'*, broj: 426.

⁴ Hadis je sahih. Pogledaj *Sahihul-džami'*, broj: 1113.

⁵ Hadis je sahih. Bilježi ga Ibn Ebi Faris, *El-Feva'idul-munteka*, br. 37. Sličnu predaju bilježe Tirmizi i drugi.

Svemogući Allah obećava i kaže u hadisi kudsiji:

قَالَ اللَّهُ: أَنْفَقْ يَا ابْنَ آدَمَ أَنْفَقْ عَلَيْكَ

- Svevišnji Allah u hadisu-kudsiju je rekao: **O čovječe, udjeluj imetak pa ču i Ja tebi davati.**⁶

Interesantno je napomenuti, kada se pogledaju vakufske građevine, da su naši vakifi vodili računa da ih prave od najkvalitetnijeg kamena i materijala, jer su željeli da taj vakuf što duže traje i da se ljudi što duže njime koriste, za razliku od svojih privatnih kuća, koje su građene manje kvalitetnim materijalom, jer su im one služile samo za kratki ovozemaljski život.

Razne vrste i vidovi vakufa

S obzirom na to da vakuf ima svoje vjerske, društvene, ekonomске, kulturne i humane dimenzije, njegova uloga se proširila na razne sfere i područja, koja se mogu naći širom islamskog svijeta. Nekada su to džamije, zemljišta za mezarje, sirotišta, kuće za nemoćne, bolnice, dućani, mostovi, putevi i ostali vidovi hajrata od kojih živi ljudi imaju korist, a sevap i nagrada se piše mrtvima i nakon njihove smrti.

Međutim, najvažniji i onaj koji ima najplodotvornije rezultate je vakuf u obrazovne institucije, medrese, fakultete, internate, studentske domove i sve što pomaže u obrazovanju učenika, studenata i onih koji će se baviti korisnim znanjem i izučavanje, a nakon toga biti oni koji će ljude podučavati onome što je dobro i općekorisno.

Nakon uvakufljavanja u vremenu Allahovog Poslanika, s.a.v.s., i odabranih ashaba, tu praksi i instituciju vakufa su njegovali i halife, koji su dolazili poslije njih. Do vremena emevijske vlasti sami vakifi su, u većini slučajeva, vodili brigu o vakufu, nadgledajući njegovo poslovanje. U vremenu Emevija upravljanje vakufom je dobilo na snazi i ozbiljnosti, tako da su osnovane posebne vakufske uprave koje se brinu o vakufu, njegovoj evidenciji i upravljanju.

U vrijeme Abasija osnovana je posebna uprava za vakufe, odvojena od kadiluka, kojom je predsjedavala određena osoba. Vodilo se računa o propisima

⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

vakufa, njegovom korištenju i čuvanju od propadanja. Učenjaci fikha napisali su posebne knjige u kojima su pojašnjavali te propise ili su u sklopu velikih fikhskih djela odvajali posebna poglavla, koja su tretirala vakuf. Na taj način vakuf je sve više zauzimao svoje mjesto i funkciju u brizi za društveni prosperitet muslimana, koji će potrajati sve do Kijametskog dana.

Interesantno je napomenuti da u vakuf spada i podjela hrane i namirnica učenicima, studentima, jetimima i drugim potrebnim. Posebno bi to bilo izraženo u ramazanu, kada bi se spomenutim i drugim kategorijama obezbjeđivali iftari i sehuri, bilo u sklopu neke džamije ili na drugim mjestima. I to spada u načine da se obraduju siromašni i potrebni, što je opet u skladu s hadisom:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مِنْ مُوْجَبَاتِ الْمُغْفِرَةِ
إِذْخَالُكَ السُّرُورَ عَلَى أَخِيكَ الْمُسْلِمِ، إِشْبَاعُ جُوعَتِهِ، وَتَقْفِيسُ كُرْبَتِهِ۔

Džabir, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Od razloga opruštanja grijeha je da obraduješ svoga brata muslimana, da mu utoliš glad ili otkloniš od njega nedacu koja ga tišti.*⁷

Također se vakufom smatra kupovina i obezbjeđenje knjiga, pogotovo časnog Kur'ana, kao i njihovo prepisivanje i umnožavanje.

Vakuf za ilum/obrazovanje

Najčešći vid vakufa za obrazovanje bila je gradnja medresa i drugih obrazovnih institucija. Poznati putopisac Ibn Džubejr bilježi da je video u Bagdadu oko tri stotine medresa, koje su bile smještene u velikim građevinama, a najpoznatija od njih bila je *El-Medresetun-nizamije*. Sve medrese imale su svoje vakufe i nekretnine od kojih su se izdržavale. Od tih sredstava su plaćani muderrisi/profesori kao i učenici koji su u njima učili i boravili. Mjesečni budžet *El-Medresetun-nizamije* iznosio je petnaest hiljada dinara i ona je školovala poznate velike učenjake.

Isti autor spominje da je ovakvih i sličnih škola video u Kairu, Damasku i drugim gradovima, a neke od njih su bile poseban vakuf za djecu siromaha, jetima i djecu bez roditelja.

⁷ Hadis je hasen, a zabilježio ga je Taberani u *Evsatu*.

Ibn Haldun, također, navodi primjere obrazovanih centara koje je vidio u Bagdadu, Kordobi, Kufi, Basri, Kajrevanu, Fasu i govori o onome što je vidio od napretka na obrazovnom planu i gradnji škola.

Historija bilježi ulogu koju je imao Salahuddin Ejubi u gradnji medresa u svim mjestima koja su bila pod njegovom vlašću: u Egiptu, Damasku, Mevsilu, Jerusalimu i dr.

Vakuf za biblioteke

Vezano za prethodnu vrstu vakufa, za obrazovanje je i vakuf za biblioteke. Spominju se vrlo impozantni podaci koji govore o nivou koji su dostizale neke od biblioteka. Naprimjer, od onoga što je sačinjavala biblioteka koju je uvakufio fatimijski vezir Ibn Melis bilo je: mnoštvo prostorija za istraživanje, posebne sale za predavanja i debate, specijalna prostorija za usmjeravanje i pomaganje onima koji se bave istraživanjem i sl. Od iznosa kojim je raspolagao ovaj vakuf dodjeljivala se plata učenicima, profesorima i onima koji su se brinuli o radu biblioteke. Sličan primjer je i biblioteka koju su uvakufili nasljednici Ammara (Benu-Ammar) u sirijskom području, koja je u svoje vrijeme slovila kao primjer prostranstva i obimnosti. Tada je posjedovala oko milion knjiga.

U nekim od egipatskih biblioteka bila je izražena velika briga za učenike sa ciljem što boljeg korištenja vakufom. Tako su im bile na raspolaganju sobe za stanovanje, hamami za osvježavanje i imali su medicinsku njegu, jer su im ljekari dolazili u posjetu radi liječenja.

Osnivanje Islamskog pedagoškog fakulteta u Bihaću kao primjer savremenog vakufa

Za područje Bihaćkog muftijstva i Unsko-sanskog kantona mnogo je važnih događaja i datuma. Za odgojno-obrazovni rad na ovome području svakako je datum osnivanja Islamskog pedagoškog fakulteta jedan od najvažnijih i mogli bismo ga smatrati historijskim za ovo područje.

To je, ustvari, bila historijska odluka Sabora IZ-e u Bosni i Hercegovini koja je donesena 23.12.1995. o osnivanju i početku rada tadašnje Islamske pedagoške akademije u zgradbi Bihaćkog muftijstva.

Raspadom ranijeg društvenog sistema, u obrazovanje je, kao redovan predmet, uvedena, ili bolje rečeno, vraćena islamska vjeronauka. Zatečena datom situacijom, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini je brzo reagirala time što je podržala osnivanje Islamske pedagoške akademije u Zenici 1993. godine, a zatim isto tako i u Bihaću. Na taj način žurno se prišlo obrazovanju i osposobljavanju stručnog kadra za predavanje predmeta islamska vjeronauka u osnovnim i srednjim školama.

Uvakufljavanje vremena i truda

Od onih koji su u to vrijeme, s Božijom pomoći, krenuli sa aktivnostima na rad Akademije i koji su uložili, uvakufili i sebe i svoje kapacitete bili su: bihaćki muftija Hasan-ef. Makić, prof. Muharem Štulanović, prof. Fuad Sedić i sekretar i pravnik Mehmed Duraković, a kasnije i sekretar Hamdija Nesimović, kao i mnogi drugi. S vrlo skromnim kapacitetima, kadrom, ali i infrastrukturom, hvala Allahu, tadašnja dvogodišnja Akademija je otpočela s radom. Glavi cilj njenog osnivanja je bio osposobiti kadar za predavanje predmeta islamska vjeronauka, koji je u to vrijeme bio obavezan predmet u osnovnim i srednjim školama Unsko-sanskog kantona. Prva generacija naših studenata primljena je akademske 1996/1997. godine.

Nezaboravna je uloga i pomoć koju su nam pružili tadašnja Akademija iz Zenice, kao i Fakultet islamskih nauka iz Sarajeva, kako kadrovski tako i na druge načine. Veliki broj vanjskih saradnika je priskočio u pomoć, od kojih će ovom prilikom spomenuti bar neke profesore: rahmetli Sulejman Mašović iz Zagreba, rahmetli Sead Misirlić, Ismet Bušatlić, Nusret Isanović, Remzija Hadžiefendić, Refik Ćatić, Šefik Kurdić, Lamija Kulenović, Safvet Halilović, Zuhdija Adilović, Halil Mehtić, kao i drugi koje nisam spomenuo.

Vakuf u renoviranju zgrade Bihaćkog muftijstva

Kao što je poznato, Akademija je bila smještena u zgradu Bihaćkog muftijstva i tu zgradu je trebalo temeljito renovirati. U ovu akciju bile su uključene mnoge humanitarne organizacije koje se prepoznale važnost ovog projekta.

Nekoliko mjeseci se intenzivno radilo na izmjeni krova, uređivanju fasade i unutrašnjim radovima. Tako je nastava hajirli krenula i tu smo ostali oko četiri godine, nakon čega smo prešli u novosagrađenu zgradu Akademije u Bihaću.

Ishrana studenata – bitan način uvakufljavanja za studente

S obzirom na to da su studenti bili iz svih gradova našeg kantona, pa i šire, jedan obrok koji smo uspjeli da im obezbijedimo je mnogo značio, pogotovo za one koji nisu iz Bihaća. Tu je nezaboravna uloga kuharice Vojić Šefike i ostalih uposlenika u Muftijstvu i tadašnjoj Akademiji.

Zgrada Fakulteta u Bihaću i specifičnost tog vakufa

Već spomenuta praksa zbrinjavanja studenata se nastavila i proširila prelaskom u novu zgradu 2002. godine, kada je Visoki saudijski komitet, na čelu sa šejhom Nasirom Abdurrahmanom es-Seidom, napravio novu zgradu koja se nalazi uz stadion NK Jedinstva, u Žegarskoj aleji.

Zgrada je, kao vid zahvalnosti saudijskom narodu, tada nazvana po princu Selmanu, tadašnjem gradonačelniku glavnog grada Saudijske Arabije Rijada, a sadašnjem kralju Saudijske Arabije. Ovih dana je pokrenuta procedura preimenovanja naše zgrade u zgradu Sluge dvaju harema, kralja Selmana ibn Abdulaziza Al Sauda. Neizostavnu ulogu u svemu tome ima aktuelni ambasador Kraljevine Saudijske Arabije njegova ekselencija Hani Abdullah Mu'mine i direktor Kulturnog centra u Sarajevu dr. Abdulmedžid El-Gajs.

U sklopu Fakulteta nalazi se internat za smještaj studenata, kapaciteta 120 kreveta i studentska menza sa tri obroka dnevno. To su usluge koje studentima Bihaćkog univerziteta pruža samo naš fakultet.

Voćnjak oko Fakulteta poseban vakuf

Nezaobilazna je uloga našeg bihaćkog vakifa Muhameda-ef. Skenderovića, koji je obezbijedio sredstva, a i lično sa svojom hanumom mnogo uradio na uređenju okoliša Fakulteta, posadivši mnoštvo različitih voćki koje svake godine vrlo lijepo rađaju, a sevap se našem vakifu, ako Bog da, svakodnevno piše.

Vakuf stipendiranja studenata

Od samog osnivanja Akademije, a zatim Fakulteta, veliki broj naših džemata, medžlisa, biznismena, kao i običnih ljudi, kako iz Bosne tako i iz inozemstva, učestvuje u stipendiranju naših studenata, obezbeđujući im besplatan smještaj i ishranu u našem studentskom domu. To je vrlo lijepa praksa, koja se primjenjuje u većini naših medresa i fakulteta.

Asfaltiranje prilaznog puta i održavanje zgrade – vakuf

S Božjom pomoći, u ramazanu 2015. godine asfaltiran je prilazni put do zgrade Fakulteta. Nakon održane hutbe u kojoj je dekan Sedić podstakao džematlije i sve ostale da uzmu učešća u ovom projektu, veliki broj naših vakifa se odazvao tom pozivu, a među prvima bio je dr. Hasan Kurtović.

Džamija Fakulteta – uobičajeni vakuf

U krugu Fakulteta nalazi se džamija, koja je napravljena skupa sa zgradom. Tu je formiran jedan vrlo ozbiljan džemat, kako studenata, tako i ostalih žitelja Bihaća. Profesori Fakulteta, na čelu s bihaćkim muftijom, svojim hutbama i ostalim aktivnostima tome uveliko doprinose. Do sada je u našoj džamiji održano više od 700 hutbi.

Svake godine naše džematlije, kao i mnogi drugi donatori su u prilici da učestvuju u održavanju naše džamije, podmirujući troškove grijanja, krečenja, osvjetljavanja i dr.

Bilo je vrlo lijepo i pohvalno vidjeti naše entuzijaste kako sami pokreću akciju krečenja i uređenja džamije i otklanjanju raznih kvarova, kako bi ona bila što funkcionalnija i ugodnija. Prošlog ljeta smo bili prisiljeni uradili drenažu terena oko džamije, kako bismo umanjili vlagu po zidovima.

Iftari i druga druženja

Fakultet svake godine organizira nekoliko iftara, kako za studente, tako i za zvanice, komšije i džematlije. Posebno treba istaći aktivnosti uz ramazan, gdje

se klanja teravih-namaz, noćni namaz, uči mukabela i sl. Pored naših imama i predavača, u prilici smo da ugostimo teravih imame iz Turske ili nekih od arapskih država.

Od ramazanskih aktivnosti treba posebno istaći aktivnosti za 27. noć/Lejletul-kadr, kada se organizira program koji traje cijelu noć, gdje studenti Fakulteta i neke organizacije i udruženja nastoje da upriliče poseban ambijent, gdje se sakuplja veliki broj naše omladine.

Vakuf iluma/znanja

Još dok smo bili u zgradi Muftijstva, održano je mnogo tribina, okruglih stolova, predavanja i drugih aktivnosti. Prelaskom u novu zgradu te aktivnosti su pojačane, u čemu su pripomogla razna udruženja, od kojih je najaktivnije udruženje Život.

Od samog osnivanja Fakulteta pojedini profesori su, pored redovnih predavanja, osnovali razne sekcije, halke, tribine, ekskurzije, izlete, kampovanja i druge vidove druženja, gdje su uložili svoje vrijeme, kako bi studentima i ostalim zainteresiranim prenijeli znanje iz raznih predmeta. Održano je mnogo raznih tribina, simpozija, konferencija, promocija, okruglih stolova, kurseva, halki Kur'ana, hadisa i dr. Posebno treba istaći sekciju *hifza/učenja Kur'ana napamet*, koja je do sada postigla zapažene rezultate.

Također, treba pohvaliti aktivnosti Asocijaciju studenata našeg Fakulteta, koja uzima učešća u organizaciji većine spomenutih aktivnosti.

Posjete našim džematima u Bosni i Hercegovini i šire

Od samog osnivanja profesori Fakulteta su se stavili na raspolaganje našim medžlisima, džematima i povratnicima. Kao vid podrške povratnicima u bh. entitetu sa sjedištem u Banjoj Luci, redovno smo obilazili te džemate, dajući podršku našim imamima, kao i džematlijama koji su se vratili na svoja ognjišta. Treba istaći i pohvaliti saradnju i susretljivost ranijeg banjolučkog muftije Edhem-ef. Čamđića, a ta saradnja se nastavila i dolaskom novog muftije dr. Osman-ef. Kozlića. Treba istaći i trud imama iz tog područja u prikupljanju poljoprivrednih namirnica za potrebe Fakulteta.

Islamski pedagoški fakultet u Bihaću kao vakif

Smatram prigodnim da se spomene da je naš Fakultet, pored spomenutog, bio u prilici da i sam učestvuje u hajirli projektima i time postane vakif. Zapažena je saradnja s Bihaćkim muftijstvom, Cazinskom medresom kao i svim drugim organizacijama koje promovišu dobro. Hvala Allahu, bili smo u prilici da učestvujemo u opremanju jednog broja mekteba i učionica, u našim džematima, a posebno u području manjeg bh. entiteta, poklanjajući - uvakufujući im klupe, stolice, table, knjige i sl, što je bilo od velike koristi, pogotovo u prvim godinama povratka.

Umjesto zaključka

Održavati zgradu Fakulteta i internat, njen okoliš kao i džamiju, bez podrške naših džematlija, kako iz zemlje tako i iz dijaspore, bilo bi nemoguće. Upravo zbog toga nastojimo njegovati lijepe odnose sa svim dobromanjernim ljudima, koji su oduvijek bili spremni da nam budu podrška.

U narednom periodu planiramo doraditi neke detalje samog okoliša naše zgrade, kao što su šadrvan i klupe za boravak studenata van zgrade, nadstrešnice za automobile, spremnik za pelet ili cjepliku, ovisno od toga na koju od varijanti se opredijelimo prilikom prelaska na jeftiniju varijantu grijanja. Također ćemo, ako Bog da, nastojati upotpuniti i kompletirati potrebe naših studenata s fiskulturnom salom, a ako Bog da, i bazenom.

Nastavljuju se naporci oko registracije (uvakufljenja) zemljišta na kojem se nalazi zgrada Fakulteta.

Molim Svemućeg Allaha da nas pomogne u našem poslu, da naša djela učini iskrenim samo radi Njegovog zadovoljstva, da svima onima koji su na bilo koji način ugradili/uvakufili sebe u naš Fakultet, obilato nagradi i da im to nadoknadi iz Svoje hazne. I neka je hvala Allahu i na početku i na kraju i salavat donosimo na našeg poslanika Muhammeda, s.a.v.

»»

Said-ef. Mujakić, prof.
Glavni imam Medžlisa IZ-e Cazin

**VAKUFI NA PODRUČJU
MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNOCE CAZIN**

VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE CAZIN

Uvod

Na krajnjem sjeverozapadu Bosne i Hercegovine, u dijelu poriječja Gline, Korane i Une, nalazi se brežuljkasti predio Cazinske krajine, gdje se smjestio grad Cazin. Cazin se nalazi na 376 m nadmorske visine, s umjereno-kontinentalnom klimom. Pouzdano se zna da je područje ovog grada bilo naseljeno u preistorijskom vremenu, o čemu svjedoče ostaci raznih predmeta od ilovače, kosti, kamena, bronce i željeza, pronađeni na lokalitetima Čungar, Gradina, Selište i dr.

U vremenu rimske dominacije ovo područje je također bilo naseljeno. O organiziranom životu svjedoči nalaz rimskog groba s kamenom konstrukcijom i bogatim prilozima nakita.

Na pitomom području Cazinske krajine u Srednjem vijeku izgrađeno je više utvrda i gradova. Njihove zidine, do danas sačuvane u manjoj ili većoj mjeri, svjedoče o vrlo organiziranom životu cijele feudalne zajednice. U to vrijeme ovi gradovi primarno služe odbrani, dok je njihova funkcija sjedišta feudskog gospodara manje izražena. U samom centru grada, na jednoj uzvisini, još su uvek vidljivi ostaci starog grada Cazina. U to vrijeme grad je pripadao Kninskoj biskupiji. Za biskupiju je postao posebno važan nakon pada Knina pod osmansku vlast 1522. godine. Od tada su, gotovo 50 godina, kninski biskupi boravili u Cazinu i odatle upravljali ostatkom biskupije.

Tokom XVI stoljeća grad su često napadale osmanske trupe i konačno ga zauzele 1576. godine. U osmanskom periodu Cazin je administrativno bio u sastavu Ostrožičke kapetanije Bihaćkog sandžaka. Stari gradovi na području sadašnje općine Cazin, Stina (u nekim izvorima Bila Stina, sada naselje Stijena), Pećigrad, Šturić (koji se spominje kao imanje plemića Šturićkih), Tržac (koji se prvi put spominje u XI stoljeću), Mutnik, kula Radetina, te Ostrožac, tokom XVI i XVII stoljeća, jedan po jedan, ulaze u sastav Bosanskog pašaluka u administrativnu jedinicu Bihaćkog sandžaka. Oni se tokom osmanske vlasti utvrđuju, proširuju i u novim uvjetima postaju snažna uporišta za dalja osvajanja prema Zapadu. Započinje transformacija zatečenih srednjovjekovnih naselja. Napuštaju se brdski položaji, a naselja se smještaju uz doline rijeka i putnih pravaca u kotlinama. Urbanizacija se u tom periodu provodi logikom odvojenih zona, čaršija, gdje se posluje, i mahala, gdje se stanuje. Osnivaju se vakufi, grade se džamije koje postaju centri društvenog života i oko kojih se nižu trgovački i drugi društveni objekti. Proces islamizacije, koji prati uspostavljanje osmanske vlasti na čitavom ovom području, a već je ranije zahvatio čitav Bosanski pašaluk, bitno određuje potonju sliku cazinskog kraja.

Za razliku od ostalih dijelova Bosne i Hercegovine, na ovom području se prve džamije, kao centri društvenog života, grade u fortifikacijskim objektima, odnosno zatečenim srednjovjekovnim gradovima (ali i u novosagrađenim) i nose nazive utvrđenja u kojima se nalaze. Kasniji period osmanske dominacije u XVIII i XIX stoljeću na ovo područje donosi izgradnju podgradskih džamija, oko kojih će se razvijati naselja. Tipičan primjer razvijanja ovakvog naselja jeste Cazin. Najveća džamija, tada izgrađena, jeste ona na starom gradu. Ostale džamije na ovom području iz doba XVIII i XIX stoljeća su manjih dimenzija, ali s bogato ukrašenim unutrašnjim elementima, mahom rađenim u drvorezbariji.

Ovim područjima, kao i ostalim krajevima Balkana, dugo su vladali Rimljani. Propašću Zapadnog rimskog carstva (476. godine) mijenjaju se gospodari (Bizantija, Mađari, Bavarci, Hrvati, Osmanlije, Austrijanci i dr.). Cazin je pripadao i staroj državi Hrvatskoj, a 1522. godine postao je sjedište kninske biskupije. Nekoliko decenija kasnije, kninske biskupe zamijenili su Osmanlije. Konačno zaposjedanje Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske završeno je upravo u ovom kraju.

Dolazak islama na ova područja ima svoju specifičnost zbog vremenskog trajanja. Iako udaljenost nije veća od 30 kilometara, u neka područja islam dolazi gotovo 100 godina kasnije nego u centar grada.¹

Krajem XIX stoljeća Cazin je poprimio sve odlike grada i postaje centar istoimenog kotara koji obuhvata područje Cazina i Velike Kladuše.

Kada je u pitanju organizacija Islamske zajednice na području Cazina, do 70-ih godina XX stoljeća postojala su dva odbora IZ-e (Cazin i Pećigrad), kada se Odbor IZ-e Pećigrad ukida i od tada postoji Odbor IZ-e Cazin, danas Medžlis IZ-e Cazin.

Područje Medžlisa Islamske zajednice Cazin pokriva teritoriju općine Cazin, uz dodatak džemata Pištaline, koji se nalazi na teritoriji općine Bosanska Krupa. Sastavni je dio Muftijstva bihaćkog, u okviru kojeg se, osim Cazina, nalaze i medžlisi: Bihać, Bosanska Kostajnica, Bosanska Krupa, Bosanski Novi, Bosanski Petrovac, Bužim, Kozarac, Prijedor, Sanski Most i Velika Kladuša.

Medžlis IZ-e Cazin po brojnosti džemata (ukupno 47) zauzima treće mjesto u BiH. Ima oko 70.000 muslimana, koji žive na površini od 360 km². Osim što je veoma gusto naseljeno (blizu 200 stanovnika na 1 km²), područje koje pokriva Medžlis IZ-e Cazin je specifično i po tome što od ukupnog broja stanovnika muslimani čine preko 99,5 %.

U poslijeratnom periodu Medžlis IZ-e Cazin vodio je velike aktivnosti na izgradnji novih vjerskih objekata i temeljitoj rekonstrukciji postojećih, tako da je u periodu od 1996. do danas izgrađeno i svečano otvoreno 26 novih džamija, čime je i zaokružen taj ciklus. Osim toga, u ostalim džematima, u kojima nije izgrađena nova džamija, temeljito je rekonstruirana postojeća, tako da su danas sve džamije veoma funkcionalne i odgovaraju potrebama muslimana.

Izgradnjom džamija na području Cazina započinje i proces formiranja vakufa na ovom području. Taj proces je imao svoje uspone i padove, ali, zahvaljujući svijesti ovdašnjih muslimana, nikada nije bio prekinut, tako da traje i danas.

Posljednji podaci govore da vakufsку imovinu na području Medžlisa IZ-e Cazin čine nekretnine različitih kultura u ukupnoj površini od 1.190.362 m², te objekti (džamije, mesdžidi, mektebi, gasulhane i imamske kuće).

¹ Npr. Osmanlije osvajaju Šturić tek 1670. godine.

U ovom radu donosimo najznačajnije podatke o stanju i perspektivama razvoja vakufske imovine na području Medžlisa IZ-e Cazin.

Vakufske nekretnine

Medžlis IZ-e Cazin broji 47 džemata i cjelokupna vakufska imovina je na raspolažanju i korištenju u džematima. Najveći dio te imovine čine njive od II do VIII klase, u ukupnoj površini od 368.092 m², zatim slijede mezarja (285.436 m²), livade od I do VI klase (231.162 m²), pašnjaci od II do IV klase (157.600 m²), šume od II do V klase (86.862 m²), voćnjaci II I III klase (5.380 m²), pristupni putevi (3.578 m²), kamenjari (2.432 m²), ostalo neplodno zemljište (1.952 m²) i oranice IV klase (1.094 m²). Ostali dio vakufskih nekretnina u površini od 46.774 m² pokrivaju vakufski objekti.

KULTURA	BROJ PARCELA	POVRŠINA (m ²)
Njiva II-VIII klasa	153	368.092
Mezarje	146	285.436
Livada I-VI klasa	78	231.162
Pašnjak II-IV klasa	34	157.600
Šuma II-V klasa	27	86.862
Voćnjak II-III klasa	5	5.380
Pristupni put	12	3.578
Kamenjar	3	2.432
Ostalo neplodno zemljište	2	1.952
Oranica IV klasa	1	1.094
UKUPNO:	461	1.143.588

Tabela 1. Prikaz vakufskih nekretnina po kulturama

KULTURA	BROJ PARCELA	POVRŠINA (m ²)
Njiva II klase	7	17.324
Njiva III klase	13	21.253
Njiva IV klase	38	72.466
Njiva V klase	47	129.390
Njiva VI klase	39	110.434
Njiva VII klase	6	11.158
Njiva VIII klase	3	6.067
UKUPNO:	153	368.092

Tabela 2. Prikaz vakufskih nekretnina – njive po klasama

KULTURA	BROJ PARCELA	POVRŠINA (m ²)
Livada I klase	5	15.910
Livada II klase	29	98.659
Livada III klase	32	62.459
Livada IV klase	47	28.072
Livada V klase	39	19.801
Livada VI klase	6	6.261
UKUPNO:	78	231.162

Tabela 3. Prikaz vakufskih nekretnina – livade po klasama

KULTURA	BROJ PARCELA	POVRŠINA (m ²)
Pašnjak II klase	5	5.515
Pašnjak III klase	27	122.596
Pašnjak IV klase	2	29.489
UKUPNO:	34	157.600

Tabela 4. Prikaz vakufskih nekretnina – pašnjaci po klasama

Kako se vidi iz prethodnih tabela, vakufske nekretnine u vidu njiva, livada i pašnjaka čine ukupno 756.854 m².

Nakon prikupljenih podataka iz džemata, kao korisnika vakufske imovine, i uvidjevši situaciju da je manji broj ovih parcela u poljoprivrednoj upotrebi, Medžlis IZ-e Cazin je, u saradnji s Poljoprivrednim zavodom Unsko-sanskog kantona, uradio projekat pod nazivom "Vakufi u službi poljoprivrede". Osnovni cilj projekta je staviti u funkciju poljoprivredno zemljište i time dovesti vakufsku imovinu u korisno i produktivno stanje. Predviđeno je i davanje u zakup parcela zainteresiranim skupinama i pojedincima, čime bi se ostvarila određena novčana sredstva, a koja bi se iskoristila za daljnje unapređenje projekta.

Vakufski objekti

Vakufske objekte na području Medžlisa Islamske zajednice Cazin čine džamije, mesdžidi, mektebi, gasulhane i imamske kuće. Prve džamije u Cazinu, uglavnom unutar zidina starih gradova, podižu se dolaskom Osmanlija na ovo područje.

Kasniji period osmanske dominacije u XVIII i XIX stoljeću na ovo područje donosi izgradnju podgradskih džamija, oko kojih će se razvijati naselja, te formirati brojni džemati. U donjoj tabeli dat je pregled izgradnje i obnove džamija po cazinskim džematima:

R.BR.	DŽEMAT	PODACI O IZGRADNJI I/ILI OBNOVI DŽAMIJE
1.	Bajramovići	Izgrađena 1999.
2.	Bajrići	Izgrađena 2004.
3.	Brezova kosa	Izgrađena 1973., obnovljena 2009.
4.	Čajići	Prva izgrađena 1811., druga 1930., sadašnja izgrađena 1990., a obnovljena 1996.
5.	Čizmići	Izgrađena 2006.
6.	Ćoralići	Izgrađena 1978.
7.	Donja Koprivna	Izgrađena 1938. na temeljima stare Balića džamije, zatim na mjestu te džamije izgrađena nova 1991. (U džematu je izgrađena još jedna džamija, u zaseoku Suljići 2002. godine).

8.	Donja Lučka	Izgrađena 2002.
9.	Donji grad	Izgrađena 1999.
10.	Gornja Barska	Izgrađena 1970., obnovljena i proširena 2005.
11.	Gornja Koprivnica	Stara džamija sagrađena polovonom XIX stoljeća, a nova 2005.
12.	Glogovac	Izgrađena 1978., u ratu oštećena, obnovljena poslije rata, u toku su pripreme za izgradnju nove džamije na istoj lokaciji.
13.	Gnjilavac	Prva sagrađena 1759., obnovljena 1939., a nova izgrađena 2007.
14.	Gradski džemat	Izgrađena 1879. (na temeljima stare osmanske), obnovljena 1907.
15.	Horozovići	Izgrađena 1966., zatim srušena i 2007. izgrađena sadašnja.
16.	Kličići	Izgrađena 1982., obnovljena 2003.
17.	Krakača	Izgrađena 1965., obnovljena postepeno od 1996. do 1999.
18.	Krivaja	Sadašnja džamija izgrađena između 1980. i 1982., u ratu oštećena pa postepeno obnovljena.
19.	Liđani	Ne zna se kad je sagrađena, obnovljena je 1927.
20.	Liskovac	Prva džamija izgrađena je polovinom XIX stoljeća, na njenim temeljima 1973. je izgrađena i otvorena nova, koja je 2002. proširena i obnovljena.
21.	Ljubijankići	Stara džamija izgrađena 1961., a druga, nova 2007.
22.	Majetići	Stara džamija izgrađena 1964., nova izgrađena 2007.
23.	Medresa	Izgrađena 1867. u sklopu kompleksa medrese. Današnju zgradu Stare medrese podigla Austro-Ugarska 1890.
24.	Miostrah	Prva džamija izgrađena 1897., sadašnja 1975. Nakon ratnih oštećenja, obnovljena i proširena 1995.
25.	Mutnik	Prva džamija 1654., druga 1972., a sadašnja izgrađena 2005.
26.	Osredak	Džamija izgrađena 1996.
27.	Ostrožac	Prva džamija 1581., druga 1908., koja je potpuno obnovljena 1964. Nakon oštećenja u ratu, potpuno je obnovljena, u toku je izgradnja nove džamije sa pratećim sadržajima.
28.	Pećigrad	Džamija sagrađena 1182. h.g., obnovljena 2000., u toku su pripreme za izgradnju nove džamije sa pratećim sadržajima.
29.	Pištaline	Prva džamija u drugoj polovini XVIII stoljeća. Na njenom mjestu sagrađena nova 1937. Nakon ratnih oštećenja, 1999-2002. obnovljena i proširena.
30.	Pivnice	Prva džamija (bez munare) izgrađena 1982. Obnovljena i izgrađena munara 1997.
31.	Pjanići	Džamija obnovljena nakon ratnih oštećenja, posljednja obnova 2001.
32.	Podgredina	Prva džamija oko 1775., 1963. nova sagrađena, te obnovljena 1997., u toku je izgradnja nove džamije.
33.	Polje	Prva džamija 1948., a nova 2002.

34.	Ponjevići	Džamija sagrađena krajem XVIII stoljeća, devastirana u ratu, te je 2004. izgrađena nova.
35.	Prošići	Prva sagrađena krajem XIX stoljeća, 50-ih godina XX stoljeća je izgrađena nova, a treća na istom mjestu izgrađena 1980., obnovljena od ratnih stradanja i proširena 2008.
36.	Puškari	Izgrađena 1996.
37.	Rujnica	Džamija u ratu devastirana, 1998. potpuno obnovljena.
38.	Slatina	Džamija izgrađena oko 1925., 1967. izgrađena nova, 2003. obnovljena i dograđena.
39.	Stijena	Stara džamija u Starom gradu izgrađena 1575., na njenom mjestu nova, koja je obnovljena 1956., izgrađena i otvorena nova džamija 1997.
40.	Šturlić Kosa	Izgrađena 2008.
41.	Šturlička Platnica	Na mjestu stare džamije (nema podatka o izgradnji) izgrađena druga 1935. Godine 1980. izgrađena sadašnja.
42.	Šturlić	Stara džamija u zidinama Starog grada pretvorena u džamiju dolaskom Osmanlija, druga džamija izgrađena 1966.
43.	Toromani	Stara džamija izgrađena 1929., nova 2004.
44.	Tržačka Platnica	Nakon drvenih džamija, sadašnja izgrađena 1981., obnovljena 2001.
45.	Tržac	Džamija oštećena u ratu, obnovljena 1998.
46.	Vilenjača	Džamija izgrađena 2013.
47.	Zmajevac	Džamija izgrađena 2008.

U prethodnoj tabeli uočavamo da je nekoliko džamija izgrađeno odmah po dolasku Osmanlija, da je najveći broj džamija izgrađen u toku XX stoljeća, ali i da je poslije rata izgrađeno 20 potpuno novih džamija, kao i da je gotovo svaka džamija doživjela temeljitu obnovu.

U svakom džematu je izgradnjom džamije uglavnom izgrađena i imamska kuća, u sklopu koje je bio smješten i mekteb. Međutim, u poslijeratnim aktivnostima izgradnje novih džamija, mektebi su izgrađivani u sklopu džamije, tako da su mektebi danas u većini džemata u suterenu džamija, izuzev u dva džemata u kojima su izgrađeni mektebi kao zasebni objekti.

O izgradnji svake džamije u Cazinu mogao bi se napisati zaseban rad. U ovom radu želimo da predstavimo samo dva slučaja, zbog njihove specifičnosti. To su dvije džamije izgrađene u okviru starih gradova, u Stijeni i u Šturliću. U prvom slučaju radi se o džamiji koja je, prema mnogim autorima, prva izgrađena

džamija na ovim prostorima. A u drugom slučaju radi se o vojnom objektu koji je prilagođen i pretvoren u džamiju.

Džamija unutar zidina starog grada Stijena

Stará džamija u naselju Stijena je smještena u zidinama starog stijenskog grada, o kojem nema puno historijskih podataka, ali se spominje da su njime od 1483. do 1553. godine upravljali babonički – blagajski knezovi. Osmanlije su zauzeli stijenski grad 1575. godine i pretpostavlja se da su odmah i napravili džamiju. Ona je danas, kao i čitav kompleks starog grada, proglašena nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.²

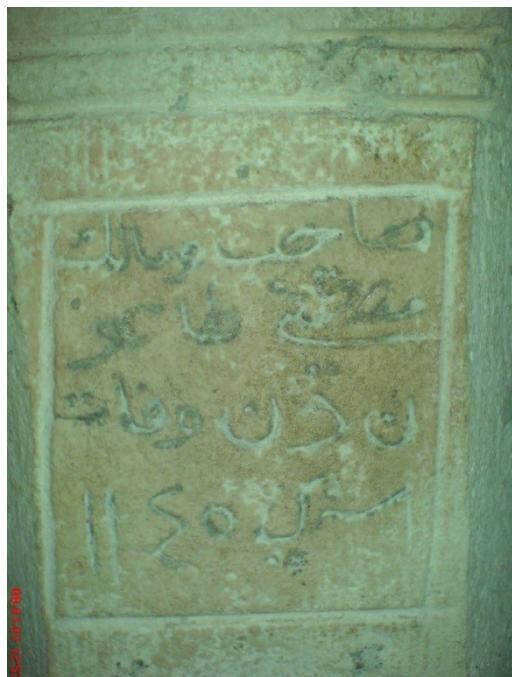
Ova stara džamija je najstarija u Krajini. Njene dimenzije su 11,4 x 9,8 m, napravljena od kamenih kvadri neravnih površina, omalterisana i obojena u bijelo. Godine 1956. drveni krov je zamijenjen crijevom, a munara je drvena na betonskom postolju. Ova džamija nije mogla da zadovolji potrebe džemata Stijena, ni po prostoru ni po pristupu, pa su džematlije odlučili da sagrade novu, na novoj povoljnijoj lokaciji van starog grada. Godine 1976. započeta je izgradnja nove džamije, a završena je 1979. godine, kada je i bilo svečano otvorenje uz prisustvo velikog broja muslimana (bilo je prisutno preko 50.000 vjernika).

Džamija unutar zidina starog grada Šturić

Ne zna se tačno od kada postoji džemat Šturić, ali se zna da Osmanlije dolaze u Cazin 1575. godine. Oni tada nisu imali posebnog interesa za osvajanjem utvrde u Šturiću. Vjerovatno je i geografski položaj utvrde tome doprinosisio, jer je bila osvojiva samo s puno žrtava, a braniteljima ju je bilo lahko braniti. Otprilike 100 godina poslije, 1670. godine Osmanlije dolaze u ovaj dio današnje Cazinske krajine. Do tada je Šturić, odnosno tadašnji Grad Šturić ili Tvrđava, bio vlasništvo plemića iz Hrvatske. Spominje se da je Osmanlije nisu osvojili oružjem, nego su ušetali u napušten Stari grad Šturić. Plemići šturički su napustili Grad bez borbe i povukli se u Hrvatsku. Grad Šturić je tada bio opasan zidinama i samo u tom prostoru je bilo naselje. Ulaskom u Grad, Osmanlije su tadašnju kulu preuredili

² Graditeljska cjelina – Stari grad Bijela Stijena u Stijeni odlukom Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, broj 05.2-2-968/03-5 od 25.01.2005. godine, proglašena je nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

u džamiju. Napravili su mihrab, minber i s tavana kule podigli manju drvenu munaru. Potvrdu ove tvrdnje nalazimo u natpisu na stubu koji se nalazi na ulazu od mimbera: "SAHIB I MALIK MUSTAFA, UMRO 1145.", što bi značilo da je preuređena džamija tada funkcionala. Ta hidžretska godina odgovara 1732. godini po Isau, a.s.

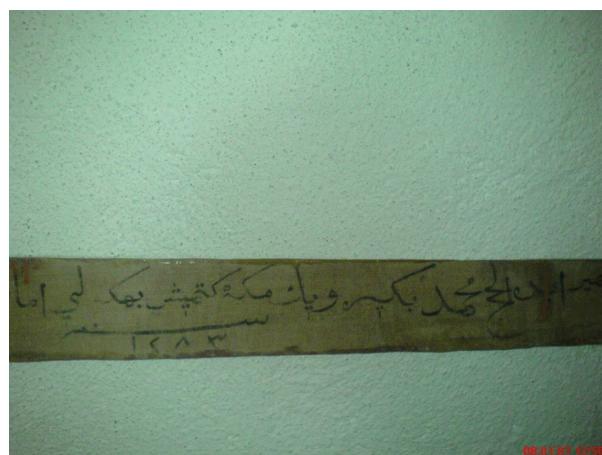
Slika 1. Najvjerojatnije stub na ulazu na minber 1145. h.g. / 1732. godine po Isau, a.s.

Da je džamija prije bila tvrđava može se vidjeti i po tome što nije okrenuta prema kibli, već je to učinjeno samo s mihrabom, a prednji zid je malo rekonstruiran i malo ispravljen prema kibli, pa tako sada nema pravougaoni oblik, već nepravilan. Također, prozori nisu obični, već su i danas u obliku puškarnica, a to znači da je vanjski otvor veoma mali, a unutarnji velik zbog mogućnosti manevriranja branilaca, a zidine su uglavnom debljine 1 m i šire.

Slika 2. Džamija Stari grad Šturić

Sljedeći podatak s kojim se raspolaze o objektu govori da je džamija renovirana oko 130 godina poslije, tačnije 1283. h.g. ili 1866. godine po Isau, a.s. Zašto je to tada učinjeno ne zna se, ali se zna da je to učinio hadži Muhamed Bećirević, s tadašnjim imamom Alijom efendijom ili Alijom Efendić. To potvrđuje natpis na jednoj klupi u džamiji, kako stoji: "DŽAMIJU POPRAVILI HADŽI MUHAMED BEĆIREVIĆ S IMAMOM ALIJOM EFENDI, 1866."

Slika 3. Sačuvani natpis na unutrašnjosti jedne klupe u Staroj džamiji u Šturiću

Zadnje veliko renoviranje stare džamije bilo je 1996. godine ili 1417. h.g., što bi odgovaralo ponovno oko 130 godina nakon prošle velike popravke. U proteklom ratu džamija je bila veoma oštećena i devastirana, munara je bila skoro srušena i iskrivljena, zidovi su bili mnogo puta pogodjeni tenkovskim i drugim projektilima. Džamiju su mještani odmah iza rata (1996. godine) iz vlastitih sredstava popravili i tako sačuvali od daljnog propadanja, a ujedno iz velike ljubavi i poštovanja prema svojoj prvoj džamiji. Tako i danas, džamija na Starom gradu u Šturiću svjedoči postojanje islama na ovim prostorima. Od granice s Republikom Hrvatskom udaljena je samo nekoliko stotina metara i može se lahko vidjeti iz mnogih obližnjih mjesta iz te države.

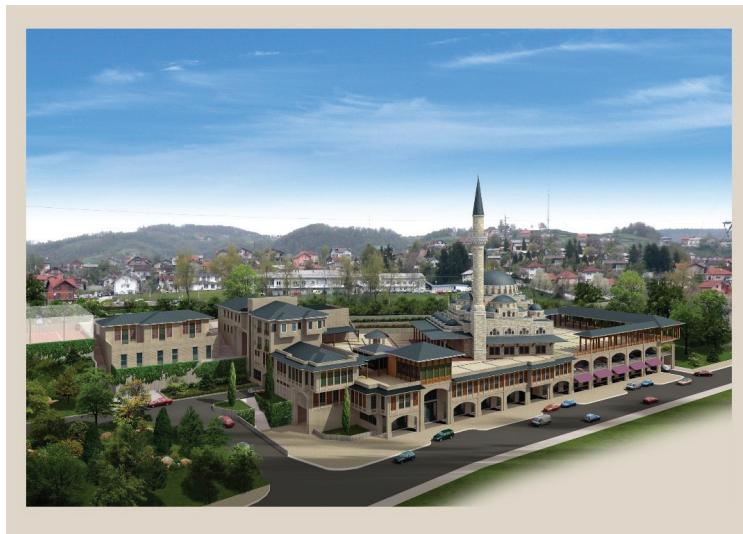
Perspektive razvoja vakufske imovine

Kako smo već ranije naveli, vakufske nekretnine u vidu njiva, livada i pašnjaka čine ukupno 756.854 m². Medžlis IZ-e Cazin je, u saradnji s Poljoprivrednim zavodom Unsko-sanskog kantona, izradio projekt "Vakufi u službi poljoprivrede", kojim se hoće staviti u funkciju poljoprivredno zemljište i unaprijediti vakufska imovina. Predviđeno je i davanje u zakup nekih parcela radi ostvarivanja određenih novčanih sredstava.

Kada su u pitanju vakufske objekti, vidjeli smo da su poslijeratne aktivnosti na njihovoj izgradnji i obnovi rezultirale time da gotovo svaki džemat ima izuzetno funkcionalnu infrastrukturu (džamiju i imamski stan), a u posljednje vrijeme se u sve većem broju džemata grade i gasulhane. Trenutno se vode aktivnosti na izgradnji još dvije džamije, u džematima Podgredina i Ostrožac, gdje će biti izgrađene i drugi prateći objekti, koje će zasigurno pružiti mogućnosti organizacije vjerskog života na puno višem nivou. Sličan objekat bi trebalo da se gradi i u džematu Pećigrad. Dodatnu vrijednost objekata na Ostrošcu i u Pećigradu ima činjenica što se izgrađuju uz magistralnu cestu.

Nakon izgradnje i obnove objekata po džematima, Medžlis Islamske zajednice Cazin je poveo aktivnosti na pripremi za izgradnju Islamskog kulturnog centra, koji bi bio izgrađen u užem dijelu grada. Sam projekat je rađen u Republici Turskoj, a predstavlja spoj bosanske i osmanske arhitekture. U sklopu objekta planirani su: centralna džamija, kancelarije medžlisa, obdanište za djecu, poslovni

prostori, restoran, kongresna dvorana, sobe za goste, parking prostori. Cjelokupan objekat bi trebalo da ima blizu 15.000 m² raspoređenih na pet etaža. Za objekat bi uskoro trebalo biti izdato odobrenje za građenje, te se nadamo da ćemo na proljeće 2017. godine otpočeti i izgradnju.

Slika 4. Budući Islamski kulturni centar u Cazinu

Slika 5. Budući Islamski kulturni centar u Cazinu

»»

Mirza-ef. Žerić, prof.

*Profesor islamske teologije, imam u džematu
Kruhari-Jezernice, MIZ Sanski Most*

**VAKUFSKA IMOVINA NA PODRUČJU
MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE SANSKI MOST**

VAKUFSKA IMOVINA NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE SANSKI MOST

S a ž e t a k

U ovom radu, na temelju općinske arhive, arhive sanskog Medžlisa, te iskaza sanskih imama, ukratko je predstavljen vakuf na prostoru Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most. Sam podatak da se ovaj grad nekada zvao Vakuf, dovoljno nam govori o veličini i vrijednosti vakufskih dobara u Sanskom Mostu. Nažalost, prethodno stoljeće je bilo više nego pogubno za sanske vakufe, koji su nemilice otuđivani od Islamske zajednice, a na kraju sve je to kulminiralo četničkom agresijom na Sanski Most u kojoj su porušene sve džamije, mektebi, imamske kuće i ostale nekretnine Islamske zajednice. Dvadeset godina nakon Agresije, sanksi muslimani su obnovili kompletну infrastrukturu. Također, treba priznati da povrat otuđene imovine ide sporo, iako je sanski Medžlis uspio u poslijeratnom periodu vratiti jedan dio imovine, koja se nalazi na atraktivnom mjestu u srcu samog grada. U ovom radu poseban akcenat smo stavili na Hamzi-begov vakuf, vakufsko preduzeće Hajrat i džemat Stari Majdan.

Ključne riječi: sanski vakuf, Hamzi-begov vakuf, Stari Majdan, eksproprijacija.

Uvod

U historiji Sanskog Mosta ostalo je zabilježeno da je islam na ove prostore došao s osmanskim sultanom Mehmedom II Fatihom, odnosno samim dolaskom islama općenito na bosansko-hercegovačke prostore. Potvrda ovoj činjenici je musalla sultana Mehmeda II Fatiha u Kamengradu, koja je ujedno i prvo vakufska dobro na prostoru sadašnje općine Sanski Most.

Vodeći se islamskom tradicijom uvakufljavanja i slijedeći praksu poslanika Muhammeda, s.a.v.s., i njegovih ashaba, muslimani Sanskog Mosta od samog dolaska Osmanlija na ove prostore do dana današnjeg, uvakufljivali su svoju pokretnu i nepokretnu imovinu u ime Boga, a za dobrobit ljudi. Na žalost ovdašnjih muslimana, koji su tokom svoje historije prolazili burne periode, malo toga je ostalo zabilježeno o njihovom životu i radu na ovom području. To se posebno odnosi na vakufska dobra o kojima imamo jako malo podataka. Ono što su naši dobri preci zapisali o vakufskim i drugim muslimanskim vrijednostima u ovom gradu izgubljeno je u mnogim ratovima i agresijama nad muslimanima Sanskog Mosta. Pored mnogobrojnih ratova, zaboravu višestoljetne vjerske i materijalne kulture doprinosili su i nemuslimanski pisci, koji su veoma pristrasno i tendeciozno pisali o ovome gradu, zaboravljujući da su ga upravo muslimani osnovali i stoljećima izgrađivali, na radost svih njegovih stanovnika. Tako, npr., jedan od rijetkih autora knjige o Sanskom Mostu Branko Bokan, pišući o vjerskim objektima u ovome gradu, nabrala crkve i katoličke i pravoslavne objekte, ali "zaboravlja" spomenuti Hamzi-begovu i druge sanske džamije, te na taj način prikazuje ovu općinu kao isključivo kršćansku sredinu.

U ovome radu predstaviti ćemo postojeća vakufska dobra na području Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, te nekoliko redaka teksta posvetiti oduzetim vakufskim dobrima u periodu komunističke vladavine. S obzirom na to da je Hamzi-begov vakuf najveći i najplodonosniji, njega ćemo zasebno tretirati. Takoder, vakuf džemata Stari Majdan ćemo odvojeno obraditi, jer je to džemat koji je u prošlosti imao 6 džamija, nekoliko medresa, te općenito mnogo vakufske imovine. Ostale džemate i njihova vakufska dobra ćemo samo nabrojati.

Medžlis Islamske zajednice Sanski Most – veličina i položaj

Medžlis Islamske zajednice Sanski Most obuhvata područje sadašnje općine Sanski Most, koja se nalazi u centralnom dijelu Bosanske Krajine i smještena je u srednjem toku rijeke Sane. Prostire se na zapadu duž podnožja planine Grmeč, a na istoku se naslanja na planinu Mulež i Behremaginicu.

Područje općine Sanski Most bilo je naseljeno u prehistoriji, odnosno, još prije dolaska Rimljana na ovo područje. Za vrijeme rimske uprave, Sanski Most je bio utvrda, a postojalo je i naselje, o čemu govore iskopine koje nisu potpuno ispitane. Za vrijeme osmanske vlasti, Sanski Most se nazivao Sana. Jedno vrijeme se nazivao Vakuf, po zavještaju Hamzi-bega. Kasnije dobiva naziv Kulen Vakuf, a poslije toga sadašnje ime.¹

Općina Sanski Most zauzima površinu od 985 km². Prema prvom popisu stanovništva, kojeg su uradile austrougarske vlasti 1878. godine, Sanski Most je imao 20.095 stanovnika.² Po popisu iz 1991. godine, općina Sanski Most je imala 60.307 stanovnika, od toga po nacionalnoj strukturi Bošnjaka 28.136, Srba 25.363, Hrvata 4.322 i ostalih 2.486.³ Prema preliminarnim rezultatima popisa iz 2013. godine, u Sanskom Mostu živi 47.359 stanovnika, od kojih je, na žalost, velika većina nastanjena u inozemstvu, a manji broj u Sanskom Mostu, što predstavlja veliki problem, kako za Općinu, tako i za Medžlis.⁴ Također, veliki problem predstavlja i stalno iseljavanje reproduktivnog dijela stanovništva, što se već značajno osjeti u svim sferama života na ovom prostoru.

Medžlis Islamske zajednice Sanski Most sastoji se od 29 aktivnih džemata i ima 30 stalno zaposlenih imama. Svaki džemat posjeduje džamiju i imamski stan, s tim što u 3 džemata postoje po 2 džamije, a džemat Zdena nema imamskog stana. Pored džamija i imamskih stanova, džemati raspolažu s oskudnom vakufskom imovinom, koja se najčešće u potpunosti ogleda u džematskim mezarlucima. Izuzetak ovom je gradski Hamzi-begov džemat, koji je trudom i zalaganjem zaslužnih pojedanaca uspio u postratnom periodu vratiti značajan dio vakufske imovine, o čemu će kasnije biti riječi.

¹ Ljubomir Ivanić i Žarko Živković, *Sto godina školstva u opštini Sanski Most*, Banja Luka, 1987, str. 7.

² Branko J. Bokan, *Sanski Most do jula 1941. godine*, I dio, Sanski Most, 1974, str. 141.

³ www.fzs.ba (podaci preuzeti s web-stranice 22. 12. 2015.).

⁴ www.popis2013.ba (podaci preuzeti s web-stranice 22. 12. 2015.)

Da bi se bolje shvatilo i razumjelo stanje vakufske imovine na području sanskog Medžlisa, svakako treba napomenuti da su u protekloj Agresiji na BiH porušene sve džamije s kompletom infrastrukturom Islamske zajednice, te je nakon oslobođenja Sanskog Mosta trebalo mnogo i truda i novca da se obnove porušene džamije, mektebi i imamski stanovi. Pored toga, uništena je kompletan arhiva prijeratnog Medžlisa.⁵

Oduzimanje vakufskih dobara u periodu 1945-1992. godina

Kao što smo već kazali, Sanski Most se jedno vrijeme nazivao Vakuf i Kulen Vakuf, što nam, svakako, govori da su vakufska dobra na ovom području bila brojna. Propadanje vakufa započinje odlaskom turske vlasti iz Bosne, a posebno je intenzivirano nakon Drugog svjetskog rata, kada je na vlast došla komunistička partija. Komunističke vlasti su znale da su vakufska dobra izvor egzistencije Islamske zajednice, te su na sve načine nastojale da unište vakufe, jer uništavanjem vakufskih dobara ujedno se uništava Islamska zajednica u cjelini. S druge strane, nestajanju i propadanju vakufa doprinosili su i sami muslimani, koji su vrlo malo znali o vrijednosti i značaju vakufa. U mnogim džematima vakufska dobra nisu bila službeno verifikovana, tako da se dešavalo da pojedinac uvakufi određeno dobro, a nakon određenog vremena njegov nasljednik odbije izvršiti želju svoga pretka.

Oduzeta vakufska dobra dodjeljivana su na korištenje lokalnim vlastima na kojima su oni izgrađivali razne objekte, poput škola, puteva i slično. Druga vakufska dobra dodjeljivana su "zaslužnim" pojedincima, na kojima su oni gradili svoje kuće i druge privatne objekte.

Pišući ovaj rad, ustanovili smo da Arhiv Općine Sanski Most ima veoma vrijedne i važne dokumente koji svjedoče da je nekada, u našoj bliskoj prošlosti, Islamska zajednica posjedovala mnoga vakufska dobra u ovom gradu. Ovi dokumenti ili gruntovnice, koji potiču iz vremena austrougarske uprave, mogu

⁵ Interasan podatak vezan za nekadašnje sanske vakufe dao nam je glavni imam Husein-ef. Kovačević, koji je kazao da je nekadašnji mutesvelija Hamzi-begovog džemata Mujo Delalić 1908. godine popisao postojeću vakufsku imovinu, te nakon toga podatke o vakufima poslao u Gazi Husrev-begovu biblioteku. Poslije Agresije na BiH Medžlis je kopirao ove podatke, te ih smjestio u svoju arhivu.

biti jak dokaz za eventualni povrat vakufske imovine. Isto tako, ustanovili smo da nedostaju mnogi dokumenti o oduzimanju vakufa, dok su drugi slični dokumenti uredno sačuvani, što sugerira zaključak da su namjerno "izgubljeni".

U Arhivu Općine Sanski Most pronašli smo podatke za ukupno 113 oduzetih vakufskih dobara ili ukupno 310.552 m² zemljišta, što svakako ne znači da su to jedina oduzeta vakufska dobra. No, za ta dobra postoje pisani tragovi i rješenja o eksproprijaciji.⁶ Najviše tih dobara na području cjelokupnog sanskog Medžlisa oduzeto je 1984. godine, njih 38. Te godine ukupno je oduzeto 128.412 m² zemljišta. Dalje slijedi 1960. godina, kada je oduzeto 18 vakufskih parcela, ili ukupno 42.280 m² zemljišta. Poslije spomenute godine, najviše vakufa je oduzeto 1963. godine 11 vakufskih parcela ili 7.753 m² zemljišta. Te godine najviše vakufskih dobara je oduzeto od gradskog Hamzi-begovog džemata. U to vrijeme, odluke o oduzimanju vakufa potpisivao je sudija Milan Đurđević.⁷ Na oduzetim parcelama, između ostalog, izgrađeni su sljedeći objekti: nekadašnja robna kuća, a sadašnji supermarket i stambena zgrada, autobuska stanica, zanatsko-poslovni centar, te privatni stambeni objekti.⁸ Iako nismo uspjeli pronaći podatke o eksproprijaciji zemljišta na kojem se nalazi današnji hotel, pouzdano se zna da je on izgrađen na vakufskom zemljištu.

Za eksproprisanu imovinu davala se nadoknada, i to, po pravilu, u novcu, a po sporazumu stranaka i u vidu druge imovine, u kom slučaju se eksproprijacija pojavljuje, ne samo kao način prestanka svojine (na eksproprisanoj imovini), već i kao način sticanja prava svojine (na imovinu koja je dobijena kao naknada).⁹

Iako je obaveza države bila da eksproprisanu imovinu pravedno nadoknadi, mi nismo pronašli podatke o tome da je Islamska zajednica i u jednom slučaju dobila pravednu nadoknadu.

⁶ Eksproprijacija je prinudni prelaz nepokretnosti iz privatne u društvenu (državnu) svojinu u općem interesu i uz naknadu. Pri tome, opći interes nije u propisima definisan na jedan opći način, već su samo dati kriterijumi za njegovo poimanje i to kroz nabranjanje najvažnijih i najtipičnijih primjera. Nepokretnosti se mogu eksproprijsati kad je to potrebno radi izgradnje privrednih, stambenih, komunalnih, zdravstvenih, prosvjetnih, kulturnih i drugih objekata od općeg interesa.

⁷ Potpis spomenutog sudije se nalazi na rješenjima o eksproprijaciji.

⁸ Arhiv Općine Sanski Most, rješenja o eksproprijaciji, br. 26/58 i br. 165/63.

⁹ Obren Stanković i Miodrag Orlić, *Stvarno pravo*, Nomos, Beograd, 1996., str. 121.

Tabelaran prikaz oduzimanja vakufa, sagledan hronološki, izgleda ovako:

GODINA ODUZIMANJA	BROJ ODUZETIH VAKUFA	VELIČINA U m ²
1984.	38	128.412
1960.	18	42.280
1963.	11	7.753
1958.	9	44.127
1967.	9	21.608
1969.	7	9.052
1970.	4	1.189
1973.	3	6.720
1979.	3	7.469
1980.	3	3.391
1968.	2	1.525
1983.	2	2.926
1986.	2	5.630
1957.	1	7.400
1961.	1	21.070

Tabelaran prikaz oduzetih kultura

NEPLODNO ZEMLJIŠTE	NIVJA 1.2.3.KLASE	ORANICA	VRT	VINOGRAD	LIVADA	ŠUMA	ZGRADA	KUĆA	PAŠNJAK	VOĆNJAK
57	22	20	6	4	1	1	1	1	1	1

Tabelaran prikaz oduzetih vakufa od sanskih džemata:

NAZIV DŽEMATA	BROJ ODUZETIH VAKUFA	VELIČINA U m ²
Okreč	38	121.712
Sanski Most	19	20.316
Došci	8	51.980
Husimovci	7	7.990
Vrhpolje	6	35.950
Modra	6	11.280
Skucani Vakuf	6	14.680
Hrustovo	3	4.200
Kijevo	3	5.890
Stari Majdan	3	6.720
Naprelje	3	4.902
Gorice	3	11.490
Tomina	2	4.520
Čaplje	2	5.935
Pobriježje	2	1.555
Šehovci	2	620
Lukavice	1	1.200

U posljednjih stotinu godina oduzeto je mnogo vakufske imovine u Sanskom Mostu i vjerovatno Islamska zajednica u ovom gradu nikada neće uspjeti povratiti sve što je oduzeto. Razlozi za to su nedostatak validne dokumentacije o oduzetim dobrima i neki drugi objektivni razlozi.

Oslobađanjem Sanskog Mosta vjerovalo se da je dugo mračno doba za vakufsku imovinu napokon prošlo. Međutim, i nakon Agresije na BiH vakufi u ovom gradu su se našli na udaru vlasti. Općinsko vijeće Sanskog Mosta, na svojoj sjednici 3.6.1997. godine, donijelo je odluku o oduzimanju svih mezarja na području općine

od Islamske zajednice. Iako su svi vjećnici bili islamske vjeroispovjesti, mezarja su ipak oduzeta i dodijeljena Javnom komunalnom preduzeću u Sanskom Mostu. Jedini vijećnik koji je glasao protiv ovakve odluke bio je Husein-ef. Kovačević, glavni sanski imam, koji je vijećnicima pokušao objasniti vrijednost i važnost vakufa u životu muslimana. Interesantno je spomenuti da su među vjećnicima bila i trojica mutesvelija, koji su glasali za ovu sramnu odluku. Stupanjem na snagu ove odluke, javno komunalno preduzeće je preuzealo kontrolu nad gradskim mezarjem „Greda“, koje je bilo i najinteresantnije, jer donosi veliku materijalnu dobit. Seoska mezarja, iako su bila obuhvaćena ovom odlukom, nikada nisu stvarno prešla u ruke komunalnog preduzeća. To nisu dozvolili džematlje na terenu, jer su mezarja njihova zajednička svojina koju su uvakufili njihovi preci. I danas gradsko mezarje pripada JKP „Sana“ i vjerovatno je jedino gradsko mezarje koje nije ograđeno.

Gradski Hamzi-begov džemat

Iako je u toku prošlog stoljeća gradski džemat u Sanskom Mostu ostao bez značajnog dijela vakufa, možemo kazati da danas u ovome džematu postoji relativno veliki broj vakufskih dobara. Jedan broj njih uvakufljen je u prošlosti i nikada mu nije promijenjena namjena. Drugi vakufi su nakon oslobođenja Sanskog Mosta враćeni Islamskoj zajednici, dok je jedan broj dobara stečen u posljednjih dvadesetak godina.

Gradski ili Hamzi-begov džemat bi po mnogo čemu mogao biti svijetao primjer borbe za vakufe, kako Krajišnicima tako i svim drugim Bosancima i Hercegovcima. Nesebičnim zalaganjem nadležnih pojedinaca, Hamzi-begovom džematu vraćena su određena vakufska dobra, od kojih se posebno ističe gradska pijaca, s koje džemat i Medžlis stiču značajna novčana sredstva, neophodna za normalan rad.

Najznačajniji vakuf gradskog džemata svakako je Hamzi-begova džamija, odnosno islamski centar, koji ima džamiju s pomoćnim objektima. Ova džamija vjerovatno je sagrađena prije 1557. godine, s obzirom na to da je te godine umro i njen vakif Hamzi-beg. Smještena je u samom srcu grada, na prostranoj meraji, uz obalu rijeke Sane. Prije Drugog svjetskog rata bila je tipična bosanska džamija, približno kvadratne osnove i natkrivena četverovodnim krovom. Njenu

unutrašnjost ukrašavale su drvene rezbarije, a u sredini drvenog stropa bila je izvedena imitacija drvene kupole. Krasila ju je elegantna drvena munara, koja je bila urađena u proporcijama i obliku kamenih munara.

Ova, poput ostalih sanskih džamija, te drugih objekata, od samog proklanjanja bila je neprestana meta raznim pljačkašima i barbarima. Nema pouzdanih pisanih tragova koliko puta je paljena. Pouzdano se zna da je tokom Prvog svjetskog rata bila oštećena, ali se ne zna ni kada tačno ni koliko. U toku Drugog svjetskog rata uništena joj je munara. Navodno je na munari bilo partizansko mitraljesko grijezdo, te su Nijemci, neutrališući ga, srušili i munaru.

Poslije Drugog svjetskog rata partizani su Hamzi-begovu džamiju pretvorili u magacin. Nakon što se komunističko bezumlje donekle smanjilo, džematlje Sanskog Mosta ponovo, po ko zna koji put, obnavljaju ovu džamiju. Godine 1980. otpočinje izgradnja nove džamijetada su stari zidovi ostali, ali su ojačani. Izgrađena je potkupolna džamija s betonskom munarom i jednom šerefom. Pored centralne, postojale su i tri manje kupole, koje su se nalazile iznad samog ulaza u džamiju. Služila je vjernicima sve do početka Agresije na BiH.¹⁰

Prva na udaru četničke agresije na grad je bila džamija. Minirana je 27. maja 1992. godine, od strane srpskih zločinaca predvođenih Draganom Praštalom.¹¹ Kako se solidno oporavljena i skoro renovirana džamija opirala fašističkom bezumlju i rušilačkim silama zla, četnici su je morali iznova minirati, dok je nisu sravnili sa zemljom, pretvarajući je u gomilu ruševina. Tada su polomljeni nišani koji su se nalazili oko same džamije, a kaburi starih sanskih muslimana su preorani i poravnati. Materijal od srušene džamije odvezen je i razasut širom sanske doline. Na mjestu gdje je skoro pet stotina godina stajala sanska ljepotica, ostala je samo gola ledina. Cijeli prostor, gdje je bila džamija, očišćen je s namjerom da se na njemu grade neki drugi objekti. Očevici tvrde da je materijal s ove džamije ugrađen u pravoslavnu crkvu u Sanskom Mostu.¹²

¹⁰ Navedene podatke o džamiji dao nam je glavni imam Husein-ef. Kovačević dana 15. 12. 2015.

¹¹ Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992-1995)*, Sarajevo, El-Kalem, 1999, str. 118.

¹² Glavni imam Medžlisa IZ Sanski Most kazao nam je da je rušenje džamije naredeno i odobreno na redovnoj sjednici Općinskog vijeća, tzv. srpske opštine Sanski Most, te da su za to vijećnici angažovali određene društvene firme i pojedina privatna lica. Poznato je da je eksploziv na džamiju stavio zločinac Crnomarković Mile, a kamioni rudnika u Kamengradu bili su zaduženi za odvoz materijala sa srušene džamije.

Nova sanska džamija

Ubrzo nakon oslobođenja Sanskog Mosta, džematlije Hamzi-begovog džemata, povratnici na svoja porušena i opustošena imanja, obnovili su, ili, bolje rečeno, izgradili su novu džamiju. Na mjestu gdje je nekada stajala srušena Hamzi-begova džamija, izgrađen je impozantan islamski centar, koji je danas ukras i ponos cijelog grada.

Prije samog početka izvođenja radova na novoj džamiji, među potencijalnim donatorima postojala je ideja da se izgradi džamija iste veličine, kao i ona što je bila prije Agresije. Islamska zajednica u Sanskom Mostu insistirala je da se gradi islamski centar, koji bi mogao zadovoljiti sve potrebe vjernika kojih je u posljeratnom periodu bilo mnogo više nego ranije. Nakon što je od Medžlisa dobio čvrsta uvjerenja i garancije da će centar biti izgrađen, Visoki saudijski komitet donirao je 300.000 KM. Sama gradnja koštala je oko 1.500.000 KM. Oko 400.000 KM bile su donacije džematlija, a preostala novčana sredstva obezbjeđena su iz prihoda Hamzi-begovog vakufa.¹³

Nova džamija danas je s impozantnom kupolom, visokom 18 m i s 4 prelijepi, vitke munare. Svaka munara je visoka 55 m. Interesantno je spomenuti da je dvije munare podigla porodica Biščević, u spomen na dvojicu ubijene braće Biščević, koji su stradali u srpskom koncentacionom logoru Manjača. Iznad predulaza nalaze se tri male betonske kupole. Unutrašnjost džamije krase drveni mihrab i minber. Iznad mihraba stoji levha na kojoj je urezana Ajeti kursija. U jednom dijelu mahfila nalazi se moderno, po zadnjim standardima i normama, opremljen mekteb. Unutar džamije nalazi se prostorija, namijenjena za potrebe imama, koja uz ramazan služi za i'tikaf. Ovaj džemat posjeduje gasulhanu, koju koristi i susjedni džemat Kruhari-Jezernice. Naravno, u sklopu Hamzi-begove džamije nalaze se muške i ženske abdesthane i nužnici. Namjera graditelja ove džamije je bila da džematlijama pruže sve ono što je u ovom vremenu i na ovakvom mjestu potrebno.

U krugu Hamzi-begove džamije nalazi se Hamzi-begova biblioteka, koja je osnovana nakon svečanog otvorenja džamije. Zamišljena je kao središte za mlade,

¹³ Podatke o novoj sanskoj džamiji dao nam je glavni imam Husein-ef. Kovačević 15.12.2015.

koje bi im pružalo potrebnu dodatnu, prvenstveno vjersku, edukaciju. Danas ova biblioteka posjeduje 1.523 naslova, odnosno 7.069 knjiga, te ima 1.600 članova. Unutar biblioteke djeluje internet klub.

Pored biblioteke, u krugu džamije nalazi se knjižara u kojoj džematlije mogu, po pristupačnim cijenama, kupiti određenu islamsku literaturu, te video i audio materijale s islamskim sadržajem. Naravno, knjižara donosi i određeni profit koji pripada Medžlisu.

Kao i svaki drugi islamski centar, i ovaj ima prostor namijenjen za restoran, koji se iznajmljuje ugostiteljima i koji također donosi određeni profit Medžlisu.

Pored biblioteke, knjižare i restorana, u krugu džamije nalaze se još 4 poslovna prostora. Jedan je iznajmljen privatnom licu i u njemu se danas nalazi brijaka radnja, u drugom je butik, dok preostala dva upotrebljava Medžlis.

Pokraj samog džamijskog harema nalazi se dvospratna kuća, dimenzija 10x10 m. U ovom lijepo uređenom objektu nalaze se administracija Hadrata i dva imamska stana. Uz kuću je 2006. godine izgrađena moderna zgrada, u kojoj su smještene administrativne prostorije Medžlisa, te musafirhana.

Hamzi-begov džemat posjeduje vlastito mezarje, koje se prostire na 12 dunuma zemljišta. Ustvari, to je staro sansko mezarje, koje je bilo ugašeno pedesetih godina prošlog stoljeća, a reaktivirano je 2014. godine.

Također, Hamzi-begovi džemat posjeduje tri zemljišne parcele. Dvije se nalaze u naselju Krkojevci, a njihova površina je 10, odnosno 6 dunuma zemljišta. Treća parcela se nalazi u naselju Mahala i prostire se na jednom dunumu.

Pored spomenute vakufske imovine, Hamzi-begov džemat ima zemljišnu parcelu u naselju Krkojevci, označenu kao njiva 4. Klase, površine 547 m², koju je 19.1.2015. godine uvakufio Kadirić Emsud, s namjerom da se na toj lokaciji izgradi manja džamija, potrebna vjernicima za mektebsku pouku i ramazanske aktivnosti.

Vakufsko preduzeće Hajrat

Sanskim muslimanima je poznato da je u samoj blizini Hamzi-begove džamije nekada postojalo mezarje, koje su komunističke vlasti, izvadivši kosti umrlih, pretvorile u gradsku pijacu. Na preporuku Medžlisa Islamske zajednice

Sanski Most, Rijaset Islamske zajednice u BiH je podnio zahtjev Općinskom vijeću za povrat gradske pijace u vlasništvo Hamzi-begovog džemata. Razmatrajući ovaj zahtjev, Općinsko prelazno vijeće, na sjednici održanoj 9.9.1997. godine, donijelo je rješenje, po kojem se dodjeljuje Islamskoj zajednici Sanski Most gradsko građevinsko zemljишte, kategorisano kao njiva 2. klase, ukupne površine 3.605 m², na kojoj se nalazi gradska pijaca. Istim rješenjem dodjeljuje se i druga parcela, koja se nalazi uz prethodno spomenutu, kategorisana također kao njiva 2. klase, ukupne površine 2.331 m² zemljишta i zgrada površine 24 m². Na taj način ukupno je vraćeno 5.936 m² zemljишta i već navedena manja zgrada.¹⁴ Nakon povrata pijace u vlasništvo Islamske zajednice, osniva se vakufsko preduzeće DJL Hajrat, čiji je zadatak da, u skladu s postojećim zakonskim normama, a u interesu Hamzi-begovog džemata i Medžlisa IZ-e Sanski Most, upravlja vakufskom pijacom.

Dana 4.9.1999. godine, Služba za privredno-komunalne djelatnosti i ekologiju Općine Sanski Most donijela je rješenje o ispunjavanju minimalnih tehničkih uvjeta opremljenosti, zaštite na radu, poslovnih prostorija, sredstava rada i drugih uslova za obavljanje uslužne djelatnosti u poslovnoj jedinici Vakufska pijaca.¹⁵

Zbog određenih zakonskih propisa, direktor Hajrata podnosi Kantonalnom sudu u Bihaću zahtjev za preregistraciju preduzeća u DOO. Kantonalni sud u Bihaću dana 3.9.2001. godine donosi rješenje, po kojem je DJL postalo DOO.¹⁶

Gradska vakufska pijaca donosi značajne prihode Medžlisu. Sav profit, ostvaren na osnovu korištenja iznajmljenih stolova, ide Medžlisu, koji se brine o pravičnoj raspodjeli. Jedan dio pripada samom preduzeću, drugi dio Hamzi-begovom džematu, a treći dio ostaje Medžlisu. U prvim godinama nakon osnivanja vakufske pijace, interes stanovništva za iznajmljivanje stolova, ali i za kupovinu roba bio je, zaista, veliki. Odlaskom sanskog stanovništva u inozemstvo, povratom značajnog broja muhadžira u svoje prijeratne domove, te otvaranjem velikih trgovачkih centara, taj interes postepeno opada. Radi usporedbe, spomenut ćemo da je vakufska pijaca 2006. godine imala 260 iznajmljenih stolova. Već 2014. godine taj broj je spao na svega 95, a danas ih ima 85. Ovaj podatak najbolje govori o težini borbe za opstanak same pijace.

¹⁴ Arhiv DOO Hajrat, Općinsko rješenje izdato 16.9.1997.

¹⁵ Arhiv DOO Hajrat, Općinsko rješenje izdato 4.9.1999.

¹⁶ Arhiv DOO Hajrat, Općinsko rješenje izdato 3.9.2001.

Pored smanjenja broja korisnika, Medžlis IZ-e Sanski Most suočava se s još jednim problemom vezanim za pijacu. Naime, već duži vremenski period postoji objektivna potreba njenog kompletног renoviranja, tačnije izgradnje modernog tržnog centra. Zato je izrađeno idejno rješenje buduće vakufske pijace, te se skoro svakodnevno na različitim adresama traže donatori, potencijalni vakifi, koji bi bili spremni investirati u ovaj hajrat. Ne treba ni spominjati šta vakufska pijaca danas znači Medžlisu, Hajratu i Hamzi-begovom džematu.

Medžlis Islamske zajednice Sanski Most uredno uplaćuje 5% od ostvarenih prihoda Rijasetu Islamske zajednice u BiH po osnovu hardžimuhasebe, te redovni PDV državi u iznosu od 17 %.

Hajrat je podnio 9.3.2004. godine Općinskoj službi za privredno-komunalne djelatnosti i ekologiju zahtjev za osnivanje poslovne jedinice Nur, koja bi se bavila pogrebnim uslugama, kao i za utvrđivanje minimalnih tehničkih uslova za rad. Spomenuta služba donijela je 12.3.2004. godine rješenje, kojim se potvrđuje da PJ Nur ispunjava zakonski propisane uslove za rad.¹⁷

Danas Hajrat upošljava tri radnika i ima dva pogrebna vozila.

Džemat Stari Majdan

Džemat Stari Majdan je jedan od najstarijih na području Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most. Historija ovog džemata je veoma bogata, jer je ovaj kraj bio naseljen još prije dolaska Osmanlija. To nam dokazuje stari rimski most na rječici Gračanica, o čijem nastanku ne postoje pisani tragovi.

Majdan je nekada bio poznat i po staroj osmanskoj tvrđavi. Branko J. Bokan u svojoj knjizi navodi da je "u više sačuvanih dokumenata, karata i opisa ovog područja iz 1783. godine, koji se čuvaju u Bečkom ratnom arhivu, zapisano i ucrtano mjesto Majdan i tvrđava u kojoj je bilo 200 turskih kuća, kako stoji u dokumentu".¹⁸ Međutim, majdanska tvrđava je davno napuštena i vremenom potpuno razrušena, tako da se danas ne zna tačno ni gdje su joj temelji bili. Stariji mještani ovog džemata pripovijedaju da je nekada bilo i 17 džamija u njemu. Po

¹⁷ Arhiva DOO Hajrat, Općinsko rješenje izdato 12.3.2004.

¹⁸ Branko J. Bokan, *Sanski Most do jula 1941. godine*, str. 83., a prema Bečkom ratnom arhivu: Zbirka karata, dokumenti, br. G.I a 2.

trećem austrougarskom popisu iz 1895. godine, u Starom Majdanu je bilo 6 džamija i 4 mekteba. Po katastru iz Austro-Ugarske, na parceli 157 i 153, a po pričanju starijih Majdanaca, bila je musala.¹⁹

Poznato je da je Stara ili Palanska džamija podignuta 1683. godine i imala je drvenu munaru. Bila je u funkciji sve do 1970. godine, kada je zbog dotrajalosti srušena. Na njenim temeljima sagrađena je nova džamija, koja je srušena 1992. godine, kao i sve druge sanske džamije. Pored Palanske, u austrougarskim gruntnovnicama u općinskom arhivu pronašli smo podatke o postojanju džamija koje su nosile sljedeće nazive: Gornja Gračanica, Donja Gračanica, džamija u mahali Drobadžije i džamija Donji Utriš. Pored ovih džamija, pouzdano se zna da je postojala i ona u mezarju Šahmani, čiji su ostaci vidljivi i danas. Godine 1925. srušene su dvije majdanske džamije, obje u mahali Gračanica, a godine 1952., na insistiranje tadašnjih vlasti, srušene su džamije u Donjem Utrišu i u mahali Drobadžije, iako su obje bile u dobrom stanju. Džematlije Starog Majdana pripovijedaju da je ovaj džemat imao medresu, koja je porušena za vrijeme Drugog svjetskog rata.

Nakon Agresije na BiH i oslobođenja Sanskog Mosta, započela je izgradnja majdanske Palanka džamije, koja je svečano otvorena 1998. godine. Džamija i imamska kuća prostiru se na 1.027 m² zemljišta. Uz džamiju je obnovljeno i manje turbe.

Godine 2014. obnovljena je još jedna majdanska džamija, i to ona u dijelu Starog Majdana koji se zove Zalihovac. Ova džamija, zajedno sa dvorištem i mezarjem, koje se nalazi uz samu džamiju, prostire se na ukupno 594 m². Zbog relativno malog broja stalnih stanovnika ovog džemata, te konstantnog odlaska mladih, ova džamija nema stalno zaposlenog imama, a vjerski obredi se obavljaju periodično i po potrebi.²⁰

Na osnovu posjedovnog lista broj 163, kojeg je izdala Općinska služba za geodetske i imovinsko-pravne poslove Općine Sanski Most, došli smo do tačnih podataka o vakufskoj imovini na području ovog džemata. Pored spomenute dvije

¹⁹ Vedad i Edin Bišćević, *Naseljena mjesta općine Sanski Most*, Sanski Most, 2009., str. 560.

²⁰ Podatke o džematu Stari Majdan dao nam je Husein-eft. Pehlić, imam u spomenutom džematu, dana 22.01.2016.

džamije, imamske kuće i zemljišta oko džamija, danas u Starom Majdanu postoje i sljedeća vakufska dobra:

1. Livada 6. klase zemljišta površine 1.158 m²;
2. Livada 5. klase zemljišta površine 746 m²;
3. Pašnjak 3. klase zemljišta površine 5.894 m²;
4. Pašnjak 3. klase zemljišta površine 9.562 m²;
5. Njiva 6. klase zemljišta površine 4.252 m²;
6. Njiva 6. klase zemljišta površine 4.230 m². Na ovom lokalitetu nalaze se mezarluci;
7. Njiva 6. klase zemljišta površine 1.805 m²;
8. Njiva 5. klase zemljišta površine 965 m²;
9. Njiva 5. klase zemljišta površine 388 m²;
10. Njiva 4. klase zemljišta površine 562 m²;
11. Njiva 4. klase zemljišta površine 917 m²;
12. Njiva 2. klase zemljišta površine 1.911 m². Na ovom lokalitetu nalaze se mezarluci.
13. Šuma 5. klase zemljišta površine 8.902 m²;
14. Šuma 5. klase zemljišta površine 19.483 m². Na jednom dijelu ovog zemljišta, koje je nekada iskrčeno i pretvoreno u livadu, nalazi se lokalno mezarje;
15. Šuma 4. klase zemljišta površine 7.338 m²;
16. Šuma 3. klase zemljišta površine 1.277 m²;
17. Voćnjak 3. klase zemljišta površine 744 m².

Iz priloženih podataka možemo vidjeti da džemat Stari Majdan raspolaze vakufskim dobrima ukupne površine 71.755 m² zemljišta. To, na prvi pogled, jeste značajna imovina, ali je minorna kada se sjetimo da ovaj džemat nije raspolagao s mnogo većom vakufskom imovinom. I danas dva velika džematska mezarja Bililo (4 dunuma) i Šahmanovo (5 dunuma) nisu u vlasništvu džemata, odnosno Islamske zajednice u BiH, što nije usamljen slučaj na području ovog Medžlisa. Također, treba napomenuti da vakufska imovina u Starom Majdanu ne donosi džematu skoro nikakvu materijalnu korist.

OSTALI DŽEMATI MEDŽLISA IZ SANSKI MOST

Džemat Vrhopolje

Od vakufske imovine, ovaj džemat posjeduje potkupolnu džamiju dimenzija 18x12 m. U džamijskom dvorištu nalazi se imamska kuća, dimenzija 10x11 m. Džamija i imamska kuća nalaze se na vakufskoj parceli ukupne površine 2 dunuma i 168 m². To zemljište je uvakufio Derviš Sinanović. Pored njega, džemat posjeduje i sljedeće parcele:

1. Pašnjak 7. klase zemljišta površine 782 m²;
2. Njiva 2. klase zemljišta površine 420 m²;
3. Njiva 6. klase zemljišta površine 9.490 m²;
4. Njiva 5. i 6. klase zemljišta površine 5.408 m²;
5. Njiva 7. i 8. klase zemljišta površine 7.855 m²;
6. Njiva 5. klase zemljišta površine 1.660 m² (na ovoj parceli zasađeni su orasi);
7. Džematsko mezarje površine 22.000 m².

Džemat Hrustovo

Džemat Hrustovo ima potkupolnu džamiju, veličine 19x13,5 m i imamsku kuću, veličine 8x9 m, koja se nalazi u džamijskom dvorištu, na zemljišnoj parceli veličine 3.567 m². Pored ove vakufske imovine, džemat Hrustovo posjeduje i sljedeća dobra:

1. Njiva 6. klase zemljišta površine 1.770 m²;
2. Njiva 6. klase zemljišta površine 2.954 m²;
3. Livada 2. klase zemljišta površine 2.145 m²;
4. Livada 3. klase zemljišta površine 17.000 m²;
5. Pašnjak 3. klase zemljišta površine 7.060 m²;
6. Mezarje u Kljevcima površine 1.359 m²;
7. Hadžinska luka, livada 3. klase zemljišta površine 2.829 m²;
8. Seferovića mezarje površine 3.000 m².

Osim vakufskih, postoji još 8 mezarluka koji nikada nisu prešli u stvarno vlasništvo Islamske zajednice u BiH.

Džemat Kerani – Gornje Hrustovo

Vakufska imovina ovog džemata obuhvata džamiju, koja se nalazi na zemljišnoj parceli veličine 652 m². Džamija je veličine 10x11,5 m. Pokrivena je četverovodnim krovom. U blizini se nalazi imamski stan, dimenzija 8x9 m, smješten na parceli veličine 250 m². Pored navedene imovine, džemat raspolaže i sa sljedećim dobrima:

1. Njiva 6. klase zemljišta površine 1.770 m² (uvakufila ju je Zlata Keranović).
2. Mezarje Bašići površine 1.500 m²;
3. Mezarje Jeleći površine 1.500 m²;
4. Mezarje Kerani površine 5.000 m².

Džemat Tomina

Džemat Tomina ima potkupolnu džamiju, dimenzija 12x11 m, koja se nalazi na vakufskoj parceli površine 889 m². U neposrednoj blizini, na zemljištu od 1.596 m², nalazi se imamska kuća, dimenzija 8x9 m. Pored ove vakufske imovine, džemat posjeduje i sljedeća dobra:

1. Njiva 4. i 5. klase zemljišta površine 1.937 m²;
2. Livada 2. klase zemljišta površine 3.350 m².

Osim spomenute vakufske imovine u Tomini se nalazi mjesno mezarje ukupne površine 7.000 m², koje nikada nije prešlo u stvarno vlasništvo Islamske zajednice.

Džemat Kijevo

U ovome džematu se nalazi džamija veličine 10x9 m. Uz nju je imamski stan, dimenzija 9x10 m, te džematsko mezarje. Sve pobrojano je smješteno na površini od 4.000 m² zemljišta. Vakif ovog dobra je Ago Kurbegović. Pored toga, džemat Kijevo raspolaže i sa sljedećom vakufskom imovinom:

1. Livada površine 17.600 m²;
2. Mezarje Drozgača površine 3.500 m²;
3. Mezarje Arifovići površine 3.000 m².

U džematu postoji petnaestak porodičnih mezarluka.

Džemat Čaplje

I ovaj džemat ima potkupolnu džamiju, čije su dimenzije 17x13 m. U džamijskom harem je i imamska kuća, dimenzija 9x10 m, kao i mekteb dimenzija 10x8 m. Ispod same džamije nalaze se novi džematski mezarluci. Sve skupa se prostire na zemljšnjim parcelama 2., 4. i 5. klase zemljišta, ukupne površine 18.885 m². Pored ove vakufske imovine, džemat i njivu 6. klase, površine 3.562 m². U Čaplju se nalazi više porodičnih mezarluka.

Džemat Pobriježje

Vakufska imovina ovog džemata obuhvata džamiju, pokrivenu četverovodnim krovom, dimenzija 15x13 m, imamsku kuću dimenzija 9x8 m (uz džamiju) i harem površine 800 m². U džematu je i sljedeća vakufska imovina:

1. Staro mezarje površine 5.000 m²;
2. Jakupovića mezarje površine 300 m²;
3. Mezarje na Bojančiću površine 1.500 m².

Džemat Husimovci

U ovom džematu je potkupolna džamija dimenzija 13x15 m. Uz nju je imamska kuća, dimenzija 9x10 m. Džamija i imamska kuća prostiru se na vakufskoj parceli od 1.884 m². Pored toga, džemat raspolaže sa sljedećom vakufskom imovinom:

1. Mezarje pored rijeke Blihe površine 10.000 m²;
2. Mezarje Haremi, površine 2.000 m²;
3. Mezarje površine 3.000 m²;
4. Njiva 2. klase od 2.000 m².

Džemat Demiševci

Džemat Demiševci od vakufske imovine ima džamiju, pokrivenu četverovodnim krovom, dimenzija 8x8 m, koja se nalazi na vakufskoj parceli površine 700 m². Na drugoj parceli (površine 1.000 m²), a koja se nalazi nedaleko

od džamije, sagrađena je imamska kuća (veličine 10x13 m). Džemat posjeduje i mezarluke, veličine 2.000 m².

Džemat Kamengrad – Sultan Mehmed Fatih

Vakufska imovina ovog džemata obuhvata potkupolnu džamiju, dimenzija 18x19 m, i imamsku kuću, dimenzija 10x10 m, uz samu džamiju. Ukupna površina džamijskog harema je 3.000 m². Pored spomenute vakufske imovine, džemat posjeduje i sljedeće:

1. Mezarje Musalla površine 2.399 m². Na ovoj lokaciji, po predajama, bila je musalla sultana Mehmeda Fatiha, koji je u ove krajeve donio islam. Veći dio musalle pretvoren je u mezarje, a na drugom manjem dijelu nalazi se kameni mihrab i prostor za obavljanje namaza.
2. Mezarje površine 1.645 m²;
3. Njiva 2. klase zemljišta površine 2.606 m²;
4. Njiva 5. klase zemljišta površine 1.636 m².

Džemat Donji Kamengrad

Od vakufske imovine ovaj džemat posjeduje potkupolnu džamiju dimenzija 15x12 m, uz koju se nalazi imamska kuća dimenzija 9x8 m. Spomenuta vakufska dobra se nalaze na zemljišnoj parceli površine 1.000 m², koju je uvakufila porodica Sinanbegović. Pored džamije i imamske kuće, džemat ima i sljedeća vakufska dobra:

1. Staro mezarje površine 500 m²;
2. Čuber mezarje površine 6.000 m²;
3. Mezarje Sefići površine 500 m²;
4. Mezarje Terzići površine 1.000 m²;
5. Mezarje Šibovi površine 4.000 m².

Džemat Došći

Vakufska imovina ovog džemata obuhvata potkupolnu džamiju, dimenzija 15x13 m, i imamsku kuću, dimenzija 10x10 m. Ova dva objekta smještena su na

zemljišnoj parceli površine 2.000 m². Pored toga, džemat raspolaže s nekoliko džematskih mezarluka:

1. Mezarje Krupiči, površine 1.500 m²;
2. Mezarje Podkisak, površine 3.000 m²;
3. Mezarje Došci, površine 7.000 m².

Džemati Fajtovci i Naprelje

Vakufska imovina džemata Fajtovci obuhvata potkupolnu džamiju, koja nosi ime proslavljenog generala Armije RBiH Mehmeda Alagića, dimenzija 32x28 m. Izgrađena je na zemljišnoj parceli površine 1.861 m². Džemat posjeduje imamsku kuću, dimenzija 8x8 m, koja se nalazi na zemljištu površine 400 m². Pored džamije i imamske kuće, džemat posjeduje mezarja od 452 m² i 350 m².

Džemat Naprelje posjeduje džamiju pokrivenu četverovodnim krovom, dimenzija 8x8 m, uz koju je imamska kuća dimenzija 8x9 m, na vakufskoj parceli površine 602 m². Pošto su donedavno ova dva džemata činili jedan, njihova ostala vakufska imovina nikada službeno nije podjeljena. Stoga ćemo je ovdje nabrojati kao zajedničku:

1. Njiva 5. klase površine 1.940 m²;
2. Njiva 3. klase površine 3.070 m²;
3. Njiva 5. klase površine 211 m²;
4. Njiva 4. klase površine 2.828 m²;
5. Njiva 5 klase površine 1.690 m²;
6. Njiva 6. klase površine 3.360 m²;
7. Pašnjak 8. klase površine 2.487 m²;
8. Livada 4. klase površine 6.000 m²;
9. Livada 4. klase površine 684 m²;
10. Livada 4. klase površine 7.765 m²;
11. Livada 4. klase površine 3.520 m².

U Naprelju se nalazi nekoliko porodičnih mezarluka, koji nisu u vlasništvu Islamske zajednice.

Džemal Gorice

Džemal Gorice posjeduje džamiju pokrivenu četverovodnim krovom, dimenzija 7x8 m, i imamsku kuću, dimenzija 7x8 m, koje se nalaze na zemljištu površine 1.000 m². Pored toga, džemal raspolaže sa sljedećom vakufskom imovinom:

1. Veliko mezarje površine 10.000 m²;
2. Malo mezarje površine 1.500 m²;
3. Livada 5. klase površine 1.500 m².

Džemal Okreč

U ovom džematu nalazi se džamija pokrivena četverovodnim krovom, dimenzija 12x10 m i imamska kuća, dimenzija 9x8 m. Uz mezarje, koje se nalazi uz samu džamiju, ovi hajrati se prostiru na vakufskoj parceli površine 2.844 m². Osim toga, džemal raspolaže i sa sljedećom imovinom:

1. Mezarje Malovčići, površine 5.000 m²;
2. Livada 5. klase zemljišta površine 3.000 m²;
3. Livada Kamenjak 6. klase zemljišta površine 1.603 m²;
4. Livada Strmoglavnica 5. klase zemljišta površine 1.988 m².

Džemal Vrše

U džamijskom haremu džemata Vrše (površine 500 m²) nalazi se džamija pokrivena četverovodnim krovom, dimenzija 12x9 m i imamska kuća, dimenzija 11x7 m. Pored džamije i imamske kuće, džemal posjeduje lokalno mezarje, veličine 3.000 m².

Džemal Lukavice

Vakufska imovina džemata Lukavice obuhvata džamiju pokrivenu četverovodnim krovom, dimenzija 12x12 m, i imamsku kuću, dimenzija 9x8 m, koja se nalazi uz samu džamiju. Pored džamije i imamske kuće nalazi se mezarje. Sve spomenuto prostire se na parceli od 3.500 m².

Džemat Modra

Džemat Modra posjeduje džamiju, pokrivenu četverovodnim krovom, dimenzija 11x10 m i imamsku kuću, dimenzija 8x9 m, koje se nalaze na zemljišnoj parceli površine 1.788 m². Džemat Modra posjeduje još jednu džamiju u zaseoku Zenkovići, čije su dimenzije 8x8 m. Pored džamija i imamske kuće, džemat ima i sljedeće vakufske parcele:

1. Pašnjak 8. klase površine 2.704 m²;
2. Livada 2. klase površine 1.773 m²;
3. Voćnjak 3. klase površine 2.319 m². Na ovoj zemljišnoj parceli su mezarluci.

Džemat Skucani Vakuf – desna obala

Na vakufskoj parceli od 7 dunuma smještena je džamija, pokrivena četverovodnim krovom, dimenzija 11x10 m, te imamska kuća, dimenzija 9x8 m. U neposrednoj blizini kuće izgrađen je pomoćni objekat, veličine 7x4 m, u kojem su smještene kotlovnica i gasulhana. Na istoj parceli, malo dalje od same džamije, smješto je mezarje. Pored spomenute vakufske imovine, džemat posjeduje livadu 5. klase površine 1.500 m² koju daju pod zakup uz skromnu naknadu. I ovaj džemat ima nekoliko mezarluka koji nisu u vlasništvu Islamske zajednice.

Džemat Skucani Vakuf – lijeva obala

Na vakufskoj parceli površine 5.000 m² nalazi se potkupolna džamija, dimenzija 13x12 m, i imamska kuća, dimenzija 10x12 m. Vakifi ovog zemljišta su Fehret Avdić i Hušid Bačić. Pored toga, džemat posjeduje i sljedeća vakufska dobra:

1. Voćnjak 3. klase površine 1.099 m²;
2. Njiva 5. klase površine 1.603 m²;
3. Livada 5. klase površine 3.011 m²;
4. Livada 5. klase površine 6.000 m²;
5. Livada 5. klase površine 3.000 m².

Džemat Čirkići

Džemat Čirkići posjeduje potkupolnu džamiju, dimenzija 11x11 m i imamsku kuću, dimenzija 10x10 m, koje se nalaze na vakufskoj parceli, površine 2.000 m². Pored toga, džemat ima i sljedeća vakufska dobra:

1. Mezarje Čajra s džamijskim haremom u Podvidači, površine 7.000 m²;
2. Livada 5. klase zemljišta, "Oška" njiva površine 2.000 m²;
3. Mezarje "Pačuk", površine 3.000 m².

Osim pobrojane vakufske imovine, u Čirkićima se nalazi i nekoliko porodičnih mezarluka.

Džemat Šehovci

Džemat Šehovci posjeduje potkupolnu džamiju, dimenzija 12x11,5 m, uz koju se nalazi imamska kuća, dimenzija 8,5x10 m. U džamijskom harem su mezarluci, a sve pobrojano prostire se na zemljištu površine 3.017 m². Pored toga, džemat raspolaže sljedećom vakufskom imovinom:

1. Njiva 6. klase površine 2.646 m²;
2. Pašnjak 8. klase površine 1.844 m²;
3. Šuma 5. klase površine 1.524 m²;
4. Trožića mezarje površine 2.500 m²;
5. Mezarje Greda površine 2.000 m².

U ovom džematu postoje mezarluci koji nisu vlasništvo Islamske zajednice.

Džemat Trnova

U džematu Trnova nalazi se potkupolna džamija, dimenzija 13,8x13,8 m, uz koju je izgrađen predulaz, dimenzija 11,5x4,5 m. Pored džamije su pomoći objekti, dimenzija 16,25x3,5 m. U džamijskom harem, koji se proteže na površini od 1.001 m², nalaze se mezarluci. Pored džamije i mezarluka, džemat posjeduje i sljedeća vakufska dobra:

1. Donje mezarje, ukupne površine 1.574 m²;
2. Mezarje, ukupne površine 429 m²;

3. Srednje mezarje, ukupne površine 1.126 m²;
4. Lugovi mezarje, ukupne površine 768 m²;
5. Mezarje, ukupne površine 5.299 m²;
6. Njiva 3. klase, ukupne površine 320 m²;
7. Njiva 3. klase, ukupne površine 542 m²;
8. Njiva 5. klase, ukupne površine 1.732 m²;
9. Njiva 4. klase, ukupne površine 3.596 m²;
10. Njiva 5. klase i šuma 5. klase, ukupne površine 1.739 m²;
11. Njiva 3. klase, ukupne površine 920 m²;
12. Njiva 4. klase, ukupne površine 2.227 m²;
13. Livada 5. klase, ukupne površine 108 m²;
14. Građevinsko zemljište površine 325 m². Na ovom zemljištu nalazi se imamska kuća, dimenzija 9,5x10 m.

Džemat Novo Naselje

Džematska imovina ovog džemata obuhvata džamiju, veličine 10x8 m, i imamsku kuću istih dimenzija, koje se nalaze na vakufskoj parceli od 1.614 m². Pored ove džamije, džematu pripada i džamija u zaseoku Bartikovci, dimenzija 10x10 m. Zemljište na kojem je izgrađena ova džamija nikada nije službeno prešlo u vlasništvo Islamske zajednice.

Pored ovih hajrata, džematu raspolaže vakufskim mezarjem površine 4.892 m² i haremom stare džamije, površine 800 m². U ovom džematu postoji još nekoliko mezarluka koji nisu vlasništvo Islamske zajednice.

Džemat Kruhari – Jezernice

Ovaj džemat je formiran nakon Agresije na BiH. Vakufska imovina obuhvata džamiju, pokrivenu četverovodnim krovom, veličine 10x11,5 m, koja je na zemljišnoj parceli površine 904 m². Pored džamije, džematu posjeduje imamski stan od 65 m² i šupu u istoj zgradici, površine 2,74 m².

Džemal Zdena

I ovaj džemat je, također, formiran nakon Agresije na BiH. Posjeduje džamiju, dimenzija 17x15 m, izgrađenu na parceli od 2.850 m². Pored džamije, džemat posjeduje dva mezarluka, veličine 2.000 m² i 1.000 m².

Zaključak

Kroz Sanski Most, grad na rijeci Sani i na još osam manjih rijeka, prolazili su brojni veliki ljudi, svjesni veličine Gospodara svjetova i svjesni svoje prolaznosti. Iza sebe su ostavljali hajrate sa željom da postignu Božiju milost i s namjerom da buduća sanska pokoljenja imaju koristi od njihovih vakufa. Kao i svugdje u našoj zemlji, i u Sanskom Mostu vakufi su prolazili različite prilike i neprilike. Odlaskom Osmanlija iz ovog grada, započinje vrijeme konstantnog urušavanja vakufskih dobara, što će posebno biti izraženo u periodu komunističke vladavine, kada su oduzeta brojna vakufska dobra, što smo mogli djelomično vidjeti iz podataka koje smo u ovom radu iznijeli. Ipak, najimračniji dani za sanske vakufe, ali i ukupnu imovinu muslimanskog stanovništva ovog grada, započinju Agresijom na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine. Pune četiri godine trajalo je sistematsko uništavanje svega onoga što na bilo koji način podsjeća na muslimane. Posebno se na udaru našla imovina Islamske zajednice, prvenstveno džamije. Ipak, nakon oslobođenja Sanskog Mosta, vakufi doživljavaju svoje novo rođenje, kada se obnavljaju i razvijaju. Današnji vakufi, ako izuzmemmo Hamzi-begov, nisu profitabilni. Pored džamija, imamskih kuća i mezarluka, sanski džemati ne raspolažu značajnjom vakufskom imovinom, koja bi donosila prihode džematinama.

Da li bi se postojeće zemljišne parcele mogle oplemeniti sadnjom voća ili poljoprivrednih kultura, pitanje je o kome bi se moglo razmisiliti. Međutim, zbog sveopćeg stanja u društvu i državi, koje se uveliko reflektuje i na same džemate, vakufske zemljišne parcele će morati sačekate neko novo, nadati se, bolje vrijeme. Nadamo se da će nadležne ustanove Islamske zajednice prepoznati važnost sanske vakufske pijace za Medžlis IZ Sanski Most u cjelini, te da ćemo uskoro biti svjedoci jednog novog, velikog poduhvata koji se zove moderan vakufski tržni centar. On nam je prijeko potreban i to što prije.

S druge strane, da bi se vakufi množili, te da bi davali plodove, što je i smisao njihovog postojanja, potrebno je mnogo više raditi na edukaciji muslimana, a posebno članova džematskih odbora i njihovih predsjednika. Zabrinjavajuće je da članovi džematskog odbora kupuju džematsko mezarje, ali ga uknjižavaju kao svojinu mjesne zajednice, a ne Islamske zajednice. Također, Islamska zajednica u cjelini bi trebalo da razmisli o kupovini atraktivnih poslovnih prostora u gradovima gdje je to moguće, te stimulisati i pomoći medžlise koji rade na tome.

Sve u svemu, nadati se je da dolaze bolji dani za bosanskohercegovačke vakufe u cjelini. Molimo dragog Boga da nam pomogne!

Korišteni izvori

Arhivska građa

1. Arhiva Općine Sanski Most;
2. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most;
3. Arhiva vakufskog preduzeća DOO Hajrat.

Literatura

1. Bokan, J. Branko, *Sanski Most do jula 1941.*, dio I, Sanski Most, 1974.;
2. Ivanić, Lj. i Živković, Ž., *Sto godina školstva u Opštini Sanski Most*, Banja Luka, 1987.;
3. Stanković, Obren i Orlić, Miodrag, *Stvarno pravo*, Nomos, Beograd, 1996.;
4. Omerdić, Muharem, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992-1995)*, Sarajevo, 1999.;
5. Bišćević, Vedad i Edin, *Naseljena mjesta općine Sanski Most*, Sanski Most, 2009.;
6. web stranica: <http://www.fzs.ba>
7. web stranica: <http://www.popis2013.ba>

»»

Selver Jusić, prof.

**VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA
ISLAMSKE ZAJEDNICE BOSANSKA KRUPA**

VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE BOSANSKA KRUPA

S a ž e t a k

Ovaj rad predstavlja kratki prikaz vakufa na području Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Krupa, od njihovog nastanka do današnjeg vremena, a sačinjen je na osnovu podataka koje smo uspjeli naći.

Predmet prikaza su džamije i drugi građevinski objekti, te mezarluci i druge vrste vakufskog zemljišta.

U uvodnom dijelu predstavljen je kraći historijat Bosanske Krupe. Ostatak rada smo podijelili na tri poglavља.

U prvom poglavljtu je historijski presjek o bosanskokrupskim vakufima, dok je u drugom dijelu izloženo stanje u kojem se nalaze, a u trećem dijelu su dati prijedlozi za njegovo unapređenje.

Sastavni dio rada čine tabelarni prikazi određenih podataka koji se obrazlažu u radu, kao i fotografije. Na kraju se nalaze zaključci do kojih smo došli tokom istraživanja.

Ključne riječi: vakufi, Bosanska Krupa, historijat, stanje, perspektive.

Uvod

Bosanska Krupa se nalazi u sjeverozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine, u srednjem Pounju. Smještena je u dolinama rijeke Une i Krušnice, s juga okružena planinom Grmeč, a s drugih strana relativno niskim pobrđem i površinama visokim 200-300 m.

Područje današnje bosanskokrupske općine je još od prehistojskog doba bilo naseljeno, što dokazuju i historijski nalazi na lokalitetu Gradine, u neposrednoj blizini Krupe. Također, današnje područje Bosanske Krupe i okoline bilo je periferna teritorija keltsko-ilirskog plemena Japoda, a od XX stoljeća ovo područje je pripadalo župi zvana Pset.

Po nekim historičarima, današnja Bosanska Krupa se prvobitno zvala Pset, ali se u XIII stoljeću gubi to ime i prvi put se javlja Krupa. U XIV i XV stoljeću krupsko područje bilo je relativno gusto naseljeno. Srednjovjekovna Krupa bila je najvažnije mjesto u srednjem Pounju.

Za tvrđavu u Bosanskoj Krupi, čiji ostaci se nalaze na brežuljku zvanom Grad, zna se da je postojala u XIII stoljeću, ali se ne zna ko je bio njen graditelj. Po legendi, ovu tvrđavu ozidala je djevojka Krupana.

Prvi poznati vladari Krupe i krupske tvrđave bili su već u XIII stoljeću feudalci Babonići.

Poslije pada bosanske srednjovjekovne države 1463. godine, Osmanlije su počeli postepeno osvajati i teritoriju oko Une. Prvi njihov jači napad na Krupu izvršen je 1509. godine, kada je pod krupsku tvrđavom stiglo 2.000 vojnika. Kara Mustafa paša Sokolović je 23. juna 1565. godine zauzeo krupsku tvrađavu i od tada je Krupa pod osmanlijskom vlašću.¹ Tako je ostalo sve do 1878. godine, kada vladavinu u cijeloj Bosni preuzima Austo-ugarska monarhija.

Odmah po osvajanju, Osmanlije su postavili posebnog vojnog zapovjednika u zvanju kapetana, tako da je Krupa postala jedna od prvih turskih kapetanija u Bosni. Sjedište kapetana bilo je prvo u Krupi, zatim u Bužimu, pa opet u Krupi. Prvi krupski kapetani bili su iz porodice Badnjevića.

¹ <http://www.opcinabosanskakrupa.ba> (dan pristupa 18.10.2016. godine)

U toku cijelog XVI i XVII stoljeća na području između Krupe i Une nije bilo mira i stabilnih granica između osmanskog i austrijskog carstva.

U prvoj polovini XVIII stoljeća begovska porodica Badnjevića izgubila je krupsku kapetaniju, a kapetanska čast pripala je porodici Arnautovića, koji su se kasnije, po gradu Krupi, prezivali Krupići. Krajem XVIII stoljeća krupskoj kapetaniji pripadali su utvrđeni gradovi Krupa, Otoka, Bužim, Jezerski, Vrnograč i Todorovo.

U XIX stoljeću Krupa je bila poznati trgovački centar. Godine 1894. godine Austrijanci su porušili Bosansku Krupu. Nakon završetka Prvog svjetskog rata i sloma Austro-Ugarske, Krupa se nalazila u sastavu Kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije. Tokom Drugog svjetskog rata Bosanska Krupa je bila opsjednuta jakim ustaško-domobranskim snagama i povremeno njemačkim.

Srpski dobrovoljci iz okolnih sela, uz pomoć bivše JNA, napali su 21. aprila 1992. godine Bosansku Krupu i zauzeli pola grada koji se nalazio na desnoj obali rijeke Une. Sve do 17. septembra 1995. godine prva borbena linija između agresorskih jedinica i Armije Republike Bosne i Hercegovine bila je rijeka Una. Pri tome, agresor je protjerao kompletno nesrpsko stanovništvo s teritorije koju je kontrolisao. U dijelu Bosanske Krupe pod srpskom kontrolom nalazili su se logori za muslimane. Opljačkan, popaljen i porušen grad, agresorske jedinice su u bijegu napustile 17. septembra 1995. godine pred ofanzivom Armije RBiH i bosanskokrupske 511. slavne brdske brigade. Od tog datuma Bosanska Krupa se nalazi u sastavu entiteta Federacija BiH, u Unsko-sanskom kantonu.

Vakufska imovina na područja Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Krupa

Prvi susret s islamom i muslimanima, područje Bosanske Krupe imalo je njenim osvajanjem od strane Turaka Osmanlija 1565. godine. „Turci Osmanlije neposredno po osvojenju nekog grada, tvrđave, kule, varoši ili sela, podizali su džamije i obavezno su dodatno utvrđivali gradove, tvrđave i kule za kasniju odbranu. Gdje god su to uslovi dozvoljavali, oni su useljavali muslimane u većem broju. Džemat je podizan tamo gdje su bili povoljni uslovi za strateški lašku odbranu. Tu je izgrađivana i džamija. Postavljeni su tvrđavski imami za potrebe

vojne posade, pridošlog i lokalnog stanovništva. Ti tvrđavski imami i te izgrađene tvrđavske džamije u gradovima i naseljima bile su početne institucije i imale su presudnu ulogu na polju širenja i očuvanja islama među muslimanima i ovog područja.”²

Na području Medžlisa Islamske zajednice Bosanska Krupa ne postoji dokumentacija na osnovu koje bi se moglo precizno utvrditi koliko je u daljoj prošlosti bilo vakufske imovine, niti koja je to sve imovina. Od starije dokumentacije, Medžlis raspolaže sa starim ZK ulošcima s početka XX stoljeća, odnosno iz doba Austro-ugarske monarhije, koji su ručno i ne baš čitko pisani, te ih je tek potrebno detaljnije istražiti. Navedenu dokumentaciju Medžlis je dobio od Vakufske direkcije u Sarajevu.

U završnoj fazi je prikupljanje i sređivanje dokumentacije. Kad se to završi, nadati se da će podaci biti sveobuhvatniji i precizniji.

Vakufi između 1945. i 1992. godine

Samo na području grada Bosanske Krupe je u periodu 1945-1992. godine oduzeto, nacionalizovano i usurpirano, prema prikupljenoj dokumentaciji, 20.804 m² zemljišta, dva poslovna objekta, te jedan objekat na području Jezerskog. U narednoj tabeli donosimo djelomični pregled stanja oduzete i usurpirane vakufske imovine na području Medžlisa u periodu 1945-1992. godine. Kažemo djelomični, jer Medžlis, prema našoj procjeni i svjedočenjima starijih ljudi, posjeduje samo dio dokumentacije o usurpaciji i nacionalizaciji vakufskog zemljišta.

² Remzija Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, Bihać, Muftijstvo bihaćko, 2009, str. 19.

VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE BOSANSKA KRUPA

Redni broj	Naziv vakufa	Adresa	Podaci o parcelama							Dokument na osnovu kojeg je oduzeta imovina		
			Površina			Broj k.č.	Katastarska općina	Broj Z.K. uloška ili poduloska	Naziv	Broj	Godina	
			ha	a	m ²							
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1	"Groblje"	Bos. Krupa		80	00	25/70	Bos. Krupa	739	Rješenje	712/54	6.8.1954.	
2	"HUM GROBLJE" LIVADA	Bos. Krupa		23	00	12/160-2	Bos. Krupa	739	Rješenje	712/54	6.8.1954.	
3	"OGRADA" ORANICA	Bos. Krupa		71	50	12/229	Bos. Krupa	739	Rješenje	712/54	6.8.1954.	
4	GROBLJE	Bos. Krupa		9	44	21/157	Bos. Krupa	739	Rješenje	25/52	2.10.1954.	
5	GROBLJE	Bos. Krupa		3	44	21/214	Bos. Krupa	739	Rješenje	25/52	2.10.1954.	
6	ZGRADA	M. Tita bb			00	21/57	Bos. Krupa	739	Rješenje	38/59	6.11.1959.	
7	ZGRADA	M. Tita 38			35	27/177	Bos. Krupa	739	Rješenje	38/59	6.11.1959.	
8	ZGRADA	Jezerski - Dijelovi bb			00	25/24	Jezerski	308	Rješenje	38/59	6.11.1959.	
9		Jezerski - Dijelovi bb		5	40	25/4	Jezerski	308	Rješenje	38/59	6.11.1959.	
10		Bos. Krupa		4	00	21/178	Bos. Krupa	739	Rješenje	04/I-434/1-62	24.4.1962.	
11		Bos. Krupa		4	20	21/197	Bos. Krupa	739	Rješenje	04/I-434/1-62	24.4.1962.	
12		Bos. Krupa		2	86	21/130	Bos. Krupa	739	Rješenje	04/I-8/1-61	24.4.1962.	
13		Bos. Krupa		4	20	21/97	Bos. Krupa	739	Rješenje	04/I-8/1-61	24.4.1962.	

Vakufi za vrijeme Agresije na BiH 1992-1995. godine

Za vrijeme Agresije, svih 10 džamija na desnoj obali rijeke Une (Potkalinje, Arapuša, Veliki Dubovik, Muslimanska Jasenica, Mali Badić, Veliki Badić, Šabići, Ostružnica, Krupa grad, Bosanska Otoka-Grad) zapaljeno je i porušeno. Također, imamski stanovi u ovim džematima, kao i drugi vakufske objekti, doživjeli su sudbinu džamija.

Sličnu sudbinu su doživjeli i džamije i mesdžidi u preostalih 7 džemata. Od 13 džamija, (odnosno mesdžida), 1 mesdžid (Bužimkići) je potpuno izgorio, 2 džamije (Bešići i Voloder) su skoro potpuno devastirane, 3 džamije (Jezerski Grad - i stara i nova, i Hafizovići), te 3 mesdžida (Baštra, Krčana i Ljusina) pretrpjeli su znatna oštećenja. Dakle, samo 4 džamije i mesdžida nisu pretrpjeli oštećenja.

Sve porušene i oštećene džamije i mesdžidi su poslije rata ponovo napravljene i popravljene, osim džamije u Potkalinju, gdje se niko od džemalija nije vratio, ali se počelo s njenom obnovom.

Pored toga, na području Medžlisa osnovano je sedam novih džemata, koji neposredno prije Agresije nisu egzistirali (Selimovo Brdo, Oraščani, Tromedža, Hafizovići, Baštra, Ljusina i Krušnica).

Danas na području Medžlisa postoje 24 džemata, ali i vakufa. Radi lakšeg pregleda, obradit ćemo jedan po jedan vakuf.

Vakuf džemata Krupa Grad

Usred grada Bosanske Krupe, uz desnu obalu Une, izdiže se brežuljak na kojem od XIII stoljeća stoji utvrda. Osmanlije su ovu utvrdu osvojili 23.6.1565. godine. Tokom iste godine, u tvrđavi je djelovala i radila džamija za vojnu posadu i muslimane u i oko tvrđave, kao i mekteb.

Poslije je džamija iz utvrde prenesena na mjestu gdje se i danas nalazi. Bila je to mala drvena džamija. Naknadno je 1908. godine zamijenjena zidanom džamijom.

Godine 1942. ova džamija je sva izgorjela, osim kamene munare i zidova, da bi se već 1943. ratne godine pristupilo njenoj obnovi.

Ova džamije je 24.04.1992. godine od strane srbočetničkog agresora

zapaljena, a kamera munara minirana. Od džamije su bile ostale samo zidine.

Kao godine popravki navodimo još 1581., 1690., 1692., 1716., 1783. i 1816. godinu kad je popravljana.

31.07.1908. godine je otvorena nova džamija.

1943. godine je otvorena nova džamija.

1965. godine ova džamija je rekonstruisana.

1989. godine ova džamija je adaptirana.

14.06.1997. godine je otvorena sadašnja džamija.

Pored džamije, ovaj džemamat posjeduje i imamski stan koji se nalazi na prvom spratu, dok se ispod nalaze mektebske prostorije.

Džemamat, također, posjeduje i vakufsko zemljište i mezarje.

Vakuf džemata Mahala

Kao vakuf ovog džemata, pored džamije i zemljišta, spominje se i mekteb. Za džamiju se zna da je bila, kao i munara, izgrađena od drveta. Bila je udaljena od centra grada nekoliko stotina metara. Zbog dotrajalosti munare, tadašnji džematlje su je morali porušiti da bi napravili novu munaru, u čemu ih je omeo Drugi svjetski rat. Za to vrijeme mujezin je ezane učio na otvoru krova džamije. Sve vrijeme, oko 50 godina, tu je imamio hafiz Ibrahim-

ef. Hasanović, koji je jedno vrijeme bio i imam Gradske džamije. Po završetku službe, odselio se u Banju Luku, gdje je i preselio na Ahiret 1965. godine. Mujezin je bio Smajo Zanačić, sin Mehmeda s Krčevina. Imao je lijep i melodičan glas. Poginuo je u Drugom svjetskom ratu.³

Džamija je podignuta 1759. godine, zapaljena je od strane srbočetnika 1942. godine i nakon toga više nikad nije obnovljena.

Po završetku Drugog svjetskog rata, a po nalogu i blagoslovu tadašnje vlasti, na njenim temeljima i na njenom harem i mezaristanu, na njenoj vakufskoj imovini, podignut je Dom zdravlja Bosanska Krupa. Također, jedan dio njenog vakufa je ustupljen Domu kulture, jedan je dio pretvoren u pravoslavno groblje, dok je na preostalom dijelu izgrađeno stambeno naselje.

Jedan dio vakufskog zemljišta koje se nalazi pored Doma zdravlja nije priveden namjeni, pa se čeka donošenje zakona o povratu nacionalizovanog zemljišta, kako bi se od ovog vakufa vratio bar dio parcele na kojoj je bila džamija. Svi dosadašnji pokušaji da se izvrši (djelomični) povrat ove usurpirane vakufske imovine nisu dali nikakve konkretnе rezultate.

Vakuf džemata Sokak

Prvobitno se na ovom mjestu nalazila mala drvena džamija, koja je oko 1909. godine zamijenjena zidanom. Bila je udaljena od centra grada nekoliko stotina metara.

Imala je imamsku kuću, a u prizemlju te kuće mekteb. Iza džamije, prema rijeci Uni, bili su mezarluci. Jedan mezarluk od rahmetli h. Dede Kadića, koji se nalazio ispred džamije, i danas svjedoči da je tu nekada bio

³ Mirzet Bašić, *Džamije Krajine, džamije ponosa: Islamski vjerski kulturni objekti Unsko-sanskog kantona*, Bosanski Petrovac, 2012. godina, str. 49.

džamijski harem. Na jednom od nišana piše da je tu 1274. h. godine ukopan Ibrahim Mesić, sin Alije.

Izgrađena 1785. godine⁴, ova je džamija zapaljena od strane srbočetnika 1942. godine, a na njenom mjestu je podignuta rudnička zgrada.

I vakuf oko džamije je usurpiran.

Kao imami u ovom džematu se spominju Mehmed-ef. Sijamhodžić, zvani Kosibaša, potom Muharem-ef. Memagić (1935.) i Selim-ef. Zolić (1938.).

Vakuf džemata Krčana

Područje današnjeg džemata Krčana prvo bitno je pripadalo Gradskom džematu u Bosanskoj Krupi. Kako je Gradska džamija bila relativno udaljena od tog naselja (oko 2,25 km), mještani iz Krčane, neposredno pred početak Agresije, kupili su jednu kuću (izgrađenu 1969. godine), kako bi za vrijeme ramazana mogli u njoj klanjati teraviju, te kako bi polaznicima mektebske pouke bilo bliže da idu u mekteb.

Dana 19.2.1992. godine je pokrenuta inicijativa da se formira novi džemat Krčana, a da mekteb preuzeme i funkciju mesdžida, odnosno džamije.

Iako ovaj objekat više fizički ne postoji, on je od početka svog rada, pa do 1.3.1992. godine, kad je preuzeo funkciju mesdžida u novoformiranom džematu Krčana, služio kao istureni punkt džemata Krupa Grad za izvođenje mektebske nastave i klanjanje teravije namaza uz ramazan.

Po formiraju džemata (1.3.1992. godine), angažuje se i prvi stalni imam – Ramo-ef. Muzaferović, a mekteb pruzima funkciju mesdžida u kojem se počinju obavljati sve vjerske aktivnosti.

⁴ Remzija Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, Bihać, str. 230.

Iako ovaj dio Bosanske Krupe nije bio u vrijeme Agresije na BiH pod okupacijom srbo-četničkog agresora, pretrpio je znatna oštećenja. Tako su na tadašnjem mesdžidu 1992. godine minobacačke granate uništile stolariju, oštetile fasadu i zidove, dok je pješadijska muničija porazbijala stakla. Godine 1993. topovska granata je oštetila desni zid s vijencem i krovom. Godine 1997. popravljeni su krov i fasada.

Naknadno je poslije Agresije za zemljište (90 m^2) s mesdžidom izvršena zamjena za drugu parcelu od 340 m^2 u neposrenoj blizini prvobitne lokacije. Na toj parceli se odmah počelo s izgradnjom džamije, a 15.4.2001. godine je postavljen temelj. Čim su u džamiji stvorenni minimalni uslovi za klanjanje, iz mesdžida su u džamiju i prije njenog otvorenja 6.8.2005. godine prenesene sve aktivnosti. U suterenu džamije se nalazi gasulhana, kotlovnica, te druge prateće prostorije.

Pored džamije, današnju vakufsku imovinu čine kuća u kojoj se nalazi imamski stan, smješten iznad prostorija mekteba.

Kasnije je vakuf oko džamije postepeno proširivan, što kupovinom, što uvakufljenjem.

U odnosu na prvobitni mesdžid, sadašnja džamija je, kako je rečeno, premještena na novoj lokaciji, a geografski se nalazi u središtu džemata na jednom brežuljku. Džamija ima betonsku munaru visine 39,50 m.

Džemat posjeduje i vakufsko zemljište i mezarje.

Vakuf džemata Krušnica

Kroz jugoistočni dio grada Bosanske Krupe teče rijeka Krušnica, uz koju se nalaze sljedeća naselja: Zalug, Govedarnica, Svetinja, Gulanova okuka i Tarla.

Od 2008. godine vođene su aktivnosti prikupljanja sredstava za kupovinu objekta koji bi poslužio kao mesdžid. Početkom 2012. godine grupa tamošnjih mještana je uspjela osigurati finansijska sredstva i kupiti jednu kuću s dvorišem, koju su preuredili u mesdžid u kojem su za vrijeme ramazana klanjali teravih-namaze.

Nakon toga, podnijeli su Izvršnom odboru Medžlisa zahtjev za pokretanje procedure oko formiranja novog džemata, koji bi se izdvojio iz džemata Krupa grad, kojem je do tada taj dio grada pripadao.

Na sjednici od 7. septembra 2012. godine, Izvršni odbor Medžlisa je razmatrajući njihov zahtjev i cijeneći trenutnu udaljenost od najbliže Gradske džamije, što otežava vjernicima da budu aktivniji, te imajući u vidu da bi budući džemat imao, prema priloženom spisku, oko 150 džematlija i preko 50 djece za pohađanje mektepske nastave, donio zaključak o davanju saglasnosti za pokretanje procedure formiranja novog džemata, koji bi se zvao "Krušnica". Dana 7.3.2013. godine Rijaset Islamske zajednice u BiH donio je zaključak, kojim se odobrava formiranje ovog džemata.

Po formiranju džemata, zaposlen je i prvi stalni imam. Nakon toga se kreće u prikupljanje dobrovoljnih priloga za izgradnju džamije. Već 1.11.2013. godine postavlja se kamen temeljac, a 3.5.2015. godine održan je temeljska dova džamije, dok je 23.8.2015. godine i otvorena.

Pored džamije, imamske kuće i dvorišta, džemat ne posjeduje drugu imovinu, niti mezare.

Vakuf džemata Bosanska Otoka Grad

Džemat Bosanska Otoka Grad je smješten na desnoj obali rijeke Une, na putu Bosanska Krupa-Bosanski Novi. Ovo je najstariji džemat u Bosanskoj Otoci, iz kojeg su se razvili i ostali otočki džemati. Ovaj dio Bosanske Otoke prvi put se spominje 1264. godine, a 1565. godine je Husein-beg Malkoč osvojio srednjovjekovni grad Otoku, gdje je, prema predanju, iste godine sagradio drvenu džamiju, koja je, nakon toga, četiri puta rušena i obnavljana.

Posljednji put su je do temelja srušili srbo-četnički agresori 24. novembra 1994. godine, da bi je džemat obnovio i svečano otvorio 29.04.2001. godine.

Svojevrstan je kuriozitet činjenica da je ova džamija smještena na riječnom ostrvu – adi, na ostacima rimske utvrde Insul, a poslije toga i turske utvrde Adai-Kebir, što znači Veliki Otok. To su, inače, nazivi pod kojima se, u historijskim izvorima, spominje Bosanska Otoka.

U narodu se ova džamija zove Gradskom upravo zbog spomenute tvrđave. Nijedan rat je nije poštadio: četiri puta je rušena. Sačuvan je tarih, postavljen na nju 1890. godine, kada je prvi put ozidana kamenom. Do tada je bila drvena. Na tarihu stoje godina gradnje i sljedeći tekst: "Udhuluha bi selamin emin".

Vakufsku imovinu džemata, pored spomenute džamije, čine još mekteb i gasulhana, smješteni uz džamiju, zatim imamska kuća, te zemljište i mezarje.

Vakuf džemata Bešići

Džemat Bešići-Bosanska Otoka smješten je na lijevoj obali rijeke Une, 11 kilometara nizvodno od Bosanske Krupe. Kao godina osnivanja ovog džemata spominje se 1850.⁵, kada je ovdje sagrađen mekteb, odnosno mesdžid, a 1897. godine i prva džamija.

Prijeratna džamija u ovom džematu sagrađena je sedamdesetih godina XX stoljeća, na temeljima stare. U toku Agresije je od strane srbo-četničkog agresora pretrpjela velika oštećenja od tenkovskih, minobacačkih i topovskih projektila. Uništeni su krov, zidovi, munara, prozori i vrata. Zbog velikog oštećenja na ovoj prijeratnoj džamiji, preuređena je u imamski stan, a na mjestu prijeratne imamske kuće danas je izgrađena nova džamija.

Nova džamija je udaljena od lokacije stare 50-ak m. Njeno utemeljenje je bilo 12.4.1998. godine, a otvorenje 28.5.2006. godine. U periodu 1992-1995. godine sve vjerske aktivnosti (džume, teravih namazi, mektebska pouka i dr.) bile su izmještene na Vrletnicu, zaseok u sklopu džemata koji je bio malo zaklonjeniji od neprijateljske vatre.

⁵ Remzija Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, str. 230.

Pored novoizgrađene džamije, u sklopu koje se nalaze abdesthana, mekteb, gasulhana i kotlovnica, te imamska kuća, džemat još posjeduje i vakufsko zemljište i mezarje.

Vakuf džemata Voloder

Ovaj džemat se nalazi udaljen na 12. km putne komunikacije od Bosanske Krupe prema Bužimu. Po kazivanju džemalija, zemljište za ovu džamiju uvakufila je porodica Memišević još davne 1895. godine, da bi se potom godinu dana kasnije iselila u Tursku. Ovaj džemat i džamija je u narodu poznat kao Orašlje. Smatra se da je osnovan oko 1900. godine. Današnja džamija je izgrađena 1966. godine na mjestu stare drvene džamije, koja je postojala prije nje.

Za vrijeme Agresije kompletna džamija s munarom je pretrpjela velika oštećenja od granata, pješadijske i druge municije. Munara je bila toliko oštećena da se gornja polovina morala porušiti, jer je nije bilo moguće adaptirati. Nosivi stubovi džamije su bili polomljeni, sva stakla porazbijana, a prozori, vrata, minber, te stolarija i namještaj uništeni. Sličnu sudbinu doživjela je i imamska kuća, koja se nalazi odmah uz džamiju. Po prestanku ratnih dejstava, pristupilo se adaptaciji ove džamije, a otvorenje je bilo 20.9.1997. godine.

Pored džamije i imamske kuće, vakuf ovog džemata čine i zemljište i mezarje.

Vakuf džemata Ljusina

Džemat Ljusina je udaljen 9,6 km sjeveroistočno od Bosanske Krupe i nalazi se na putnom pravcu Bosanska Krupa-Cazin. Ranije je pripadao džematu Bešići-Bosanska Otoka. Prije nego što se odvojio 1984. godine, zbog nemogućnosti dobivanja građevinske dozvole za izgradnju mesdžida, građen je stambeni objekat, koji je, kad je završen, ustupljen tadašnjem Odboru IZ-e Bosanska Krupa. Prvobitno je ovaj objekat imao funkciju mekteba, a kasnije i mesdžida, gdje bi se za vrijeme ramazana obavljala teravija namaz. U maju 1995. godine od granate su oštećena stakla na vratima i prozorima, te krov. Danas se u njemu u jednoj polovini održava mektepska nastava, dok druga polovina služi kao divanhana i muzej - spomen soba šehida poginulih iz Mjesne zajednice Ljusina u protekloj Agresiji.

Nakon što je džemat aktiviran i počeo s radom, došlo se na ideju izgradnje džamije. Kamen temeljac je postavljen 18.4.1992. godine, u martu ratne 1995. godine je bila temeljska dova, a otvorenje 27.10.1996. godine.

Vakufsku imovinu džemata, pored džamije, čine još i dva mekteba (jedan u zaseoku Gornja Ljusina), imamska kuća, gasulhana, kotlovnica, šehidsko spomen obilježje i mezarje. Nažalost, zemljište na kojem se nalaze ovi objekti, osim mekteba kod džamije, šehidskog spomen obilježja i polovine džematske kuće, još nije uknjiženo na vakuf. Džemat posjeduje i mezarje.

Vakuf džemata Baštra

Džemat Baštra je udaljen 16,6 km istočno od Bosanske Krupe i nalazi se na putnom pravcu Bosanska Krupa-Bužim. Početak nastanka ovog džemata se može vezati za uvakufljenje zemljišta na kojem se nalazi današnja džamija s imamskom kućom, a koju je pred sami početak Agresije na BiH uvakufio Arif Čehić. Tada su mještani ovog naselja uglavnom bili džemalije džemata Bešići-Bosanska Otoka i džemata Čava. Nakon što su dobili zemljište, pokrenuli su inicijativu da izgrade mekteb, odnosno mesdžid, gdje bi tokom ramazana mogli klanjati teravih-namaz. Izgradnja je počela 1989.

godine, a temelj ovog mekteba je postavljen u maju 1990. godine. Odmah nakon toga se počelo s unutrašnjim radovima i uređenjem, kako bi se stvorili minimalni uslovi za izvođenje vjerskih aktivnosti. U tome se i uspjelo, pa se ramazana 1991. godine u njemu klanjala i prva teravija. Rat je privremeno zaustavio daljne rade.

Budući da se ovaj mekteb nalazio na liniji razdvajanja, odnosno u neposrednoj blizini neprijateljskih srbo-četničkih linija, krov i zidovi mekteba su bili oštećeni od pješadijske municije. Sva stakla su bila razbijena. Pretrpio je oštećenje i od granata. Prostirku i mihrab koji je bio u džamiji, prilikom jednog upada, četnici su stavili na sredinu mekteba i zapalili, s namjerom da vatra uništi cijeli mekteb.

Ovaj mekteb je od svoje izgradnje, pa do 31.12.2002. godine, kada se počela naplaćivati vazifa i kada je preuzeo funkciju džamije, služio kao punkt džemata Bešići za klanjanje teravih namaza tokom ramazana.

Nakon formiranja džemata, napravljena je munara, te u imamsku službu primljen stalni imam. Također, uz samu džamiju je napravljen imamski stan s mektebom. Otvorenje džamije je bilo u subotu 9. augusta 2014. godine. Džemat posjeduje i zemljište.

Vakuf džemata Arapuša

Džemat Arapuša se nalazi 11,6 kilometara od Bosanske Krupe, uz samu entitetsku, odnosno općinsku granicu. Prije prve džamije, koja je izgrađena 1771. godine, funkcionisao je mekteb koji je izgrađen 1765. godine.⁶ Džamija u Arapuši je rušena i za vrijeme Drugog svjetskog rata, a otvorena je 1963. godine. Potom je uništena 1992. godine, u Agresiji na Bosnu i Hercegovinu, da bi nova bila sagrađena 2005. godine.

Džemat Arapuša bi, vjerovatno, po svom položaju i brojnosti, spadao u kategoriju poprilično anonimnih džemata da u njemu nije rođen reisu-l-ulema Mehmed Džemaludin-ef. Čaušević (1870-1938.), jedan od najvećih sinova bošnjačkog naroda i zasigurno najmarkantnija ličnost na muslimanskoj vjerskoj pozornici, ne samo Bosne i Hercegovine, nego i šire.

Reisu-l-ulema Čaušević je rođen u Osmanskom carstvu, odrastao i afirmirao se u Austro-ugarskoj monarhiji, a kazio u Kraljevini Jugoslaviji. Obrazovanje je, pored Bosne, stekao u Turskoj, na Bliskom istoku i u zemljama Magreba. Ostat će upamćen kao harizmatični reisu-l-ulema, predani prosvjetitelj, odlučni reformator i vizionar, te borac za ljudska prava i opstanak Bošnjaka muslimana na ovim prostorima.

Vakufsку imovinu džemata, pored spomenute džamije, unutar koje se nalazi mekteb, čine još i imamska kuća, njiva, te mezarje. Među istaknutije vakife u džematu ubrajaju se Fejzo Hasanović, koji je uvakufio pet dunuma zemljišta, te Džemal Čaušević, koji je uvakufio jedan dunum manje.

⁶ Remzija Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, str. 257.

Vakuf džemata Muslimanska Jasenica

Džemat Muslimanska Jasenica nalazi se 15,1 kilometara putne komunikacije južno od Bosanske Krupe. Postojala su tri sela s ovom imenom: Jasenica Hasanbegova, Jasenica Hadžibegova i Jasenica Turska. U ovoj zadnjoj je bila utvrda s kulom. U toj kuli su 1745. godine bili džamija i prvi mekteb.⁷

U Drugom svjetskom ratu džamija je izgorjela do temelja, a džemalije su, na temeljima te stare, podigli novu džamiju. Njeno svečano otvorenje je bilo 16.10.1966. godine. Za vrijeme Agresije na našu domovinu, i džamija i munara su porušene.

Svečanost temelja džamije je bila 28.10.2000. godine, a otvorenje 18.10.2003. godine.

Vakufsku imovinu džemata, pored spomenute džamije, čine još djelomično završena džematska kuća, mezarje i njiva. Džemal posjeduje i zemljište s mezarjem.

Vakuf džemata Veliki Dubovik

Na putu Bosanska Krupa-Potkalinje, na udaljenosti 17,3 km od Bosanske Krupe, smješten je džemat Veliki Dubovik. Džamija u ovom mjestu je prvi put sagrađena 1837. godine.⁸ Za vrijeme ratova muslimansko stanovništvo je bivalo protjerano, a džamija stradavala. Tako je bilo i za vrijeme Drugog svjetskog rata. Nakon povratka na svoja ognjišta, džemalije su ponovo obnovili svoju džamiju, a otvorenje je bilo tek 8.10.1977. godine. Tada je u Velikom Duboviku bilo oko

⁷ Remzija Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, str. 250.

⁸ Remzija Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, str. 252.

45 muslimanskih domaćinstava i izgradnja džamije je trajala 10 godina.

U maju 1992. godine džamija je zapaljena, a munara minirana, te je pala na džamiju.

Ponovo je sagrađena i svečano otvorena 30.7.2006. godine.

U neposrednoj blizini džamije, gradi se imamska kuća sa mektebom, a džemat još posjeduje i vakufsko zemljište.

Vakuf džemata Ostružnica

Džemat Ostružnica je udaljen 4,5 km od Bosanske Krupe na putu prema Velikom Badiću. Ne zna se tačna godina osnivanja džemata, ali se navodi da je 1811. godine tu već postojala džamija s munarom i mektebom.⁹

godine 1930. na mjestu stare kamene džamije s malom munarom počela je izgradnja nove i veće. Završena je tek 1937. godine i bila je u funkciji do 1941. godine. Tada su je zapalili i uništili četnici.

Veliko siromaštvo, koje je vladalo poslije Drugog svjetskog rata, onemogućilo je podizanje džamije sve do 1960. godine, koja je, kad je napravljena, sve do aprila 1992. godine bila u funkciji.

U aprilu 1992. godine je spaljena, a munara minirana i potpuno srušena.

⁹ Remzija Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, str. 254.

Također, i prednji desni čošak džamije je miniran, tako da su od džamije bile ostale samo zidine, ali je u odnosu na druge porušene džamije na ovom području bila u prilično očuvanom stanju.¹⁰

Poslije Agresije na BiH, na postojeće zidove je 1997. godine urađen krov, te su onda obnovljene neke vjerske aktivnosti. Temelj ove džamije je bio 28.7.2001. godine, a otvorenje 2004. godine. Ovo je četvrta izgrađena džamija u ovom džematu. U sklopu džamije nalazi se i mektebska učionica.

Odmah uz džamiju nalazi se i imamski stan. Džemat još posjeduje vakufsko zemljište i mezarje.

Vakuf džemata Veliki Badić-Mustelji

Džemat Veliki Badić-Mustelji je udaljen 8,6 km od Bosanske Krupe u pravcu jugoistok. Džamija, munara i mekteb u ovom džematu su bili podignuti 1790. godine.¹¹ Tokom Drugog svjetskog rata džamija je srušena, da bi nakon rata bila napravljena nova.

Ova džamija je 1.5.1992. godine zapaljena, a munara minirana. Ostali su samo zidovi.

U junu 2002. godine otpočelo se s izgradnjom nove, a temelj je postavljen 3.5.2003. godine, dok je 2.7.2005. godine bilo otvorenje.

Pored džamije nalazi se imamska kuća u čijem prizemlju su smješteni mekteb i kotlovnica. Džemat posjeduje još zemljište i mezarje.

¹⁰ Prof. Ibrahim Redžić, *Diplomski rad*, str. 64.

¹¹ Remzija Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, str. 253.

Vakuf džemata Šabići

Ovaj džemat je udaljen 10,1 km od Bosanske Krupe, a nastao je izdvajanjem iz džemata Veliki Badić-Mustelji. Ima džamiju s munarom i mekteb od 1897. godine.¹² Po usmenim kazivanjima pojedinih džematlija, tadašnji stanovnici zaseoka Šabići su se, najvjerovatnije 1930. godine, u ramazanu poslije jedne teravije, dogоворili da se izdvoje iz tadašnjeg džemata Veliki Badić i osnuju vlastiti. Poslije dogovora krenuli su u izgradnju džamije, koja je sagrađena u periodu 1931-1933. godine. Glavni inicijator za njenu izgradnju je bio Arif Šabić, a zemlju je uvakufio Sulejman Šabić. Prvi mutevelija je bio Ahmet Šabić.

Otvorenje džamije je bilo 1933. godine, a jedan od prvih imama u tom džematu je bio Bećir-ef. Čoralić. Sve funkcioniše do 1941. godine, kada su džematlije prisiljeni da napuste svoja ognjišta, a 1942. godine džamiju su zapalili četnici.

Po završetku Drugog svjetskog rata, sagrađena je džematska kuća s mektebom, gdje su se održavale vjerske aktivnosti, da bi je nedugo nakon toga komunističke vlasti oduzele i u nju smjestile matični ured. Za to vrijeme, imami su stanovali po kućama svojih džematlija. Takvo stanje je potrajalo do 50-tih godina XX stoljeća, kada tadašnje komunističke vlasti vraćaju džematsku kuću džematu.

U tom periodu je počela i izgradnja džamije, druge po redu, koja je završena i otvorena 1962. godine. U maju 1992. godine je srušena od strane srbo-četničkog agresora. Nakon Agresije na našu domovinu, prijeratni mutavelija Zaim Šabić 31.3.1997. godine saziva džematlije na sastanak koji se održava u tadašnjim

¹² Remzija Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, str. 253.

prostorijama, gdje su se obavljale vjerske aktivnosti i klanjali namazi u Gradu. Na sastanku je izabran džematski odbor i mitevelija Šabić Arifa Muharem. Prva poslijeratna teravija klanjana je u kući Šabić Muharem Abdurahmana, a klanjao ju je Amir Mehić. Temelji za novu džamiju, 3. po redu, postavljeni su 21.4.2001. godine, a temelska dova održan 11.5.2002. godine. Otvorena je 22.5.2004. godine.

Kad je u pitanju džematska kuća, ona je u maju 1992. godine opljačkana, a potom zapaljena, tako da su ostale samo zidine. Ova džematska kuća, odnosno njeno prizemlje, gdje je smještena mektebska učionica, po oslobođenju je djelomično obnovljena, te je jedno vrijeme služila kao mesdžid, dok džamija nije napravljena, a 2004. godine je u potpunosti renovirana i ospozobljena za stanovanje.

Pored džamije i imamske kuće s mektebom nalazi se gasulhana s kotlovnicom i garažom, dok se u naselju Drenova Glavica nalazi kuća, odnosno mekteb, gdje se uče djeca, a koju je uvakufila Šabić Senija, udovica Rešidova. Šehidsko turbe u Šabićima je izgrađeno 2009. godine. Džemat posjeduje i vakufske mezarje i zemljište.

Vakuf džemata Mali Badić

Na udaljenosti 7,6 km jugoistočno od Bosanske Krupe putnom komunikacijom prema Velikom Badiću nalazi se džemat Mali Badić. Ovdje su postojali džemat, džamija s munarom i mekteb još 1851. godine.¹³

Godine 1992. džamija i munara su porušene do temelja od strane srbo-četničkog agresora, ali je na istom mjestu 1997. godine sagrađena nova. Još nije službeno bilo otvorenja džamije. Džemat posjeduje vakufske mezarje i zemljište.

¹³ Remzija Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, str. 254.

Vakuf džemata Potkalinje

Džemat Potkalinje je udaljen od Bosanske Krupe 20 km, a nalazi se uz samu entitetsku liniju. Prva džamija i mekteb su sagrađeni 1871. godine.¹⁴ Između dva svjetska rata, odnosno oko 1927. godine, na tadašnje prizemlje džamije je dograđen još jedan sprat – mahfil. Džamija je djelomično stradala u Drugom svjetskom ratu, ali je obnovljena. Sagrađena je od kamenja i bila je s drvenom munarom. Debljina kamenih zidova je bila oko 60 cm. Unutrašnja veličina džamije je bila 8,50x7,50 m.

Za vrijeme Agresije na našu domovinu 1992. godine džamija je u potpunosti srušena.

Iako se niko od prijeratnog muslimanskog stanovništva nije vratio u Potkalinje, u toku 2016. godine počelo se s obnovom ove džamije na istom mjestu.

Džemat posjeduje vakufsko mezarje i zemljište.

Vakuf džemata Oraščani

Džemat Oraščani, kojem, pored istoimenog sela, pripadaju još i zaseoci Omerovići i Fazlići, novoformirani je džemat, koji je počeo s radom 1.1.2000. godine. Nastao je izdvajanjem iz džemata Pištaline. Smješten je na putu Bosanska Krupa-Cazin, 24 kilometra sjeverozapadno od Bosanske Krupe. Ima džamiju koja je zvanično otvorena

¹⁴ Remzija Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, str. 251.

16.8.2003. godine, a sama gradnja je trajala četiri godine. U izgradnji džamije učestvovali su svi džematlije.

Vakufsku imovinu džemata, uz spomenutu džamiju u kojoj je smješten i mekteb, čine još i imamska kuća, vakufska njiva i mezarje.

Vakuf džemata Jezerski Stari Grad

"Stari grad Jezerski nalazi se oko četiri kilometra udaljenosti zapadno od Bosanske Otoke. Smješten je na jednoj dugačkoj kosi, koja se strmo obara u pitomu dolinu. Prvi put se u izvorima spominje 1278. godine. U građevinskom pogledu ovaj grad je vrlo interesantan predstavnik posebne vrste starih gradova, iz kojih su se kasnije razvile savršenije tvrđave. U sredini Jezerskog nalazila se visoka okrugla kula, čija debljina zidova iznosi 1,8 metara, a ulaz joj je uzdignut 4 metra iznad nivoa tla. Oko kule se uzdizao čvrst i 7 metara visok zid u obliku četverougaonika, dužine 16 i širine 12 metara. Ovaj grad je sazidan prije pronalaska vatrene oružja, što dokazuje okrugao oblik otvora u zidu koji su služili za gađanje lukom i strijelom.

Grad je u početku pripadao slobodnoj plemenskoj općini, a krajem XV stoljeća se kao gospodari spominju Nemčići. Godine 1563. grad je čuvala posada od 16 kraljevih vojnika. Pod osmansku vlast Jezerski je došao 1576. godine i uključen je u sastav krupske kapetanije. Osmanske vlasti su pored starog grada izgradile drvenu džamiju i nekoliko zgrada i sve to opasali sa novim bedemima. U

grad je smještena vojna posada, kojom je zapovjedao dizdar, koji je bio potčinjen krupskom kapetanu. Ova posada se do polovine XVII stoljeća satojala od 23 graničara, a onda je povećana na 30 graničara. U prvoj polovini XVIII stoljeća posada je udvostručena, pa je brojala 60 ljudi, a tvrđava je pojačana sa dva manja topa.¹⁵

Dakle, u sklopu Starog grada nalazi se stara džamija, čiji su zidovi debljine 80 cm. Dana 8.8.1992. godine je pogodjena tenkovskom granatom u prednji zid u visini gornjih prozora, tako da su oštećeni krov, fasada i prednji prozori.

Kula pored džamije je također vakufsko zemljište, a sve je to proglašeno nacionalnim spomenikom. Pored stare džamije nalazi se novoizgrađena imamska kuća, a u neposrednoj blizini i novoizgrađena džamija. Kamen temeljac za ovu džamiju je bio 11.5.1989. godine, a temelj sredinom septembra 1990. godine. Tokom Agresije džamija je pretrpjela oštećenja. Tako je 18.10.1992. godine od gelera granate oštećeno 26 komada staklenih prizmi na prozorima, unutrašnja strana kupole, oluci, probijen bakar na velikoj i maloj kupoli, te otkinut mali alem na kupoli. Dana 12.9.1994. godine od gelera granate su oštećeni ograda na šerefi i rasvjeta munare.

Ova (nova) džamija je u upotrebi od 14.3.1992. godine, iako je zvanično otvorenje bilo tek 15.8.1997. godine. Džemat posjeduje još i gasulhanu, mezarja i zemljište.

Vakuf džemata Jezerski Dijelovi

Džemat Jezerski-Dijelovi smješten je oko 5 km od putne komunikacije Bosanska Krupa-Cazin, odnosno 18 kilometara sjeveristočno od Bosanske Krupe.

Iako se po službenom popisu stanovništva i vjerskih objekata od 1895. godine ne spominje pojам Dijelovi, niti

¹⁵ <http://www.kulturnonaslijedjeusk.com> (dan pristupa 15.10.2016.).

džamija, po kazivanju mještana ovdje je bila džamija još oko 1750. godine. U bivšoj SFRJ na dan republike 29.11.1967. godine u ovom džematu je sagrađena džamija s betonskom munarom, visine 20 m. Na njenom mjestu postojala je ranije stara drvena džamija. Za vrijeme Agresije nije pretrpjela oštećenja.

Godine 1997. u njoj je urađeno centralno grijanje, a džamija je proširena s 3 metra, s abdesthanom i prostorom za obuću.

Vakufsku imovinu džemata, pored spomenute džamije, čine još imamska kuća s mektebom (izgrađena 2008.), harem džamije i džematski mezarluci.

Vakuf džemata Hafizovići

Džemat Hafizovići nalazi se 20 kilometara sjeveroistočno od Bosanske Krupe. Džemat ima džamiju koja je prvi put sagrađena 1874. godine. Nedugo poslije toga, 28.9.1877. godine, zapaljena je od strane pravoslavnih pobunjenika. Godinu dana kasnije, džamija je ponovo napravljena od šepera i kao takva ostala sve do 1967. godine, kada je izgrađena zidana džamija, s drvenom munarom, obloženom limom. Godine 1974. ovaj džemat prestaje samostalno funkcionirati. Ovakvo stanje potrajat će sve do 1992. godine, kada ovdje u muhadžerluk dolazi Asim-ef. Hafizović, rodom iz ovog džemata, koji pokreće inicijativu za reaktiviranje džemata u Hafizovićima, što je svesrdno prihvaćeno.

Munara ove džamija je visoka 19 m. Oštećena je u Agresiji na Bosnu i Hercegovinu, a renovirana 1997. godine.

Mještani ovog džemata su sagradili novu džamiju, koja je u potpunosti osposobljena za vršenje svih aktivnosti džemata. Temelj ove džamije je postavljen 28.5.2005. godine, a otvorenje 12.8.2006. godine. Munara

je betonska, sa dvije šerefe i visoka je 35 m. Nova džamija u prizemlju sadržava sljedeće prostorije: gasulhanu, abdesthanu, kotlovnici i sobu za sastanke, a na drugom spratu džamije se nalazi, pored prostora za klanjanje, i soba za i'tikaf.

Stara dotrajala džamija je zatvorena i još je tu kao svjedok prošlog vremena. Vakufsku imovinu džemata, pored dvije spomenute džamije, čine još i imamska kuća s mektebom, njiva i mezarje.

Vakuf džemata Mahmić Selo

Džemat Mahmića Selo smješten je nedaleko od putne komunikacije Bosanska Krupa-Bužim, 23 kilometra sjeverozapadno od Bosanske Krupe. Ovo naselje, prije nego što je formiran džemat 1745. godine, pripadalo je džematu Stari Grad u Bužimu.¹⁶ Tada je u Hadžićima, zaseoku pored Mahmić Sela, sagrađena prva džamija (čijih tragova nema danas), koja je kasnije, prilikom ponovne gradnje, premještena u centar naselja Mahmić Selo. Potom je 1960. godine, u njenoj neposrednoj blizini, sagrađena nova džamija, koja je bila u funkciji sve do 2001. godine.

U aprilu 2001. godine na istom lokalitetu je počela izgradnja nove džamije, da bi već 1.9.2001. godine bio temelj, a 29.4.2006. godine i otvorenje. Visina munare ove džamije je 37 m.

Vakufsku imovinu džemata, uz spomenutu džamiju u čijem suterenu su smješteni mekteb i gasulhana, čine još i imamska kuća, njiva i mezarje.

¹⁶ Remzija Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, str. 243.

Vakuf džemata Selimovo Brdo

Džemat Selimovo Brdo smješten je na putnoj komunikaciji Bosanska Krupa-Bužim, 23 kilometra sjeverozapadno od Bosanske Krupe. Na ovom mjestu ranije nije postojala džamija. Do izdvajanja, ovaj džemat je pripadao džematu Mahmić Selo.

Radovi na ovoj džamiji su, kako organizacijski, tako i materijalnim ulaganjima, otpočeli 1991. godine, a prekinula su ih ratna dešavanja. Po njihovom prestanku, radovi su nastavljeni. Temelj džamije je bio 7.4.1996. godine. Angažovanjem stalnog imama 1.1.1997. godine i zvaničnim formiranjem džemata u ovoj džamiji su se počele obavljati sve vjerske aktivnosti, iako se otvorenje džamije desilo kasnije, 19.4.1997. godine. Visina munare je 41 m.

Vakufsku imovinu džemata, uz spomenutu džamiju, čine još imamska kuća, harem džamije i džematski mezarluci.

Vakuf džemata Mahmić Most

Džemat Mahmića Most smješten je na putnoj komunikaciji Bosanska Krupa-Bužim, udaljen 25 kilometara od Bosanske Krupe. Džemat ima džamiju, koja je po prvi put sagrađena 1991. godine. Prije formiranja ovog džemata, naselje je pripadalo džematu Mahmić Selo i Čava.

Vakufsku imovinu džemata, uz spomenutu džamiju, čine još imamska kuća, mezarje i gasulhana. Svu vakufsku imovinu ovog džemata je uvakufio Ibrahim Burzić.

Vakuf džemata Tromedža

Džemat Tromedža smješten je, kako mu i samo ime govori, na granici triju općina: Bosanske Krupa, Bužima i Cazina. Zbog velike udaljenosti ovog naselja do najbližih džamija, mještani su 2000. godine pokrenuli inicijativu za formiranje novog džemata i izgradnju džamije, što se i počelo realizirati 2001. godine.

Iako izgradnja džamije nije bila okončana, 1.1.2002. godine je angažovan prvi stalni imam, a sve aktivnosti džemata su se privremeno odvijale u starom mektebu Hadžići. Ujedno, to je zvanični datum formiranja džemata.

Nedugo poslije, tačnije 27.4.2002. godine, bio je temelj džamije, a otvorenje 14.8.2004. godine. U odnosu na stari mekteb, nova džamija je napravljena na drugom lokalitetu, u neposrednoj blizini.

Nakon izgradnje džamije, sve aktivnosti džemata su prenesene u nju. Munara je betonska i visoka je 31,50 m. Prije formiranja novog, ovaj džemat je bio sastavni dio džemata Mahmić Selo. Vakufsku imovinu džemata, pored džamije, čine još imamska kuća i mezarje.

Zbirni prikaz vakufske imovine

Vakufskog zemljišta, prema raspoloživim podacima, na području Medžlisa ima skoro 150 parcela, u ukupnoj površni od cca 250 dunuma. Većina tog zemljišta je u naravi mezarje.

Medžlis raspolaže sa zemljišno-knjižnim ulošcima i kopijama katastarskih planova od vakufske imovine iz svih 9 katastarskih općina koje se nalaze u

gruntovnici (a na dvije katastarske općine nema vakufske imovine). Za sve ostale katastarske općine, koje se ne nalaze u gruntovnici, već u Katastru posjedujemo prepise i izvatke, ali ne i kopije katastarskih planova.

Popisom svih vakufskih objekata, pa i onih koji trenutno nisu vakufski, ali ih džemati koriste za svoje potrebe, ustanovaljeno je da u svih 24 džemata ima ukupno 91 različit objekat i to kako slijedi:

- 26 džamija, i to 24 koje su u funkciji i dvije stare džamije (Jezerski grad i Hafizovići) koje nisu u funkciji,
- 23 imamska stana, od čega je njih 21 uslovno za život, 1 imamski stan (Muslimanska Jasenica) samo djelimično osposobljena za stanovanje, a 1 imamski stan (Veliki Dubovik) je u fazi izgradnje. Džemat Mali Badić nema imamski stan. Zemljište na kojem je izgrađena džamija i imamska kuća u Ljusini, nije uvakufljeno. Također, ni zemljište u džematu Hafizovići, gdje je izgrađena nova džamija, iako uredno kupljeno, nije još proknjženo u gruntovnici kao vakufsko. Proces rješavanja ovog pitanja je u toku.
- 7 mesdžida, od kojih 1 mesdžid (Hadžići na Tromeđi) nije u funkciji, 1 mesdžid je u završnoj fazi izgradnje (Crnići-Ramići u Dijelovima), ali se u njemu kao i u ostalih 5 za vrijeme ramazana klanja teravih namaz. Bitno je istaći da zemljišta na kojima su izgrađeni mesdžidi u Hadžićima (Tromeđa), u Muzaferovićima i na Mehić Ploči (Dijelovi), te Gornjoj Ljusini (Ljusina) još nisu uvakufljena.
- 7 šehidskih spomen-obilježja,
- 1 samostalni mektebski objekat (Ljusina).

U 3 džemata (Mali Badić, Veliki Dubovik i Muslimanska Jasenica) nema stalnog imama.

Naravno, pored ovog samostalnog mektebskog objekta u Ljusini, postoje još na području Medžlisa dodatne 24 mektebske prostorije, koje su u sklopu džamija, mesdžida ili imamskih stanova, a u kojima se izvodi mektepska nastava. Dakle, ta nastava se izvodi u 23 džemata, na 25 punktova (jedino u Šabićima i Ljusini na po 2 punkta), od čega su 22 opremljana, dok su na 3 punkta (Muslimanska Jasenica, Mali Badić i Krušnica) ispunjeni samo minimalni uslovi. Džemat Veliki Dubovik

nema ni mektebsku prostoriju, niti se izvodi mektebska nastava u njemu.

- 2 samostalna objekta za gasulhanu (Ježerski Grad i Dijelovi). Pored ove dvije, postoji još 16 gasulhana u sklopu džamija, imamskih stanova, kotlovnica i sl., od čega je 14 završeno, a dvije su u fazi izgradnje (Dijelovi i Krušnica).

U džematu Muslimanska Jasenica tek je predviđena prostorija u džematskoj kući u kojoj bi se mogla izgraditi gasulhana. Džemati Baštra, Krupa Grad, Ljusina, Tromedja, Veliki Badić i Mali Badić nemaju izgrađene gasulhane, niti su u izgradnji.

Pored nabrojanih, u džematima se nalaze i neki pomoćni objekti, i to:

- 2 česme pored džamije (Voloder i Mali Badić).
- 2 kotlovnice (Ljusina i Šabići). Naravno, i druge džamije i mesdžidi imaju kotlovnice, ali su samo u ovim džematima izgrađene kao posebni objekti ili su im naknadno pridodate i druge prostorije.
- 5 objekata koji služe kao ostave za alat. Uglavnom se nalaze u mezarlucima ili pored njih.
- 15 drvarnica, i to 5 izgrađenih od čvrstih materijala i 10 montažnih (obično izgrađenih od željeznih mreža ili letava).
- 1 samostalni garažni objekat (Tromedja). I u drugim džematima se nalaze garaže u sklopu imamskih stanova, kotlovnica, ili džamija, ali se samo u ovom slučaju radi o namjenski građenom objektu.

U nastavku donosimo tabelarni prikaz vakufske imovine:

Redni broj	Džemat	VRIJEDNOST OBJEKATA U KM				ZEMLJIŠTE			UKUPNA VRIJEDNOST U KM 6+9
		Džamija	Vakufska kuća	Ostali objekti	Ukupno objekti	Broj parcela	Površina u m ²	Vrijednost u KM	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Arapuša	400.000	150.000	-----	550.000	8	20.157	264.000	814.000
2	Veliki Badić	150.000	50.000	-----	200.000	2	1.400	10.000	210.000

3	Šabići	200.000	50.000	5.000	255.000	2	16.000	32.000	287.000
4	Baštra	120.000	-----	-----	120.000	4	3.270	15.000	13.5000
5	Jezerski Stari Grad	300.000	150.000	-----	450.000	9	6.907	50.000	500.000
6	Jezerski Dijelovi	80.000	80.000	-----	160.000	8	16.340	50.000	210.000
7	Hafizovići	350.000	50.000	-----	400.000	9	13.200	60.000	460.000
8	Krupa Grad	500.000	150.000	-----	650.000	23	35.691	218.500	2.668.500
9	Krupa II Centar	800.000	300.000	-----	1.100.000				
10	Krčana	500.000	200.000	-----	700.000				
11	Krušnica	250.000	100.000	-----	350.000	2	-----	-----	-----
12	Ljusina	200.000	80.000	-----	280.000	4	3.817	30.000	310.000
13	Mahmić Selo	300.000	50.000	-----	350.000	18	22.113	62.700	1.292.700
14	Selimovo Brdo	300.000	80.000	-----	380.000				
15	Tromedja	300.000	50.000	-----	350.000				
16	Mahmić Most	100.000	50.000	-----	150.000				
17	Otoka Grad	500.000	150.000	-----	650.000	8	27.868	60.000	710.000
18	Voloder	300.000	50.000	-----	350.000	6	7.680	27.000	377.000
19	Bešići	550.000	30.500	-----	580.500	6	2.390	13.000	593.500
20	Ostružnica	380.000	80.000	-----	460.000	13	27.881	116.000	676.000
21	Mali Badić	100.000	-----	-----	100.000				
22	Oraščani	250.000	200.000	-----	450.000	1	3.800	15.000	465.000

23	Potkalinje	-----	-----	-----	-----	6	14.970	23.000	23.000
24	Muslimanska Jasenica	150.000	-----	-----	150.000	10	42.011	98.000	248.000
25	Veliki Dubovik	150.000	-----	-----	150.000	4	4.556	10500	160.500
	UKUPNO	6.980.000	2.000.500	5.000	8.985.500	141	232.494	848.700	9.834.200

Problemi i perspektive vakufske imovine

Nakon navedenog, te proučavanja i upoređivanja stanja vakufske imovine na skicama sa stanjem na terenu, uvidjeli smo slijedeće nelogičnosti i probleme, koje bi trebalo otkloniti:

- U džematu Arapuša pristupni put džamiji nije upланjen. Zbog toga džamija nije mogla ni dobiti potrebne dozvole.
- U Šabićima prije rata je kupljena parcela zemljišta površine od oko 3 dunuma (odmah poviš džamije), ali još nije uvakufljena, iako je džemat koristi već godinama.
- U Velikom Badiću postoje dvije parcele zemljišta koje nemaju pristupnog puta, a koje bi džemat mogao zamijeniti ili prodati i za isti novac kupiti drugu parcelu na drugom mjestu, koja bi bila produktivnija. Tim prije, jer u tom džematu već duže vremena postoji problem nepostojanja mjesta za ukop umrlih.
- U džematu Ljusina lokacija na kojoj se nalazi džamija i pola džematske kuće nisu uvakufljene, iako smo u kontaktu s vlasnikom spomenutog zemljišta dobili čvrsto obećanje da će navedeni problem biti riješen.
- U Bosanskoj Otoci – Grad, iako su mezarluci na Stegariću uredno kupljени i napravljen je notarski ugovor još 2008. godine, još nisu proknjiženi kao vakufski.
- U Jezerskom Gradu još nije riješen spor oko imovine (oko 30 dunuma obradivog zemljišta), koju je jedan džematlija testamentom, ovjerenim u sudu, ostavio Islamskoj zajednici, već je navedeni spor dobio i sudski epilog.

- U Dijelovima postoji vakufska parcela, koju je jedan mještanin usurpirao i obrađuje je.
- Zemljište na kojem je izgrađen mesdžid na Mehić Ploči, iako postoje određeni dokumenti o njegovom darivanju, nije uknjižen na vakuf. Za drugu parcelu koju je darovao drugi džematlija, postoji darovni ugovor, ali ni ona još nije uknjižena.
- Zemljište na kojem je izgrađen mesdžid u Muzaferovićima nikad još nije uvakufljeno. U ovim slučajevima radi se o parcelama, koje su darovane prije više od 10-ak godina.
- U džematu Hafizovići parcela na kojoj se nalazi nova džamija i novootvoreni mezarluci, iako postoji kupoprodajni ugovor, još nije uknjižena.
- U džematu Mahmić Most kompletno zemljište na kojem se nalaze džamija, džematska kuća i mezarluci donedavno nije bilo uknjiženo kao vakufsko, jer su ugovori o darivanju i druga dokumentacija bili zagubljeni u džematu.
- Zgrada u kojoj je smješten Medžlis se vodi kao opštenarodna imovina, u svojini Amratexa d.o.o. Medžlis posjeduje rješenje od Općine iz 2001. godine o odobrenju korištenja navedene prostorije, čak je i vlasnik jedne od firmi koje su novi vlasnici prostorije Medžlisa javno, preko medija, rekao da uvakufljuje ovaj prostor Islamskoj zajednici. Međutim, to je ostalo samo na riječi. U imovinsko-pravnom smislu nije ništa urađeno (ili nije ni moglo). Pokušaji da se nešto učini, kako bi navedena prostorija konačno prešla u vlasništvo Islamske zajednice, nisu dali rezultate.

Prije bilo kakvog unapređenja vakufske imovine potrebno je završiti s popisom vakufske imovine i potpunim sređivanjem dokumentacije koja se tiče vakufa.

Kao najveća mogućnost za pokretanje vakufa s mrtve tačke bez velikih ulaganja jeste kultivacija vakufskog zemljišta onim kulturama koje se mogu brzo i ekonomično plasirati na tržište, te bavljenje plasteničkom proizvodnjom i voćarstvom.

Zaključak

Vakufi koji su postojali na području Medžlisa IZ Bosanska Krupa u ranijem periodu su u velikoj mjeri neistraženi i nije poznato šta je nekad bilo vakufsko. Većina džamija na području Medžlisa sagrađena je još za vrijeme vladavine Osmanlija.

Kako se nijedna džamija ne zove po nekom vakifu, pretpostaviti je da je zemljište za izgradnju kupovano od strane džematlija, kao što je slučaj i u novootvorenim džematima poslije Agresije na Bosnu i Hercegovinu. Pored toga, nije za isključiti ni mogućnost da je neki vakif uvakufio manji dio zemljišta za izgradnju džamije, a mještani je svojim prilozima izgradili. Takvih slučajeva ima i među novoformiranim džematima. Također, postoji mogućnost da je zemljište ustupljeno od strane tadašnje vlasti.

Poslije Drugog svjetskog rata nastupio je period kada su mnogi perspektivni vakufi oduzeti od strane države. Ni dan-danas nismo prikupili sve podatke o tome šta je sve nacionalizovano. Također, u istom periodu, kad nije postojala uređenost u samom Starješinstvu po pitanju vakufa, mnogi su vakufi vremenom pretrpjeli samovolju u njihovom raspolaganju, kako od strane komšija koji su međili s vakufskom imovinom, tako i od strane tadašnjih bliskih saradnika u džamijskim odborima, koji su određivali sudbinu vakufa, iste prodavali i prisvajali.

Literatura i ostali izvori

1. Remzija Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, Bihać, Muftijstvo bihaćko, Grafičar, 2009.
2. Mirzet Bašić, *Džamije Krajine, džamije ponosa: Islamski vjerski kulturni objekti Unsko-sanskog kantona*, Bosanski Petrovac, 2012. godina
3. Prof. Ibrahim Redžić, Diplomski rad
4. Arhiva Medžlisa IZ Bosanska Krupa
5. <http://www.kulturnonaslijedjeusk.com>
6. <http://www.opcinabosanskakrupa.ba>
7. <https://bs.wikipedia.org>

»»

*Amir Sijamhodžić, prof.
Haris Suljadžić, prof.*

**VAKUFI NA PODRUČJU
MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE BUŽIM**

VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE BUŽIM

S a ž e t a k

U dosadašnjem periodu nije bilo relevantnih pokušaja da se sagleda historijat razvoja bužimskih vakufa, uprkos činjenici da se oni već nekoliko stoljeća na ovom prostoru razvijaju kao trajno dobro. Stoga je ovaj poduhvat bio prvo uplovljavanje u ove vode. Namjera autora jeste da donesu značajan prilog proučavanju ove teme.

Ključne riječi: vakuf, MIZ Bužim, Drvena džamija, Stari Grad, vakifi, Islamski kulturni centar.

Uvod

Službeni dolazak islama u bužimski kraj vezuje se za 1576. godinu, kada je bosanski namjesnik Ferhat-paša Sokolović osvojio bužimsku tvrđavu. Nakon što je nakratko pao u austrijske ruke, te kroz nekoliko mjeseci povraćen od strane osmanske vojske, naredna tri stoljeća Bužim će ostati u sastavu Osmanskog carstva, a islam će, uprkos masovnjem naseljavanju pravoslavnog stanovništva na šire područje Dobrog Sela u 19. stoljeću, do današnjih dana ostati dominantna religija. Proces širenja islamske vjere i kulture, te načina života i stanovanja, ostavit će najveći pečat na razvoju i osobine bužimskog stanovništva sve do današnjih dana.

U tom smislu, razvoj islamskog života na području današnjeg Medžlisa Islamske zajednice Bužim, a samim tim i nastanak i razvoj vakufa, može se pratiti unazad 440 godina, sve od 1576. godine. Kako je za tako dugi period sačuvano jako malo pisane građe, u ovom radu će najviše biti riječi o periodu posljednjih 180 godina, od kada i postoji značajnija pisana ostavština.

Vjerski, kao i općenito društveni život bužimskog kraja dugo vremena nakon osmanskog osvajanja bio je vezan za tvrđavu. Članovi posade stanovali su unutar gradskih zidina, a malobrojno stanovništvo što unutra, što u neposrednoj blizini tvrđave. Razlog za to su bile česte ratne prijetnje s druge strane granice, što će biti bitno obilježje življenja sve do mira u Svištu 1791. godine. Tvrđavska džamija, podignuta na mjestu ranije katoličke crkve, dugo je vremena zadovoljavala najosnovnije potrebe nekoliko generacija stanovnika bužimskog kraja. Stalne ratne prijetnje, masovna stradavanja vojno sposobnog stanovništva u ratovima, oskudica u hrani, učestale bolesti i epidemije, samo su neki od razloga sporog prirasta stanovništva. Podsjecanja radi, bužimski kraj je u nekoliko navrata bio na velikom udaru neprijateljske vojske (npr. 1685., 1686., 1688., 1737., 1782.), koja je, u nemogućnosti zauzimanja tvrđave, palila brojne kuće u podnožju i okolini. Sve to je dugo vremena unosilo nesigurnost kod lokalnog stanovništva, te usporavalo njegovo intenzivnije raseljavanje u šиру okolinu tvrđave.

Važna prekretnica u povećanju broja stanovnika, širenju naselja, a samim tim i podizanju mekteba i džamija, te osnivanju novih džemata, bila su dva masovna talasa doseljavanja muslimanskih izbjeglica u bužimski kraj, prvi u vrijeme i nakon Velikog bečkog rata (1683-1689.), a drugi nakon Svištovskog mira (1791.). S jedne strane, dospjećem velikog broja izbjeglica iz Like, nakon Karlovačkog mira (1699.), bužimska tvrđava i kamena džamija su postale pretjesne, a, s druge strane, nakon mira u Svištu, prošle su i opasnosti od neprijateljskih upada, te stvoreni bolji uvjeti za mirniji i sigurniji život. U periodu od 1791. do 1878. godine u Bužimu se osnivaju potpuno nova naselja: Bag, Mrazovac, Čava, Konjodor, Lubarda, Varoška Rijeka, Čaglica, te Bužim u dolini Bužimnice. Navedena naselja mahom naseljavaju porodice iz podnožja bužimске tvrđave, gdje je, uslijed dodatnih doseljavanja, postalo pretjesno. Slijedom tih doseljavanja u bužimski kraj, prirodnog porasta stanovništva, te nastanka i širenja naselja nastaju i novi džemati, grade mektebi i džamije, muslimanska mezarja, te prva uvakufljenja zemljista.

U popisu džamija i vjerskih službenika Bihaćke oblasti iz 1929. godine navodi se da u krupskom srežu postoje 23 džamije i džemata, od čega na području današnjeg Medžlisa Islamske zajednice Bužim šest, i to: Stari Grad, Čaglica, Kamenica, Lubarda, Konjodor i Varoška Rijeka. U istom popisu se navodi da je džemal Grad star 200 godina, Čaglica 75, Kamenica 45, Konjodor 45, Lubarda 73, te Varoška Rijeka 90 godina. To bi značilo da su navedeni džemati formirani sljedećim redoslijedom: Stari Grad Bužim 1729., Varoška Rijeka 1839., Čaglica 1854., Lubarda 1856., a Kamenica-Pleska i Konjodor 1884. godine.

Vakufi Medžlisa Islamske zajednice Bužim

Uzimajući u obzir terminološko određenje pojma vakuf¹ u najširem smislu te riječi, na području Medžlisa Islamske zajednice Bužim, od dolaska islama do danas, nastajali su i opstajali različiti oblici vakufske imovine.

Pored džamija, mekteba, imamskih kuća i česmi, vakufska dobra su najviše postizana darivanjem zemljišta na kojima su građeni vjerski objekti ili s kojih su ubirani prihodi za izdržavanje tekućih obaveza postojećih džemata. Pored nepokretnih vakufskih dobara trajnijeg karaktera, ništa manje značajna nisu ni pojedinačna uvakufljenja u novcu, knjigama, džamijskoj prostirci, tehnicu, te drugim materijalnim stvarima neophodnim za nesmetano funkcionisanje vjerskog života u nekom džematu ili džamiji. Nažalost, uslijed nedovoljne brige i nepostojanja sistematskog zapisivanja i arhiviranja informacija o uvakufljenjima pokretnih dobara i novca na nivou džemata i medžlisa, do danas su se očuvale samo parcijalne informacije, koje su dostupne u službenim izvještajima za pojedine godine prema Zemaljskoj vakufskoj komisiji u Sarajevu ili u pojedinačnim novinskim prilozima u glasilima Islamske zajednice.

¹ Vakuf je trajno dobro. Momentom uvakufljenja imovina postaje Allahovo vlasništvo i data je ljudima na upravljanje. Prema pretežnom mišljenju u hanefijskom mehzebu, uvakufiti jednu stvar znači izuzeti je iz običnog prometa za sva vremena, tako da pređe iz vlasništva vakifa u vlasništvo vakufa, kao da je Božije vlasništvo, i odrediti njegove prihode za pomaganje siromašnih ili neke druge pobožne, humane, dobrotvorne i kulturno-prosvjetne svrhe. (Mehmed Ali Čerimović, "O vakufu", *Glasnik Vrhovnog starještva Islamske zajednice Kraljevine Jugoslavije*, broj 2, Beograd, februar 1935. godina, strana 1, cit. u: Suad Mahmutović, *Bihaćki vakufi od 1878. do 2014. godine*, Sarajevo, 2015, 14.).

Nestali bužimski vakufi

Nema dileme da je prvi bužimski vakuf bio i ostao kamena džamija unutar bužimske tvrđave. Kako je ista iz katoličke crkve pretvorena u džamiju, te naredna skoro dva stoljeća služila za vjerske potrebe muslimanskog stanovništva, s pravom se može iznijeti gore navedena konstatacija.

Džamija je bila u dobrom stanju do 30-ih godina XIX stoljeća, kada je, za vrijeme gušenja jedne od buna od strane vlasti, spaljena bužimska tvrđava, a s njom izgorjela i džamijska drvena konstrukcija. Da li je u vrijeme njenog postojanja već bila sagrađena džamija podno tvrđave, ili je napravljena tek nakon paljenja tvrđave i džamije u njoj, još uvijek na to nema valjanog odgovora.

U nestali bužimski vakuf, bez imalo sumnje, može se svrstati i bužimska medresa, koja je djelovala kratko vrijeme s kraja XIX stoljeća. Njen rad i osnivanje obilježila su imena dvojice Krajišnika, koji su svojim djelima zasigurno ostavili neizbrisiv trag u vjersko-kulturnom životu i identitetu Bužima. Prvi je istaknuti alim tog doba Šerif-ef. Bajrić, koji je najzaslužniji za transformisanje mekteb-ibtidaije u svojevrsnu medresu, u kojoj je u deset godina (počev od 1880. godine) obučio dvadeset i šest polaznika. Drugi je bio Bećir-beg Sijamhodžić, koji je za potrebe medrese ustupio prostor u bužimskom naselju Pomajdan.

Nema sumnje da je ova medresa bila u svom konceptu vakufsko dobro. Dobrovoljno i za javno dobro, Šerif-ef. Bajrić je, kao tadašnji imam Drvene džamije, u Bužimu organizirao medresu i u njoj obučavao bužimsku omladinu. Vjerovatno je s istim ciljevima i Bećir-beg ustupio prostor za rad medrese, gdje su postojale muška i ženska dershana i mala biblioteka. Ova bužimska medresa ima posebnu težinu ako se uzme u obzir činjenica da u tadašnjem vremenu u Bužimu nije postojala nikakva državna škola.²

² Osвemu види више: Mehmed Mašić, *Bihaćke medrese*, Bihać, 1998., 20; Nijaz Hadžić, *Medžlis Bužim (1579-1999) – džemati, džamije, imami* (dalje: Nijaz Hadžić, *Medžlis Bužim*), Bužim, 2000., 238-242; Amir Sijamhodžić, Adnan Softić, *Bužim kroz vrijeme*, Bužim, 2013., 181; Amir Sijamhodžić, "Razvoj savremenog školstva na području Općine Bužim sa posebnim osvrtom na OŠ 'Bužim'", u: *Zbornik radova Osnovnoškolska i srednjoškolska tradicija na prostoru općine Bužim, te zahtjevi odgojno-obrazovne reforme u Bosni i Hercegovini*, Bužim, 2014., 7-8.

Stari Grad – najstariji bužimski džemal i njegov vakuf

Najstariji bužimski džemal, iz kojeg je nastala većina ostalih džemata na području Medžlisa Islamske zajednice Bužim, jeste Stari Grad. Vjerski život ovog džemata u kontinuitetu od prve polovine XIX stoljeća do danas usko je vezan za Drvenu džamiju, koja je do izgradnje džamija u naseljima Čaglica, Lubarda i Varoška Rijeka bila jedina u bužimskom kraju. Navedena je džamija, kao najvrjedniji bužimski vakuf, najvjeroatnije sagrađena u XVIII stoljeću, a služila je kao druga džamija, pored postojeće kamene džamije u tvrđavi. Doživjela je rekonstrukciju 1838. godine, što je vidljivo u vakufnami koja se čuva u džamiji. Postoji i drugo mišljenje, da je te godine iz tvrđave premještena na današnju lokaciju.³ Druga rekonstrukcija je rađena 1937. godine. Prvi poznati imam Drvene džamije bio je čuveni Halil efendija (1832-1878.).

Prema proračunu vakufa za BiH 1889. godine, džemal je iskazao potrebu za plaću imama i mujezina u iznosu od 74 forinte, zatim potrebu za učenje mevluda, popravak džamije i česme, te rasvjetu džamije u iznosu od 47 forinti. Na ime pokrića dolazila je kamata od glavnice (2.000 forinti) u iznosu od 200 f. U cjelokupnom pokriću ostvaren je višak od 79 f. Vakufnama ne postoji.⁴ Ukupni primitak u 1913. godini iznosio je 280 K, a na ime murabehe od glavnice. Ukupni izdatak iznosio je 280 K, na ime plaće imama (140), plaće mujezina (25), popravak na uzdržavanje (50), potrošak za mevlud (20), rasvjeta (16), plaća mutevelije (25), te porezi (4).

Osim džamije, ovaj džemal obiluje mnoštvom drugog vakufskog imetka, kao što su Hudut česma, imamska kuća i mekteb (stari i novi), džematsko i haremsko mezarje i dr. Među najznačajnije džamijsko pokretno vakufsko blago spadaju dvije levhe Abdurahmana Siri-babe, originalna vakufnama Vedžihi-paše⁵, džamijski tarih u formi levhe, djelo "Menakib-i čehar-i jar-i guzin", originalni rukopis o salavatima, dovama i liječenju, te originalno osmansko izdanje časopisa *Behar*.

³ Amir Sijamhodžić, "Stara drvena džamija u Bužimu - nacionalni spomenik BiH" (dalje: A. Sijamhodžić, *Stara drvena džamija*), Stav, god. I, br. 33, 56.

⁴ *Proračun vakufa za BiH 1889. godine*, Sarajevo, Štamparija Bosanske Pošte, 775.

⁵ Među najvrjednijim pokretnim kulturno-historijskim dobrima Drvene džamije, a koji su vezani za vakuf džemata Stari Grad, jeste originalna vakufnama iz 1838. godine. U njenom tekstu se govori o obnovi džamije i Hudut česme, a po naredbi bosanskog namjesnika Mehmed Salih Vedžihi-paše.

Pet najstarijih bužimskih džemata i njihova vakufska imovina

Čaglica

Prvi se iz džemata Stari Grad izdvojio džemat Čaglica sredinom XIX stoljeća, a, po službenom izvještaju iz 1929. godine, formiran je 1854. godine. Prva drvena džamija dograđena je 1873. godine, a pored džamije se 1895. godine u jednom izvještaju spominje i mekteb. Druga džamija je podignuta 1910., a treća 1966. godine. Nakon pretrpjelih ratnih oštećenja, džamija je obnovljena i zvanično otvorena 2003. godine. Pored džamije i imamske kuće, džemat posjeduje oko 12 dunuma obradive zemlje.

Prema proračunu vakufa iz 1889. godine, džemat je iskazao potrebu za plaću imama u iznosu od 35 forinti, te pokriće u iznosu od 36 forinti, i to na ime dohotka njive 10 forinti, te kamata od glavnice (260 forinti) u iznosu od 26 f. U cjelokupnom pokriću ostvaren je višak od 1 f. Vakufnama ne postoji.⁶

U istaknute poznate vakife džemata ubrajaju se Kasim Hadžić (uvakufio baru), Sara Mujagić (uvakufila 4 dunuma zemlje), Seda Mujagić (uvakufila 8 dunuma zemljišta), te Husein-ef. Mujagić (novčana sredstva). Kao najveći vakif džamije iz 1966. godine spominje se Suljo Hadžić, sin Began-hodže, koji je uvakufio 100.000 dinara.

Lubarda

Prema službenim podacima iz 1929. godine, u popisu imama i džamija u srežu Bosanska Krupa, navodi se da je džemat Lubarda osnovan 1856. godine. Nema opširnijih podataka o mesdžidu u kojem se klanjalo prije 1938. godine. Iako usmena predaja bilježi da se radilo o drvenoj džamiji, sudeći po novinskim izvještajima, radilo se o jednoj staroj kući, pretvorenoj u džamiju.⁷ Nakon rušenja ovog džamijskog objekta, na njenim temeljima je 1938. godine sagrađena džamija. Ukupna vrijednost radova na džamiji iznosila je 83.000 dinara, pri čemu je Vakufska direkcija sudjelovala s 2.000 dinara.⁸

⁶ *Ibid*, 771.

⁷ "Gradnja džamije u selu Lubarda", *Pravda*, broj 5, 1938, 4.

⁸ Nijaz Hadžić, *Medžlis Bužim*, 66.

Džamijski inventar 1939. godine činili su: 1 zeleni barjak, 25 vezenih čilima, te 20 serdžadi.⁹ Vakufsku imovinu džemata 1999. godine činili su džamija, imamska kuća, mekteb s džematskom bibliotekom, četiri područna mekteba, te džematsko zemljište (livade i pašnjaci).¹⁰

Nova džamija je izgrađena 2009. godine, a džematu pripadaju mektebi: Brda¹¹ (prvotno izgrađen početkom XVIII stoljeća, drugi put u prvoj polovini XIX stoljeća, treći 1931., a obnovljen 1961.), Aleševići (izgrađen 1979.) i Pašin Brod (izgrađen 1991.).

Prema proračunu vakufa 1889. godine, džemat je iskazao potrebu za plaću imama (70) i rasvjetu džamije (7) u ukupnom iznosu od 77 forinti, te pokriće u iznosu od 78 forinti, i to na ime kirije za jednu njivu 10 forinti, te kamate od glavnice (680 forinti) u iznosu od 68 f. Cjelokupnim pokrićem ostvaren je višak od 1 f. Vakufnama ne postoji.¹² Ukupan dug je bio 623,79 forinti.¹³

Istaknuti poznati vakifi džemata su: Mehmed Mujanović, koji je 1968. godine darovao 5 dunuma livade u vrijednosti od 10.000 dinara (u novcu je dao još 500 dinara); njegova supruga Šaha, koja je darovala 300 dinara i dvije nove serdžade (vrijedne 600 dinara) za džamiju na Lubardi; Zarfija Čosić darovala je novosagrađenoj džamiji u Zborištu čilim u vrijednosti od 700 dinara¹⁴; Sijamhodžić Ahmet, koji je uvakufio 10,8 dunuma oranice u vrijednosti od preko 1 milion dinara¹⁵. U novcu su priloge 1974. godine dali: Dekić Selima Mehmed Sijamhodžić, Ibrahim Alešević, Ajka Čatić, Zejna Alešević, Emin Rodaljević, Zilka Alešević i Đula Bosnić¹⁶; zemljišnu parcelu u naselju Pašin Brod na kojoj je 1991. godine izgrađen mekteb uvakufio je Mujo Eminić.

⁹ Bilježnica o izgradnji džamije na Lubardi, 1938. (iz privatne arhive Amira Sijamhodžića).

¹⁰ Nijaz Hadžić, *Medžlis Bužim*, str. 66.

¹¹ Prema usmenoj predaji, mekteb na Brdimu je izgrađen u XIX stoljeću. Ahmet Livaković-Ahmećija je od kuće svoga punca Mustafe Sijamhodžića (Spahića) napravio drveni mekteb, znatno prije prve džamije na Lubardi.

¹² *Proračun vakufa za BiH 1889. godine*, Sarajevo, Štamparija Bosanske Pošte, str. 777.

¹³ *Arhivska građa Gazi Husrev-begove biblioteke*, ZVK – 48, 1797-89, Zapisnik od 24. augusta 1889. godine sastavljen kod Vakufskog povjerenstva u Krupi.

¹⁴ "Dobrotvori Islamske vjerske zajednice", *Glasnik Vrhovnog starješinstva u FNRJ*, 1968., str. 94.

¹⁵ "Uvakufljenje u području Bužima", *Glasnik Vrhovnog starješinstva u FNRJ*, 1969., str. 535.

¹⁶ *Glasnik Vrhovnog starješinstva u FNRJ*, 1974., str. 274.

Varoška Rijeka

Iako usmena predaja govori da je džemat Varoška Rijeka osnovan oko 1887. godine, kada je navodno podignuta i prva drvena džamija¹⁷, novija istraživanja pokazuju da se to desilo 1839. godine.¹⁸ Zasigurno se zna da je stara džamija, koja je očuvana do danas, podignuta 1922. godine. Dimenzijama (14x8,5 m) i izgledom ona predstavlja tipičan primjer autentične krajiške seoske arhitekture. Današnja džamija izgrađena je u periodu od 1989. do 1991. godine i predstavlja pravi arhitektonski "biser" vakufske imovine Medžlisa IZ-e Bužim. Zemljiše za njenu izgradnju uvakufili su: Sulejman Duraković, Ibro, Zuhdija, Omer i Suad Kazaferović, te Asim Ljubijankić.

Džematu pripadaju i mektebi: Varošine (prvi mekteb izgrađen 1909., drugi 1961., treći 2012.) i Brestovac (podignut 2000.).

Prema proračunu vakufa 1889. godine, džemat Varoška Rijeka je iskazao potrebu za plaću imama u iznosu od 50 forinti, te pokriće u iznosu od 50 forinti, i to na ime kamate od glavnice (500 forinti) u iznosu od 50 f. Vakufnama ne postoji.¹⁹

Godine 1972. u istaknute vakife džemata upisali su se Abid Kauković, Fatima Bajrektarević, Fatima Veladžić, Katka Pajalić, Rašid Veladžić, Mahmut i Fehim Bajrektarević, Mehmed Zorić, te Sulejman Duraković. Posljednji među njima (Sulejman Duraković) dao je najveći novčani doprinos dovođenju vode u džamiju.²⁰

Konjodor

Prvi džemat na Konjodoru osnovan je u prvoj polovini osamdesetih godina XIX stoljeća. U popisu džamija i vjerskih službenika Bihaćke oblasti iz 1929. godine, navodi se 1884. godina kao godina osnivanja džemata. Oko četrdeset godina prije izgradnje prve džamije, u naselju Pajalići je podignut prvi mekteb, koji je predstavljao prvi javni mesdžid u ovom naselju.

¹⁷ Nijaz Hadžić, *Medžlis Bužim*, str. 96.

¹⁸ Arhivska grada Gazi Husrev-begove biblioteke, Krupa – Imami, broj 2566/29, Sarajevo, 16.4.1931.

¹⁹ Proračun vakufa za BiH 1889. godine, Sarajevo, Štamparija Bosanske Pošte, str. 785.

²⁰ "Dopisi sa terena o prilozima džematlijia za lokalne potrebe Islamske zajednice", *Glasnik Vrhovnog starješinstva u FNRJ*, 1972, str. 168-170.

Nakon drvene džamije iz osamdesetih godina XIX stoljeća, druga džamija je izgrađena 1957. godine, a sadašnja 2000. godine. Ovaj džemat baštini tradiciju prvog konjodorskog džemata, te polaze pravo na ime Stari džemat Konjodor i raspolaže s oko 10 dunuma vakufskog zemljišta. Džemat Gornji Konjodor je osnovan 1997. godine, kada je izgrađena džamija. Najmlađi džemat Konjodor-Centar osnovan je 1999. godine, a džamija je otvorena 2005. godine.

Prema proračunu vakufa 1889. godine, džemat Konjodor je iskazao potrebu za plaću imama u iznosu od 20 forinti, te pokriće u iznosu od 21 forintu, i to na ime kirije za jednu njivu 5 forinti, te kamate od glavnice (160 forinti) u iznosu od 16 f. Kroz cjelokupno pokriće ostvaren je višak od 1 f. Vakufnama ne postoji.²¹

Jurt za izgradnju prvog mekteba u Pajalićima uvakufio je Husein Pajalić. Za novi mekteb u Pajalićima²² zemljište je uvakufio Muhamed Veladžić. Za potrebe izgradnje džamije i džematske kuće 200 kvadrata zemljišta Islamskoj zajednici je uvakufio Ibrahim Pajalić.

Kamenica-Pleska

Postoje dvije verzije o osnivanju ovog džemata. U prvoj verziji, do sada poznatoj široj javnosti, kazuje se da je džemat osnovan 1920. godine, kada je i izgrađena prva džamija. Tako se navodi da je jurt za džamiju i džematsku kuću uvakufio Ćerim Isaković, a da je kamen temeljac položio Hasica Burzić.

Međutim, novija istraživanja pokazuju postojanje ovog džemata još od 1884. godine.²³ Ono što je sigurno jeste da prva džamija na Kamenici nije izgrađena 1920., već 1905. godine. Navedena džamija obnovljena je 1958. godine, kada je izgrađena nova munara. Nakon rušenja stare, nova i dosta veća i prostranija džamija podignuta je na istom mjestu 1976. godine. Ova džamija je proširena i dograđena 2000. godine.

²¹ *Proračun vakufa za BiH 1889. godine*, Sarajevo, Štamparija Bosanske Pošte, str. 779.

²² Objekat ovog mekteba nije više u funkciji.

²³ *Arhivska građa Gazi Husrev-begove biblioteke*, Popis džamija i vjerskih službenika Bihaćke oblasti iz 1929. godine, džemat Kamenica, osnovan prije 45 godina.

Džematu Kamenica pripadaju i sljedeći mektebi: Mrazovac (prvi mekteb izgrađen je 1870., drugi 1912., treći 1966.)²⁴, Kupusnica (prvi mekteb izgrađen sredinom XIX stoljeća, drugi 1967., treći 1986.), Šabića Brdo (prvi izgrađen 1966., drugi 1996.), Zaradostovo (nakon postojanja dva ranija mekteba, jednog od brvana, a drugog od šepera, današnji mekteb je izgrađen 1961.) i Mrazovo.

U vrijeme izgradnje džamije na Plesci 1905. godine kao vakifi u novcu se spominju: Salihaga Čaušević i Alaga Adilović po 50 K; Husein-beg Krupić i Mahmut Sijamhodžić po 30 K; Mumin Veladžić, Ivan Rauch, Kadinica Sijamhodžić, Derviš Bjelkić i Husein Sijamhodžić po 20 K; Muharem-beg Sulejmanbegović, Ale Koštić, Halil Mulalić, Ramo Mehić, Salihaga Komić, Ibrahimaga Komić, Alibeg Alajbegović, Halil Abazović, Bajro Šahinović, Mustafa Mehić, Omer Arnautović, Hase Elkić, Alaga Salkić, Sulejman Hadžić, Jusuf Elkasović, Ahmet Šabulić, Huskara Kasumović, Hasanaga Hodžić, Ibrahim Kraković, Husein Pašalić, Mahmutaga Tabaković, Hakim Ragib-ef. Toromanović, Ahmet Huremović, Ahmet-ef. Memić, Pobro Hadžić, Husein Hrničić i Osman Šahinović po 10 K; te ostali...²⁵

Godine 1974., u vrijeme izgradnje nove džamije u Bužimu (Pleska), kao veliki vakifi zabilježeni su: Ibrahim Bajrektarević (2 miliona dinara), te Alija Mustafić, Merhum Husein Sijamhodžić, Abid Mulalić i Hasan Durić s braćom (svi po 1 milion dinara).²⁶

Ostali džemati i njihovi vakufi

Zborište

Džemat Zborište osnovan je početkom 1967. godine, izdvajanjem iz džemata Čaglica. Osim vazife u novcu i naturi predviđene za imama, džemati su uvakufile u tu svrhu još preko 50 dunuma oranica i livada. Džamiju su izgradili već naredne godine, a na njenim temeljima sagrađena je potpuno nova džamija u periodu 2002-2007. godine. Kamen-temeljac postavio je Husein Kovačević, koji je uvakufio parcelu i za prvu džamiju.

²⁴ Na mjestu je podignuta džamija s munarom koja ima samo funkciju ramazanskog mesdžida i u sastavu je džemata Bužim-Kamenica.

²⁵ "Otvorenje džamije u Bužimu (kotar Bosanska Krupa)", *Bošnjak*, Godina XV, 1905., str. 43.

²⁶ "Nova džamija u Bužimu", *Preporod*, broj. 1 (104), 1. januar 1975, str. 7.

Pored džamije i imamske kuće, ovom džematu pripadaju i mektebi: Čoragići (izgrađen 1961. godine) i Zborište-Grljavac (izgrađen 1979. godine). Mekteb Mašinovići danas nije u funkciji (prvi mekteb je postojao prije 1895., a drugi je spaljen 1942. godine).

Zemlju za potrebe izgradnje džamije 1968. godine uvakufili su: Sulejman Veladžić, Hašim Idrizović, Hazim Mašinović, Fejzo Makić, Ahmet Nasufović i Omer Muratović.²⁷ Najveću parcelu, zemljište površine 7 dunuma u vrijednosti od 2 miliona dinara, uvakufio je Husein Kovačević. Džamiju je otvorio Šerif Alešević, koji je tom prilikom dodatno darovao 300.00 dinara. Veliki broj mještana, posebno žena, darovali su po čilim u novosagrađenu džamiju.²⁸

Bućevci

Prvi džemat u naselju Bućevci formiran je 1968. godine, nakon što je u tom mjestu izgrađena prva džamija. U 2013. godini džemat se podijelio u dva dijela. Stari džemat je nastavio funkcionirati, pa se ubrzo krenulo s rekonstrukcijom i dogradnjom stare džamije. Svečano otvorenje ili ponovno proklanjanje džamije desilo se 2013. godine. Džamiju je, kao najveći vakif, svečano otvorio Hasan Duranović. Drugi dio starog džemata je u maju 2013. godine postavio kamen temeljac novoj džamiji na Bućevcima. Ubrzo je završena i svečano otvorena 8. augusta 2015. godine.

Na Bućevcima postoje tri mekteba: mekteb na Bućevcima (Porića mekteb), Paloj Gori (Palijanu) i Stabandži. Porića mekteb spada među najstarije na području MIZ-a Bužim. Prvi je izgrađen oko 1830., drugi 1937., treći 1965., a četvrti, današnji, 1988. godine. U mektebskom posjedu se nalazi oko 600 m² zemlje. Prvi mekteb na Paloj Gori izgrađen je 1936. godine. Nije poznata godina izgradnje prvog mekteba u Stabandži.

²⁷ "Otvorenje džamije u Zborištu", *Glasnik Vrhovnog starješinstva u FNRJ*, 1968., str. 69-70.

²⁸ "Otvorenje džamije u Zborištu", *Glasnik Vrhovnog starješinstva u FNRJ*, Sarajevo, 1968., str. 311.

Čava

Prije izgradnje prve džamije u ovom mjestu gradila su se dva mekteba. Prvi je izgrađen prije početka Prvog svjetskog rata, a drugi na istom mjestu 1960. godine. Gradnja džamije je počela 1969. godine, a završena je dvije godine kasnije. Na temeljima stare džamije izgrađena je nova u toku 2010. godine.

Osim centralne džamije, ovaj džemal posjeduje i dva mekteba. Prvi je utemeljen 1991. godine u Baštri, a dovršen poslije rata. Drugi je u poslijeratnom periodu izgrađen u Dobrom Selu.

Oko harema prostire se oko šest dunuma vakufske zemlje, koju su svojevremeno uvakufili Fehim Salkić i Hata Muratović. Kao poznati vakifi džemata spominju se: Fate Dizdarević, Ahmet Salkić, Hasan Mušeljić, Nuhan Dizdarević, Osman Šišić, Rasim Mušić, Šuhra Dizdarević, Hamdija Kauković, Fate Dizdarević, Šemsija Mulalić, Salih Bajrić, Hamida Salkić, Rasim Handanović, Ferida Salkić, Šefika Dizdarević, Zarif Mustafić, Hajra Begulić, Ismet Mustafić, Saida Duraković i Husnija Dizdarević. Među većim vakifima džemata treba navesti osobe koje su kao veliki dobrotvori svečano otvorili dvije izgrađene džamije u Čavi. Prvu džamiju 1971. godine otvorio je Hase Hajrudinović sa suprugom Adilom, a novu 2010. godine Zarif Mustafić sa suprugom Saćom.

Brigovi

Džemal Brigovi nastao je 1989. godine i ima džamiju koja je građena od 1990. do 1998. godine, kada je zvanično otvorena.²⁹ Na mjestu današnje džamije postojao je mekteb, koji je izgrađen 1863. godine. Rušenjem tog mekteba 1933. godine, sagrađen je novi, drugi po redu. Treći mekteb na istoj lokaciji datira iz 1963. godine, a na njegovim temeljima je podignuta današnja džamija. Mekteb Mrkovine pripada ovom džematu.

Zemljište na kojem je izgrađena džamija još 1863. godine je uvakufio izvjesni Hasan Kovačević, sin Agin. Džamiju na Brigovima otvorila je Alija Kovačević, koja je bila najveći vakif tokom njene izgradnje. Među istaknutije vakife džemata spadaju: Fatima Đulić (uvakufila 2 dunuma obradivog zemljšta) i Salih Bosnić (uvakufio 7 dunuma zemljишta za centralno mezarje).

²⁹ Islamska zajednica u BiH, Udrženje Ilimijje, Sarajevo, 2013, 78;

Mlađi džemati

Džemat Elkasova Rijeka-Brda je formiran 1990. godine i posjeduje oko 4 dunuma vakufske zemlje. Ovom džematu pripadaju mektebi u Hilićima, Elkasovićima i Veladžićima. Usmena predaja pamti da je jurt za drugi mekteb u Hilićima uvakufio Salih Hilić, dok je zemljишte za mekteb u Veladžićima uvakufio Šerif Veladžić. Najveći vakifi džemata Elkasova Rijeka-Brda su Hasan Nahić i Mumin Nahić, koji su uvakufili zemljишte za džamiju i imamsku kuću. Među ostale značajne vakife ubrajaju se Husein Kovačević, Omer Muratović i Fejzo Makić.

Džemat Jusufovići je jedan od džemata osnovanih neposredno pred odbrambeno-oslobodilački rat 1990. godine i posjeduje džamiju koja je sagrađena 1991. godine. Ovom džematu pripadaju mektebi Šakonjići i Jusufovići. Prvi veliki vakif ovog područja bio je Jusuf Duraković, koji je uvakufio zemljишte za izgradnju prvog mekteba u Jusufovićima krajem XIX stoljeća. Za današnju džamiju i džematsku kuću jurt su uvakufili Ibrahim i Muradif Duraković.

Džemat Prokop osnovan je 1991. godine, iste godine kad je započela izgradnja džamije. Džamija je otvorena 1998. godine. Prilikom izgradnje prvog mekteba zemljишte su uvakufili Juso i Hase Dizdarević. Jurt za džamiju i džematsku kuću darovao je Bego Dizdarević. Prilikom otvora džamije, kao najveći vakif u novcu se istakao Kemal Isaković.

Prijeratna tradicija vjerskog života na prostoru Nanića, gdje je smještena džamija *džemata Velike Luke*, bila je vezana za mekteb (Porića, Nanića ili Veladžića mekteb). Na njegovim temeljima započeta je i gradnja džamije u aprilu 1992. godine, koju je sprječio rat. Nakon rata, u martu 1996. godine, započela je akcija za izgradnju džamije, koja je već sljedeće godine 27. septembra svečano i otvorena. Džamiju je otvorio Sulejman Nanić, te je nazvana Šehidija.

Džemat Vrhovska ima džamiju otvorenu 1998. godine. Prije osamostaljenja džemati je bio u sastavu džemata Varoška Rijeka. Pored džamije, džematu pripadaju tri mekteba: Breze (prvi put izgrađen 1964., drugi put 1991. godine), Bajrektarević Polje (izgrađen 1982. godine) i Skenderovići, zatim mekteb, imamski stan s kotlovnicom i garažom, te mezarje i bašča. Jurt za izgradnju Skenderović mekteba u godinama prije austro-ugarske okupacije dao je Osman-hodža Skenderović.³⁰

³⁰ Nijaz Hadžić, *Medžlis Bužim*, str. 129.

Abazovići su kao zaseban džemat registrirani 1999. godine, godinu dana nakon izgradnje džamije. U ovom džematu je postojao mekteb između 1907. i 1912. godine. Drugi mekteb izgrađen je 1968., a treći 1991. godine. Za prvi i drugi mekteb jurt su uvakufili Maše Abazović i njegov otac. Za treći mekteb, odnosno džamiju, te imamsku kuću, zemljište su uvakufili braća Kasim i Nurija Abazović, sinovi Ibrahimovi. Među istaknutije vakife ubrajaju se Kasim (Mustafa) Abazović i Rašid Abazović.

Džemat Zaradostovo se izdvadio iz džemata Kamenica-Pleska 1999. godine. Nakon višegodišnjih aktivnosti džemat je službeno registriran 2003., a džamiju je dobio 2005. godine. Vakufsku imovinu čine džamija, imamska kuća i mezarje. Džematu pripada i mekteb Grbavica (izgrađen 1996. godine). Među istaknutije vakife ubraja se Izet Šahinović, koji je uvakufio zemljište za izgradnju džamije i džematske kuće.

Džemat Radoč ima džamiju koja je građena od 2001. do 2007. godine, kada je i svečano otvorena. Prije otvorenja džamije vjerski život se obavljao u mektebu, čiji su temelji udareni 1962. godine. Zemlju za izgradnju mekteba 1962. godine uvakufio je Muharem Bunić. U vlasništvu Islamske zajednice je 13 dunuma zemlje; 2 dunuma pored mekteba i 11 pored džamije.

U džematu Donja Lubarda su se do izgradnje džamije aktivnosti obavljale u mektebu Eminići. Džamija je izgrađena 2012. godine, četiri godine nakon osnivanja džemata. Pripada mu mekteb u Abdićima (izgrađen 1975.). Mekteb u Eminićima je nakon izgradnje džamije pretvoren u džematsku kuću.

Islamski kulturni centar – primjer multifunkcionalnog vakufa u Bužimu

UBužimu je 1936. godine izgrađen vrlo moderan mekteb, koji je svojevremeno bio jedan od najreprezentativnijih u ovom dijelu Bosne i Hercegovine. Njegovu izgradnju finansirali su Bužimljani³¹, a budžetom Vakufsko-mearifske komisije

³¹ Uz pomoć šerijatskog sudije iz Bosanske Krupe Emin-ef. Tirića osnovali su Građevinski odbor i krenuli s neophodnim aktivnostima. Na čelu odbora bili su imam džemata Kamenica Ibrahim-ef. Seferović, zatim predsjednik Općine Bužim Ibrahim Šahinović, odbornici Ahmet Šahinović i Alaga Isaković, te ostali. Izrada projekta i rukovođenje gradnjom povjerena je građevinskom tehničaru i studentu umjetnosti na Zagrebačkom univerzitetu Enveru Krupiću (Amir Sijamhodžić, "Od mekteba do Islamskog centra", *Novo vrijeme*, broj 103., 12. septembar 2014., str. 30.).

1935. godine za gradnju zgrade mekteba odobreno je 6.000 dinara.³² Namjena mu je u potpunosti bila posvećena odgojno-obrazovnom radu, zbog potrebe za većim brojem pismenog kadra u mnogobrojnim bužimskim mektebima tog doba. Kako je objekat završen pred rat, poslije Drugog svjetskog rata nije više služio svojoj primarnoj namjeni. Kao i većina važnijih vakufskih objekata u Bosni i Hercegovini, i ovaj je služio u različite svrhe nove komunističke vlasti. Sve do proširenja kapaciteta osnovne škole u Bužimu 1960. godine, objekat je, između ostalog, služio i za odvijanje redovne nastave učenika osnovne škole. Za potrebe Narodnog odbora Općine Bužim služio je u periodu od 1952. do 1959. godine, a prije izgradnje Doma kulture služio je i za rad kino sale. U vrijeme odbrambeno-oslobodilačkog rata služio je kao sjedište civilnih vlasti, u prvo vrijeme Zajednice mjesnih zajednica, a kasnije i Općine Bužim. U 1996. godini, prvi načelnik općine Husein Nanić potpisao je dokument kojim se ova zgrada vraća u vlasništvo Medžlisa Islamske zajednice Bužim. Ona danas služi kao sjedište Medžlisa, a jedan dio se koristi za potrebe imamskog stana iz džemata Kamenica-Pleska.

Početkom osamdesetih godina izvršena je rekonstrukcija i dogradnja ove zgrade. Od izgradnje do danas, objekat je nekoliko puta mijenjao svoj naziv. Prvo se zvao "Mekteb", zatim "Vakufska zgrada", izvjesno vrijeme "Bijela kuća", a danas nosi službeni naziv "Zgrada Medžlisa".

U neposrednoj blizini "Vakufske zgrade" 2014. godine je započela gradnja novog objekta Islamskog kulturnog centra u Bužimu, a u planu je i restauracija postojeće zgrade Medžlisa. U planu je da Islamski kulturni centar, kao buduće vjersko i administrativno sjedište i središte Medžlisa IZ-e Bužim, služi širokom spektru kulturnih, humanitarnih i vjersko-prosvjetnih potreba Islamske zajednice i svih njenih članova, te bude mjesto kreiranja i pokretanja različitih društveno-korisnih projekata svih džemata bužimskog Medžlisa. Kompletna izgradnja u dosadašnjem periodu finansirana je od strane mnogobrojnih domaćih i stranih vakifa, te se tako planiraju i završiti kompletni radovi.

³² "Izvještaj o poslovanju VMV u god. 1934/35.", *Glasnik Vrhovnog vjerskog starjeinstva Islamske vjerske zajednice*, broj 6, 1935., str. 306.

Umjesto zaključka: budućnost i perspektive bužimskih vakufa

Forme vakufa u Bužimu su najčešće vezane za malog običnog čovjeka – vjernika, koji je osjećao potrebu dati dio svoje imovine za potrebe šire društvene zajednice. Stoga je i najviše njih ugradilo sebe u vakuf u formi uvakufljenja zemljišta. Tako je većina bužimskih džamija, mesdžida, mekteba i ostalih vjerskih objekata građeno na zemlji koju su uvakufili obični ljudi, težaci. Može se isto tako kazati da bužimski vakufi nemaju ni ime, ni prezime, niti svoj naziv. Izuzetak predstavlja Vedžihi-pašino ime i vakufnama koja je njegovo ime trajno vezala uz obnovu Drvene džamije. Ovdje džamije i drugi vakufi ne nose imena svojih graditelja, jer ih kao takvih nije ni bilo. Zajednice ljudi, udruženih u činjenju dobra, potpomognuti onim pojedincima čiji imetak je za nekoliko procenata bio veći od prosječnog, podignuli su većinu vakufskih dobara. Takvi objekti su u prvom redu džamije, mektebi, česme, imamske kuće, mezarja, ali i ostale sitnije stvari koje su služile ili i dalje služe potrebama vjernika na ovom prostoru, kao npr. čilimi, knjige i dr.

Najtrajniji vakufi su svakako oni zemljišni. Tako, na osnovu podataka katastarskih općina Bužim i Velika Kladuša od 11. maja 2000. godine, Medžlis Islamske zajednice Bužim je raspolagao s preko 215 dunuma vakufske zemlje. Iako se u međuvremenu osnovalo još nekoliko džemata, ova vakufska imovina do danas nije značajnije promijenjena. Raspored vakufske zemlje po džematima je sljedeći:

- Bužim Kamenica i Bužim Stari Grad: 27,5 dunuma,
- Lubarda-Elkasova Rijeka: 60,5 dunuma,
- Konjodor Stari džemal, Konjodor Centar i Gornji Konjodor: 14,5 dunuma,
- Varoška Rijeka, Bućevci, Zaradostovo i Vrhovska: 25 dunuma,
- Mrazovac i Brigovi: 22 dunuma,
- Dobro Selo, Čava i Radoč: 14,5 dunuma,
- Bag: 6,5 dunuma,
- Čaglica: 21 dunum,
- Zborište: 16,5 dunuma.

Perspektive vakufa Medžlisa IZ-e Bužim su višestruke. Može se kazati da na ovom području vakufi imaju svoju perspektivu, ali da još uvijek nisu u potpunosti iskorišteni. S jedne strane veliki zemljišni prostori, a sa druge strane

mulfikcionalan sastav vakufskih objekata i njihova kulturno-historijska vrijednost, nagovještavaju sretniju budućnost. S obzirom na to da je znatan procenat obradive uvakufljene zemlje, a imajući u vidu sve veći trend povećanja poljoprivredne proizvodnje na ovim prostorima, sigurno je da bi se to zemljiste u budućnosti moglo iskoristiti u slične svrhe, čime bi se nekim starijim vakufskim dobrima vratila nekadašnja funkcija, kada su, upravo na zaradi od poljoprivrede i šumarstva, izdržavali pojedine džemate.

Posebnu perspektivu nude dva vakufska dobra: Drvena džamija i Islamski kulturni centar. U prvom slučaju riječ je o najstarijem aktivnom bužimskom vakufu, koji je i nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine. Nema sumnje da bi ova džamija mogla biti za Bužim ono što su neke poznatije džamije za veće gradove u BiH, tj. simbol i mamac za vjerski turizam. Posmatrajući trenutno stanje, ostaje dojam da to još uvijek nije u potpunosti iskorišteno, s obzirom nas to da se u toku godine ni jedna značajna manifestacija ne organizira u ovoj džamiji.

S druge strane, ako se za vakuf džemata Drvene džamije može kazati da je najvažniji, onda se s pravom može ustvrditi da bi ulogu najznačajnijeg vakufa u budućnosti trebalo da ima vakuf Vakufske zgrade ili Islamskog kulturnog centra u Bužimu, čija gradnja još traje. Ako posmatramo vrijeme od 30-ih godina prošlog stoljeća, kada je Vakufska zgrada napravljena, vidljivo je da je ona u dosadašnjem periodu imala izrazito multifunkcionalnu namjenu, iako od toga Islamska zajednica često i nije imala koristi, zbog nasilne uzurpacije. Gledano u budućnost, prostor Kulturnog centra će djelimično biti i ekonomski održiv, naplaćivanjem poslovnih prostora planiranih u prizemlju te zgrade. Osim toga, veliki broj kulturno-edukativnih sadržaja planiranih u Centru nema sumnje da će činiti pravi duhovni centar Bužima, a možda i šire.

Izvori i literatura

Izvori

1. Arhivska građa Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu,
2. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Cazin,
3. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Bužim,
4. Ljetopis džemata Dobro Selo-Čava,
5. Privatna arhiva Amira Sijamhodžića,
6. Proračun vakufa za BiH 1889. godine, Štamparija Bosanske Pošte Sarajevo.

Literatura

1. Dopisi sa terena o prilozima džematlija za lokalne potrebe Islamske zajednice, *Glasnik Vrhovnog starještva u FNRJ*, 1972.
2. Dobrotvori Islamske vjerske zajednice, *Glasnik Vrhovnog starještva u FNRJ*, 1968.
3. Gradnja džamije u selu Lubarda, *Pravda*, broj 5, 1938.
4. *Glasnik Vrhovnog starještva u FNRJ*, 1974.
5. Hadžić, Nijaz, *Medžlis Bužim (1579-1999). Džamije, džemati, imami*, BZK Preporod, Bužim, 2000.
6. *Islamska zajednica u BiH*, Udruženje Ilmijje, Sarajevo, 2013.
7. Izvještaj o poslovanju VMV u god. 1934/35., *Glasnik Vrhovnog vjerskog starještva Islamske vjerske zajednice*, broj 6, 1935.
8. Mahmutović Suad, *Bihaćki vakufi od 1878. do 2014. godine*, Sarajevo, 2015.
9. Mašić Mehmed, *Bihaćke medrese*, Bihać, 1998.
10. Nova džamija u Bužimu, *Preporod*, broj 1 (104), 1. januar 1975.
11. Otvorenje džamije u Bužimu (kotar Bosanska Krupa), *Bošnjak*, Godina XV, 1905.
12. Otvorenje džamije u Zborištu, *Glasnik Vrhovnog starještva u FNRJ*, 1968.

13. Sijamhodžić Amir, Softić Adnan, *Bužim kroz vrijeme*, Bužim, 2013.
14. Sijamhodžić Amir, "Od mekteba do Islamskog centra", *Novo vrijeme*, broj 103., 12. septembar 2014.
15. Sijamhodžić Amir, "Razvoj savremenog školstva na području općine Bužim sa posebnim osvrtom na OŠ 'Bužim'", u: *Zbornik radova "Osnovnoškolska i srednjoškolska tradicija na prostoru Općine Bužim, te zahtjevi odgojno-obrazovne reforme u Bosni i Hercegovini"*, Bužim, 2014.
16. Uvakufljenje u području Bužima, *Glasnik Vrhovnog starještinstva u FNRJ*, 1969.

»»

Husein-ef. Velić, prof.
Glavni imam Medžlisa IZ-e Prijedor

**VAKUFI MEDŽLISA
ISLAMSKE ZAJEDNICE PRIJEDOR**

VAKUFI MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE PRIJEDOR

S a ž e t a k

U ovom radu govori se o vakufima na području Medžlisa Islamske zajednice Prijedor i ovo je pokušaj da se opiše historijat, sadašnje stanje, problematika i perspektiva vakufa na ovom području. Cilj je da se detaljno razrade podataci o vakufskoj imovini na području Medžlisa IZ-e Prijedor.

Rad se sastoji iz tri djela: prvi dio je historijat, u kojem je posebna pažnja posvećena Agresiji na Bosnu i Hercegovinu; drugi dio je pregled sadašnjeg stanja i u trećem dijelu se govori o perspektivi vakufske imovine na području Medžlisa IZ-e Prijedor.

Ključne riječi: vakuf, Medžlis IZ-e Prijedor, porušene džamije, oduzeta vakufska imovina, mezarja.

Uvod

Prijedor je u vrijeme Agresije na BiH bio grad masovnih pogubljenja i progona Bošnjaka. U njemu je pokušano istrebljenje muslimana i uništenje i prisvajanje vakufske imovine.

Prijedor je prometna raskrsnica, zbog čega se širio i razvijao. Posljednji popis iz 1991. godine pokazao je da su Bošnjaci većina u ovom gradu, u procentu od 44% (Srba 42%, Hrvata 6%, Jugoslavena 6% i ostalih 2%). Ukupan broj stanovnika bio je 112.543. Prijedor je geografski smješten u sjeverozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine, na obalama rijeka Sane i Gomjenice, te brežuljcima kojima se planina Kozara spušta u Prijedorsko polje.

Medžlis IZ-e Prijedor zauzima otprilike 1/2 od ukupne površine cijele teritorije Općine Prijedor, i to lijevu obalu Sane, na kojoj je smješteno 8 džemata (Ališići, Zecovi, Čarakovo, Hambarine, Rakovčani, Rizvanovići, Bišćani, Ljubija), zatim prigradski dio na kojem se nalazi 6 džemata (Donja i Gornja Puharska, Čejreci, Brezičani, Ćela i Gomjenica), kao i 2 gradska džemata (Čaršija-Stari Grad i Zagrad). Dakle, Medžlis Islamske zajednice Prijedor čini 16 džemata i 18 džamija, sa svojom vakufskom imovinom.

Zahvaljujući instituciji vakufa, koju je osnovao naš Poslanik, s.a.v.s., islam u Prijedoru je opstao, uprkos svim iskušenjima i nedaćama kroz koje su prošli Bošnjaci ovog grada.

Zato je veoma bitno da se u ovom radu dotaknemo historijskih činjenica i pokušamo opisati razvoj vakufske imovine, pokušaje njenog totalnog uništenja, borbu za opstanak na ovim prostorima, kao i sadašnje stanje i perspektive vakufske imovine.

Historijat

Jezgro grada Prijedora je bilo izgrađeno na manjem ostrvu koje se nalazilo između rijeka Sane i njenog rukavca Jendeka (Berek-Žabljak). Za vrijeme vladavine sultana Mahmuda I (1730-1754), na ostrvu je 1747. godine sagrađena tvrđava i unutar nje džamija, koja je dobila naziv Gradska džamija. Oko nje se formiralo podgrađe, tzv. varoš. Kasnije je u Prijedoru sagrađena i Čaršijska džamija.

Ostrvce Svinjarice (Stari Grad), rukavac Sane, Berek i podjela na ostrvsку "Tursku varoš" i obalnu "Srpsku varoš" dovode nas do predanja o nastanku Pridora, o Suhom Pridoru (na lijevoj) i Mokrom Pridoru (na desnoj obali), o korijenu riječi "prodrijeti" i upućuju na rijeku koja je kod Hambarina mijenjala

korito. Pridor je vremenom postao Prijedor s mahalama Grad, Zagrad, Ograde, Čaršija (oko mosta na Bereku), Majkovača, Urije i Puharska.¹

O vremenu gradnje Gradske džamije u Prijedoru svjedoči natpis na Sultan-Ahmedovoj džamiji. Na kamenoj ploči, veličine 27x34 cm, smještenoj iznad ulaza u džamiju, uklesan je natpis na arapskom jeziku. Natpis je isписан u dva reda krupnim neshi pismom i glasi:

Dobrotvor Sultan Mahmud-han

Neka njegova vladavina vječno traje.

Godine hiljadu stotinu i šezdesete u mjesecu šabanu.²

Jasno je da je u natpisu hidžretska godina 1160., što odgovara 1747. godini po Isau, a.s., tako da se ova godina, tj. 1747., može uzeti za godinu nastanka vakufa na ovom području.

Zatim je uslijedilo širenje vakufa u čaršiju, pa je izgrađena i Čaršijska džamija, a prvi pisani tragovi ostali su uklesani na hronogramu iznad ulaznih vrata, gdje je isписан hadis kudsi:

Bogomolje na Mojoj zemlji su Moji domovi, a njihovi posjetiocci ih održavaju.

Godine 1255(1840)-1322 (1904).

Natpi je napisan prilikom obnove Čaršijske džamije. Ne postoji podatak kada je tačno sultan Mahmud kupio zemljište i naredio da se izgradi Čaršijska džamija, ali se smatra da je ona izgrađena u vremenu 1750-1760. godine, a u harem džamije najstariji sačuvani nišan datira iz 1832. godine.³ Do današnjih dana džamija je ostala na istom mjestu, s tim da se 1960. godine insistiranjem gradskih vlasti morala skratiti za 2 m² s prednje strane, radi izgradnje trotoara pokraj glavne ulice, tako da su njene dimezije sa 16x11 m² skraćene na 14x11 m².

Čaršijska džamija zapaljena je 30. maja 1992. godine, potom je srušena, a kamenje i ostatak ruševina odvezeni su na različita mjesta izvan grada. Na mjestu gdje je bila džamija napravljen je park.

¹ *Prijedor i okolina*, Beograd, 1961., str. 8-11.

² Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafija u BiH II*, Sarajevo, 1998., str. 36-39.

³ Isto, str. 39.

Slika br. 1: Čaršijska džamija 1992. i 2008.

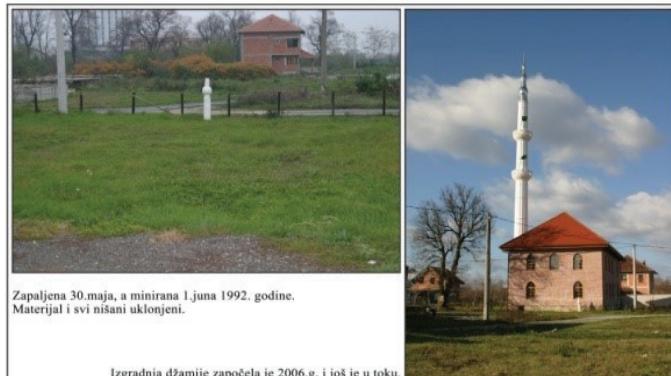
Slika najbolje govori u kakvom su stanju prvi povratnici zadesili lokalitet na kojem je bila Čaršijska džamija. Godine 2003. započela je njena ponovna izgradnja na istom mjestu.

Odlukom Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika⁴, Čaršijska džamija u Prijedoru proglašena je nacionanim spomenikom Bosne i Hercegovine.

Također, i prva džamija i prvi vakuf, Gradska džamija u Prijedoru, Sultan-Mahmudova džamija, zapaljena je 30. maja 1992. godine, potom je do kraja srušena, a materijal je odvezen na različite lokacije izvan grada. Na lokalitetu džamije ostali su temelji i sedam polomljenih nišana.

Godine 2007. započela je izgradnja nove džamije.

⁴ "Službeni glasnik BiH", broj: 23/03.

DŽAMIJA STARI GRAD U PRIJEDORU

Slika br. 2: Džamija u Starom Gradu, sultan Mahmudova džamija 1992. i 2008.

Među prve i najstarije vakufe zasigurno se ubraja i tzv. Majkovačka džamija, koja se nalazila kod današnjeg podvožnjaka kraj glavne banjolučke ceste (današnja ulica Petra I Oslobođioca). Ne zna se kada je napravljena, ali se sigurno zna da je srušena 1935. godine. Ostatak ruševina odvezen je u Čejreke, da se тамо pravi džamija. Stanovnici Prijedora i danas pamte mezarje koje se nalazilo pored Majkovačke džamije. Ono je prokopano i na tom području su spojene dvije ulice.

U blizini Majkovačke džamije postojala je i Prijedorska medresa, tačnije preko puta sadašnje zgrade Medžlisa, na glavnoj ulici. Medresa je kratko radila, pa je preuređena u *rušdiju*, da bi stradala u požaru... Teško je pronaći dokumente koji govore o periodu od kad do kad je ova medresa radila, ali se pouzdano zna da je u njoj učio i prvi reisu-l-ulema Mustafa Hilmi-ef. Hadžiomerović.⁵

Novija povijest

Sve džamije na području Medžlisa IZ-e Prijedor su u toku Agresije na BiH, polovinom 1992. godine, porušene bez ikakvih ratnih dejstava. Pored džamija, uništeni su i ostali vjerski objekti: imamske kuće, abdesthane, gasulhane,

⁵ <http://www.magazinplus.eu/prvi-reisu-l-ulema-bih-mustafa-hilmi-hadziomerovic-umro-je-10-02-1895/> (pristupljeno: 10.2.2016.)

poslovni prostori, mezarja, dvorišta i drugi vjerski objekti. Uništeno ili oštećeno je 117 objekata. Sve džamije su srušene, a to je tada iznosilo preko 3.000 metara kvadratnih molitvenog prostora, te 12 imamskih kuća, 14 gasulhana, 12 abdesthana, 20 dvorišnih objekata, 4 poslovna prostora i 35 mezarluka. Teško je procijeniti vrijednost uništene vakufske imovine.

Od prvih godina povratka Bošnjaci su počeli sa obnovom džamija i imamskih kuća, i to svojim sredstvima i svojim radom. Neke procjene nam govore da je u obnovu ove vakufske imovine uloženo preko 10 miliona KM novčanih sredstava, ne računajući volonterski rad džematlija.

Trenutno stanje vakufske imovine na području MIZ Prijedor

Nakon povratka prognanih džematlija početkom 2000. godine, počelo se sa izgradnjom svih porušenih džamija. Do sada je svečano otvoreno 17 džamija: Gomjenica, Zagrad, Čejreci, Ljubija, Gornja Puharska, Hambarine, Čaršijska džamija, Čarakovo, Rakovčani, Ališići, Bišćani, Rizvanovići, Donja Puharska, Zecovi, Brezičani, Ćela i džamija u Bastasima, dok je džamija u Starom Gradu u završnoj fazi izgradnje. Nakon izgradnje centralne Čaršijske džamije, koja je 2003. godine proglašena nacionalnim spomenikom BiH, uz nju je izgrađen i novi objekat, koji čini kompleks administrativno-stambenog centra Medžlisa Islamske zajednice Prijedor. U njemu su smještene kancelarije MIZ Prijedor i stan čaršijskog imama, te odgovarajući prateći sadržaji.

Novoizgrađeni kompleks Čaršijske džamije posjeduje velike podrumske prostorije u kojima se nalaze abdesthane, kupatila i arhiv Medžlisa, a u toku je formiranje biblioteke "Hasan-ef. Škapur". Tu je još i poslovni prostor (restoran), amfiteatar, kao i imamski stan površine 80 m². Objekat se nalazi u glavnoj ulici u gradu, a svojim reprezentativnim izgledom privlači brojne prolaznike i posjetioce, kako islamske, tako i drugih konfesija.

Mukotrpna borba za legalizaciju ovoga kompleksa je završena, a trajala je preko tri godine. Jedan od najvećih problema je povrat vakufske imovine, naročito one koja je nacionalizacijom 1963. godine oduzeta.

Medžlisu Islamske zajednice Prijedor u prošlom sistemu oduzeto je 78 dunuma zemljišta vakufske imovine u samom centru grada, tako da je, uz borbu

koja prati povratničke sredine, dodatno opterećen borbom za njeno vraćanje. Uz podršku Vakufske direkcije i angažmana advokata Esada Hrvačića ostvareni su pozitivni rezultati u povratu dijela oduzetog zemljišta, a u toku su pravne radnje oko preostalog oduzetog zemljišta. Težina ovog slučaja jasno se vidi iz izvještaja advokata Hrvačića po pitanju vakufa Majkovačke džamije.

“U toku ovog postupka radili smo dva uviđaja na licu mjesta i frapirali se kad smo utvrdili da je na zemljištima k.č. 9/7, koje je izuzeto radi proširenja saobraćajnice, sagrađeno oko 5 stambenih objekata sa dosta širokim pristupnim putevima. Međutim, naše iznenađenje je bilo još veće kada smo utvrdili da je od strane Općine Prijedor – Republičke uprave za geodetske i imovinsko pravne poslove, izvršeno cijepanje parcele 9/7 na 10 parcela, 2001. godine parcele označene kao k.č. 9/46, 9/47 i 9/45 su uredno dodijeljene fizičkim licima za legalizaciju stambenih objekata. Ova dodjela je vršena i mimo zabrane raspolaganja ovim zemljištima shodno odlukama Visokog predstavnika. Naravno, IZ nije bila upoznata, niti konsultovana, navodeći da u tom momentu nikada i nije bila upisana.

Međutim, da vrag nije odnio šalu, utvrđićemo činjenicu da je dodatno cijepanje parcele k.č. 9/7 izvršeno i 2008. godine, kada je ova parcella iscijepana na dodatnih 6 parcela. Parcele su pocijepane tako da se iste mogu dodijeliti drugim, preko puta stambenim objektima, gdje je dodjela izvršena 2009. godine. Ostali dio parcella se vode na Zavodu za izgradnju. Podsjećamo da odredba člana 44. Zakona o građevinskom zemljištu utvrđuje ‘stupanjem na snagu ovog zakona po sili zakona prestaje državno vlasništvo na građevinskom zemljištu koje nije privideno krajnjoj namjeni u skladu sa regulacionim planom’.”⁶

Stanje vakufske imovine u džematima

Zahvaljujući projektu Vakufske direkcije popisa i unosa u jedinstvenu bazu podataka cjelokupne vakufske imovine, Medžlis IZ-e Prijedor posjeduje svu dokumentaciju i uknjižio je vakufsku imovinu. U nastavku rada ćemo prikazati sadašnje stanje vakufske imovine u svim džematima.

⁶ Dio izvještaja advokata Hrvačića, arhiva Medžlisa IZ-e Prijedor.

Džemat Čaršija-Stari Grad

Već smo rekli da je Čaršijska džamija proglašena nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Ovom džematu pripada i džamija u Starom Gradu. Ukupna vakufska površina iznosi 1.321 m² i to na sedam parcela, koje su, uglavnom, označene kao dvorišta i gradilišta.

Ovaj džematu posjeduje i dva poslovna prostora. Poslovni prostor u kompleksu zgrade Medžlisa je iznajmljen i džematu koristi te prihode. Drugi poslovni prostor, koji je dobio u kompenzaciji za zgradu današnjeg DM-a, još nije iznajmljen i od njega nema nikakvih prihoda.

Džemat Zagrad

Ovaj gradski džematu, pored džamije i imamske kuće, posjeduje vakufsku imovinu ukupne površine 7.183 m². Tome treba dodati i zajedničke vakufe s džematom Čaršija-Stari Grad, kakvo je gradsko mezarje Pećani.

Vakufi u džematu Donja Puharska

Prema pisanoj izjavi dugogodišnjeg mutavelije Mehmedalije Hodžića, u ovom džematu džamija se počela graditi 1970. godine, a svečano otvorenje upriličeno je u septembru 1977. godine.⁷

Džamija je u proteklom ratu do temelja porušena 2.8.1992. godine. Ponovna izgradnja započeta je 2004. godine. Simbolično, na dan rušenja, upriličena je svečanost otvorenja džamije 2. augusta 2008. godine.

Džamija obuhvata 207 m², dvorište 500 m², imamska kuća 99 m² i dvorište 373 m². Pored toga, ovaj džematu posjeduje: mezarje površine 3.387 m², jednu njivu od 70 m² i dvije livade koje ukupno zauzimaju 4.936 m².

Sporna imovina u ovom džematu je parcela 618/2 i 687/4, koja je upisana kao čista državna svojina 1963. godine, a pouzdano se zna da su to oduvijek bili mezarluci.

⁷ Arhiva Medžlisa IZ-e Prijedor

Džemat Ćela

Džemat Ćela, kojem pripadaju još i zaseoci Ramići, Jakupovići, Gornja i Donja Ćela, Bastasi, Grabovac, Baltine Bare, Kuduzovići, Miljakovci i Pejići, smješten je šest kilometara južno od centra Prijedora. Džemat je, do 1992. godine, brojao oko 500 domaćinstava, a džamiju je imao od kada muslimani naseljavaju ovo područje, oko 250 godina. U zaseoku Bastasi nalazi se džamija površine 93 m^2 s dvorištem od 365 m^2 , koja je bila prva džamija u ovom džematu. Zbog izgradnje velikog ribnjaka u neposrednoj blizini džamije, narod se počeo preseljavati kod današnje glavne džamije, jer ribnjak privlači veliku maglu. Tako je mala drvena džamija ostala neupotrebljiva, ali ni ona nije preživjela Agresiju '92. godine. Mještani su odlučili sagraditi novu džamiju, sličnu staroj, koja je svečano otvorena 1. augusta 2015. godine. Do 1969. godine u zaseoku Miljakovci postojao je mesdžid.

Kao i ostale džamije u ovom kraju, i džamija u Ćeli je srušena tokom Agresije na Bosnu i Hercegovinu, da bi njena ponovna izgradnja počela 2002. godine. Otvorenje džamije svečano je održano 31.7.2011. godine.

Od vakufske imovine, pored džamije i dvorišta ($160\text{m}^2 + 771\text{m}^2$) i džematske kuće i dvorišta ($87\text{m}^2 + 293\text{m}^2$) u kojoj je imamski stan, aktivan je i mekteb koji se nalazi u podrumskim prostorijama džamije, kao i gasulhana i abdesthane, te prostorije za omladinsko druženje, sastanke i džematske iftare. Pored mezarja, u džematu ima oko 60 dunuma obradivog zemljišta. Čak na osam mjesta nalaze se džematska mezarja: Gornja Ćela (preko puta džamije), Bastasi, Grabovac u zaseoku Ramići, Jakupovići, Miljakovci, Kuduzovići i Pejići. Ukupna površina vakufske imovine koju zauzimaju mezarja iznosi 11.849 m^2 . Džematu Ćela pripada i devet parcela pod oznakom "njiva" od ukupne površine 49.658 m^2 . Sa svojom ukupnom vakufskom površinom od 66.676 m^2 , ovaj džemat se ubraja u najveće džemate MIZ Prijedor.

U novije vrijeme su zabilježena i nova uvakufljenja. U ovom džematu su uvakufljene još dvije parcele u 2014. godini, a radi se o njivama 4. i 5. klase, ukupne površine 12.773 m^2 . Vakif je Adevija (Saliha) Kusuran. Također, godine 2014. je prošireno već postojeće mezarje, a vakif je Emir Kuduzović.

Džemat Rakovčani

Džemat Rakovčani posjeduje džamiju i imamsku kuću. Na dvije parcele nalaze se mezarja: pored džamije i mezarje pod topografskom oznakom Grabik – šehidsko mezarje (ukupne površine 3.458 m²).

Ostala vakufska imovina sastoji se od njiva i livada na 6 parcela. Ukupna površina vakufske imovine u ovom džematu iznosi 17.874 m².⁸ Ovom treba dodati još i vakufsku imovinu vakifa Behlila Avdića, koja se sastoji od kuće, dvorišta i tri njive⁹ ukupne površine 7.258 m². U katastarskoj opštini Rizvanovići ovom džematu pripadaju tri parcele označen toponom BARE¹⁰, ukupne površine 8.449 m².

Džemat Rizvanovići

U ovom džematu džamija je izgrađena 1938. godine, dimenzija svega 10x7 m, veoma tjesna i nefunkcionalna. Tadašnje vlasti nisu odobrile da se izgradi veća džamija. Tek 1988. godine dozvoljava se rekonstrukcija džamije, pod uvjetom da se munara ne dira. Za dvije godine džematlje su obnovili džamiju i svečano je otvorili 1990. godine, da bi 20. jula 1992. godine bila spaljena od srpskocrnogorskog agresora. Godine 1996. minirana je i potpuno srušena. Izgradnja nove džamije započela je 2000. godine, a svečano je otvorena 24.7.2010. godine.

U džamijskom dvorištu nalazi se i imamska kuća s mektepskim prostorijama, a pored kuće je i mejthana. Pored džamije nalaze se i šehidsko mezarje i turbe. U blizini džamije se preko puta nalazi i džematsko mezarje, a u fazi su i nova uvakufljenja za nj.

Džemat Rizvanovići posjeduje i vakufsku šumu površine 4.222 m², koja je bagremova. Posjeduje još tri parcele livada i njiva. Ukupna površina¹¹ vakufske imovine u džematu Rizvanovići iznosi 29.519 m².

⁸ Posjedovni list-prepis, br. 174/02 od 30.01.2013. godine.

⁹ Posjedovni list-prepis, br. 70/01 od 30.01.2013. godine.

¹⁰ Posjedovni list-prepis, br. 182/02 od 30.01.2013. godine.

¹¹ Posjedovni list-prepis, br.183/01 od 8.6.2012. godine.

Džemat Hambarine

Prva džamija na Hambarinama sagrađena je za vrijeme Austro-Ugarske. Bila je drvena, da bi kasnije postala ozidana, s drvenom munarom i dimenzija 11x9 m. Zbog potrebe za većom džamijom, džemalije započinju novu, preko puta stare 1985. godine, dimenzija 15x13 m, a završavaju je 1991. godine. Obje džamije, kao i džematska kuća, zapaljene su 20. jula 1992. godine, a u septembru 1996. godine minirane i do temelja srušene. Izgradnja nove džamije započela je 2002. godine, a svečano otvorenje upriličeno je 27. jula 2007. godine.

U ovom džematu otvoreno je i šehidsko mezarje s turbetom, koje zauzime 2.494 m^2 .¹²

Mezarja u ovom džematu raspodijeljena su na četiri parcele, a ukupno zauzimaju 6.368 m^2 .

Ostala vakufska imovina sastoji se od tri njive, šest livada i jednog pašnjaka, čija je ukupna površina 23.302 m^2 .¹³

Džemat Zecovi

I u džematu Zecovi džamija je zapaljena u julu 1992. godine. Obnova je započeta 2002. godine, a svečano je otvorena 1.8.2010. godine.

Pored džamije i džematske kuće, ovaj džemal posjeduje vakufsku imovinu na sedam lokacija. Od toga su četiri parcele mezarja, a ostalo su njive i pašnjaci. Ukupna površina vakufskog zemljišta iznosi 10.105 m^2 .

Džemat Ališići

Džamija u Ališićima je sagrađena 1961. godine. Bila je na sprat, dimenzija 8x9 m, s munarom visine 26 m, koja je bila opkovana pocinkovanim limom.¹⁴ Džamija je srušena od srpskocrnogorskog agresora 28.6.1992. godine.

¹² Posjedovni list-prepis, br. 275/02 od 5.5.2014. godine.

¹³ Posjedovni list-prepis, br. 275/02 od 30.1.2013. godine.

¹⁴ Izjavu uz fotografiju dao dugogodišnji murevelija Muharem Ališić (arhiva MIZ Prijedor).

Obnova džamije započeta 2002. god., a svečano je otvorena 1.8.2009. god. Uz džamiju, ovaj džemat posjeduje i imamsku kuću, koja je još u fazi izgradnje. Posjeduje mezarje od 1.269 m², njive od 5.286 m², 1.035 m² i livadu od 176 m². Ukupna površina vakufskog zemljišta u ovom džematu je 8.286 m².

Džemat Gomjenica

Ovaj džemat je do rata pripadao džematu Čaršija, a na mjestu gdje se danas nalazi džamija bio je mesdžid. Izgradnja džamije započela je 1998. godine, a svečano je otvorena 10.8.2003. godine. U džamijskom dvorištu nalazila se stara imamska kuća, koja je zbog vremenskih uvjeta postala neuslovna za življenje. Džemalije su poveli akciju i izgradili novu kuću na istom mjestu. Pored kuće nalazi se i mejhana. U ovom džematu na tri parcele nalaze se mezarja, ukupne površine 2.434 m² i jedna njiva od 148 m².

Ukupna vakufska površina u ovom džematu iznosi 2.856 m².

Džemat Gornja Puharska

Gornja Puharska broji oko 150 domaćinstava, a smješten je pored ceste Prijedor-Bosanska Dubica, tri kilometra udaljena od Prijedora. Stara džamija izgrađena je šezdesetih godina prošlog stoljeća, a svečano je otvorena u augustu 1968. godine. Srušena je miniranjem januara 1993. godine uoči Božića. Početkom 2000. godine započela je njena obnova, a svečano otvorena 23.7.2006. godine.

Vakufsku imovinu džemata, pored džamije, čine još imamska kuća s mektebom, gasulhana, mezarje i džematska njiva. Ukupna površina vakufske imovine u ovom džematu iznosi 12.351 m².

Džemat Čarakovo

U ovom džematu džamija je izgrađena za vrijeme Austro-Ugarske i bila je malih dimenzija i drvene građe. Zidana džamija 12x9 m + 2,5 m ulaznog prostora otvorena je 1959. godine. Dana 23. jula 1992. godine Sulejman-ef. Dizdarević, sa 12 džemalija, strijeljan je ispred ove džamije, nakon čega je porušena.

Ponovna izgradnja džamije započeta je 2001., a otvorena je 27.7.2009. godine. Izgrađeno je i šehidsko turbe za 383 šehida 24.7.2011. godine. Pored džamije i dvorišta ($143\text{ m}^2 + 297\text{ m}^2$), džemat posjeduje i džematsku kuću i dvorište ($50\text{ m}^2 + 180\text{ m}^2$). Uz džamiju je i mektepska učionica, a u podrumskim prostorijama nalazi se mejthana i kotlovnica za grijanje.

Na pet mjesta nalaze se džematska mezarja, ukupne površine 6.825 m^2 . Na šest parcela nalaze se njive i livade, ukupne površine 14.607 m^2 , kao i dva pašnjaka, površine 2.160 m^2 i jedna šuma od 280 m^2 . Ukupna površina vakufske imovine u ovom džematu iznosi 24.592 m^2 .¹⁵

Džemat Brezičani

Džamija u Brezičanima je zapaljena i minirana 1992. godine, nakon čega je sav njen materijal uklonjen. S izgradnjom na istom mjestu počelo se 2007. godine, a svečano je otvorena 15.7.2012. Džamija (53 m^2) s dvorištem i mezarjem ukupno zauzima 601 m^2 . Džemat na četiri parcele posjeduje njive, ukupne površine 10.419 m^2 . Također postoji i džematska kuća s dvorištem, površine 173 m^2 , a sam objekat 73 m^2 .

Ukupna površina vakufske imovine u ovom džematu iznosi 11.413 m^2 .

Džemat Ljubija

Džamija u Ljubiji je zapaljena i minirana 1992. godine. Na istom mjestu je započeta njena obnova 2000. godine, a svečanost otvorenja je održana 15.7.2006. godine.

Džamija zauzima prostor od 161 m^2 , a dvorište i mezarluci uz džamiju 2.926 m^2 ; džematska kuća 93 m^2 i dvorište 500 m^2 . Džemat posjeduje i mejthanu površine 25 m^2 .

Mezarja se nalaze još na sedam mjesta, a ukupno zauzimaju 10.635 m^2 . Na pet parcela nalaze se njive, ukupne površine 7.671 m^2 , kao i tri voćnjaka od 1.874 m^2 , te dva pašnjaka, koja zauzimaju 8.615 m^2 .

Ukupna površina vakufske imovine u ovom džematu iznosi 35.477 m^2 .

¹⁵ Posjedovni list – prepis, br. 143/2 od 13.02.2013. godine - Arhiv Medžlisa.

Džemat Čejreci

Džamija, koja postoji najvjeroatnije od 1930. godine, razorena je granatiranjem 31.5.1992. godine. Ponovna zgradnja džamije započela je 2001., a otvorena je 9.6.2006. godine.

U ovom džematu ukupna vakufska imovina zauzima površinu od 40.969 m². Od tega džamija 108 m², džematska kuća 75 m² i mezarje 2.771 m². Na četiri parcele se nalaze njive i livade od 37.670 m² i jedna šuma od 345 m².

Džemat Bišćani

Džamija u Bišćanima također je zapaljena i minirana 20. jula 1992. godine. Izgradnja nove počela je 2003., a svečano je otvorena 17.7.2010. godine. Šehidsko mezarje, kao rezultat rata, novi je oblik vakufske imovine. U ovom džematu ono zauzima 3.095 m².

Četvero džematskih mezarja zauzima 6.419 m². Na tri parcele nalaze se njive koje ukupno zauzimaju 18.265 m², kao i jedan pašnjak 2.032 m² i šuma 3.076 m².

Ukupna vakufska imovina u ovom džematu iznosi 29.183 m².

Problemi i perspektive

Iz opisa trenutnog stanja i pregleda vakufske imovine po džematima vidi se da je mnogo problema. U gradskim džematima, pored borbe za povrat otete imovine, ogledaju se u tome što se ne mogu adekvatno iskoristiti poslovni prostori i zemljišta. Problemi s vakufskom imovinom u ostalim džematima se ogledaju u tome da je dosta neiskorištenih livada i pašnjaka.

Perspektiva bi mogla biti u kultivisanju livada i pašnjaka i provođenju projekata Vakufske direkcije. Ali, u vrijeme kada sve više ljudi napušta ovu zemlju, nemamo resursa da pokrenemo takve projekte. Jer, najveći resurs je čovjek.

Također je i mnogo mezarja koje nisu uvakufljenja, već se vode kao porodična.

Posebna problem je oduzeta vakufska imovina, najviše dobro poznatom nacionalizacijom.

Oduzeta imovina

Na samom početku ovog rada rekli smo da je u gradskoj zoni Prijedora oduzeto 78 dunuma vakufskog zemljišta, a u oduzeta zemljišta spadaju:

1. *Majkovačka džamija*: sada je to Kondić vila i bivša Jugobanka. Već smo spomenuli mukotrpnu borbu oko ostatka zemljišta za koje tvrdimo da nije privедено namjeni za koju je oduzeto nacionalizacijom. Ovaj sudski spor još nije završen.
2. *Staro groblje kod hotela Prijedor*: na ovom mjestu sada se nalazi zgrada CM-a.
3. *Park kod rudničke direkcije*, tzv. crnkića mezarje.
4. *Zelena pijaca*, staro mezarje izuzeto nacionalizacijom 1968. godine u svrhu dječijeg vrtića i poslovnih prostora. Vrtić nije nikada izgrađen, ali je zato Skupština Opštine cijelo zemljište, sada već bivše zelene pijace, jer je ove godine premještena, prepisala na Rudnike željezne rude Ljubija, kao kompenzaciju za rekonstrukciju i obnovu dječijeg vrtića Radost. Trenutno je dobar dio mezarja prepisan na RŽR Ljubija i ta kompanija ima plan i projekat da izgradi stambeno-poslovnu zgradu koja jednim djelom ulazi i u mezarje.
5. *Poljoprivredna apoteka* je slučaj s vakufskim zemljištem koje se nalazi preko puta zelene pijace. Na tom zemljištu je napravljen objekat i iznajmljen poljoprivrednoj apoteci. Naknada za zemljište utvrđena je ugovorom, a taj ugovor se nije uredno nastavio poštovati i produžavati, tako da je Medžlis došao u situaciju da pokrene zahtjev za uklanjanje objekta s ovog zemljišta.

Zaključak

Međolis IZ-e Prijedor sa svojih 16 džemata je prilično bogat vakufskom imovinom, kada je u pitanju infrastruktura, obnova i izgradnja džamija. Međutim, većina vakufske imovine koja je obradivo zemljište se ne koristi i IZ nema nikakvih prihoda od nje. Najveća šteta je načinjena oduzimanjem gradske vakufske imovine, gdje su se mogli izgraditi i iznajmljivati poslovni prostori.

Imamo dva poslovna prostora, a samo jedan je iznajmljen i imamo koristi od njega. Također treba naglasiti da svi prihodi od vakufske imovine idu u korist džemata kojem pripada vakuf.

L i t e r a t u r a

1. *Prijedor i okolina*, Izdanje Narodnog odbora opštine u Prijedoru i Novinsko-izdavačkog preduzeća "Književne novine", Beograd, "Kultura" Beograd, 1961.
2. Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafija u BiH II*, Sarajevo, 1998.
3. www.magazinplus.eu

»»

Mr. sc. Amir-ef. Mahić (magistar šerijatskog prava)
Glavni imam MIZ Kozarac

VAKUFI NA PODRUČJU
MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE KOZARAC

VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE KOZARAC

Sažetak

Ovaj rad donosi rezultate istraživanja o vakufima na području Medžlisa Islamske zajednice Kozara, od njihovog nastanka do današnjeg vremena.

U uvodnom dijelu rada predstavljen je historijat Kozarca, te su spomenuti dosadašnji istraživači koji su se u svojim radovima doticali kozaračkih vakufa. Ostatak rada je podijeljen na tri poglavlja. U prvom je dat detaljan historijski presjek o kozaračkim vakufima, dok je u drugom izloženo njihovo aktuelno stanje, a u posljednjem su dati prijedlozi za njegovo unapređenje.

Historijski tok kozaračkih vakufa je prikazan u šest vremenskih perioda: Osmanskom carstvu, Austrougarskoj monarhiji, Kraljevini Jugoslaviji i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, SFR Jugoslaviji, periodu 1992-1998., te u vremenu od 1999. godine do današnjih dana.

Aktuelno stanje je predstavljeno po osnovu pokazatelja na početku 2016. godine, dok su predočene perspektive rezultat autorovih vizija.

Sastavni dio rada čine i povremeni tabelarni i grafikonski prikazi podataka, koji se obrazlažu u radu, te priložene fotografije.

Na kraju se nalaze zaključci do kojih se došlo u ovom istraživanju.

Ključne riječi: vakufi, Kozarac, stanje, perspektive.

Uvod

Na sjeverozapadu Bosne i Hercegovine, pored planine Kozare, prostire se srednjovjekovni grad Kozarac. Po prvi put se u pisanim dokumentima spominje 1334. godine. U sastav Osmanskog carstva ulazi 1518. godine. Tokom prva dva stoljeća osmanlijske uprave imao je samo vojni značaj, dok je 1687. godine postao i sudska-administrativni centar regije. Od početka XVIII stoljeća, pa do 1835. godine, bio je kapetanija, a po reformi ejleta imao je status nahije (općine), kojeg zadržava i nakon austrougarske okupacije. Takvo uređenje zadržava do 1964. godine, kada je administrativno pripojen općini Prijedor.

Ulaskom u sastav Osmanskog carstva, na području Kozarca je zvanično počelo razdoblje u kojem će njegovo stanovništvo postati dijelom islamskog ummeta. U trenutnim okolnostima ne može se najpouzdano govoriti o prvom stoljeću postojanja islamskih institucija na ovom području, jer nam dostupni pisani tragovi ne nude nikakve informacije o tom razdoblju. Međutim, kraj XVII i naročito početak XVIII stoljeća obilježeni su značajnim islamskim institucijama, među kojima su svakako i vakufi.

Kozaračkih vakufa su se već djelimično u svojim radovima doticali pojedini istraživači s našeg podneblja, a prije svih Hasan-ef. Škapur, a zatim Teufik-ef. Hadžić i dr. Kemal-ef. Bašić. Njihovi radovi su nezaobilazni za svakog istraživača, koji bi se doticao ovog podneblja. Međutim, niti jedan rad do sada nije detaljno prikazao stanje kozaračkih vakufa u različitim vremenskim razdobljima. Od svih razdoblja najskromnije je prezentirano stanje vakufa u periodu između Prvog svjetskog rata i Agresije na Bosnu i Hercegovinu. Za ovaj period je značajno Hadžićevi djeli iz kojeg se mogu dokučiti informacije o vakufskim objektima, ali ne i ostali podaci vezani za vakufe.

Da bi se ovim radom barem djelimično doprinijelo predstavljanju kozaračkih vakufa u različitim političkim i društvenim okolnostima, podijeljen je na tri poglavlja. Prvo poglavlje je posvećeno historijatu ovdašnjih vakufa, drugo tematizira aktuelno stanje, a treće se bavi prepostavljenim mogućnostima razvoja i unapređenja.

U radu je pojam mesdžid korišten za specifične vakufske objekte koji su tradicionalno prisutni na području Kozarca, a koji su imali veći prostor za obavljanje

namaza, prostor za mektebsku pouku (uglavnom u prizemlju) i imamski stan (uglavnom na spratu). U ovim objektima su uglavnom službovali stalni imami i u njima držali mektepsku pouku i obavljali sve dnevne namaze, dok se u njima nisu obavljali džuma i bajrami.

1. Kozarački vakufi tokom vremena

Vakufi u Bosni i Hercegovini, a samim time i oni na području Kozarca, prolazili su različite faze, kojima je ponajviše doprinio odnos državnih vlasti prema njima. Od odlaska Osmanskog carstva s ovih prostora vakufi su bili i ostali u neprestanoj eroziji. To je s vremenom na vrijeme bila izraženijo, tako da su i vakufi pretrpjeli različite poteškoće, shodno njihovom intenzitetu. Zbog toga ćemo u narednim redovima pokušati, shodno dostupnim podacima, oslikati stanje vakufa u svakoj od faza u kojima su se nalazili u svome hodu k našem vremenu.

1.1. U Osmanlijskom carstvu

Godine 1687. u Kozarcu je prvi put formiran šerijatski sud.¹ Samo formiranje suda govori u prilog činjenici postojanja i drugih oblika uređenja islamskoga života. Prva svjedočanstva o kozaračkim džamijama zabilježio je kadija Omer Novljanin,² dok je vakufski objekat, koji ima najstariji sačuvani tarih, onaj šehidskog turbeta u Kamičanima iz 1713. godine.³ Hasan Škapur je po osnovu svojih istraživanja Kozarca i okoline tvrdio da najstariji nišani, koji su se nalazili u haremu džamije Duračci, datiraju iz prvih decenija XVI stoljeća i dokazuju postojanje ovog džemata,

¹ Hamdija Kreševljaković, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, Svjetlost, Sarajevo, 1980., str. 174.; Hasan Škapur, "Iz prošlosti Kozarca", *Zbornik krajiških muzeja*, V, Muzej Bosanske Krajine, Banja Luka, 1973., str. 139-140.

² Omer Novljanin; Ahmed Hadžinesimović, *Odbrana Bosne 1736-1739, dvije bosanske kronike*, preveli: Fehim Nametak; Lamija Hadžiosmanović, Islamska pedagoška akademija, Zenica, 1994.

³ Prijevod uklesanog teksta na nišanu glasi: "Bože, ovo turbe je počivalište šehida. Allah ga je učinio znakom Svoje moći, junački se jedno vrijeme borio i sa odsječenom glavom došao na ovo mjesto. Neka se za njega zauzme Božji vjerovjesnik. Bože, primi od nas ovo dobro djelo u ime svih šehida i našeg vjerovjesnika Muhammeda. Neka je svaka hvala Allahu, Gospodaru svih svjetova. Dobrotvor ovog djela je plemeniti kapetan Kozarca Mehmed-beg. Godina 1125." (Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knjiga III, Sarajevo-publishing, Sarajevo, 1998., str. 43.).

a samim time i vakufa, u tom vremenu.⁴

Nakon ovih najranijih spominjanja kozaračkih vakufa u kontinuitetu se javljaju podaci koji govore u prilog njihovom značajnom broju na ovom području do današnjih dana.

U periodu osmanlijske uprave Bosnom, u Kozarcu su formirani brojni vakufi. Prema popisu koji je nastao nakon austougarske okupacije 1895. godine, zabilježeno je da na području Kozarca postoji deset džamija, i to u Kozarcu, Duračcima, Kevljanima, Kamičanima, Brđanima, Deri, Kalati, Kozaruši, Mutniku i Trnjanima (današnjem Trnopolju). Pored džamija, evidentirano je i 11 mekteba (mesdžida).⁵ Prema grunitovnoj evidenciji, ti mesdžidi su bili u: Alićima (današnji Alići-Softići), Dervišagićima, džematu Kamičani (Donji mekteb, današnji Kamičani I), Garibovićima (današnji Garibi), Hadžićima, Hrustićima, (Gornjim) Jakupovićima, (Srednjim) Jakupovićima, Mujkanovićima, Kararićima i Sivac Bečićima (današnji Sivci). Svi navedeni vakufi su zasigurno postojali i u vrijeme Osmanske države. O jednom broju njih postoje i pisani tragovi koji ukazuju na njihovo postojanje. Tako je za Mutničku džamiju, koja je ujedno bila glavna i najveća džamija na ovom području, Salih Vedžhi-paša izdao bujuruldiju 1838. godine (21. ġumād al-awwal 1254.H.), a njome je naredio njenu potpunu adaptaciju.⁶ U prilog argumentaciji postojanja ostalih džamija i mesdžida svjedoče zemljšni posjedi, koji su bili njihov vakuf u vrijeme Osmanlja. Na taj način vakuf Omer-paše Latasa, koji je nastao nakon njegovog rušilačkog pohoda na Kozarac 1851. godine, svjedoči o postojanju već spomenute Mutničke džamije, ali i džamija u Deri, Gradu, Kalati i Kozaruši. Isto tako, vakuf kozaračkog kapetana i kasnijeg mutesellima Mehmed-bega, koji je preselio 1859. godine, potvrđuje postojanje džamije u Kamičanima.

Najznačajniji infrastrukturni vakufi koji su nastali u osmanskom periodu

⁴ Teufik Hadžić, *Džamije i džemati Kozarca*, Grafis, Cazin, 2003., str. 177.

⁵ Kemal Bašić, *Kozarac kroz historiju*, Off-set, Tuzla, 2005., str. 122-123.

⁶ Teufik Hadžić, "Svečano otvorenje glavne džamije u Kozarcu", *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ*, Vrhovno islamsko starještvo u SFRJ, Sarajevo, 1970., br. 11-12, str. 640-642.

⁷ U dijelu bujuruldije stoji: "Časna džamija koja se nalazi nedaleko od kozaračke tvrđave je tokom vremena ruinirana i onesposobljena za obavljanje vjerskih dužnosti. Potrebu popravljanja časnih džamija i ostalih dobrotvornih javnih objekata nije potrebno objašnjavati, pa je neophodno izvršiti popravku gore spomenute džamije..." (Hasan Škapur, "Džamije Kozarca", *IIN Preporod*, XII, 15. maj 1982., br. 10., str. 47.).

su svakako džamije, među kojima je najimpozantnija Mutnička džamija, čiji su gabariti i tada bili istovjetni sadašnjim. Ova građevina je dimenzija 18x13 m. Džamija i munara su bile izgrađene od kamena. Debljina zidova je bila 60 cm, a visina 8 m. Imala je četverovodni krov. Bila je bogato ukrašena ornamentikom i poznata po izuzetnoj akustici. Krasila su je 32 izuzetno lijepa i prostrana prozora.

U vrijeme Osmanlijske carevine nastala su tri površinski veoma prostrana kozaračka vakufa, a to su:

- vakuf Omer-paše Latasa na Pašinim Konacima, čija površina je, prema gruntovnici iz 1911. godine, iznosila 256.780 m^2 ⁸, a koji sa jednakim dijelovima pripada džamijama u Gradu, Mutniku, Deri, Kalati i Kozaruši,
- vakuf zvan Čolića Urije u Kamičanima s površinom od 187.845 m^2 , a koji je pripadao džamiji u Kamičanima, te
- vakuf na Mrakovici, zvan Mehanova Kosa, čija površina je iznosila 186.430 m^2 , a koji je pripadao džamiji u Brđanima.

Osim naznačenih podataka nisu nam dostupni pokazatelji koji bi nam pomogli u rasvjetljavanju tačne ili barem približne površine na kojoj su se prostirali kozarački vakufi u vrijeme Osmanskog carstva.

1.2. U Austrougarskoj monarhiji

Kako smo već spomenuli, austrougarska okupacija Bosne je zatekla postojanje jednog broja vakufa na području Kozarca. Evidentno je da se taj broj nastavio povećavati i u vremenu nove okupacije. O tome nam ponajbolje svjedoče dostupne vakufname, kao i sudski ugovori i izvodi iz grunta.

U Gazi Husrev-begovoј biblioteci se nalazi pet vakufnama s područja Kozarca, koje su iz 1885. godine. Ove vakufname svjedoče o novim vakufskim dobrima, uspostavljenim za potrebe džamija u: Brđanima, Kevljanima, Kozaruši,

⁸ Bitno je naznačiti da, po osnovu gruntovnog izvata iz 1911. godine, ovaj vakuf čini 202.320 m^2 (gruntovni uložak 2350, izvadak br. 1685/10). Međutim, od vremena Kraljevine Jugoslavije istomene parcele ovog vakufa se vode po izmijenjenim podacima o njihovoj površini. To se najvjeroatnije desilo zbog preciznijeg mjerjenja šumskih i brdovitih površina u novija vremena. Napominjemo i to da su se u pojedinim radovima, svakako bez dokumentovanog pokrića, javljali podaci da je ovaj vakuf imao 500.000 m^2 .

Mutniku i Trnjanima.⁹

Po osnovu sudskih zabilješki, koje su nastale od 1896. do 1910. godine, evidentirano je sedamnaest ugovora po osnovu kojih je za kozaračke džematlike uvakufljeno 208.071,2 m² zemljišta, za potrebe već postojećih vakufa.

Izvod iz grunta koji datira iz 1911. godine dokazuje da su na području Kozarca postojala 23 zasebna vakufa. Isti podaci ukazuju na postojanje jedanaest džamija i 14 mesdžida. Jedanaesta džamija, koja se pojavljuje u ovom periodu, jeste ona u džematu Hrnići. Ona je najvjeroatnije nastala između popisa 1895., u kojem nije zabilježena, i 1911. godine u kojoj je gruntovno uknjižen njen vakuf i objekat.¹⁰ Novi mesdžidi i njihovi vakufi, koji se pojavljuju u ovom periodu, nastali su u Crnićima, Suhom Brodu i Mahmuljinima. Prema gruntovnici iz 1911. godine, kozarački vakufi su u svom posjedu imali 1.214.906 m² zemljišta¹¹, na kojima su bila 54 objekta za različite namjene.

Veoma značajne podatke o stanju vakufa na području Kozarca nudi i popis samostalnih vakufa iz 1913. godine. Prethodno iznesene podatke po osnovu grunta iz 1911. godine potvrđuje i navedeni popis, s tim što u njemu nedostaje vakuf mesdžida Sivci, koji je najvjeroatnije ispušten zbog neke tehničke greške, jer njegovo kontinuirano postojanje nije uopće upitno. Po osnovu ovog popisa saznajemo da je godišnji prihod od kozaračkih vakufa bio 4.439 kruna, od kojih je 2.216 (skoro pola) na 23 imamske plate. Najveći prihod kozarački vakufi su imali po osnovu murabehe (2.675 kruna), a zatim po osnovu iznajmljivanja zemljišnih parcela (1.467 kruna). Najmanji prihod dolazio je od kirije za poslovne prostore, jer su samo dva džemata, Kamičani i Kozaruša, imali ovakve vakufe i po osnovu njih ostvarivali prihod u naznačenoj godini. Najveći ukupni prihod od vakufske imovine je imao džemat Kamičani (766 kruna), a zatim Gradska džamija (522 kruna). Najznačajniji prihod po osnovu murabehe je imao vakuf Mutničke džamije (405 kruna), a Kamičke džamije po osnovu zakupnine zemljišta (300 kruna) i kirije

⁹ Zejnil Felić, "Popis vakufnama iz Bosne i Hercegovine koje se nalaze u Gazi Husrevbegovojoj biblioteci", *Anal Gazi Husrev-Begove biblioteke*, GHBB, knjiga V-VI, Sarajevo, 1978., str. 267.

¹⁰ Gruntovni uložak 368, izvadak br. 997/10., od 4. aprila 1911. godine.

¹¹ Ovaj zbir je nastao po osnovu podataka gruntovnice iz 1911. godine s jedinim izuzetkom koji se odnosi na vakuf Omer-paše Latasa, za koji smo već naznačili da se u narednim vremenima vodio pod izmijenjenim podacima o površini.

(90 kruna). Jedanaest kozaračkih vakufa je imalo suficit, tako da je zabilježen ukupni godišnji višak od 347 kruna.¹² Višak je vjerovatno nastao domaćinskim odnosom mukevelija tih vakufa, jer se ukupni prihodi, koje su ostvarivali na godišnjoj osnovi, ne mogu smatrati izuzetno velikim. Evidentno je da su tadašnji vakufske prihodi samo održavali postojeće stanje i da nisu bili u snazi da unaprijede vlastite vakufe.

Najveće zemljišne posjeda u austrougarskom periodu su uvakufili:

- Mujo Blažević, površine 67.576 m², koji je 30. augusta 1909. godine za potrebe džamije u Deri poklonio dio kmetskog selišta kojeg su naseljavali članovi porodice Vidović,¹³ te
- Mumin Sivac, koji je, također, za džamiju u Deri 13. marta 1901. godine uvakufio zemljišne površine od 37.100 m².¹⁴

1.3. U Kraljevini Jugoslaviji i Nezavisnoj državi Hrvatskoj

Tokom perioda u kojem je Bosna i Hercegovina bila u sastavu Kraljevine Jugoslavije, na području Kozarca je stanje u pogledu vakufskih posjeda u velikom dijelu zadržano, s tim da je agrarna reforma, koja je obuhvatila oduzimanje kmetovskih selišta, doprinijela usurpaciji jednog dijela vakufske zemlje koji je pripadao džamiji u Deri, što su, prije ostalih, bili vakufi istaknutih vakifa Muje Blaževića i Mumina Sivca. Ukupna površina, koja je prema popisu vakufa evidentirana 1938. godine¹⁵, u Kozarcu iznosi 1.107.857 m², što je za 107.049 m² manje nego što je u gruntnicima bilo evidentirano 1911. godine. Isto tako, i broj registriranih objekata se u naznačenoj evidenciji smanjio, na njih 48, što je za četiri manje od onoga u 1911. godini. Pretpostavljamo da su neki objekti bili prepušteni zubu vremena, te da su uslijed nemogućnosti vakufa i stanovništva da ih obnavljaju nestali u toku tih 27 godina. Zbog toga smatramo da su u ovom periodu uglavnom samo sanirani postojeći vakufske objekti, dok su dodatni bili rijetki, čemu je doprinijelo višedecenijsko osiromašavanje Bošnjaka. Ipak, i u takvim otežanim

¹² Vidi: *Samostalni vakufi*, Štamparija "Naroda", Sarajevo, 1913., str. 190-200.

¹³ Gruntovni uložak 908, izvadak br. 1625/09., od 1. maja 1911. godine.

¹⁴ Gruntovni uložak 1738, izvadak br. 1685/10., od 1. maja 1911. godine.

¹⁵ Podaci koje posjeduje Vakufska direkcija u Sarajevu.

uslovima ostalo je zabilježeno da su džematlije mesdžida Mujkanovići i Crnići ujedinjenim snagama izgradili novu džamiju,¹⁶ tako da je Kozarac od 1936. godine imao 12 džamija. U istom periodu formiran je novi vakuf na Poljani, te je i ovdje izgrađen novi mesdžid. Nastao je zbog vjerskih potreba većeg broja muslimana, koji su s ciljem očuvanja svojih zemljišnih posjeda bili prinuđeni da nasele ondašnje planinske visoravni na Kozari.

U ovom vremenu došlo je do uvakufljenja jednog manjeg broja posjeda. Tako je ugledni kozarački trgovac Mehaga Hadžiosmanagić¹⁷ uvakufio 14.705 m² veoma kvalitetnog zemljišta, koje se nalazi u neposrednoj blizini kozaračke čaršije i graniči s vakufskom parcelom šehidskog turbeta iz 1713. godine. Prihod od ovog zemljišta je namijenio za platu mujezina Gradske džamije. Pored njega, u korist vakufa istoimene džamije svoje nekretnine uvakufio je i Smail-ef. Karabašić.¹⁸ On je vakufu darovao porodičnu kuću s okućnicom u centru Kozarca, te džamiji džemata Brđani zemljišni posjed od 3.460 m². Osim prethodnih vakifa, značajne zemljišne posjede su uvakufili Latif Pidić i hadži Husein Gutić za potrebe džamije u Kamičanima. Pidić je uvakufio 18.800 m² kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta u zaseoku Menkovići, dok je Gutić uvakufio 6.795 m² veoma atraktivnog zemljišta u neposrednoj blizini džamije.¹⁹

Tokom Nezavisne države Hrvatske (NDH) stanje vakufa je ostalo nepromijenjeno u odnosu na ono što je ovaj državno-pravni sistem zatekao na ovom području.

1.4. U SFR Jugoslaviji

Dešavanja u Drugom svjetskom ratu nisu poremetila vakufe u Kozarcu, koji su bili sačuvani u vrijeme njegovog otvođenja, tako da se stanje iz Kraljevine Jugoslavije samo prenijelo u novoustrojenu Socijalističku federalivnu republiku

¹⁶ T. Hadžić, *Džamije i džemati Kozarca*, str. 94-95.

¹⁷ Isto, str. 53.

¹⁸ Po osnovu pismenih zabilješki, nastalih bilježenjem usmenog svjedočenja bližeg vakifovog srodnika Mustafe Mahića (r. 1926.), u Kamičanima 20.8.2002. godine.

¹⁹ Informacije o vakifu Latifu Pidiću preuzete su od sina hadži Ahmeta 17.12.2015. godine. Za h. Huseina Gutića podaci su uzeti od bližih srodnika hadži Šefika Gutića i hadži Šerifa Jakupovića 15.1.2016.

Jugoslaviju (SFRJ). Samim time možemo prepostaviti da su kozarački vakufi u novonastaloj državi na početku posjedovali u svom gruntu oko $1.107.857\text{ m}^2$ zemljišta, te 48 objekata za razne namjene, dok su u nezavisnoj Bosni i Hercegovini imali 496.409 m^2 . S druge strane, u toku SFRJ zabilježena je izrazito pozitivna svijest Bošnjaka ovog područja spram novih uvakufljenja, tako da su džematlije kozaračkih džemata i u tom teškom vremenu uvakufili veliki broj parcela, koji, prema zemljišnim knjigama, iznose 131.086 m^2 novih vakufskih površina. Ukoliko analiziramo sve navedene podatke, možemo ustanoviti da su vlasti u SFRJ po raznim osnovama od kozaračkih vakufa u zbiru oduzele 742.534 m^2 (oko 2/3) vakufskog zemljišta.

Pored poklanjanja novih vakufskih parcela, Kozarčani su svojim radom i materijalnim žrtvovanjem uveliko očuvali i unaprijedili vakufe u toku SFRJ. U ovom vremenu su podignute džamije koje ranije nisu postojale, i to u Gornjim Jakupovićima i Hadžićima. U Trnopolju je izgrađena nova džamija u naseljenijem dijelu džemata. Izgrađen je jedan mesdžid, koji ranije nije bio u zaseoku Alići-Forići (današnji Kamičani II) na području džemata Kamičani. Mesdžid je izgrađen na novom vakufskom dobru, a za njegove potrebe je poklonjeno 17.739 m^2 zemljišta. Na starim temeljima su podignute nove džamije u Brđanima i Kevljanim. Napravljene su nove džematske kuće u Kalati, Trnopolju i Gornjim Jakupovićima. Podignuta je nova zgrada medžlisa na vakufu Smail-ef. Karabašića u Kozarcu. Džamijama u Kalati²⁰ i Kamičanima²¹ su dograđene betonske munare, umjesto dotadašnjih drvenih.

Pored prethodnih sjajnih činjenica o ljudskoj požrtvovanosti u jednom teškom vremenu, socijalistička ideologija i uređenje države po standardima nadahnutim ateizmom bit će najjači udarac koji je kozaračke vakufe dotakao u njihovoј povijesti. Novi val agrarne reforme, uz nacionalizaciju i niz pogubnih zakona, doprinijet će velikom gubitku vakufskih nekretnina koje smo već spomenuli. Zbog toga je potrebno svakom od uočenih načina uzurpacije vakufske imovine na ovom području posvetiti posebnu pažnju.

²⁰ Hasan Škapur, "Džamije Kozarca", str. 47.

²¹ Teufik Hadžić, "Svečano otvaranje džamije u Kamičanima-Kozarac", *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ*, Vrhovno islamsko starješinstvo u SFRJ, Sarajevo, 1964., br. 3-4, str. 48.

1.4.1. Otuđenja agrarnom reformom

Kozarački vakufi su, poput svih ostalih na našem podneblju, veliku uzurpaciju doživjeli odmah nakon Drugog svjetskog rata i to agrarnom reformom. Njenom provedbom nisu pogodjeni svi kozarački vakufi, jer uslijed njihovog mnoštva nije ih bilo mnogo koji su imali više od 100.000 m² u svom posjedu.

Oduzimanje zemljišta po ovom osnovu je najviše naštetilo vakufu džamije u Kamičanima, u čijem posjedu je bilo 284.305 m². Tako je oduzet najveći dio vakufa zvanog Čolića Urije. Ovaj vakuf je u jednoj parceli imao 187.845 m². Oduzeto je 174.276 m², a ostavljeno 13.569 m². Na oduzeto zemljište naseljeni su uglavnom Ukrajinci, grkokatoličke vjere.

Drugi vakuf kojeg je oštetila agrarna reforma je bio onaj Brđanske džamije, koji je raspolagao sa 252.930 m² zemljišta. Od njega je oduzet vakuf zvan Mehanova Kosa, koji je u jednoj parceli imao 186.430 m². Vakufu je ostavljen dio od 30.000 m².

Treći vakuf kojeg nije zaobišla agrarna reforma je onaj zvan Pašini Konaci, koji je u jednoj parceli imao 233.400 m², dok je u još jednoj odvojenoj parceli imao 23.380 m². Bez obzira na to što je ovaj vakuf s jednakim dijelovima pripadao peterima kozaračkim džamijama, od kojih četiri u svom ukupnom posjedu ionako nisu imale spornih 100.000 m², od njega je oduzeto "spornih" 133.400 m². Ovo se desilo, jer su vlasti pomenuti vakuf tretirale kao zaseban, bez obzira na broj njegovih korisnika ili stvarnih vlasnika.

Vakuf Kalatske džamije agrarna reforma je oštetila po dvostrukim parametrima. Naime, ovaj vakuf je posjedovao 145.349 m², računajući i udio u vakufu Omer-paše Latasa. Tako je ovaj vakuf oštećen gubitkom 2/5 posjeda zvanog Pašini Konaci, u kojem je izgubio 26.690 m² svoga udjela. Međutim, još uvijek je posjedovao više od 100.000 m², tako da mu je oduzeta i parcela zvana Bara-Počasbina u Brđanima, čija je površina bila 25.700 m².

Na kraju, po osnovu agrarne reforme, kozaračkim vakufima je oduzeto 489.806 m² zemljišta.

1.4.2. Otuđenja nacionalizacijom

Naredni veliki atak na vakufsku imovinu desio se nacionalizacijom 1958. godine. Kozarački vakufi su ovog puta bili na udaru zbog posjedovanja atraktivnih

građevinskih zemljišta. Tako su nacionalizacijom bili blaže pogođeni vakufi džamija u Gradu i Mutniku. Ovim vakufima su oduzete manje građevinske parcele u samom centru Kozarca. Vakufu džamije u Deri je oduzeto Bešića mezarje, čija je površina bila 1.940 m^2 , a koje se, također, nalazilo u samoj kozaračkoj čaršiji. Na ovoj parceli nije tokom SFRJ izgrađen nikakav objekat, pa je vraćen u posjed vakufu nakon Agresije. Od vakufa džamije u Brđanima oduzete su, po istoj osnovi, parcele koje nisu bile u gradskoj zoni. Na manjoj, koja se nalazila na prostoru džemata, izgrađen je društveni dom. Nacionalizovani su i preostali dijelovi vakufa Mehanova Kosa i Pašini Konaci u korist Nacionalnog parka Kozara.²²

Najveću štetu od nacionalizacije pretrpio je vakuf džamije u Kalati. Ovaj vakuf je imao veoma značajan broj parcela koje su se nalazile u donjem dijelu kozaračke čaršije. Tako je ovom vakufu oduzeto više parcela ukupne površine 12.142 m^2 . Na dijelu parcela džematskog mezarja zvanog Trzan, izgrađena je škola. Na ostalim parcelama ovog mezarja su izgrađene poslovno-stambene zgrade, te je formiran jedan manji sokak s privatnim kućama, koje su dodijeljene određenim državnim službenicima. Na parceli koja se nazivala Mezarluci, u toku SFRJ, nije izgrađen niti jedan objekat, tako da je i ovaj posjed vraćen svojoj namjeni nakon rata.

1.4.3. Otuđenja po osnovu zakona i odluka državnih organa

Po osnovu većeg broja zakona, koji su doneseni u SFRJ²³, vršena je otimačina vakufskih nekretnina. U trenutnim okolnostima nije lahko utvrditi po osnovu kojih je sve zakona jugoslavenska vlast uspijevala oštetiti kozaračke vakufe, jer Medžlis Islamske zajednice Kozarac ne posjeduje nikakvu dokumentaciju o tome.

Bez obzira na trenutne nemogućnosti spoznaje konkretnog zakonskog utemeljenja uzurpacije značajnih vakufskih posjeda na području Kozaraca, možemo na ovom mjestu naznačiti da je kozaračkim vakufima oduzet značajan broj nekretnina po raznim osnovama koje nismo prethodno pobrojali.

Vakuf Mehmed-bega, koji je pripadao džamiji u Kamičanima, a koji se

²² T. Hadžić, *Džamije i džemati Kozarca*, str. 18.

²³ Vidi: Senad Ćeman, *Vakufi i fondacije*, El-Kalem, Sarajevo, 2011., str. 156-160.

nalazio u Hadžimehiću (današnjem Petrovom Gaju) s površinom od 44.300 m², vlasti su prodale putem licitacije na kojoj su samo mogli učestvovati pravoslavci. Istina, novac od licitacije je predat vakufu, koji je od njega kupio nove nekretnine na području Gariba s površinom od 17.383 m². Slično se desilo i s džematskom kućom Gradske džamije, koja je prisilno oduzeta i prodata jednom muslimanu.

Posebna uzurpacija vakufa se desila po osnovu određenih općinskih odluka, na osnovu kojih su sva kozaračka vakufska mezarja postala vlasništvo Općine Prijedor. Upravu nad mezarjima su preuzele mjesne zajednice. Tim činom kozaračkim vakufima je bilo oduzeto 64.346 m². Međutim, ova mezarja su nakon rata odlukama općinskih vlasti ponovo u zemljjišnjim knjigama upisana na vakufe kojima su i ranije pripadala.

1.5. U periodu 1992-1998. godina

Oružani napad na Kozarac i okolna mjesta, koja su i prije toga bila u okruženju duže vrijeme, započeo je 24. maja 1992. godine. Kozarački vakufi su rat dočekali s 496.409 m² zemljišta i 63 vakufska objekta. Ti objekti su: 14 džamija, 10 mesdžida, 12 džematskih kuća, 25 pomoćnih objekata, zgrada medžlisa i jedno turbe. Navedeni objekti su sadržavali 22 mektebske učionice, 16 imamskih stanova, 17 gasulhana, 3 kancelarije, jednu biblioteku i jedan poslovni prostor. Nakon prodora agresorke vojske i okupacije područja Kozarca i njegove okoline, u potpunosti su uništena 62 vakufska objekta. Samo je džematska kuća u Hrnićima ostala pod krovom i nije doživjela potpuno razaranje, već je samo djelimično devastirana od strane hrvatskih Srba, koji su je naselili nakon progona iz Hrvatske.

1.6. Od 1999. godine

Nakon rata, Kozarčani su bili uporni da ponovo dođu na svoja ognjišta. Tako su po prvi put počeli organizirano dolaziti 1998. godine i tada su vrijeme svoga boravka u Kozarcu koristili za akcije čišćenja ruševina. U isto vrijeme su počeli dovoziti i pokopavati svoje umrle u vakufska mezarja. Nakon što su se osigurale mogućnosti za postepenu obnovu porodičnih kuća, kojih je oko 5.000 porušeno, odmah se krenulo i s inicijativom obnove vakufskih objekata. Prethodno

je ostvaren povrat prijeratne imovine, koja je bila u posjedu vakufa. Pored toga, vakufu su vraćene i prethodno oduzete parcele na kojima su bila mezarja, te dvije nacionalizovane parcele u centru Kozarca, na kojima nije bilo izgrađenih objekata. Tako su kozarački vakufi ostvarili povrat 68.615 m² prethodno oduzetih površina u doba socijalizma.

Inicijator obnove vakufa bio je Abaz-ef. Muratčehajić, prijeratni blagajnik Medžlisa i imam džemata Brđani. Prvo je obnovljena zgrada medžlisa u kojoj su se počele obavljati redovne vjerske aktivnosti. Bez obzira na to što se mali broj Bošnjaka bio vratio, obnova vakufskih nekretnina je postepeno uzimala maha. Prvo je počela izgradnja džamije u Kozaruši, koja je svečano otvorena 26. augusta 2000.²⁴ godine i koja je postala prva izgrađena džamija na području manjeg bh. entiteta. Iste godine su počele obnove džamija u Brđanima, Mutniku, Mujkanovićima i Kamičanima.²⁵ Godine 2001. priredjene su svečanosti otvorenja džamija u Brđanima i Mujkanovićima, koje su se u vremenu obilježile kao druga i treća obnovljena džamija na području tog dijela Bosne i Hercegovine. U kratkom roku počela je obnova skoro svih porušenih džamija i jednog broja prijeratnih mesdžida. Uz navedene objekte, gradili su se i oni pomoćni. Godine 2005. u Kozarcu je već bilo 12 džamija i 2 medžida koji su počeli služiti svojoj svrsi.

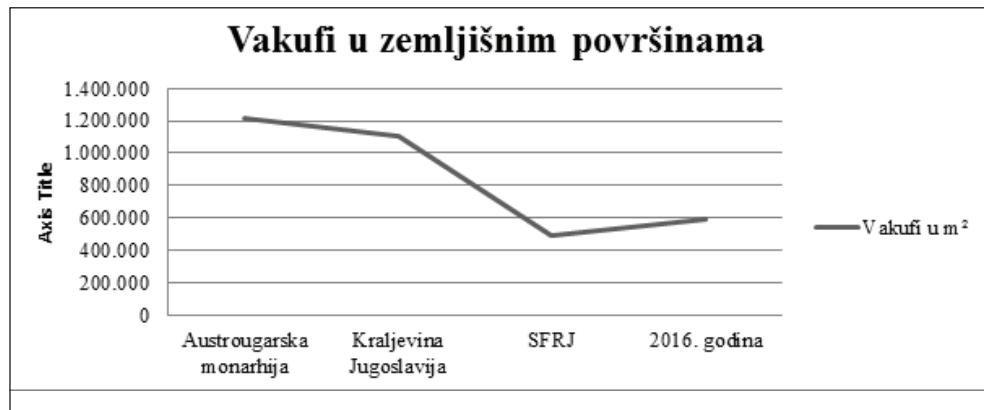
1.7. Tabelarni i grafički prikazi o vakufima

1.7.1. Vakufi u zemljjišnim površinama

VRIJEME	AUSTROUGARSKA MONARHIJA	KRALJEVINA JUGOSLAVIJA	SFRJ	2016. GOD.
Vakufi u m ²	1.214.906	1.107.857	496.409	591.306

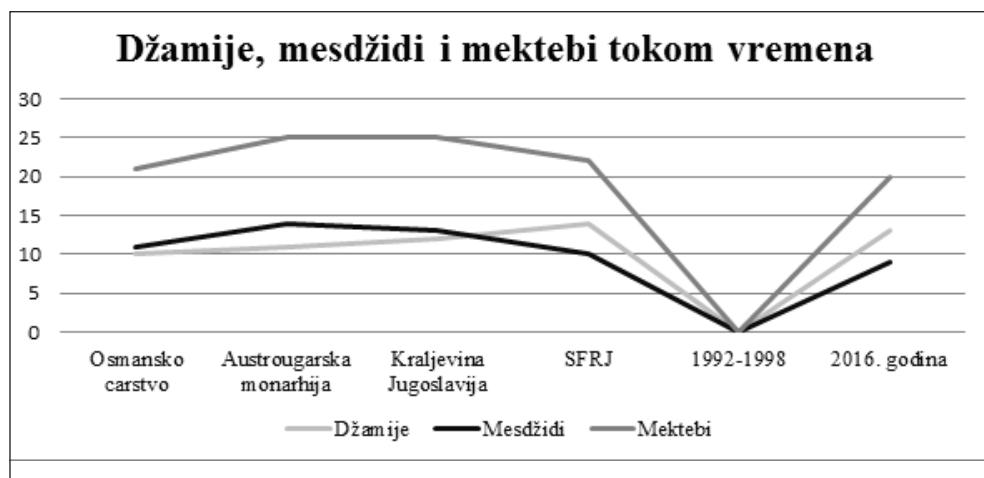
²⁴ Bajro Perva; Selman Selhanović, "U Kozaruši uspravljena prva kozaračka munara", *IIN Preporod*, Sarajevo, 15. septembar 2000., br. 18/691, str. 32.

²⁵ Isto, str. 33.

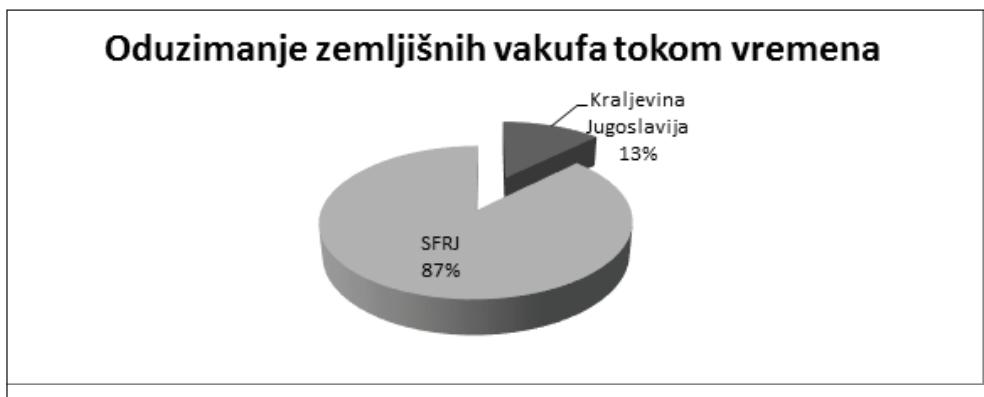
1.7.2. Džamije, mesdžidi i mektebi tokom vremena

VRIJEME	OSMANSKO CARSTVO	AUSTROUGARSKA MONARHIJA	KRALJEVINA JUGOSLAVIJA	SFRJ	1992-1998.	2016. GOD.
Džamije	10	11	12	14	0	13
Mesdžidi	11	14	13	10	0	9
Mektebi	21	25	25	22	0	20

1.7.3. Oduzimanje zemljišnih vakufa tokom vremena

VRIJEME	KRALJEVINA JUGOSLAVIJA	SFRJ	UKUPNO
Oduzete površine u m ²	107.049	742.534	849.583 ²⁶

Aktuelno stanje kozaračkih vakufa

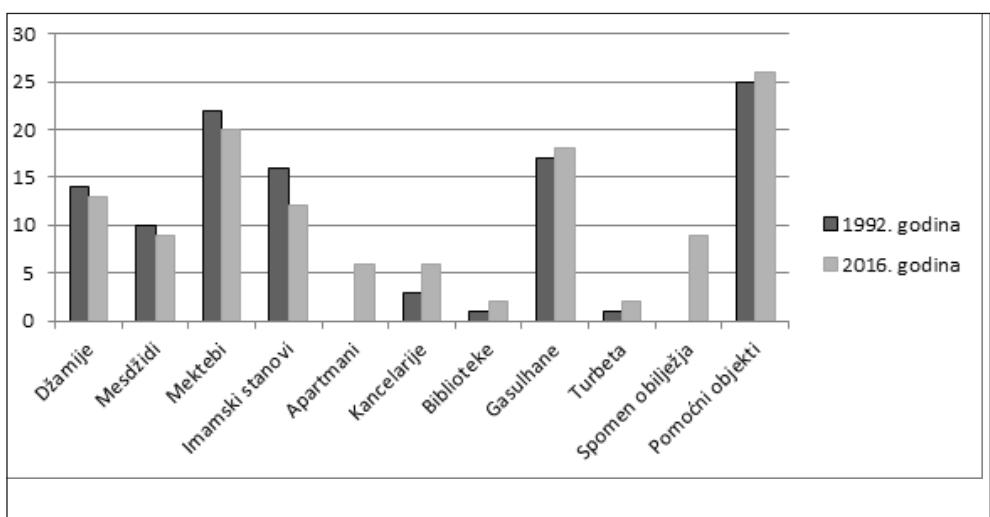
Na početku 2016. godine kozarački vakufi broje 68 zasebnih objekata, od kojih je 13 džamija, 9 mesdžida, 10 džematskih kuća, 26 pomoćnih objekata, 8 turbeta, zgrada Medžlisa i biblioteka. U navedenim objektima se nalazi 20 mektebskih učionica, 12 imamskih stanova, 6 apartmana, 18 gasulhana, 6 kancelarija i dvije biblioteke. U izgradnju i opremanje vakufskih objekata do sada je investirano oko 8.000.000 KM. Skoro sva sredstva su osigurana od donacija samih Kozarčana. Najveći novčani vakif za izgradnju je Ilijaz Zenkić, koji je za obnovu Mutničke džamije uvakufio 100.000 KM.

Još uvijek nisu obnovljeni objekti koji su postojali do 1992. godine: Gradska džamija, mesdžid u Hrustićima, džematske kuće u Kevljanima i Hadžićima, te dva pomoćna objekta. S druge strane, izgrađeni su objekti koji ranije nisu postojali. Tu se ubraja: 9 spomen-obilježja, 7 turbeta, biblioteka i tri pomoćna objekta.

²⁶ Od ukupno oduzetih vakufskih površina nakon posljednjeg rata, vakufu je vraćeno 64.346 m² uzurpiranih mezarja, te 4.269 m² nacionalizovanog građevinskog zemljišta.

Tabelarni i grafički prikaz vakufskih objekata 1992. i 2016.:

GODINA	DŽAMIJE	MESDŽIDI	MEKTEBI	IMAMSKI STANOVNI	APARTMANI	KANCELARIJE	BIBLIOTEKE	GASULHANE	TURBETA	SPOMEN OBLJEŽJA	POMOĆNI OBJEKTI	UKUPNO OBJEKATA
1992.	14	10	22	16	0	3	1	17	1	-	25	68
2016.	13	9	20	12	6	6	2	18	2	9	26	63

Kozarački vakufi, prema katastarskoj evidenciji, posjeduju 591.306 m² zemljišta. Nakon rata zabilježena su nova zemljišna uvakufljenja. Novi vakifi su: Rukija Mujkanović (rođ. Elkaz), Ahmet Jakupović, Rasma Duračak, Rifet (Sulejmana) Forić, h. Kasim Redžić, Ismail Kahrimanović i Mustafa (Šaćira) Jakupović. Ukupno su uvakufili 19.247 m² zemljišta. Pored navedenog, na vakuf su prešle i zemljišne površine od 8.035 m², koje su nekadašnji vlasnici poklonili vakufu, ali nisu bile uknjižene kao vakufske. U posljednje vrijeme vakuf džamije u Kamičanima je bogatiji za još jedan veoma vrijedan vakuf, kojeg su džematlije ovog džemata kupili. Nalazi se pored džamije u Kamičanima i magistralnog puta M4. Površina mu je 9.310 m², a kupljen je za 365.000 KM. Džematlije ovog džemata su prije bajram namaza 28. jula 2014. godine uvakufili za kupovinu ove nekretnine

301.750 KM. Najveći novčani vakifi za kupovinu ove nekretnine su braća Kenjar (h. Bajre) h. Nijaz i h. Besim sa svojim suprugama h. Senadom i h. Namkom, koji su uvakufili 42.042 KM, a zatim bračni par Himzo i Halima Softić, koji su uvakufili 17.745 KM.

Ukoliko sagledamo prethodne podatke, ustanovit ćemo da je 4,8 % sadašnjih zemljišnih vakufa nastalo u posljednjih deset godina, dok je samo jedan vakufski objekat saniran, a svi drugi nanovo izgrađeni u posljednjih šesnaest godina. To ukazuje na mogućnosti i perspektive umnožavanja i bogaćenja vakufskih nekretnina.

Gradska džamija, jedina neobnovljena džamija na području Kozarcu

2. Perspektive ili mogućnosti unapređenja

Imajući u vidu već naznačenu štetu koja je kozaračkim vakufima nanesena oduzimanjem velikih zemljišnih površina, za nadati se da će barem manji dio ovih nekretnina biti moguće u budućnosti vratiti u posjed vakufa. Od onih čije se prisvajanje bude moglo nadoknaditi novčanom kompenzacijom, dobivenu naknadu bi trebalo iskoristiti za oplođavanje vakufa s kojima se i sada raspolaže. Uz naznačeno, potrebno je voditi izuzetno veliku brigu o zaštiti preostalih vakufa,

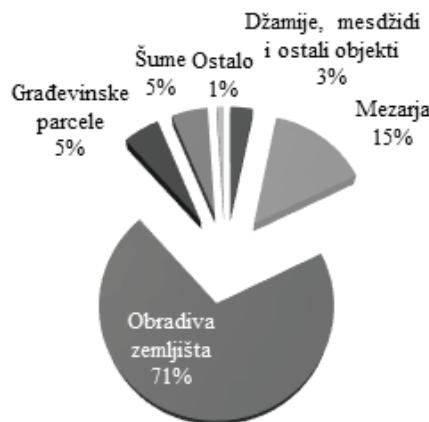
jer nam historija govori o nehumanom odnosu prema ovoj instituciji, a slično može ponovo da se desi, posebno na području manjeg bh. entiteta.

Od ukupnog posjeda s kojim raspolažu kozarački vakufi, 417.416 m^2 čini poljoprivredno zemljište, dok je 31.485 m^2 šuma. Ostatak vakufa čine građevinska zemljišta i mezarja. Ti pokazatelji govore o tome da na jednom najznačajnijem dijelu ovdašnjih vakufskih dobara treba razvijati određene poljoprivredne djelatnosti, bilo da se radi o plantažama dugotrajnih ili kratkotrajnih sadnica. Uz to, jedan dio zemljišta može biti i pošumljen.

Aktuelna namjena vakufskog zemljišta

NAMJENE	DŽAMIJE, MESDŽIDI, PRATEĆI OBJEKTI S OKUĆNICAMA	MEZARJA	OBRADIVA ZEMLJIŠTA	ŠUME	GRAD. PARCELE	OSTALO
Površine u m^2	19.304	85.736	417.496	31.485	31.028	6.257

Aktuelna namjena vakufskog zemljišta

Pošto jedan broj ovdašnjih vakufa raspolaže s atraktivnim građevinskim parcelama, koje se nalaze u urbanim sredinama, na prometnim mjestima i uz nacionalni park Kozara, trebalo bi ih u budućnosti iskoristiti za izgradnju objekata koji bi mogli vakufima osigurati određene prihode. Ti objekti mogu biti različite naravi.

Poseban vid unapređenja vakufa može se realizirati novčanim uvakufljenjima stanovništva koje ima mogućnosti i širokogrudnosti da adekvatne projekte na taj način podrži. Tu, prije svega, mislimo na investiranje u profitabilne projekte koji nisu na području Kozarca, a koji bi osigurali redovan prihod ovdašnjim vakufima.

3. Zaključci

Sagledavanjem dobijenih podataka u ovom istraživanju o kozaračkim vakufima, možemo donijeti sljedeće zaključke:

3.1. Na osnovu dostupnih pokazatelja, najstariji vakufi na području Kozarca formirani su najkasnije u XVII stoljeću. Pri kraju osmanske uprave Bosnom, na ovom području je bio 21 zaseban vakuf, od kojih je deset pripadalo džamijama, a jedanaest mesdžidima. U osmanskom periodu nastala su tri najprostranija vakufa, od kojih je najveći Omer-paše Latasa, dok imena ostalih vakifa nisu poznata. Jedini poznati vakif iz osmanlijskog vremena, pored Omer-paše, je kapetan i mutesellim Kozarca Mehmed-beg, sin Omer-bega. Najimpozantnija vakufska građevina u ovom vremenu bila je Mutnička džamija.

3.2. Tokom austrougarske uprave Bosnom i Hercegovinom nastao je značajan broj novih vakufskih nekretnina, a nije zabilježena niti jedna usurpacija vakufskog dobra od strane tadašnjih vlasti. Broj džamija i mesdžida se povećao. Najveći vakif u to vrijeme je bio Mujo Blažević.

3.3. Vlasti Kraljevine Jugoslavije su nanijele prvu zabilježenu otimačinu vakufskih nekretnina, prije svih onih na kojima su bili naseljeni pravoslavni kmeti. Broj džamija i mesdžida se povećao, dok je jedan broj vakufskih objekata nestao. Nova uvakufljenja su zabilježena i u ovom vremenu.

3.4. Najveću pljačku vakufi su doživjeli od vlasti SFRJ, koje su ovdašnjim vakufima oduzele oko 2/3 imovine. Najviše je štete nanijela agrarna reforma, dok su nacionalizacijom usurpirana najvrednija zemljišta. Međutim, duh muslimana u

ovom vremenu nije slomljen, već je, naprotiv, zabilježen veliki broj novih vakufa, te izgradnja novih i adaptacija postojećih džamija, mesdžida i ostalih objekata.

3.5. Nakon srbočetničke okupacije Kozarca 1992. godine, u potpunosti je razoren 61 vakufska objekat, dok je samo jedan opstao nakon nezapamćenog rušilačkog pohoda. Njihova obnova je počela 1999. godine. Prve tri džamije, koje su nanovo podignute u manjem bh. entitetu, izgrađene su na području Kozarca. U obnovu vakufske infrastrukture u poslijeratnom periodu uloženo je oko 8.000.000 KM, koje su uglavnom novčani vakufi Kozarčana. Manji broj vakufskih objekata nije obnovljen, dok je značajan broj onih koji ranije nisu postojali, ali su u ovom vremenu izgrađeni. Zabilježeni su i novi zemljšni vakufi.

3.6. Većinu ovdašnjeg vakufa čini poljoprivredno zemljiste, tako da značajno unaprijeđenje treba da bude iz ove oblasti. Pored toga, postoje potencijali za investiranje u profitabilne vakufe na području Kozarca, ali i šire.

3.7. Na području Kozarca je do sada postojalo 27 samostalnih vakufa, od kojih su tri u potpunosti nestala. Kozarački vakufi su u svom ukupnom posjedu imali 1.383.422 m² zemljista, od kojih je po različitim osnovama do danas otuđeno 780.968 m². Najviše vakufa na ovom području su činila poljoprivredna zemljista.

L i t e r a t u r a

1. Bašić, Kemal, *Kozarac kroz historiju*, Off-set, Tuzla, 2005.
2. Ćeman, Senad, *Vakufi i fondacije*, El-Kalem, Sarajevo, 2011.
3. Felić, Zejnil, "Popis vakufnama iz Bosne i Hercegovine koje se nalaze u Gazi Husrevbegovoj biblioteci", *Analji Gazi Husrev-Begove biblioteke*, GHBB, knjiga V-VI, Sarajevo, 1978.
4. Hadžić, Teufik, "Svečano otvaranje džamije u Kamičanima-Kozarac", *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ*, Vrhovno islamsko starješinstvo u SFRJ, Sarajevo, 1964., br. 3-4, str. 48.
5. Hadžić, Teufik, "Svečano otvorenje glavne džamije u Kozarcu", *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ*, Vrhovno islamsko starješinstvo u SFRJ, Sarajevo, 1970., br. 11-12, str. 640-642.
6. Hadžić, Teufik, *Džamije i džemati Kozarca*, Grafis, Cazin, 2003.
7. Kreševljaković, Hamdija, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, Svjetlost, Sarajevo, 1980.
8. Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knjiga III, Sarajevo-publishing, Sarajevo, 1998.
9. Novljanin, Omer i Hadžinesimović, Ahmed, *Odbrana Bosne 1736-1739, dvije bosanske kronike*, preveli: dr. Fehim Nametak, Lamija Hadžiosmanović, Islamska pedagoška akademija, Zenica, 1994.
10. Perva, Bajro i Selhanović, Selman, "U Kozaruši uspravljena prva kozaračka munara", *IIN Preporod*, Sarajevo, 15. septembar 2000., br. 18/691, str. 32-33.
11. Samostalni vakufi, Štamparija "Naroda", Sarajevo, 1913.
12. Škapur, Hasan, "Džamije Kozarca", *IIN Preporod*, XII, 15. maj 1982., br. 10., str. 47.
13. Škapur, Hasan, "Iz prošlosti Kozarca", *Zbornik krajiških muzeja*, V, Muzej Bosanske Krajine, Banja Luka, 1973., str. 136-158.

»»

Muamer-ef. Ćatić, prof.

VAKUFI MEDŽLISA
ISLAMSKE ZAJEDNICE VELIKA KLAĐUŠA

VAKUFI MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE VELIKA KLAĐUŠA

S a ž e t a k

Rad pod gornjim naslovom podijeljen je u tri dijela. U prvom dijelu se govori o dolasku islama na područje Velike Kladuše, a samim tim i nastanku prvih vakufskih jedinica. Nadalje, uz slikovite prikaze i historijske podatke, nastoji se predstaviti kvaliteta i kvantiteta pružanja vjerskih usluga stanovnicima ovog područja u prošlosti i sadašnjosti (komparacija podataka o broju stanovnika i broju vjerskih objekata).

Drugi dio rada predstavlja svojevrsni pokazatelj trenutnog stanja vakufske imovine u komparaciji sa stanjem prije ratnih sukoba prošlog stoljeća. Prateći prethodni dio rada, ovaj dio ističe "prirodno sazrijevanje i rast" institucije vakufa, uprkos izazovima koji su se nametali na putu tog stasavanja.

Trećim dijelom rada, prateći aktuelne potrebe i izazove, nastoje se predstaviti prijedlozi budućeg razvoja vakufa na ovom području.

Ključne riječi: Velika Kladuša, vakuf, geneza, analiza, perspektiva.

Uvod

Zbog nedostatka referentnih izvora koji obrađuju temu ovoga rada, moglo bi se reći da on predstavlja pionirski pokušaj aktualiziranja nepravedno zanemarene, a veoma žive oblasti djelovanja IZ-e na ovome prostoru. Valja naglasiti da postoje istraživački radovi koji partikularno i(li) posredno spominju vakufe na području Velike Kladuše, ali nije evidentiran samostalni i usmjereni naučni pristup ovoj temi.

U radu se nastoji prikazati geneza nastanka, razvoja, trenutog stanja i budućega razvojnog okvira vakufa na području MIZ Velika Kladuša. Prateći pomenutu genezu, prvi dio rada predstavlja historijski osvrt na nastanak i uspostavljanje institucije vakufa na ovom području. Drugi dio rada predstavlja uporednu analizu podataka Vakufske direkcije iz 1938. godine i trenutnog stanja, iz koje su očitavaju turbulentna streljenja kroz koja je prošao vakuf tokom različitih društveno-političkih sistema naše zemlje u prošlom stoljeću. U trećem, završnom dijelu rada, nastoji se ponuditi plan djelovanja (uz uključenje svih važnih faktora) kako bismo vakufu pristupili odgovorno i time ispunili svoju zadaću, kako osovijetsku tako i eshatološku.

Historijski osvrt – nastanak i razvoj vakufa

Najstariji pisani spomen Velike Kladuše seže u 1280. godinu. Od X pa sve do kraja XVI stoljeća, Velikom Kladušom su vladali hrvatski knezovi, da bi kasnijim širenjem Osmanskog carstva, prvo dijelovi današnjeg područja općine Velika Kladuša, a potom i sami grad Kladuša postali dijelom Carstva. Osmanlije dograđuju grad i opasuju ga bedemima. Kladuša tada pripada Ostrožičkoj kapetaniji. Prema izvještaju Krste Frankopana Tržačkog iz 1641. godine, ovdje je živio Mujo Hrnjica s braćom i četovođa Mustafa Kozličić, o kojima pjevaju narodne pjesme.¹

Prostor koji pokriva Medžlis IZ-e Velika Kladuša prvi susret s islamom imao je 1569. godine u Vrnograču, a potom u Todorovu 1577. godine. U tom periodu formirani su džemati prvijenci u sklopu starih gradova Vrnograč i Todorovo, dok je sami grad Kladuša oslobođen od strane Osmanlija tek 1633. godine.

Turci tada, tradicionalnim načinom građenja, grade drvenu džamiju na Starom gradu (Velika Kladuša). Ona je više puta obnavljana, a u vrijeme dolaska Austrougara u cijelosti je bila spuštena u podnožje Starog grada, gdje je također doživjela drastične preinake. Tu se nalazi i danas, ali svojoj svrsi služila je do 2007. godine, kada je sagrađena nova džamija, nekoliko stotina metara dalje.

¹ Za više o historijatu Velike Kladuše vidi: Ravlić, Aleksandar, *Kladuša kroz stoljeća*, SO Velika Kladuša, 1987.

Gradska džamija u Velikoj Kladuši, izgrađena 1901. godine, danas je poznata pod tim imenom i nacionalni je spomenik Bosne i Hercegovine.

U historijskim izvorima se pominje i džamija u Maloj Kladuši, čiji se tragovi nalaze pored ostataka starog grada, a nagovještavaju da je mjesna džamija s mezarjem bila u kompleksu te stare kule. Nije utvrđeno tačno vrijeme građenja, ali se, na osnovu vidljivih ostataka, može zaključiti da vodi porijeklo iz perioda osmanske uprave ovim prostorima.

Slična je situacija s džamijom Mustafe-paše u Podzvizdu, koja se nalazi unutar starog grada Podzvizd. Džamija je u više navrata rekonstruirana, ali njen prvo bitni izgled odgovara arhitekturi karakterističnoj za osmanski period. U starom gradu Vrnograču nalazi se mjesna džamija s drvenim minaretom. I ona je u više navrata popravljana i također je odraz osmanske arhitekture u Bosni i Hercegovini.

Komparacija broja muslimana i raspoloživih vjerskih objekata

Godine 1895. obavljen je popis stanovništva, po kojem je Velika Kladuša brojala 13.870 muslimana. Tih godina u Velikoj Kladuši postojali su sljedeći džemati i džamije:

1. Kladuša (mala): četiri džamije i četiri mekteba,
2. Kladuša (velika): pet džamija i isto toliko mekteba,
3. Podzvizd: dvije džamije i dva mekteba,
4. Vidovska: dvije džamije i dva mekteba,

5. Vrnograč: jedna džamija i jedan mekteb.²

Vidimo da je na području, koje u današnje vrijeme obuhvata MIZ Velika Kladuša bilo 15 džamija i 14 mekteba. Stoljeće kasnije (po službenim zabilješkama iz 1995. godine) na istom prostoru nalazilo se 20 džemata s izgrađenim, ali tada u velikoj mjeri devastiranim džamijama i u sklopu njih se tokom mjeseca ramazana aktivira još nekoliko mekteba (mesdžida)³. Isti broj džamija i džemata bio je prisutan i u vrijeme popisa stanovništva 1991. godine. Prema podacima s tog popisa, na području Velike Kladuše živjelo je 48.305 muslimana, od ukupno 52.908 stanovnika (procentualno izraženo 91,3 % muslimana).

Danas MIZ Velika Kladuša u svom sastavu ima 27 džemata, s isto toliko aktivnih imama, koji rade s nešto više od 40.000 stanovnika, koristeći se uglavnom kompletiranom infrastrukturom svojih džemata. Infrastrukturu sačinjava 27 džamija s 26 džematskih kuća. U sklopu džamija i vakufskih kuća nalaze se i prateće prostorije: učionice, gasulhane, kancelarije, ostave i sl.⁴

Uporedna analiza službenih stavki o vakufskoj imovini

U sljedećim redovima koristit ćemo se službenim podacima Vakufske direkcije iz 1938. godine i podacima kojima danas raspolaže MIZ Velika Kladuša, uz dodavanje podataka dobivenih od strane mutevelija i starijih džematlija. Podsjećamo da tokom ovog perioda – skoro 80 godina – naša zemlja prolazi različite društvene, političke i ideološke promjene, što se reflektuje na instituciju vakufa, baš kao i kod svakoga drugog životnog segmenta obuhvaćenog tim promjenama.

Kao obrazac pomenutoga historijskog hoda vakufa navodimo primjer vakufa Gradske džamije u Velikoj Kladuši. Naime, na osnovu arhiva Vakufske direkcije, vidimo da je gradski džemat 1938. godine raspolagao s ukupno 39.291 m² zemljišta, na kojem su, osim džamije, egzistirala i četiri objekta (kuće), te dva mezarja, dok je ostatak predstavljalo obradivo poljoprivredno zemljište (cca 25.000 m²). Danas pored džamije postoji vakufska kuća, jedno (umjesto ranije dva)

² Baltić, Remzija, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, Bihać, 2009., str. 400.

³ Mektebi/mesdžidi: Breza, Ćulumak, Ćuturići, Dukići, Krokinac, Mačeša, Pehlići, Ponjevići (Todorovo), Šestanovac, Visibaba.

⁴ Hilić, Hasan, "Džamije Velike Kladuše", *Unsko-sanske novine*, Bihać, 2000.

prostorno popunjeno mezarje i dvije livade poljoprivrednog zemljišta, što ukupno čini cca 12.000 m². Umanjenje vlasništva za oko 27.000 m² zemljišta predstavlja eklatantan primjer turbulentne prošlosti vakufa ovog područja. Pašnjaci i vrijedne oranice preinačene su u društvenu svojinu (gradski park), livade s kućama u užem dijelu grada (umjesto starog mekteba)⁵ preinačene su u građevinsko zemljište na kojem su izgrađene različite nekretnine, koje su tada bile u državnom, a sada u privatnom vlasništvu, parcele na rubnim djelovima grada – nekada uz saglasnost IZ-e,⁶ a češće mimo te saglasnosti – pretvorene su u građevinsko zemljište privatnih lica.

Sličan put su prošli i ostali vakufi na području Velike Kladuše, doduše ne u tolikoj mjeri, budući da se radi o vakufima koji su udaljeniji od grada, a samim tim i manje atraktivnim. Drugim riječima, imovina niže tržišne vrijednost rjeđe je predmet požude i prisvajanja, tj. otuđivanja.

Danas glavnici ili najvrjedniji dio vakufske svojine predstavljaju džamije u upotrebi (njih 27), te tri stare džamije pored kojih su sagrađene savremenije: Barake, Trn-Polje i Zagrad. Od ukupno 27 džemata, trenutno samo jedan ne posjeduje vakufski stan, tj. kuću.

Pored infrastrukture, vakufsku imovinu čine i zemljišne parcele. Nakon uvida u posjedovne listove Službe za imovinske-pravne, katastarske i geodetske poslove Općine Velika Kladuša, dolazimo do ukupne kvadrature vakufske imovine, koja iznosi 757.985 m². Zbirni saldo obuhvata mezarja, obradive i neobradive njive, bare i šume.

Kako bismo donekle uvidjeli šta se dešavalo s vakufom na području MIZ Velika Kladuša u posljednih 80-ak godina, donosimo uporedne podatke iz dva različita perioda, onog prije Drugog svjetskog rata i ovog poslije Agresije na BiH.

⁵ U razgovoru sa starijim džematlijama dolazimo do saznanja da je na mjestu današnje zgrade biroa rada nekada funkcionalisao i svoje usluge pružao mekteb. Isti takav razgovor vođen je 30.4.2016. godine sa Zejnom Okanović (85) dana 30.4.2016., polaznicom mekteba u periodu pred Drugi svjetski rat.

⁶ Iz razgovora vođenog dana 12.2.2016. godine s Hatidžom Ogrešević, suprugom umrlog Rame-ef. Ogreševića. Ne pronalazimo dokumentaciju kojom se potvrđuje – javnosti poznat – slučaj izgradnje džematske kuće od strane jedne kladuške porodice, u zamjenu za određeno građevinsko zemljište.

DŽEMAT	POSJED IZ 1938.	TRENUTNI POSJED	NAPOMENA
Vrnograč	45	41,9	2 dunuma šume
Todorovo	250	102	
Podzvizd	32,7	59,6	
Mala Kladuša	37,8	51,6	
Zagrad	19	15	
Barake	46,2	14	
Vidovska Gornja	21,5	24,7	
Vidovska Donja	8	15	
Podzvizd Kose		učestvuje u podjeli vakufa matičnog džemata Podzvizd Grad	novonastali džemat
Rajnovac	5,5	18,2	
Ponikve		17,7	novonastali džemat
Marjanovac	21,2	16	
Šumatac	23,4	21,7	3 dunuma šume
Šabići	9,9	30,6	
Kudići	Ne postoje podaci	28	
Johovica		džamijska parcela	novonastali džemat
Golubovići	34	49	
Polje	76	46	
Žalići	62	3,7	
Slapnica Todorovska	25,1	117	
Slapnica Donja	36	13,5	stari naziv Slapnica Murtići

Trnovi	112	48,7	
Begluk		džamijska parcela	novonastali džemati
Drmaljevo		džamijska parcela	novonastali džemati
Vejinac		džamijska parcela	novonastali džemati
Tod. Čelinja		džamijska parcela	novonastali džemati
Velika Kladuša	39,2	12	

Tabela 1. Tabelarni prikaz vakufske imovine

Analizirajući dostupne podatke, primjećujemo različitu teritorijalnu raspodijeljenost nadležnosti nad džematima ovog područja od onog danas zastupljenog. Tako nad jednim dijelom džemata, koji trenutno pripadaju MIZ Velika Kladuša, ingerencije ima MIZ Cazin, ili pak danas nepostojeći upraviteljski okrug Peć.

Posebno zanimljivo saznanje do kojeg dolazimo, analizirajući navedene podatke, jeste ono da su džemati, koji gravitiraju bliže današnjoj magistralnoj cesti – uz koju se gradio proizvodni kompleks Agrokomerca – više oštećeni od onih koji su udaljeniji od ceste. Tako, naprimjer, džemat Žalići 1938. godine posjeduje više od 60 dunuma zemljišta, koje je danas svedeno na svega nekoliko dunama, a upravo tu se nalazi najveći proizvodni dio pomenute firme.

Istom analizom se potvrđuje i spomenuta intencija usurpiranja atraktivnije vakufske imovine. Tako je, naprimjer, prigradski džemat Trnovi nekad posjedovao 112 dunuma zemljišta, a danas nešto manje od 50 ili pak Barake, koje su bile u posjedu 46 dunuma, a danas je ta brojka spala na svega 14 dunuma. S druge strane, primjećujemo da se u seoskim džematima (npr. Todorovska Slapnica, Šabići, Golubovići) količina vakufske imovine znatno povećala.

Dodatna analiza kvaliteta posjeda

Pored pomenute ukupne kvadrature vakufske imovine (preko 757 dunuma), zanimljiva su i sljedeća saznanja:

- Ukupna površina na kojoj se nalaze izgrađeni objekti tri vrste (džamija, džematska kuća i mektebi) iznosi 3.619 m², dodajući tome da sama dvorišta ovih objekata zauzimaju prostore od 15.992 m².
- Ukupna površina koju zauzimaju mezarja na području Medžlisa IZ Velika Kladuša, a čiji je titular Islamska zajednica u BiH, iznosi 77.734 m². Još je zanimljivija činjenica da ukupan broj parcelisanih mezarja u pomenutih 27 džemata iznosi 88.
- Ostatak od ukupne imovine je sastavljen od oko 200 različitih parcela livadas, oranica/njiva i pašnjaka. Različitih su kvaliteta i pozicioniranosti. Veoma malo zauzimaju šume (svega par površina na području Medžlisa).

Moguće perspektive unapređenja i razvoja vakufske imovine

Džematlije s područja MIZ Velika Kladuša još uvijek gaje svijest o vrijednosti i ulozi vakufa. Tu svijest izvrsno je verbalizirao uvaženi alim rahmetli Mehmed Ali Ćerimović: "Vakuf ima pobožnu i dobrotvornu svrhu. Vakuf je sredstvo, vasila ili put, kojim se približuje Bogu i stiče Njegovo zadovoljstvo. To je put, kojim se dolazi Svemućem i Njegovoj nagradi i oprostu grijeha, na onom svijetu, ako to čovjek s dobrim nijetom, dobrom namjerom čini."

O toj svijesti svjedoče i nova uvakufljenja. Primjerice, valja istaći da je samo u 2014. godini zabilježeno pet novih uvakufljenja zemljišnih posjeda. Ovom načinu jačanja vrijednosti i kapaciteta vakufske imovine mogli bismo pristupiti organiziranije i predanije, kako bi rezultati bili veći i bolji.

Na osnovu postojećih kapaciteta vakufske imovine na području MIZ Velika Kladuša, u bližoj budućnosti bi se dali realizirati određeni projekti, koji bi vodili unapređenju i kontinuiranom razvoju vakufske imovine, a spomenut ćemo samo neke od tih potencijala:

1. Prvenstveno je potrebno na jednom mjestu sakupiti sve informacije o raspoloživoj vakufskoj imovini na području Medžlisa, a potom izvršiti kategorizaciju imovine i dodijeliti adekvatnu namjenu svakoj vrsti imovine.
2. Potrebno je planski i sistemski pristupiti valorizaciji korisno-prodiktivnog potencijala vakufa u svrhu razvijanja poljoprivredne

proizvodnje. Jedan od načina je stavljanje u funkciju poljoprivrednog zemljišta vakufa u svrhu poljoprivrednog razvoja općine Velika Kladuša. Općepoznata činjenica jeste da je pomenuto područje naše države adekvatno za bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom, čemu svjedoči i prijeratna poljoprivredna proizvodnja. Naravno, vakufska imovina posjeduje takav ili sličan potencijal. Za početak, budući da se veliki dio vakufske imovine nalazi u stanju stagnacije i zanemarenosti, pruža se mogućnost kompromisnog pristupa u korištenju tog zemljišta (kratkoročna iznajmljivanja) s ciljem dovođenja parcela u korisno i produktivno stanje. Dovođenjem vakufske imovine u korisno i produktivno stanje, otvorit će se mogućnosti dugoročnog iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta. Projektom uređene parcele davaće se u zakup zainteresiranim skupinama i pojedincima po prihvatljivim uvjetima, čime će oni dobiti sve potrebne preduslove za kvalitetnu poljoprivednu proizvodnju. Na ovaj način ostvarila bi se određena novčana dobit, koja bi se mogla iskoristiti za ulaganje u daljnje unapređenje takvih projekata. Naravno, ne treba zanemariti ni mogućnost organiziranja poljoprivredne proizvodnje na vakufskim parcelama od strane samih džematlija zarad općeg interesa uže i šire društvene zajednice.

3. Vakufska imovina urbanijih mesta življenja (npr. Velika Kladuša ili Vrnograč) nudi, prije svega, mogućnost iznajmljivanja atraktivnih lokacija zainteresiranim za postavljanje privremenih poslovno-zanatskih radnji, a kasnijim planiranim razvojem došlo bi se do potencijala za izgradnju samostalnih poslovnih objekata i centara.
4. Kao posebnu stavku navodimo već dugo aktuelnu temu izgradnje islamskog centra u Velikoj Kladuši, jer su posljedne naznake obećavajuće prirode i čini se da bi ovaj projekat u skorijoj budućnosti mogao biti realiziran. Izgradnjom tog centra bi se otvorile nove mogućnosti razvoja vakufa i jačanja kapaciteta IZ-e u generalnom smislu.

Zaključak

Može se konstatirati postojanje opravdanosti optimističnog stava prema budućnosti razvoja vakufa na području Velike Kladuše. Razvoj vakufa je neminovan, imajući na umu svijest i širokogrudnost muslimana ovog područja. Međutim, brzina i kvantitet tog razvoja itekako zavise od pristupa Zajednice ovoj komponenti, kao dijelu cjelokupne misije. U tom smislu, buduća strategija razvoja Medžlisa Velika Kladuša neminovno treba da posebnu pažnju posveti uređenju pristupa vakufu i vakufskoj imovini. Nužno je donošenje pravnog okvira Medžlisa koji će urediti cjelokupno poslovanje i korištenje vakufske imovine. Na taj način će se riješiti, sada prisutna raslojenost, neorganiziranost, neujednačenost i nesistematičnost pristupa vakufskim vrijednostima.

L i t e r a t u r a

1. Hilić, Hasan, "Džamije Velike Kladuše", *Unsko-sanske novine*, Bihać, 2000.
2. Baltić, Remzija, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, Bihać, 2009.
3. Ravlić, Aleksandar, *Kladuša kroz stoljeća*, SO Velika Kladuša, 1987.
4. Službeni podaci općinske uprave Velika Kladuša.

I n t e r n e t i z v o r i

1. <http://velikakladusa.gov.ba/>
2. <https://hr.wikipedia.org/>

»»

*Jasmin Karabegović, dipl.ing.maš.
Predsjednik Medžlisa IZ-e Bosanski Novi*

**VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA
ISLAMSKE ZAJEDNICE BOSANSKI NOVI**

VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE BOSANSKI NOVI

Bosanski Novi u osmanskom periodu

U ljeto 1556. godine započelo je djelomično osmansko osvajanje novskog područja, zauzimanjem utvrde Novi Zrinski. Međutim, obnova te tvrđave potrajala je nekoliko godina, tako da prve vijesti o njenom naseljavanju i stavljanju u funkciju imamo tek 1560. godine, u prvom sačuvanom katastarskom popisu iz 1563. godine, a prve službene podatke o jačini vojne posade u Novigradu 1577. godine. Kako je preko 20 godina, sve do pada Zrina i Gvozdanskog, tvrđava Novi Zrinski (Novi Novi) na lijevoj obali Une, blizu utoka Žirovca u Unu, bila najisturenija osmanska fortifikacija prema Hrvatskoj, u nju je stavljena jaka posada od 300 vojnika. Poslije velike bitke na Novskom polju, u ljeto 1566. godine, ona je pojačana na 400 vojnika, koji su se dijelili na džemate (čete), a ovi na buljuke (odjele) različitih specijalnosti. Novska nahija (općina) je 1560. godine ušla u sastav Bosanske Live (pokrajine), ali je 1563. godine u 16 naselja imala samo 257 domaćinstava, s oko 2.500 stanovnika, što je bila posljedica ratnih pustošenja.

Urbanizacija grada 1886. godine

Austrijska uprava donijela je Bosanskom Novom urbanizaciju po europskim modelima uređenja gradova. Najprije je završen i prvi geodetski premjer i u

gruntovne knjige upisani vlasnici nekretnina. Oznaka katastarske čestice, na kojoj je Gradska džamija, jeste k.č. br. 1/1, što znači da se od džamije krenulo s katastarskim premjeravanjem općine. Grad je, poput drugih bosanskohercegovačkih gradova pod osmanskom upravom, imao podjelu na mahale i džemate, kao manje i veće dijelove naselja, slične današnjim kvartovima. To su bili Vidorija, Roga, Urije, Jaruga, Caprag, Stara čaršija, Nova čaršija, Ograde, Burum, Kovačka mahala, Prekosanje, Buljuk, Kožinac, Tunjica, Londža, Gračani i Varoš na Jablanici. Džemati su bili skupine mahala sa zajedničkom džamijom ili mesdžidom, a to su bili Vidorija (uključivala je Rogu, Gračane, Bišćevića sokak i dr.), Urije (uključivale su Karakol, Kožinac, Šuću), Buljuk (uljučivao je Prekosanje, Londžu, Podizbu, Stojavnicu, Bobovnjak), Stari Grad (uključivao je Staru i Novu čaršiju, Alagića sokak, Ograde, Kovačku mahalu i Jarugu).

Austrijska uprava je 1902. godine započela, a 1904. godine završila izgradnju nove, za ono vrijeme moderne, kotarske bolnice, o kojoj je igrom slučaja baš na jednoj velikoj panoramskoj razglednici sačuvan svojevrsni "kolaudacioni" (primopredajni) zapisnik, s potpisima predstavnika investitora, izvođača i gradskih vlasti. Grad je zastupao tadašnji gradonačelnik Salih-aga Čaušević, koji

se potpisao arebicom! Jednako tako je malo gradova koji su imali tako vidovitog gradonačelnika, koji je podigao nerazumno velike hipotekarne kredite za izgradnju bolnice i unskog Keja (zaštitni zid uz rijeku Unu).

Genocidi u našem kraju

Nažalost, i poslije Karlovačkog mira ratna razaranja su pet puta pustošila naš zavičaj i cijelu Bosnu, čak tri puta u XVIII stoljeću (1717., 1737., 1778.), redovito donoseći vandalska spaljivanja džamija i ogromne žrtve civilnog stanovništva, uključujući i ratove 1941-45. i 1992-95. godine, ali su se one, hvala dragom Bogu, svaki put dizale iz pepela.

Drugi svjetski rat i njegovo poraće u Novskom Pounju su donijeli nastavak već od ranije poznatog divljačkog razaranja bošnjačkih mezarja i sakralnih objekata, iako je dobro poznato da je to divljaštvo bilo neoborivi dokaz velikosrpskog šovinizma i pouzdani znak civilizacijske nezrelosti ekstremista. U tim selima su tako "tradicionalno" zatirana stara muslimanska mezarja i nišani, te uništavane džamije, da se ni NOB nije mogla oslobođiti tog divljaštva, pa je 1945. godine nova vlast dala čak službenu direktivu da se zatru hiljade "tuđih" vojničkih grobišta, a uz njih su uništena i mnoga civilna katolička i muslimanska groblja.

Još je bilo strašnije poslijeratno velikosrpsko nasilje nad muslimanskim gradskim grobljem na Jablanici, zvanom Mezarluci 1963. godine, gdje je po sredini divljački raskopano, pa je u toj ogromnoj jami ugrađen, čak 20 metara dug monstrumski betonski spomenik, sa čak 7 metara visokim bronzanim kipom majke Stojanke iz Knešpolja, iako se Knešpolje ne nalazi u bosansko-novskoj već u bosansko-dubičkoj općini.

Vakuf

Vakufske zaklade (zadužbine) bile su širom Bosne i Hercegovine, pa tako i u Bosanskom Novom, efikasan način da se dugoročno osigura rad nekih vjerskih i svjetovnih objekata, jer je darodavac svojom darovnicom (vakufnamom) određivao svrhu i dinamiku utroška prihoda od darovanih nekretnina. Vakuf je bio dio posjeda ili kapitala koji musliman daruje, prema ugovoru, da se koristi

u dopuštene svrhe. U otomanskom razdoblju vakufi su se najčešće brinuli za uzdržavanje vjerskih i školskih ustanova, pa je tako bilo i u Bosanskom Novom, a 1933. godine su poseban vakuf u Bosanskom Novom utemeljila braća Ibrahim i Salih Muftić za otvaranje i rad sirotišta za muslimansku djecu. O njemu je Ahmed Aličić objavio 1937. godine lijep članak u sarajevskom časopisu Glasnik IVZ.

Vakufskim prihodima su se u Bosanskom Novom uzdržavale i popravlje džamije, osiguravale plate imamima, mujezinima i drugi džamijski troškovi. Iz viška prihoda su se gradile nove vakufske kuće i dućani, koji su onda iznajmljivali, a zarađeni novac davan sirotinji, kao dobrotvorna pomoć i stipendije siromašnim učenicima srednjih i viših škola. Svakim vakufom je upravljao mutevelija s dva zastupnika medžlisa, koje su između sebe birali svi vjernici, a nadzirao ih je kadija, bez čijeg se znanja nisu smjeli trošiti vakufski prihodi, a na kraju svake godine kadija i mutevelija su bili dužni predati poreznom uredu završni račun vakufa, da ga ondje pregledaju i provjere. Nad svima vakufima bilo je vakufsko povjerenstvo u Sarajevu, a vrhovni nadzor nad svima vakufima i vakufskim povjerenstvom tada su vršili posebni organi zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu. Po vakufima dobila su mnoga bosanska mjesta svoje nazine, jer su u svim krajevima Bosne i Hercegovine imali brojne posjede i značajna finansijska sredstva.

U blizini Vidorijske džamije i danas postoji zgrada medrese, mektebi-nuvvaba, koja je nacionalizovana i koristila se nekad kao sirotište, a danas kao tzv. radnički univerzitet. I dalje traju pokušaji da se taj vakuf vrati Islamskoj zajednici.

Džamije zauzimaju značajno mjesto

U okviru bogate i raznovrsne islamske arhitekture u Bosni i Hercegovini, džamije zauzimaju značajno mjesto. Posmatrajući generalno, džamije u Bosni i Hercegovini možemo podijeliti na dvije osnovne grupe:

1. džamije s kupolom i
2. džamije s četvorovodnim krovom.

Na području našeg Medžlisa danas je jedna džamija s kupolom, a ostalih 11 sa četvorovodnim krovom.

Kada se govori o graditeljima, veoma je teško ustanoviti ime majstora pojedinih objekata. Prema ustaljenoj tradiciji gradnje objekata islamske arhitekture, u zakladnici, glavnom dokumentu o osnivanju pojedinih objekata, kao i u natpisu na građevini, ako on postoji, navodi se samo ime osnivača, dok se graditelj ne spominje.

Poznata su imena nekolicine osmanskih arhitekata koji su kod nas gradili najveće monumente XVI stoljeća. Znamo da je Gazi Husrev-begova džamija iz 1530. godine u Sarajevu djelo arhitekte Adžem Esir Alija, te da je Aladžu džamiju 1550. godine u Foči gradio Ramadan-aga. Najveći osmanski graditelj Mimar Sinan projektovao je poznati višegradska most, koji je dovršen 1557. godine.

Munare s otvorenom galerijom

Munare sa otvorenom galerijom, odnosno drvene munare koje imaju oblik kamene munare nalazimo samo u Krajini. Negdje te munare izlaze iz krova, a negdje su izgrađene na posebnom postolju koje je dozidano uz džamiju. Najvitkija munara s otvorenom galerijom izvedena je u džamiji Vidorića u Bosanskom Novom. Opravljena je polovinom prošlog stoljeća, pa je tada mogla nastati i munara.

Objekti bez mahfila

Džamija u Blagaj Rijeci je manja jednostavna građevina, bez ulaznog prostora i bez mahfila. Ima samo prostor za klanjanje s mihrabom, a u bočnim zidovima po dva prozora. Iako je džamija mala, drvena munara je vitka.

U Godišnjaku Bosanskog vilajeta za 1873. i 1874. godinu iskazan je broj džamija u Bosanskom vilajetu po sandžacima (Sarajevski, Travnički, Bihački, Banjolučki, Zvornički, Novopazarski i Hercegovački), a unutar svakog sandžaka po kazama (kadiluci). Nažalost, tu je iznesen broj džamija bez diferenciranja. Mnogo više podataka daje statistika iz 1933. godine.

U zadnjem ratu 1992-95. godine na vandalski, necivilizovan način su porušene sve džamije od strane velikosrpskih barbarica.

Od 2000. do 2011. godine nadljudskim naporima na području našeg Medžlisa uspješno su obnovljene sve džamije. Nastojali smo ih obnoviti što vjernije predratnom izgledu.

STATISTIKA DŽAMIJA IZ 1933. GODINE

Džamija	Broj džamija												
	Ukupno	Solidnih	Polaruševnih	Ruševnih	Kamenom	Drvenom	Bez munare	Bakrom ili eternitom	Olovom ili pločom	Crijepom ili pločom	Drvjetom	Sa haremom	Bez harena
Ukupno	14	4	6	4	2	11	1	-	-	10	4	13	1

STATISTIKA DŽAMIJA IZ 2016. GODINE

Džamija	Broj džamija											
	Ukupno	Dobro (solidnih)	Polaruševnih	Ruševnih	Sa munarom	Bez munare	Bakrom ili eternitom	Olovom ili pločom	Crijepom ili pločom	Drvjetom	Sa haremom	Bez harena
Ukupno	12	12	-	-	12	-	1	-	11	-	12	-

STATISTIKA DŽAMIJA IZ 2016. GODINE

Džemat	Izgled džamije prijeratnom		Godina otvorenja		Grijanje ud žamiji		Klimatizirano		Pokrivena		Mektebska učiona		Oprema mektebske učione		Izvodi se mektebska nastava		Imamska kuća		Imam prije rata		Imam poslije rata		Održava se hutba	
	Bakrom	Crijepom																						
Gradska	DA	DA	2004		DA		DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	
Vidorija	DA		2011		DA		DA		DA		DA		DA	DA			DA			DA				
Urije	DA	DA	2009	DA	DA		DA	DA		DA		DA		DA	DA			DA		DA				
Prekosanje	DA	DA	2011	DA	DA		DA		DA		DA		DA	DA										
Buljuk	DA	DA	2012		DA		DA		DA		DA		DA		DA					DA				
Blagaj Rijeka	DA		2003		DA		DA							DA	DA			DA		DA				
Blagaj Japra	DA	DA	2005	DA	DA		DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	
Suhača	DA	DA	2008	DA	DA		DA	DA		DA		DA		DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	
Suhača Brđani	DA	DA	2010				DA											DA/ne						
Hozići (kupola)	DA	DA	2004	DA	DA	DA								DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	
Donji Agići	DA	DA	2009				DA		DA		DA		DA		DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	
Gornji Agići	DA	DA	2008		DA		DA	DA		DA		DA		DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	

Napomena:

- Imam prije rata "da/ne"- prije rata određeni period je bio imam
- "Grijanje u džamiji" se podrazumijeva ako ima radijatore ili podno grijanje
- "Oprema mektebske učione", da li je po pedagoškim standardima.

Vakufska imovina gradskog džemata u novoj tvrđavi 1703. godine

Islam je u vrijeme osmanske uprave bio povlaštena državna religija, pa su muslimanski vjernici u novskom kraju u tom razdoblju izgradili niz džamija, mesdžida i mekteba (vjerskih škola), prvo na lijevoj, a nakon Karlovačkog mira, i na desnoj obali Une. O njima govore arhivski dokumenti i stari grafički prikazi novskih utvrđenja, na kojima su ucrtane džamije u tvrđavi Novi Novi, Dolnjoj Varoši i Gornjoj Varoši, ali su ta naselja do temelja razorenata u ratu 1683-99. godine, kada je granica došla na Unu, pa su se preživjeli muslimanski civili zajedno s posadom povukli na desnu obalu Une i tu izgradili novu tvrđavu (Turski Novin) s naseljem Palankom i u njima dvije nove džamije. One su prikazane na starim skicama iz vremena Laudonovog rata 1788-1791. godine, a nalazile su se u sjeveroistočnom kvadrantu nove osmanske drveno-zemljane tvrđave, dok je Čaršijska džamija podignuta usred drvene palanke uz tu novu tvrđavu na desnoj obali Une. Kada je 1726. godine novska tvrđava, po dozvoli Porte, ozidana tesanim kamenom iz starijih porušenih objekata, tada je u njoj ozidana kamenom i Gradska džamija, samo joj je ostala u funkciji drvena munara, koja je zamijenjena boljom tek nakon rušenja bedema tvrđave 1887. godine. Tada je, uz finansijsku pomoć bečkog cara, džamija temeljito obnovljena, a umjesto skromne drvene munare, dograđena joj je visoka, lijepa i arhitektonski vrlo skladna munara od bihacita. O tome je sačuvan stihovani natpis na kamenoj ploči, veličine 45x80 cm, uzidanoj iznad ulaza u džamiju. Prema prijevodu orijentaliste M. Mujezinovića s arapskog jezika on glasi:

“Ovaj Božiji hram je mjesto milosti, a za potvrdu toga ima stotinu svjedoka. Da li joj (džamiji), motrioče, možeš naći sličnu? Otvori oči pravičnosti pa je pogledaj, jer svi koji se trude i služe u njoj, bez sumnje će za to postići nagradu. Neka je Gospodar (Bog) pomoću vjernika trajno održi, a bolje zaštite od milosti Božje i nema. Svako zlo i neugodnost neka je daleko od ove bogomolje i neka je ona sigurno utočište vjernicima.”

Kada je čuo za njeno dovršenje u novom ruhu, molitelj Haki je iskreno zamolio Stvoritelja, izričući kronogram u menkut slovima i rekao: “Neka je ova džamija stjecište Božje dobrote za vjernike!” Datirana je s 1307. godinom po Hidžri, a to je 1889/90. godina, kao godina dovršetka obnove gradske džamije. U njoj se

čuvala još starija natpisna kamena ploča veličine 30x35 cm iz 1820/21. godine, kada je u Laudonovom ratu 1788. godine razorena džamija vjerovatno obnovljena, jer na njemu (u prijevodu) piše: "Bože, koji otvaraš svaka vrata, otvoři nam najbolja vrata. Ova časna džamija podignuta je 1236. godine po Hidžri. Pisao siromah mula Zulić Bužimlija".

Pamti se da su obavljali stalnu imamsku službu u ovom džematu sljedeći imami: hadži Salih-ef. Gaćo (do 1936. godine, 50 godina službovao u ovoj džamiji), hafiz Ibrahim-ef. Komić (poginuo u bombardiranju 1944. godine), mujezin i muallim džamije u to vrijeme je bio hafiz Sulejman-ef. Ismajlović iz Odžaka, koji je umro 1943. godine, hafiz Džemal-ef. Gagić Hodžić, Hasan-ef. Toromanović, Asim-ef. Mahmutović, Ali-ef. Pezerović, hafiz Nurija-ef. Hodžić, Abdulkadir-ef. Kadić (bio i gradski matičar), Adem-ef. Hadžić, Ibrahim-ef. Pajić, Malik-ef. Šljivo, Bekir-ef. Alić (od 2001. do 2010. godine radio kao drugi imam gradskog džemata), a od 2001. godine Elvir-ef. Vakufac.

Ova gradska ljepotica je obnovljena poslije rata i otvorena 2004. godine kao simbol i garancija našeg opstanka.

Perspektive i unapređenje vakufske imovine ovog džemata

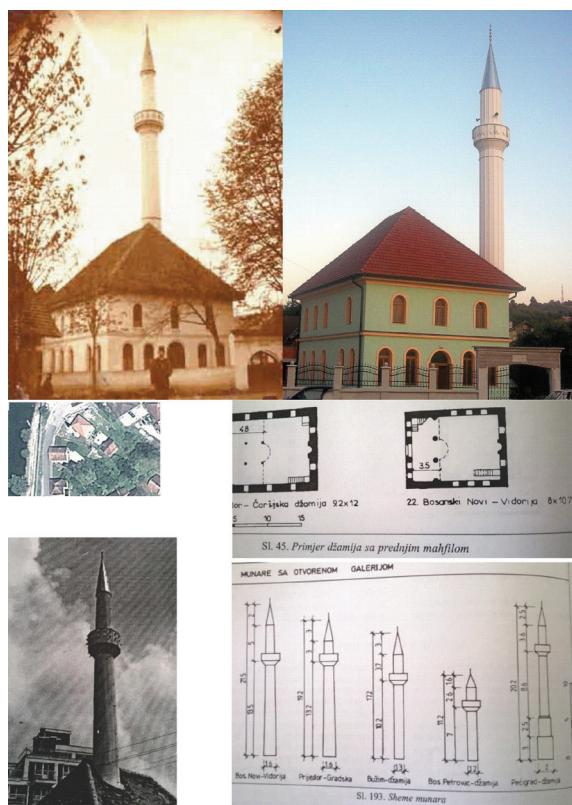
Možemo reći da je u Gradskom džematu maksimalno iskorišten potencijal. U zakupu su svi poslovni prostori, a plan je da se uvede centralno grijanje. Nastojanja Medžlisa za zaštitu i povrat vakufske imovine su konstantna.

Vakufska imovina džemata Vidorija i srednjeg džemata

Stara vidorijska džamija izgrađena je nakon Karlovačkog mira, u periodu 1703-1710. godine, a službeni joj je naziv bio „džamija srednjeg džemata“, pa je moguće da su naziv Vidorija tek tada donijele muslimanske izbjeglice iz Slavonije, gdje kod Vinkovaca i danas postoji takav topografski naziv. Ta i ostale novske džamije su služile i kao sibjan mektebi, a sačuvane su kamene ploče s natpisima o njihovom popravljanju i obnavljanju, naročito nakon ratnih razaranja. O tome su u staroj vidorijskoj džamiji svjedočile čak tri uzidane kamene ploče s arapskim

natpisima. Prva ploča je bila uzidana nad ulazom u džamijsko dvorište (harem), a njen sadržaj u prijevodu glasi: „Sa srećom je dovršena obnova ovog harema, neka su zbog toga uvijek muslimani veseli. Pisano mjeseca zulhidždže 1300. godine“. To je godina 1883., kada je obnovljena zidana ograda i kapija oko harema te džamije, u kojoj je do velikosrpske agresije 1992. godine bilo dvadesetak mezara s krasno isklesanim velikim nadgrobnim spomenicima, nišanima, koje su agresori uništili.

Drugi natpis s ploče nad ulazom u tu džamiju imao je nedatiranu sličnu poruku onoj iz Gradske

džamije: "Bože, koji otvaraš vrata (svakog dobra) otvoři i nama najbolja vrata", pa je lahko moguće da je to rad istog bužimskog mule Zulića, nastao iste 1821. godine. Treći natpis je bio uzidan u stupu mahfila (galerije na kojoj klanjaju žene) u unutrašnjosti iste džamije, a u prijevodu je poručivao vjernicima: „Najbolja uputa je Božja uputa, a svaka moć i snaga pripadaju samo Allahu. Godina 1287.“ To je godina 1870/71., kada su bila teška vremena na Krajini, pa je natpis vjerovatno bio vjerska utjeha, a ne graditeljska datacija. Te i sve druge džamije u bosansko-novskom kraju su porušene u velikosrpskoj separatističkoj agresiji na nesrpsko stanovništvo 1992. godine i danas su sve obnavljene.

Imala je veoma vitku drvenu munaru s otvorenom galerijom (tj. galerijom šerefeta koja nije pokrivena), a koja je sagrađena 1870. godine. Džamija je jednoprostorna, s mahfilom dubine 3,5 m, koji leži na dva zidana stupa. Dimenzije džamije su 12,9x20 m.

Džamija Vidorića u Bosanskom Novom spada u veće džamije s drvenom munarom. Značajna je po tome što ima najljepše oblikovanu drvenu munaru s otvorenom galerijom. Munara je majstorski izvedena, tako da se po proporcijama ne razlikuje od kamenih. Posljednji put je obnovljena 1974. godine, s istom visinom i u istom obliku kakva je bila ranije.

Džamija ima neobično tlocrtno rješenje, tako da joj je ulazni prostor povezan s glavnim preko zidanih stubova koji su spojeni zidanim lukovima i u prizemlju i na spratu. Izgleda kao da je nekadašnji unutrašnji zid zamijenjen stubovima. Glavni prostor je veličine 8x7,5 m, a mahfil dubine 3,5 m, formiran iznad ulaza. Iako nije velikih dimenzija, džamija djeluje prostrano, jer je jako dobro osvijetljena. Na bočnim stranama ima po tri prozora. Na jednom stubu ispod mahfila nalazi se ploča s natpisom, u kome se navodi 1870. godina, a iznad ulaza u harem stoji ploča o obnovi harema 1883. godine. Na svakoj strani se nalaze po dva niza polukružno završenih prozora.

Ukupna visina munare je oko 21 m, a visina do galerije 13,5 m. Blago se sužava prema vrhu, pa je širina pri dnu 160 cm, na galeriji 130 cm, a pri vrhu 110 cm. Srednji drveni jarbol pri dnu ima promjer 21 cm, a pri vrhu 14 cm. Odnos širine prema visini iznosi 1:13,5. Munara je izvedena od 16 stubova veličine 22x16 cm, koji su zakošeni s vanjske strane i sužavaju se prema vrhu. Obložena je uskim daščicama. Pored toga što je najvitkija, munara je najljepše oblikovana. Svi elementi

su tako majstorski izvedeni da se jedva primijeti da je od drveta. Odnos donjeg i gornjeg dijela je usklađen kao kod najboljih kamenih munara.

U ovoj džamiji su službovali mudderis Muharem-ef. Avdagić (umro 1943.), hadži Uzeir-ef. Dautović (1944-47. godine), Derviš-ef. Fejzić (mujezin bio 50 godina), Abdulkadir-ef. Kadić (1944. godine prešao za imama u Gradsku džamiju), hadži hafiz Uzeir-ef. Aganović, Mirsad-ef. Sedić, Ahmet-ef. Purković, Ismet-ef. Mačković, dr. Muharem-ef. Štulanović i Husein-ef. Hodžić. Imam u ovom džematu je Ramiz-ef. Veladžić.

Vidorijska ljepotica je obnovljena poslije rata i otvorena 2011. godine.

Perspektive i unapređenje vakufske imovine ovog džemata

U toku su radovi unutar džematske kuće, kako bi se pripremila za stanovanje. Imam stanuje u kući gradskog džemata. U narednom periodu planira se obnova drvene munare.

Vakufska imovina džemata Prekosanje

U srednjem vijeku Prekosanje je bilo najstarije i najveće novsko naselje, s više obrambenih i vjerskih objekata, a prostiralo se između potoka Tunjice i Stojavnice i bilo u vlasti plemića Rezića, kao uglednih vazala moćnih feudalnih knezova

Babonića blagajskih. Na današnjem Kulskom brdu bio je samo manji kaštel (kula), zvani Novi Gradac, a naselje Ustisana je bilo na padinama ispod Kule, Izbe i Stojavnice, te na prostoru današnje željezničke stanice sve do Buljuka. U sačuvanim poveljama se njegovo ime zapisuje u raznim latinskim, mađarskim i italijanskim pravopisnim varijantama, ali uvijek u značenju kao Ustisanje ili Ustisana.

Prekosanje je došlo prvi put u sastav osmanske Bosne nakon pada grada Blagaja na Sani (danasm Derviši-kula) 1512. godine, a definitivno nakon zauzimanja gradova Jajce i Banja Luka 1527. godine, ali je težište širenja i naseljavanja muslimanskog stanovništva već 1556. godine prenijeto na lijevu obalu Une u Zrinsko Pounje i tamo ostalo do Karlovačkog mira 1699. godine.

Na prostoru Prekosanja je i do tada postojalo naselje sa svojim džematom, džamijom i haremom, iako je upravno sjedište Novske nahije i vojno središte Novske kapetanije više od 140 godina bilo kod Dvora na današnjoj hrvatskoj obali Une, u tvrđavi Novi Novi na Novskom polju, što ga je 1660. godine obišao turski diplomat Evlija Čelebija i opisao u svojoj Sijahat-nami, kao moćnu osmansku ratnu tvrđavu, koju su krajem XV stoljeća sagradili knezovi Zrinski.

Pravi procvat naselja i džemaata Prekosanja počinje nakon Karlovačkog mira 1699. godine, kada su se u Bosnu povukli muslimanski prognanici iz Slavonije, Hrvatske i Ugarske, te višestruko povećali broj novskog gradskog stanovništva, koje je zbog zaoštrenih ratnih prilika i pograničnih propisa slijedećih dvije stotine godina bilo isključivo muslimansko, pa čak i u većini okolnih sela. Pravoslavce i katolike naselila je tek austrijska okupacijska uprava 1878-1918. godine i Kraljevina Jugoslavija.

Godine 1703. godine džemati Prekosanje i Vidorija obnovili su svoje džamije.

Džemat Prekosanje udaljen je oko 2 km od Gradske džamije i nalazi se na regionalnom putu Bosanski Novi-Prijedor. Broji oko 100-tinjak domaćinstava. Imao je džamiju s drvenom munarom, izgrađenu prije II svjetskog rata, a u toku rata je zapaljena. U njoj su službovali h. Salih-ef. Nakić, Mustafa-ef. Melkić, Tahir-ef. Kurić, te Šaban-ef. Harčević. Poslije Drugog svjetskog rata džemat se pripaja gradskom i gradi se mekteb (9x11 m) na mjestu stare džamije, a 1973/74. godine mekteb je obnovljen i dograđena je mejjithana. Godine 1990. izgrađena je i munara. Ratne 1992. godine do temelja je porušena. Najveći vakifi u zadnjoj obnovi su porodica Dedić iz Brekovice kod Bihaća, koji su donirali sredstva za munaru, te rahmetli hadži Adila Ičanović (rođ. Karabegović) koja je uvakufila zemljiste za džematske mezarluke, porodica Jasmina Karabegovića betonske ploče za dvorište džamije i novčana sredstva i porodica Razije Šudić, koja je uvakufila sredstva za kupovinu džematske kuće, koja je i kupljena 2015. godine.

Ova ljepotica je obnovljena poslije rata i otvorena je 2011. godine.

Perspektive i unapređenje vakufske imovine ovog džemata

U ovom džematu je oko 15 dunuma neiskorištene imovine. Na njoj su nedavno zasađeni orasi, kao donacija Vakufske direkcije.

Vakufska imovina džemata Urije

Džemat Urije su prigradsko naselje Bosanskog Novog, uz lijevu obalu rijeke Sane i broji oko 400 domaćinstava. Po nekim podacima od 1830. godine imao je staru drvenu džamiju, pored Sane, izgrađenu kao hajrat h. Osman-bega Kapetanovića, a koja je zapaljena u II svjetskom ratu. Godine 1978. godine izgrađena je u neposrednoj blizini nova džamija (10x13 m), da bi i ona 1992. godine bila porušena. Do zapaljena od strane njemačke vojske u ovoj džamiji imamio je Šaban-ef. Harčević. Ismet-ef. Mačković bio je jedini stalni imam ovog džemata nakon Drugog svjetskog rata, a u ostalim periodima džemat nije djelovao samostalno, niti imao stalnog imama, nego je bio dio Gradskog džemata i u njemu se obavljala teravija i ostale ramazanske aktivnosti,

te mektebska pouka, kao punkt Gradskog džemata. Od 2006. godine je ponovo samostalan džemat s izgrađenom džamijom, svečano otvorenom 2009. godine, imamskom kućom, mektebom, mejjithanom i mezarlucima. Od 2008. godine imam ovog džemata je Muhamed-ef. Hodžić.

Perspektive i unapređenje vakufske imovine ovog džemata

U ovom džematu je sva vakufska imovina iskorištena. Plan je u narednom periodu, u saradnji s džematom, da se kupi objekat za smještaj starih i bolesnih osoba.

Vakufska imovina džemata Buljuk

Džemat Buljuk udaljen je oko 4 km od Bosanskog Novog u pravcu Prijedora i broji oko 80-ak domaćinstava. Od 1973/74. godine do 1992. godine je imao mekteb, koji je u potpunosti srušen u Agresiji na BiH, a nakon početka povratka 2001. godine počinje njegova obnova. Porodica Alijagić je uvakufila sredstva za munaru. Godine 2012. svečano je i otvorena džamija. Džemat Buljuk je u sastavu gradskog džemata, a dnevne namaze, mektebsku nastavu i druge vjerske aktivnosti predvodi drugi imam gradskog džemata Amir-ef. Kalender.

Perspektive i unapređenje vakufske imovine ovog džemata

U ovom džematu je sva vakufska imovina iskorištena.

Vakufska imovina džemata Blagaj Rijeka

Džemat Blagaj Rijeka udaljen je oko 4 km od Bosanskog Novog i nalazi se na putnoj komunikaciji Bosanski Novi-Prijedor. Imao je staru kamenu džamiju (6x8 m), izgrađenu prije Drugog svjetskog rata, u toku rata porušenu. Obnovljena je 1960. godine. Tokom 1992. godine porušena je zajedno s imamskom kućom, izgrađenom

80-ih godina. Nekada je ovaj džemal brojao 100-tinjak domaćinstava, a sad ih je oko 60. Jedini stalni imami ovog džemata bili su Ćamil-ef. Bešlija (1982-1986. godine) i Šefik-ef. Šišić do kraja 1991. godine. Godine 2003. je obnovljena i prva je svečano otvorena nakon Agresije na BiH na području Medžlisa.

Na ulazu je postavljena spomen ploča šehidima ovog džemata, te je nazvana džamija "Blagajskih šehida".

Perspektive i unapređenje vakufske imovine ovog džemata

U ovom džematu je sva vakufska imovina iskorištena. Predstoje još radovi na završetku imamske kuće.

Vakufska imovina džemata Blagaj Japra

Džemat Blagaj Japra, kojem uz ovo mjesto, pripadaju još i Maslovare, smješten je na putnoj komunikaciji Bosanski Novi-Prijedor, sedam kilometara istočno od Bosanskog Novog. Broji oko 350 domaćinstava i posjeduje džamiju koja je sagrađena prije II svjetskog rata (nema podataka kada tačno). U toku tog rata je porušena, a 60-ih godina obnovljena, da bi 1992. godine ponovo bila porušena u Agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Nakon toga je obnovljena, uz malo povećanje dimenzija (9x14 m) i izgradnju najviše munare (50 m) na području Medžlisa s dvije šerefe. Godine 2005. svečano je i otvorena. Ne postoje sačuvani podaci o imamima

koji su službovali do Drugog svjetskog rata, a od 1949. godine do danas stalnu imamsku službu u ovom džematu su obavljali sljedeći imami: Šabić-ef., Samid-ef. Omerović, Mehmed-ef. Smajić, Adem-ef. Pezerović, Salih-ef. Mujala, Ahmet-ef. Tabak, Šefket-ef. Zukić, Sulejman-ef. Kuburić, Alija-ef. Halilović, Haris-ef. Bošnjaković, Asim-ef. Bajrić i sadašnji imam Emir-ef. Nuhić.

U ovom džematu je oko 25 dunuma neiskorištenog zemljišta.

Vakufska imovina džemata Suhača

Džemat Suhača, kojem pripadaju i naselja Brđani, Crna Rijeka i Halilovići, smještenje pored putne komunikacije Bosanski Novi-Sanski Most, 14 km jugoistočno od Bosanskog Novog. Do 1991. godine džemat je brojao oko 400 domaćinstava, dok je sada, uslijed ratnih dejstava, taj broj sveden na oko 180 porodica. Džemat je imao staru drvenu džamiju, za koju se ne zna kada je izgrađena. Na drugoj lokaciji je u periodu od 1934. do 1940. godine sagrađena kamena džamija (9,5x11,5 m) koja je porušena u Drugom svjetskom ratu. Ta džamija je obnovljena i svečano otvorena 1960. godine. Porušena je 1992. godine u Agresiji na BiH, zatim obnovljena i

svečano otvorena 2008. godine. Prema dostupnim podacima, imamsku službu u ovom džematu su obavljali: Ahmet-ef. Purković, Sakib-ef. Makić, Ibro-ef. Halilović, Ismet-ef. Hamulić, Began-ef. Sakib, a od 2001. godine Ibro-ef. Baltić, Samir-ef. Velić, Izudin-ef. Dahija, Anel-ef. Čoralić i imam u ovom džematu Samir-ef. Ahmić. Pored džamije, džemat posjeduje i mekteb, imamsku kuću, gasulhanu, mezarje i oko 50 dunuma zemlje. Među vakifima najviše se ističe porodica Halilović, koja je finansirala izgradnju munare, uvakufivši oko 30.000 KM, te Vakufac (Alija) Husnija, koji je sa svojom najbližom familijom uvakufio oko 40.000 KM i imao čast otvoriti ovu džamiju 2008. godine.

Dolovljani su nekada bili samostalni džemat s džamojom (8x8 m), u kojoj je imamio Mustafa-ef. Malkić. Džamija je porušena u Drugom svjetskom ratu i od tada je to dio džemata Suhača. Od imamske kuće je kasnije nastao mekteb, koji je porušen 1992. godine, a u kojem se održavala mektebska pouka. U ovom džematu je oko 59 dunuma neiskorištene imovine.

Vakufska imovina džemata Suhača Brđani

Džemat Brđani nekad je funkcionirao kao zaseban džemat, a nekad je bio dio džemata Suhača, kao što je to i danas. Do 1992. godine imao je 70 domaćinstava, a prva džamija (8x9 m) je izgrađena 1938. godine. Porušena je u Drugom svjetskom ratu. Krajem 50-ih godina prošlog stoljeća je obnovljena, pa 1960. godine na isti dan kao i džamija u Suhači svečano otvorena. Godine 1992. u julu je porušena, da bi 2010. ponovo svečano otvorena. Prema dostupnim podacima, prvi stalni imam je bio Ahmet-ef. Šabić 1939-1942. godine, Bećir-ef. Bećić 1959-1960. godine;

Paša-ef. Hodžić od 1960. do 1963. godine, Samid-ef. Omerović do 1964. hafiz Mehmed-ef. Mehaši, Adem ef. Smajić, te 1989-1992. godine Ferid-ef. Alagić. U vremenima kada nije bilo stalnog imama, obavljali su se samo teravih-namazi tokom ramazana. Džemat je nekada imao imamsku kuću i mejjithanu, a posjeduje i oko 10 dunuma vakufske zemlje i mezarluke pored džamije.

Vakufska imovina džemata Hozići

Džemat Hozići, kojem pripadaju naselja Kulna, Ćemanovići, Kućine i Pločar smješten je 19 km jugoistočno od Bosanskog Novog. Do 1991. godine ovaj džemat je brojao 215 domaćinstava i posjedovao džamiju (8×11 m), a sagrađena je početkom XX stoljeća, sa drvenom munarom koja je 1937. godine zamijenjena zidanom. Džamija je srušena 26. maja 1992. godine, u agresiji na BiH, a rekonstruisana i svečano otvorena 10. jula 2004. godine. Džemat trenutno broji oko 120

domaćinstava. Prema dostupnim podacima imamsku službu u ovom džematu obavljali su slijedeći imami: Husein ef. Mašinović, Mehmed ef. Smajić, Čašif ef. Šišman, Muharem ef. Posavljak i Nedžad ef. Kauković, aktuelni imam ovog džemata je Amel ef. Begović.

Perspektive i unapređenje vakufske imovine ovog džemata

U ovom džematu je oko 35 duluma neiskorištene imovine. U ovom džematu su prisutni i privatni mezarluci, tako da i jedna od aktivnosti ubuduće je da se uvakufe.

Vakufska imovina džemata Donji Agići

Džemat Donji Agići udaljen je 22 km jugoistočno od Bosanskog Novog u pravcu Sanskog Mosta, a pripadalo mu je i naselje Dedići. Do 1992. godine brojao je 75 domaćinstava, a imao je staru kamenu džamiju, za koju se pretpostavlja da je izgrađena 1872. godine i imamsku kuću od 1985. godine. Ovaj džematz je najčešće bio bez stalnog imama, kao što je slučaj i danas. Negdje od 60-ih do 70-ih godina prošlog stoljeća službovao je u njemu Adem-ef. Pezerović, a od 1985. godine do 1992. godine Bekir-ef. Alić. Nova džamija (11x13 m) je započeta 1991. godine i rat ju je zatekao nedovršenu, te je dodatno uništena, kao i imamska kuća. Džematz sada broji tek 30 domaćinstava, a od 2003. godine trajala je obnova ove džamije i 2009. g. svečano je i otvorena. Od 2007. godine u džamiji se obavljaju teravije i klanjaju bajrami.

U ovom džematu je oko 25 dunuma neiskorištenog vakufskog zemljišta.

Vakufska imovina džemata Gornji Agići

Džemat Gornji Agići, koji je do 1992. godine brojao oko 170 domaćinstava (2012. godine oko 100-tinjak), udaljen je 27 km južno od Bosanskog Novog i nalazi se na regionalnom putu Bosanski Novi-Sanski Most. Imao je staru kamenu džamiju (11,5x9,5 m), sagrađenu 1937. godine, oštećenu u Drugom svjetskom ratu, te obnovljenu 1966. godine, da bi, u Agresiji na BiH u maju 1992. godine bila porušena. Njena obnova je završena i svečano je otvorena 2008. godine. Podaci o imamima u ovom džematu su nepotpuni, a spominju se: Topalović-ef., Ibrahimagić-ef., Džabić-ef., Nesimović-ef., Daliposki-ef., Suljaković-ef., Mehmetović-ef., Sulejman-ef. Herak, te Saudin-ef. Hlivnjak, sadašnji imam ovog džemata.

Perspektive i unapređenje vakufske imovine ovog džemata

U ovom džematu je oko 10 dunuma neiskorištene imovine. U toku su aktivnosti izgradnje šehidskog turbeta (idejni projekat je završen). U saradnji s vlastima se pokušava izgraditi potporni zid blizu mezarluka, pošto je blizu magistralnog puta.

Turbeta

Kao što smo već naveli, u našem kraju desilo se nekoliko genocida. Tokom tih genocida spaljivane i rušene su redovno džamije, vjerski objekti i mezarluci. Mislimo, iako nismo provjerili u literaturi, da je postojalo nekoliko turbeta. Do genocida 1992-95. godine na području našeg Medžlisa nije bilo turbeta.

Na prostoru Medžlisa Bosanski Novi danas su izgrađena dva.

Prvo je u džematu Prekosanje. Uz džamiju je 2012. godine izgrađeno šehidsko turbe za 20 šehida ovog džemata.

Druge turbe izgrađene su u džematu Blagaj Japra. U džematskim mezarlucima je uz mejthanu 2015. godine izgrađeno za sve šehide Medžlisa Bosanski Novi.

Medžlis IZ Bosanski Novi se zahvaljuje Bihaćkom muftiji prof. Hasan-ef. Makiću na bezrezvnoj podršci za izgradnju ovih turbeta.

Ataci vlasti na vakufsku imovinu

Na kraju želim istaći jedan eklatantan primjer beskrupulognog ponašanja vlasti.

Slikom želimo ukazati da, pored ubilačkog i rušilačkog načina izvršenja genocida, ostoji i onaj državni, pravni način. U odjeljku C zemljишnoknjižnog uloška navodi se da po Zakonu o nacionalizaciji, dana 7.6.1960. se nepravedno otuđuje vakufska imovina. I ne samo tada nego se i danas nastavlja najbezobzirnija krađa vakufske imovine od strane vlasti.

Б ДРУГИ ОДЈЕЉАК Власнички лист			
Рбр	Уписи		Примједба
1	Тип: Власништво Адреса: Нови Град, Непозната бб Вакуф градске јамије у Босанској Новом Проводом састављања грунтовнице 1887 год. укњижен је право власништва у земљишно-књижномјену ИИ.		Дана 30.08.2007 год. преузето из з.к.ул. 17 исте к.о.
3	Тип: Власништво Адреса: Босна и Херцеговина, Република Српска, Нови Град, Непозната Држава/ПР: 07.06.1960 год. ДН. 964/60 На основу рješenja НОО-е Бос. Нови од 15.06.1960 год. бр. 03/ИИ-НП-900/1 укњижен је право власништва земљишта на некретнине у А листи.		Дана 30.08.2007 год. преузето из з.к.ул. 17 исте к.о.

Ц ТРЕЋИ ОДЈЕЉАК Теретни лист			
Рбр	Уписи	Износ (KM)	Примједба
1	ПР. 07.06.1960 год. ДН. 964/60 На основу цлана 37. Закона о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта укњижује се на земљишту описаном у листу А под И-парцела број 8/46, 8/34 право коришћења земљишта под зградом и земљишта које служи за редовну употребу зграде у корист: Сопственика зграде као земљишномјено тијело ИИ док на том земљишту постоји зграда.		Дана 30.08.2007 год. преузето из з.к.ул. 17 исте к.о.
2	ПР. 07.06.1960 год. ДН. 964/60 На основу цлана 38. и 39. Закона о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта укњижује се на земљишту описаном у листу А под И ПРАВО КОРИШТЕЊА у корист: Вакуф градске јамије са 1/1 док надлежни орган не донесе рјешење о предаји земљишта у посјед општини или другом лицу.		Дана 30.08.2007 год. преузето из з.к.ул. 17 исте к.о.

Radi se o poslovnim prostorima uz Gradsku džamiju. Medžlis posjeduje dokument, a takvu smo dobili urbanističku saglasnost, gdje pod tačkom „Trajnost objekta“ stoji „trajno“, a u Službi za urbanizam u Opštini Bosanski Novi (Novi Grad) imaju urbanističku saglasnost pod istim brojem i datumom, ali pod tačkom „Trajnost objekta“ stoji „10 godina“.

I ne samo da su se oglušili i da prvo stepeni organ provodi samovolju, nego idu još dalje da nas vrijedeđaju, ponižavaju, te su u Zaključku napisali: „Podnositac zahtjeva u namjeri da obmane organe“. Nakon ovih riječi tražit ćemo pravdu na Sudu, da pokušamo ispraviti nepravdu i štetu nanesenu ugledu naše časne institucije. Da li postoje granice u ovom sramnom činu vrijedeđanja?!

Razvoj i unapređenje vakufske imovine na prostoru čitavog Medžlisa

Iako smo na prethodnoj stranici naglasili da je prvenstveni cilj zaštita vakufske imovine, ovdje ćemo sublimirati pravce zaštite, razvoja i unapređenja vakufske imovine.

1. Popis vakufske imovine, odnosno identifikacija. Zahvaljujući Vakufskoj direkciji, na čelu sa direktorom dr. Zaimovićem, intenzivirane su aktivnosti oko identifikacije vakufske imovine. I ovom prilikom želimo istaći saradnju s Direkcijom i zahvaliti na dosadašnjim donacijama i pravnoj pomoći koju nam istinski pružaju, a posebno ističemo gosp. Husu Salihovića. Identifikacija koja je toku ima sljedeće korake:

- a) Prikupljanje ZK uložaka,

- b) Identifikacija na terenu, obilježavanje,
- c) Unos podataka u bazu podataka i
- d) Arhiviranje.

U sljedećoj tabeli smo prikazali dosad prikupljene uloške:

PRIKAZ ZEMLJIŠNOKNJIZNIH ULOŽAKA

Politička opština	Katastarska opština	Prvi odjeljak- A - popisni list				Drugi odjeljak- B - vlasnički list	Treći odjeljak- C - teretni list	
		Broj uloška	Broj parcele	Oznaka nepokretnosti	Površina u m ²			
Bosanski Novi	Bos. Novi	1360	8/46	Gradilište i magaza	43	Vakuf Gradske džamije	Zakon o nacionalizaciji 7.6.1960.	
		1360	7/2	Gradilište	51	Vakuf Gradske džamije		
		1360	8/34	Gradilište i magaza	42	Vakuf Gradske džamije		
		1360	144/1	Grobљe	4244	Vakuf Gradske džamije		
		1360	1/1	Dvoriste	552	Vakuf Gradske džamije		
		1360	144/3	Put	400	Vakuf Gradske džamije		
		1360	144/2	Grobљe	1285	Vakuf Gradske džamije		
		1360	37/64	Gradilište	100	Vakuf Gradske džamije		
Bosanski Novi	Bos. Novi	2157	7/9	Grobљe	536	Vakuf Gradske džamije, Srednje i Vidorijske	Nema tereta	
		2157	6/32	Pašnjak	485	Vakuf Grad, Srednje, Vidorijska		
		2157	6/34	Pašnjak	111	Vakuf Grad, Srednje, Vidorijska		
		2157	7/1	Pašnjak	123	Vakuf Grad, Srednje, Vidorijska		
		2157	7/48	Pašnjak	798	Vakuf Grad, Srednje, Vidorijska		
		2157	6/103	Gradilište	23	Vakuf Grad, Srednje, Vidorijska		
Bosanski Novi	Bos. Novi	178	9/2	Grobљe	234	Vakuf Srednje džamije	Nema tereta	
		178	9/1	Zemljište džamije	348	Vakuf Srednje džamije		
Bosanski Novi	Bos. Novi	3034	22*	Grobљe	30500	Vakuf (Opština)	Zakon o nacionalizaciji 22.5.1963, prave korištenja Vakuf Gradske, Srednje, Vidorijska džamije	
		3034	19/2*	Grobљe	333	Vakuf (Opština)	Z.nac22.5.1963. Vakuf Grad., Srednje, Vidorijska džamije	
Bosanski Novi	Bos. Novi	711	520	Put Harman	800	Vakuf Urije 1/5 suvlasništvo	Nema tereta	
Bosanski Novi	Bos. Novi	1015	488/1	Njiva Brkići	8093	MIZ Bos.Novi Vakuf Urije	Nema tereta	
Bosanski Novi	Bos. Novi	1424	229/1	Mlakve-oranica	6424	Džem.odbor IVZ, Vakuf Urije	Nema tereta	
		Bos. Novi	1424	229/2	Mlakve-livada	2238	Džem.odbor IVZ, Vakuf Urije	
Bosanski Novi	Bos. Novi	800	868/8	Oranica.brd.	120	Vakuf Prekosanjskog mejtifa	Nema tereta	
		800	780	Oranica Crnješnica	5900	Vakuf Prekosanjskog mejtifa		
		800	857/1	Kuća, kućiste, dvorište	589	Vakuf Prekosanjskog mejtifa		
Bosanski Novi	Bos. Novi	3017	865/1	Grobљe	1980	Vakuf Prekosanjskog mejtifa	Z.nac27.6.1961.Vakuf džamije	
		3017	865/2	Džamija	40	Vakuf Prekosanjskog mejtifa	Z.nac27.6.1961.Vakuf džamije	
		3017	859/1	Harem	2266	Vakuf Prekosanjskog mejtifa	Z.nac27.6.1961.Vakuf džamije	
		3017	859/6	Grobљe	200	Vakuf Prekosanjskog mejtifa	Z.nac27.6.1961.Vakuf džamije	
Bosanski Novi	Bos. Novi	2594	874/1	Grobљe	550	Sreska eksp.komis.29.6.1953	Nema tereta	
		2594	874/4	bašta	65	Sreska eksp.komis.29.6.1954		
		2594	874/6	put	395	Sreska eksp.komis.29.6.1955		
Bosanski Novi	Bos. Novi	2097	897	Podovi-šikara	4200	Suvlasništvo 1/4 Islamska zajednica Bos.Novi, Huremović Suljo 3/4	Nema tereta	
		2097	898/1	Podovi-oranica	5700	Suvl. 1/4 IZ, Hure, Suljo 3/4		
		2097	899	Podovi-šikara	1100	Suvl. 1/4 IZ, Hure, Suljo 3/4		
Bosanski Novi	Bos. Novi	2312	1056	Kuća, kućiste i harem	600	Vakuf Prekosanjskog mejtifa	Nema tereta	
		2190	1067/1	Bara	600	Vakuf Prekosane Buljuk džamija	Nema tereta	
		2190	1067/2	Livada	200	Vakuf Prekosane Buljuk džamija		
Bosanski Novi	Blagaj	62	618	Kamenolom Troska	7500	Vakuf Džamije U Blagaj Japri	Nema tereta	
Bosanski Novi	Blagaj	1193	600/6	Bara-Livada	612	Vakuf Džamije U Blagaj Japri	Nema tereta	
	Blagaj	1193	600/5	Bara-njiva	628	Vakuf Džamije U Blagaj Japri		
	Blagaj	1193	600/2	Bara-njiva	372	Vakuf Džamije U Blagaj Japri		
	Blagaj	1193	603/1	Bara-pašnjak	861	Vakuf Džamije U Blagaj Japri		
	Blagaj	1193	600/9	Bara-pašnjak	562	Vakuf Džamije U Blagaj Japri		
	Blagaj	1193	600/10	Bara-pašnjak	548	Vakuf Džamije U Blagaj Japri		
	Blagaj	1193	600/11	Bara-pašnjak	704	Vakuf Džamije U Blagaj Japri		
	Blagaj	1193	603/2	Bara-pašnjak	656	Vakuf Džamije U Blagaj Japri		
	Blagaj	1193	603/10	Bara-njiva	395	Vakuf Džamije U Blagaj Japri		
	Blagaj	1193	603/11	Bara-put	1595	Vakuf Džamije U Blagaj Japri		
			Ukupno parcele:	49	Ukupno površine (m ²):	88451		

* Zvjezdica pored parcele znači da je plombirano tij. postoji neriješen zahtev bezan za parcelu ili vlasnika.

2. Povrat vakufske imovine. Na prvom mjestu i ovom prilikom ističemo povrat mekteba. Iako su obavljeni razgovori sa predstavnicima vlasti, još uvijek ne uspijevamo povratiti svu vakufsku imovinu.
3. Zasada voćarskih kultura. U saradnji s Vakufskom direkcijom smo zasadili 2 dunuma oraha. Vakufska direkcija je u potpunosti podržala ove aktivnosti.
4. Upotreba džematskih objekata. Uključivanje vakufske objekata, džematskih kuća, u humanitarne aktivnosti, pošto su 3 objekta neiskorištena.
5. Iskoristivost šumskog potencijala. Želja nam je da od ove godine, nakon identifikacije, upotrijebimo šumske potencijale za isporuku ogrjeva za džematske potrebe. Naše procjene su da s postojećim šumskim dobrima možemo podmirivati potrebe svih džemata za drvetom.
6. Zasada Paulovnija. Za početak bismo mogli zasaditi 2 dunuma. Prošle godine smo na gradskim mezarlucima posjekli oštećena stabla i zasadili ovo drvo. Preuzeli smo 30 m² drveta za ogrjev, koje smo podijelili džematima i džematlijama. Ovdje želimo pohvaliti Opštinu Bosanski Novi, na čelu s načelnicom Snježanom Rajlić, koja je sve ove aktivnosti provela zajedno s javnim preduzećem „Komus“. Ovo je bila njena ideja, a mi smo bili nadzor. Paulovnija je najbrže rastuće drvo za drvnu građu na svijetu. Nakon svoje osme godine daje visoko kvalitetno drvo koje se na svjetskim tržištima prodaje skuplje nego drvo hrasta ili bukve.
7. U 2015. godini smo izvršili popis inventara u svim džematima, što ćemo činiti i ubuduće.
8. Formiranje pomoćne službe. Želja nam je da ove godine oformimo službu od najmanje četiri čovjeka. Služba pored ovih aktivnosti, naročito od tačaka 3 do 6, imala bi još prvenstvena dva zadatka: planiranje, čišćenje i uređenje mezarluka, te održavanje vakufske objekata. U službi bi bilo angažovane osobe sljedećih zanimanja: zidar, limar, električar, te vodoinstalater.

Na kraju, možemo konstatovati da u okviru bogate i raznovrsne islamske arhitekture u Bosni i Hercegovini, džamije zauzimaju značajno mjesto.

Na osnovu izloženog možemo zaključiti da nasrtaji, nasilničko divljanje, ubijanje nevinih, rušenje vjerskih objekata i taktika „spaljene zemlje“ je prisutna na našim prostorima. Stoga i ovaj rad predstavlja doprinos da se rasvijetle dešavanja u našoj prošlosti. Ali, također, da nam pomogne u budućnosti, da se borimo za naše živote i svetinje.

L i t e r a t u r a

1. Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci u islamskoj književnosti*, Sarajevo, 1912.
2. Safvet-beg Bašagić, *Kratka uputa u prošlost BiH*, Sarajevo, 1910.
3. Madžida Bećirbegović, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Sarajevo-Publishing, 1999.
4. Adem Handžić, "Prilog istoriji starih gradova", *Godišnjak ID*, knjiga XIII, Sarajevo, 1962.
5. Alija Isaković, *Rječnik karakteristične leksike bosanskog jezika*, Sarajevo, 1991.
6. Mustafa Imamović, *Osnovni historijski nazivi bosanskomuslimanskog nacionalnog identiteta*, Sarajevo, 1993.
7. Hajro Kapetanović, *Zapisnici Komisije za monografiju*, sv. 18, Bosanski Novi, 1966.
8. Ante Milinović, *Bosanska epoha Novskog Pounja*, Bihać, 2012.
9. Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika BiH*, III, Sarajevo, 1980.
10. Enes Pelidić, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira*, Sarajevo, 1989.

»»

Alem Jaganjac, prof.

Profesor islamske vjeronauke u Bosanskom Petrovcu

**VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA
ISLAMSKE ZAJEDNICE BOSANSKI PETROVAC**

VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE BOSANSKI PETROVAC

S a ž e t a k

Rad predstavlja prikaz vakufa na području Medžlisa Islamske zajednice Bosanski Petrovac. Opisane su postojeće džamije i druge građevine u vlasništvu vakufa, te je dat historijski prikaz njihovog nastanka, kao i gašenja. Pored građevinskih objekata, opisani su i mezarluci i druge vrste zemljišta u vlasništvu vakufa, te je dat prikaz njihovog mogućeg unapređenja. Na primjeru Gradske džamije prikazano je kako dobrom saradnjom s lokalnom administracijom postoji mogućnost revitaliziranja nekad ugašenih vakufa. Iz rada je vidljivo i koliki je trud uložen u obnovu vakufske imovine u periodu nakon oslobođenja Bosanskog Petrovca 1995. godine. Sastavni dio ovoga rada su fotografije.

Ključne riječi: Bjelaj, Bosanski Petrovac, vakufi, stanje, perspektive

Uvod

U ovom radu sačinit ćemo pregled vakufske imovine na području Medžlisa Islamske zajednice Bosanski Petrovac.

Rad će obuhvatiti historijske informacije, te činjenično stanje vakufske

imovine na području Medžlisa, s posebnim osvrtom na perspektive koju autor vidi za budućnost.

Bosanski Petrovac pripada Federaciji BiH. Medžlis Islamske zajednice Bosanski Petrovac dio je Bihaćkog muftijstva. Rad medžlisa organizovan je u pet džemata, tri u gradskoj sredini i dva u bosanskopetrovačkim selima u kojima su nastanjeni muslimani.

Posebnih radova koji tretiraju pitanja vakufa do sada nije bilo, a do podataka o vakufima na području ovog Medžlisa može se doći isključivo koristeći radeve naših istraživača, uglavnom historičara, te šture, u ratu potpuno uništene, arhive Medžlisa i arhive Islamske zajednice u BiH koja se uglavnom čuva u Gazi Husrev-begovojoj biblioteci. Autor ovog rada koristi i neka, s njegove strane zabilježena, usmena kazivanja.

Bosanski Petrovac

Bosanski Petrovac se nalazi na raskrsnici puteva: Bihać-Jajce-Knin, u Petrovačkom polju, između Osječanice, Klekovače i Grmeča. Osmanlije su ovaj kraj zauzeli u periodu 1520-1530. godine. Sredinom XVIII stoljeća osnovana je Petrovačka kapetanija. Ovdje je postojala jedna tabija i jedna kula s više bojeva, a porušeni su oko 1905. godine.¹

Prema mišljenju Hamdije Kreševljakovića, u XVI i XVII stoljeću nema većeg naselja na mjestu Bosanskog Petrovca. Spominje se samo Petrovo vrelo. Početkom XVIII stoljeća nastanjeno je ovdje nešto ličkih muslimana, sagrađen grad i džamija. Sredinom XVIII stoljeća organizirana je i Petrovačka kapetanija. Od 1851. godine Bosanski Petrovac je ispostava kadiluka Novosel. Godine 1869. preneseno je sjedište kadiluka u Bosanski Petrovac... Od 1869. zvala se ova varoš službeno Novosel, od 1878. Petrovac, a od 1895. zove se Bosanski Petrovac. Hamdija Kreševljaković također navodi: Petrovac spada među mlađa gradska naselja na našoj Krajini, kao i Prijedor, Kulen-Vakuf, Orašac itd. Grad u Petrovcu sagrađen je za vlade sultana Ahmeda III (1703-1730.). U gradu je bila jedna tabija i jedna kula na više katova, a spadala je među najviše na Krajini.²

¹ Hamdija Kreševljaković, *Izabrana djela I (Kapetanije u BiH)*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1991., str. 175.

² Mirza Hasan Ćeman, "URBANE INTERVENCIJE OSMANSKE VLASTI NA PODRUČJU ZAPADNE BOSNE I PITANJE OSNIVANJA NASELJA BOSANSKI PETROVAC", *Analji GHB knjiga 32*, Gazi Husref-begova biblioteka, Sarajevo, 2011., str. 171.

Vakufi na području Medžlisa IZ-e Bosanski Petrovac

Kada govorimo o vakufima na području Medžlisa IZ-e Bosanski Petrovac, spomenut ćemo građevinske objekte (džamije i mektebe, imamske kuće, turbe) u pet postojećih džemata, postojeće i planirane mezarluke, te ostalu vakufsku imovinu (njive, livade i šume).

GRAĐEVINE

Džamija u Bjelaju

Već je spomenuto da je Bjelaj, kao naseljeno mjesto pod osmansku vlast, pripojen prije osnivanja Bosanskog Petrovca. Tako, prvi vakufi, koji danas potпадaju u ingerencije Medžlisa IZ Bosanski Petrovac, pripadaju ovome džematu. Džemat Bjelaj nalazi se pored puta Bihać-Bosanski Petrovac.

Ivan Franjo Jukić zapisao je sredinom XIX vijeka, da u Bjelaju ima 200 muslimanskih i 100 hrišćanskih kuća, dvije džamije i jedan pop.³

Danas u Bjelaju postoji jedna džamija. I ona je proživljavala sudbinu bjelajskih muslimana: u toku Drugog svjetskog rata je spaljena, da bi vjerske aktivnosti nakon toga izvođene u mejtefu (imamskoj kući) pored džamije. Godine 1990. džematlije su pokrenuli akciju gradnje nove na mjestu urušene džamije. Prilikom uklanjanja materijala pronađen je epitaf, ispisan lijepim kaligrafskim reljefnim arapskim pismom. Džematlija Bećo Bakrač ga je dostavio Kantonalmuzeju u Bihaću. Gospođa Azra Piralić, turkolog i historičar, načinila je prijevod ovoga epitafa, koji glasi:

Vlasnik ovog mjesta, obnovitelj hajrata, čestiti i poštovani hadži Musa-aga, a preko svog opunomoćenika, najuglednijeg u rodu Muhammeda, nakon obavljenih poslova, njihove duše zaslужuju da svaki pojedini musliman, Allahove milosti radi, prouči Fatihu, ujedno zamoli Allaha da ovo dobro djelo od njih primi i svojom nagradom nagradi! Allah je najbolji Upućivač, najbolji starješina i najbolji pomagač! Neka Allah oprosti grijeha svakome ko ovo bude čitao i svakome ko ovo bude gledao.

³ Ivan Franjo Jukić, *Putopisi i istorisko-etnografski radovi*, Sarajevo, 1953., str. 381.

Zadnji red je oštećen na dva mesta od željeznih kuka, koje su držale u zidu ploču, a vjerovatno je nastalo prilikom rušenja džamije.⁴

Fotografija: replika epitafa s bjelajske džamije

Original se danas čuva u Kantonalnom muzeju, a replika s upisanim prijevodom je ugrađena u obnovljenu bjelajsku džamiju.

Džamija je u potpunosti obnovljena i stavljenja u funkciju svečanim otvorenjem 16. jula 2006. godine. Pored džamije u vlasništvu vakufa je imamska kuća.

Druga džamija, spominjana u putopisu Ivana Franje Jukića, nalazila se u sklopu bjelajske kule. Postojanje ove džamije bilježi Vejsil Ćurčić 1902. g., kada, opisujući bjelajsku kulu, kaže: Predgrađe, čiji su zidovi već opali, potiče svakako iz kasnijeg vremena. Usred toga dvorišta nalazi se džamija; njezini zidovi vrlo su slični zidovima predgrađa i kao da potiču iz istog doba.⁵

Ova džamija u sistemu vojnog ustrojstva osmanske monarhije imala je svog imama. U Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu nalazi se rukopis o pravilnom

⁴ Arhiva Medžlisa IZ Bosanski Petrovac, dostavio Bećo (Mehe) Bakrač iz sela Bjelaj. Isto je ploču pronašao i dostavio u Muzej, a pri obnovi džamije izradio i donio njenu repliku.

⁵ Ćurčić, Vejsil, "Starine iz okoline Bosanskog Petrovca", *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, XIV, Sarajevo, 1902., 229-241.

čitanju Kur'ana, kojeg je 1184. (1770.) godine prepisao Ahmed, sin hadži Omer-efendi-je, iz tvrđave Bilaj (Bjelaj) kod Bosanskog Petrovca. Iz bilješke na kraju rukopisa vidi se da je Ahmedov otac, hadži Omer-efendija, bio imam u tvrđavi.⁶

Od objekata islamske arhitekture u Bjelaju važno je spomenuti ostatke Deli Muratovog turbeta. Deli Murat je poginuo u dvoboju na međdanu prilikom osmanskog osvajanja Bjelaja. Tu mu je podignuto turbe. Od Deli Muratova sina Ibrahim-paše, koji je titulu paše dobio krajem XVI stoljeća za vojne podvige u Slavoniji i Lici, potiče poznata krajiska begovska porodica Ibrahimpašići.⁷

Ostaci turbeta se nalaze na jednoj od vakufskih parcela. Turbe se prepoznaće samo po urušenom zidu. Nedaleko od te lokacije bila je kula begova Ibrahimpašića. Turbe je zapaljeno početkom Drugog svjetskog rata, a nišani iz njega uništeni. Do tog perioda potomci Ibrahimpašića i džematlije Bjelaja, pogotovo djeca, brinuli su se i održavali ovo turbe. Bilo je pokriveno šimlom, a na vrhu je bio alem s mjesecom i zvijezdom.⁸

Ostaci Deli Muratovog turbeta u Bjelaju

⁶ Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, sv. II, Sarajevo-London, 2002. g., str. 539.

⁷ Husnija Kamberović, *Begovski zemljisci posjedi u BiH od 1878. do 1918.*, Ibn Sina, Sarajevo, 2005. g., str. 367.

⁸ Autor ovog teksta je ove podatke dobio od Have Husetić, rođene 1931. g., čija porodica je kupila dio imanja Ibrahimpašića, koje je u blizini turbeta, u razgovoru vođenom u maju 2013. g. u njenoj kući.

Džamija u Rašinovacu

Džemal Rašinovac nalazi se u istoimenom selu, sjeverno od Bosanskog Petrovca. Rašinovac je pored Bjelaja jedino bosanskopetrovačko selo koje nastanjuju muslimani. Infrastrukturu ovog džemata čine vakuf rašinovačke džamije i imamska kuće. Džamija je nastala u doba austrougarske vlasti. Između dva svjetska rata je obnovljena i izgrađena je kamena munara. Srušena je u julu 1992. godine. Poslije Agresije krenulo se u obnovu džamije. Na mjestu srušene napravljena je nova potkupolna džamija. U rad je puštena svečanim otvorenjem 8. jula 2007. godine. U sklopu vakufa rašinovačke džamije je imamska kuća.

Džamije u gradskom području

Medžida Bećirbegović u radu *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini* prenosi statistiku o džamijama iz 1933. g. Na području Bosanskog Petrovca nalazilo se 13 džamija, od kojih je 3 u solidnom stanju i 10 poluruševnih, sve sa drvenom munarom.⁹ Od ovog broja jedan dio se nalazi na području Ljutočke doline, koja je do 1950. g. administrativno pripadala Bosanskom Petrovcu.

Panorama Bosanskog Petrovca. Na fotografiji se vide Čaršijsku i Gradsku džamiju, te katoličku crkvu.
Ova poštanska razglednica potiče iz vremena prije Drugog svjetskog rata.

⁹ Medžida Bećirbegović, *Džamije sa drvenom munarom u BiH*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1990., str. 19.

Petar Rađenović godine 1925. navodi sljedeće: *Petrovac je sada, kao i za turskog vremena, sedište sreske vlasti. U varoši imaju četiri džamije, pravoslavna crkva i katolička crkva. Muslimani imaju pet grobalja, sve u samoj varoši.*¹⁰

Džamije koje su tada postojale na području koje danas pripada Medžlisu IZ Bosanski Petrovac su: Gradska džamija, Čaršijska džamija, Džamija Srednji Bišćani, Džamija Donji Bišćani, te džamije u selima Rašinovac i Bjelaj (ukupno šest).

Godine 1992. na području Bosanskog Petrovca djelovala su četiri džemata. Džemat Grad i džemat Čaršijske džamije su ugašeni u periodu nakon Drugog svjetskog rata.

Džamije Donji i Srednji Bišćani

Nakon Drugog svjetskog rata, vjerski život gradske sredine Bosanskog Petrovca, prestankom funkciranja gradskog i čaršijskog džemata, odvijao se u džamijama. Obje svoje nastajanje bilježe krajem XIX stoljeća.

Vakuf džamije Srednji Bišćani veže se za Bećira Ferizovića. Njegova vakufnama se čuva u Gazi Husref-begovoj biblioteci¹¹, a mezar se nalazi u sredini vakufske parcele mezarluka ovog džemata. Nišan je prorezan i za primjer ovakve vrste (prorezanih) nišana slikom i tekstom navodi se u djelu Alije Nametka: *Islamski kulturni spomenici u BiH iz turskog perioda.*¹²

Opisan je i u djelu Mehmeda Mujezinovića *Islamska epigrafika u BiH*:

Natpis na nišanu Bekir-bega:

Uzglavni nišan sa turbanom, na kojem je uklesan ovaj natpis, ima sa strane perforacije kakve smo vidjeli i kod nišana Miralempašića u Donjem Vakufu. Kamena kubura, na kojoj počivaju nišani, ukrašena je lijepim ornamentima.

¹⁰ Petar Rađenović, "Bjelajsko Polje i Bravsko, Antropogeografska istraživanja", *Naselja i porijeklo stanovništva, knjiga 20*, Srpska kraljevska akademija, Srpski etnografski zbornik, Beograd, 1925., str. 207.

¹¹ Vidi: "Vakufname čuvane u GHB za Bosanski Petrovac", *Analji Gazi Husref Begove biblioteke*, knjiga V –VI, Sarajevo, 1978 g., str. 254.

¹² Alija Nametak, *Islamski kulturni spomenici iz turskog perioda u Bosni i Hercegovini*, Državna štamparija u Sarajevu, 1939. g., str. 29. i 31.

On (Bog) je vječan.

Neka Stvoritelj osvijetli grob Bekir-begov

I neka ga nastani u raju 'Meva'

Božji miljenik, ponos vjerovjesnika

Neka mu je zagovornik i nek se sastanu na izvoru rajskom.

Godina 1315. (1897.)¹³

Ove džamije su u periodu od 1970. do 1991. godine obnovljene, te su izgrađene betonske munare. Obje su do temelja srušene u julu 1992. godine. Skrnavljenje ovih objekata je nastavljeno uklanjanjem ostataka džamija i poravnanjem mjesta gdje su bile sa zemljom.

Srušena džamija u Srednjim Bišćanima, juli 1992.g., Autoru ju je ustupio Suad Hidić.

¹³ Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika BiH, knjiga III*, Sarajevo Publishing, 1998., str. 59.

Nakon oslobođenja i povratka u Bosanski Petrovac, džamija u Donjim Bišćanima je bila prva obnovljena džamija na putu od Donjeg Vakufa do Bihaća. Njeno svečano otvorenje je upriličeno 26. jula 1997. godine, a obnovljena je za nepuna četiri mjeseca.

Džamija Srednji Bišćani je svečano otvorena 10. oktobra 1999. godine. Ove džamije u sklopu vakufa imaju i imamske kuće.

Gradska džamija

Prema jednom sačuvanom narodnom predanju, Bosanski Petrovac je nastao kada su Turci izgubili Liku. Salih-paša Kulenović doselio je iz Like i otišao u Bukovaču da podigne kulu, pa nije mjesto begenisao. Onda je otišao kod Klisine, 5 km odavde, pa mu je neki stari Rakić rekao: "Đe napraviš kuću, tu će se varoš načiniti. Haj ti pod Šahinovac." To je đe je sad naš park. Tu je više izvora Petrovca napravio kulu češaliju (ćošaliju) na sedam bojeva i gore su bili topovi na njoj. Ozidao je avliju i preko propisa je napravio. Doš'o vezir i rek'o: "Ovo izgleda kao grad. Daj poduplaj ovaj zid i onda ćeš od cara dobiti da to bude grad." Onda se napravila džamija na ime sultana Ahmeta III.¹⁴

Ovo usmeno svjedočenje potvrđuje i historijski zapis Hamdije Kreševljakovića: *U XVI i XVII stoljeću nema većeg naselja na mjestu Bosanskog Petrovca. Spominje se samo Petrovo vrelo. Početkom XVIII stoljeća nastanjeno je ovdje nešto ličkih muslimana, sagrađen grad i džamija.*¹⁵

Također, Hamdija Kreševljaković tvrdi da su se Kulenovići naselili u Staru Ostrovicu *iz nekog grada ili kraja, koji je pao pod Veneciju*. Kulenovići su se u Čovku doselili krajem XVII stoljeća *iz nepoznatog kraja*. Sa Salih-pašom Kulenovićem je u Petrovac prešla i njegova majka, zvana Razi-kaduna. *Njezin grob se nalazi pod petrovačkom gradskom džamijom.*¹⁶

Džamija je urušena u bombardovanjima tokom Drugog svjetskog rata, da bi nakon njega bila uklonjena. Na tom prostoru je napravljen Park narodnih heroja, po kojem je, zahvaljujući komunističkoj medijskoj propagandi, Bosanski Petrovac postao poznat, a da bi sama uspomena na džamiju skoro i nestala.

¹⁴ Aiša Softić, *Zbornik bošnjačkih usmenih predaja*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2005., str. 119.

¹⁵ Mirza Hasan Ćeman, "Urbane intervencije osmanske vlasti na području zapadne Bosne i pitanje osnivanja naselja Bosanski Petrovac", *Anali GHB*, knjiga 32, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2011., str. 171.

¹⁶ Husnija Kamberović, *Begovski zemljisci posjedi u BiH od 1878. do 1918.*, Ibn Sina, Sarajevo, 2005. g., str. 399.

Oslobađanjem Bosanskog Petrovca septembra 1995. godine, došlo se na ideju ponovne izgradnje i revitalizacije vakufa Gradske džamije. Provedena je aktivnost povratka oduzete vakufske imovine, te gradnje džamije koja je krunisana njenim otvorenjem 23. augusta 2003. godine. Značajno bi bilo spomenuti da je pri iskopu temelja za džamiju pronađen i bogato ukrašen ženski nišan, koji bi mogao pripadati spomenutoj Razi-kaduni. Sačuvan je i danas se nalazi kao eksponat u dvorištu Gradske džamije.¹⁷

Ostaci ženskog nišana nađeni u ponovnoj izgradnji Gradske džamije

Čaršijska džamija

Od spominjanih džamija i njihovih vakufa na području Medžlisa IZ-e Bosanski Petrovac, ova džamija i njen vakuf danas ne postoje. Kao i Gradska džamija, urušena je u bombardovanju tokom Drugog svjetskog rata. Nakon doglednog vremena je uklonjena i na dijelu njene parcele je kasnije sagrađena stambena zgrada.

Popisnica vakufa iz 1938. g. bilježi da je vakuf Čaršijske džamije imao posjede:¹⁸

¹⁷ Nišan je prelomljen tako da dio s imenom nedostaje.

¹⁸ Arhiva Medžlisa, digitalizirano, excel datoteka pod imenom Bihaćki muftiluk, podaci dobiveni od Vakufske direkcije

VAKUF	BR. ULOŠKA	BR. PARCELE	NAZIV	KULTURA	POVRŠINA
Vakuf Čaršijske džamije u Bos. Petrovcu	1130	1/121	džamija	džamija	147
Vakuf Čaršijske džamije u Bos. Petrovcu	1130	1/147	vrt	vrt	290
Vakuf Čaršijske džamije u Bos. Petrovcu	1130	1/148	kovačnica	zgrada	33
Vakuf Čaršijske džamije u Bos. Petrovcu	1130	1/120	dvorište	dvorište	156
Vakuf Čaršijske džamije u Bos. Petrovcu	1130	1/254	dućan	dućan	24
Vakuf Čaršijske džamije u Bos. Petrovcu	1130	3/16	groblje	groblje	14195
Vakuf Čaršijske džamije u Bos. Petrovcu	1130	531/3	livada	livada	16900
Vakuf Čaršijske džamije u Bos. Petrovcu	1130	4176	oranica	oranica	1170
Vakuf džamija: Čaršijske 2/3 i Gradske 1/3	416	1/122	mekteb	mekteb	72

Objekti nabrojani u popisnici vakufa iz 1938. godine, vezani za Čaršijsku džamiju, danas ne postoje.

Čaršijska džamija u vrijeme između dva svjetska rata (poštanska razglednica)

Kancelarija Medžlisa

Oslobođenjem Bosanskog Petrovca 1995. godine obnavlja se prekinuti rad Islamske zajednice na području Bosanskog Petrovca za vrijeme ratnih dešavanja. Odlukom općinskih organa dodijeljene su prostorije potrebne za rad i administraciju Medžlisa. U toku 2014. godine pokrenute su aktivnosti otkupa ovih prostorija te njihovo uvakufljenje u korist Medžlisa IZ Bosanski Petrovac. Obezbiđena su potrebna sredstva te je u toku 2015. godine, uz dobru saradnju s općinskom administracijom, ovaj hairli posao dovršen. U budućnosti slijede aktivnosti adaptacije tih prostorija.

Mezarluci

Sva mezarja koja služe za ukop muslimana na području Medžlisa Islamske zajednice Bosanski Petrovac vlasništvo su vakufa. U gradu Bosanski Petrovac su locirane četiri parcele:

- Mezarje Didovići,
- Mezarje Jaramazi,
- Mezarje Donji Bišćani i
- Mezarje Srednji Bišćani.

Osim mezarja Didovići, sva ostala su već prilično popunjena, tako da se već duže godina planiralo osnivanje novog. Plan je da u saradnji s Općinom Bosanski Petrovac nekoliko susjednih parcela mezarju Didovići (cca 12.000 m²) u skorijoj budućnosti, zamjenom i darovanjem, postanu sastavni dio mezarja Didovići. Pokrenuta je spomenuta inicijativa i urađen idejni projekt. Po idejnem projektu proširenjem bi se dobilo oko 1.100 grobnih mjesta. Mezarje bi imalo svu potrebnu i zakonom predviđenu infrastrukturu i riješilo bi se pitanje ukopa muslimana za duži vremenski period.

U seoskom džematu Rašinovac nakon rata je prošireno mezarje Mujadžići, kupovinom susjednih parcela (cca 3.000 m²). Nakon toga je ovo jedinstveno mezarje uvakufljeno, te ograđeno i stavljen u upotrebu, tako da ovaj džemat ima prostrano mezarje koje u potpunosti zadovoljava potrebe džemata.

U seoskom džematu Bjelaj tri su parcele vakufskih mezarja i nekoliko malih porodičnih.

Ukupna površina svih mezarja na području Medžlisa, prema katastarskim podacima, jeste 25.507 m^2 . S novim mezarjima u Rašinovcu i proširenjem mezarja Didovići, taj broj bi se povećao za cca 15.000 m^2 .

Ostala vakufska imovina

Prema podacima iz katastarske evidencije, Medžlis raspolaže s 156.743 m^2 vakufa, koji se vode kao kulture: njiva, neplodno, livada, pašnjak, šuma (8.000 m^2 u džematu Bjelaj, nepoznato stanje) i voćnjak (600 m^2 u džematu Rašinovac, nepoznato stanje).

Medžlis s ovih parcela nema nikakvih prihoda. Uz precizan plan i sinhronizirane aktivnosti Medžlisa i džematskih odbora, ovakvo stanje bi se moglo popraviti.

Perspektive i mogućnosti unapređenja

Iz predhodno prikazanog stanja vakufske imovine pod ingerencijama Medžlisa Islamske zajednice Bosanski Petrovac vidljivo je da su džamije u svih pet džemata obnovljene i da zadovoljavaju potrebe džematlija. Šteta načinjena Agresijom je sanirana. Vakufska dobra pri džamijama, imamskim kućama i sjedištu Medžlisa moguće je u predstojećem periodu unaprijediti, u smislu otvaranja mektebskih i omladinskih edukativnih centara. U tom smislu džematski odbor džamije Srednji Bišćani krenuo je s projektom opremanja mekteba i uspostave džematske biblioteke.

Ulaganjem u proširenje mezarja Didovići za duži vremenski period rješava se pitanje ukopa umrlih muslimana, koje je u prethodnom periodu zbog popunjenoosti u postojećim mezarlucima došla u pitanje. Proširenje mezarja za dodatnih 12.000 m^2 bit će projekat kojim će ova generacija biti zapamćena od svojih potomaka.

Pravilnim gazdovanjem s oko 150 dunuma zemljišta, livada, njive i 8 dunuma šume, Medžlis bi mogao pokrenuti projekte vezane za pošumljavanje, ishranu stoke, sadnju sorti voća pogodnih za ovo područje, te uzgoj povrća.

Novčanim uvakufljenjima unaprijedili bi se postojeći vakufi, ali i otvorila mogućnost uspostavljanja novih.

Zaključci

Sagledavanjem prikazanih podataka, dolazimo do sljedećih zaključaka:

- Najstariji vakufi na području Bosanskog Petrovca nastali su u XVI stoljeću u džematu Bjelaj. Osnivanjem grada Petrovca, te naseljavanjem muslimana s područja Like krajem XVII i početkom XVIII stoljeća gradi se najstarija džamija na području grada – Gradska džamija.
- Krajem osmanske vladavine i početkom austrougarskog perioda, došlo je do povećanja broja džamija i mekteba.
- U toku Drugog svjetskog rata, Bosanski Petrovac je pretrpio teško bombardovanje te je ta činjenica rezultirala i gašenjem vakufa Gradske i Čaršijske džamije, a komunističke vlastu su nakon rata potisnule vjerski život muslimana iz centra grada u mahalske džemate Donji i Srednji Bišćani, te seoske džemate Bjelaj i Rašinovac.
- Od 70-ih godina XX stoljeća pa do pred Agresiju na Bosnu i Hercegovinu, džamije su obnovljene i, umjesto drvenih, izgrađene su betonske munare.
- U toku 1992. godine sve bosanskopetrovačke džamije su srušene, a mjesta gdje su bile u Donjim i Srednjim Bišćanima su očišćena i poravnata sa zemljom, tako da se uklonio svaki trag postojanja ovih džamija.
- Oslobađanjem Bosanskog Petrovca 1995. godine, stekli su se uvjeti ponovne izgradnje džamija. Taj proces je trajao sve do 2007. godine, kada je svečano otvorena džamija u Rašinovcu.
- U ovom periodu obnovljena je Gradska džamija na mjestu gdje je postojala do iza Drugog svjetskog rata, te je obnovljen i revitaliziran njen vakuf.
- Zajedničkim snagama svi ratom uništeni vakufi i džamije su obnovljeni, što je za malu sredinu kao Bosanski Petrovac veliki i posao vrijedan hvale.
- Ostat će zabilježeno da je u Bosanskom Petrovcu nekad postojao vakuf Čaršijske džamije, te vojna džamija u sklopu bjelajske kule.
- Medžlis je pokrenuo aktivnosti osnivanja novih vakufa, kao što je vakuf sjedišta Medžlisa i vakuf koji će proširiti mezarluke Didovići.

L i t e r a t u r a

1. Hamdija Kreševljaković, *Izabrana djela I* (Kapetanje u BiH), Veselin Masleša, Sarajevo, 1991.
2. Ivan Franjo Jukić, *Putopisi i istorisko-etnografski radovi*, Sarajevo, 1953.
3. Husnija Kamberović, *Begovski zemljišni posjedi u BiH od 1878. do 1918.*, Ibn Sina, Sarajevo, 2005.
4. Medžida Bećirbegović, *Džamije sa drvenom munarom u BiH*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.
5. Petar Rađenović, Bjelajsko Polje i Bravsko, *Antropogeografska istraživanja*, Srpska kraljevska akademija, Srpski etnografski zbornik, Naselja i porijeklo stanovništva, knjiga 20, Beograd, 1925.
6. Alija Nametak, *Islamski kulturni spomenici iz turskog perioda u Bosni i Hercegovini*, Državna štamparija u Sarajevu, 1939.
7. Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika BiH*, knjiga III, Sarajevo Publishing, 1998.
8. Aiša Softić, *Zbornik bošnjačkih usmenih predaja*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2005.
9. Anal GHB knjiga 32, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2011.
10. Anal Gazi Husrev-begove biblioteke, knjiga V-VI, Sarajevo, 1978.
11. Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, XIV, Sarajevo, 1902.
12. Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, sv. II, Sarajevo-London, 2002.
13. Arhiva Medžlisa IZ Bosanski Petrovac.
14. Alem Jaganjac, zabilježene usmene predaje.

»»

Haris-ef. Ahmić

**VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA
ISLAMSKE ZAJEDNICE BOSANSKA KOSTAJNICA**

VAKUFI NA PODRUČJU MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE BOSANSKA KOSTAJNICA

S a ž e t a k

Mnogi gradovi u Bosni i Hercegovini od dolaska Osmanlija do našeg vremena vezani su za vakufe ili vakufe vežu za sebe. Postoje gradovi čiji je razvoj utemeljen u osnivanju i razvoju vakufa, ali i oni u kojima su se vakufi razvijali kasnije. Primjer gradova čiji je prvobitni razvoj vezan za nastanak vakufa jeste Sarajevo, a primjer gradova koji su se razvijali neovisno od vakufa jeste, između ostalih, i Bosanska Kostajnica. U ovom radu govorit ćemo općenito o vakufu, posebno njegovanoj praksi svih muslimana, pa i onih u Bosni i Hercegovini, s posebnim osvrtom na vakufe u Bosanskoj Kostajnici, donoseći njihov historijat, trenutno stanje i perspektive.

Ključne riječi: vakuf, Bosanska Kostajnica, džamija Azizija, vakufi u Bosanskoj Kostajnici.

Uvod

Bosanska Kostajnica je općina u sjeverozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine. Nalazi se na rijeci Uni i graniči s Hrvatskom. Određena nalazišta i dokumenti ukazuju na to da je ovim područjem u doba Rimljana prolazio trgovački put. I

neka druga arheološka nalazišta ukazuju na prisustvo Rimljana. Ime Kostajnica se pominje prvi put 1258. godine, a nastalo je od riječi "kesten", jer je predio s obje strane rijeke Une bogat kestenom. Kostajnica je mijenjala mnoge gospodare tokom povijesti. Pobjedom Osmanlija kod Dubice 1513. godine, Kostajnica pada u posjed bana Petra Berislavića. Već u prvoj polovini XVI vijeka grad i utvrda su vlasništvo Zrinjskih, darovnicom kralja Ferdinada. Za vrijeme Zrinjskih, tvrđava je bila posebno utvrđena i nadgrađena. Po tim gospodarima, stara kostajnička tvrđava, koja je na desnoj obali Une, zove se Zrinjski grad.

Bosanski beg Malkoč je 1556. godine opsjedao Kostajnicu, da bi je na kraju osvojio, zahvaljujući izdaji kapetana Lusthalera, pa je od tog vremena Kostajnica pod upravom Bosanskog pašaluka. Čuveni turski putopisac Evlija Čelebija je 1660. godine došao u Kostajnicu i, između ostalog, zapisao: *Ovaj grad je podigao Zrinjski, uz pomoć ugarskog kralja Ferdinanda. Njegova nahija ima 40 sela... Gradsko stanovništvo čine borci koji dan i noć vode borbe sa Hrvatima gubeći uzajamno glave... Kostajnica je veliki grad, sagrađen od tvrdog materijala. Oblik mu je petougaoani, a leži na obali rijeke Une, na teritoriji Banje Luke.*

Požarevačkim mirom 1718. godine, Austrija, kao mletačka saveznica u ratu protiv Osmanlija, dobiva Baniju i područja na desnoj obali Une, po dubini do planine Kozare. Godine 1739. mirom u Beogradu, vraćeni su svi krajevi Osmanskem carstvu, a rijeka Una je uspostavljena kao granica između Austrije i Osmanskog carstva. Kao sastavni dio kraljevine Ilirije, godine 1809. ovo područje dolazi pod vlast Napoleona i ostaje do 1814. godine. Za vrijeme francuske vladavine sagrađen je drveni most između dviju Kostajnica. Ovaj most, na kojem je i danas sačuvan obelisk s Napoleonovim inicijalima – NI, bio je i ostao od velike važnosti za obje Kostajnice, jer je olakšan protok roba i ljudi između ova dva područja. Jedini tada most na Uni služio je za prijevoz roba, koje se dovoze sa Srednjeg istoka za Evropu i obratno. U Kostajnici se otvara i carina za ove robe. Međutim, poslije kratkotrajne francuske uprave, Kostajnica ponovo pada pod vlast Bosanskog pašaluka 1814. godine.

U Pastirevu je hajdukovao Petar Petrović Pecija i hajdučki harambaša Petar Garača iz Strigove, koji su 1858. godine podigli bunu protiv Osmanlija, poznatu pod nazivom Pecijina buna.

Godine 1862. u Bosansku Kostajnicu migriraju muslimani iz okoline Beograda, Valjeva i Šapca, a posebno ih je mnogo došlo iz Užica. Tu formiraju naselje koje i danas nosi ime Užica, po njihovom starom zavičaju. Za vrijeme velikog bosanskohercegovačkog ustanka 1874-1875., ovaj kraj je pružao snažan otpor osmanskoj vlasti.

Za vrijeme Austro-Ugarske, Bosanska Kostajnica je na početku bila kotar, a kasnije kotarska ispostava bosanskonovskog kotara, a za vrijeme Kraljevine Jugoslavije sreska ispostava bosanskonovskog sreza. U Kraljevini Jugoslaviji Bosanska Kostajnica je razvijen trgovačko-zanatski centar. U Drugom svjetskom ratu stanovništvo ovog kraja masovno je učestvovalo u borbi protiv fašizma. Poslije rata Bosanska Kostajnica egzistira kao općina u sastavu bosanskonovskog sreza, a kasnije prijedorskog sreza. Za vrijeme Agresije na Bosnu i Hercegovinu, srpske vlasti u Bosanskoj Kostajnici provode etničko čišćenje nesrpskog stanovništva. Ruše se vjerski objekti nesrba, a općina Bosanska Kostajnica mijenja ime u Kostajnica, po uzoru na druge općine pod srpskom kontrolom, koje su sadržavale u svome nazivu prefiks "bosanski".

Od maja do augusta 1992. godine, specijalni policajci i vojna lica zatočili su veliki broj bosanskih muslimana civila. Zatočenike su odveli u policijsku stanicu u Bosanskoj Kostajnici, vatrogasnici dom u Bosanskom Novom i na fudbalski stadion u Mlakvama. U policijskoj stanci u Bosanskoj Kostajnici ugledniji i obrazovaniji bosanski muslimani su odvođeni i premlaćivani metalnim i drvenim palicama. U tijela zatočenika zabadali su odvijače. Porušeni su vjerski objekti nesrba, a u julu su srušene džamija Azizija i rimokatolička župna crkva Sveti Josip. Uslijedio je masovni progon.

Historijat vakufa u Bosanskoj Kostajnici

Historijat vakufa u ovoj sjeverozapadnoj bosanskoj općini je, uglavnom, usmenog karaktera. Pisani tragovi, izuzmemli one katastarske prirode, skoro da i ne postoje. S obzirom na geografski položaj, Bosanska Kostajnica je bila stjecište raznih vojnih, kratkotrajnog ili privremenog karaktera.

Bosansku Kostajnicu možemo posmatrati kao cjelinu iz dva dijela. Njen prvi dio čini čaršija, dio grada za koji svoje porijeklo vežu i autohtoni Kostajčani.

Prema predanju i jednoj fotografiji, na mjestu današnjeg centralnog gradskog parka nalazila se manja džamija s drvenom munarom, koja je na tom mjestu opstojala sve do Prvog svjetskog rata, kada je i porušena. Ona je, prema usmenom predanju, služila svojoj svrsi za zanatlige čije su radnje bile stacionirane u blizini. Ova džamija je bila vakufom sve do njenog trajanja, nakon čega je dio zemljišta oduzet i nacionaliziran. U njenoj blizini nalaze se čaršijski mezarluci, koji su, opet prema usmenom predanju, služili za ukop muslimana ovog područja, ali najprije za ukop askera koje bi smrt ovdje zadesila.

Drugi dio ove cjeline čini današnje naselje Užice, čiji centralni dio obilježava džamija Azizija. Već smo napomenuli da godine 1862. u Bosansku Kostajnicu migriraju muslimani iz okoline Beograda, Valjeva i Šabca, a posebno ih je mnogo došlo iz Užica, pa otuda ovo mjesto i dobiva naziv Užice. Na taj muhadžirluk ukazuju i neka prezimena sadašnjih stanovnika Užica: Valjevac (iz Valjeva) i sl. Godine 1862. godine u Bosanskoj Kostajnici, voljom osmanskog sultana Abdul-Aziza, gradi se džamija koja će nositi ime po svom dobrotvoru i vakifu (Azizija), a koja je srušena 1992. godine od strane srpskih snaga. Nakon Agresije na BiH, džamija je ponovno izgrađena i otvorena 12. jula 2008. godine. Svečano otvaranje je predvodio reisul-ulema Mustafa-ef. Ceric. Ključeve kapija džamije su dobili i građani koji su izgradnju izdašno potpomogli.

Neke od vakufskih parcela oduzete su i nacionalizirane od različitih društvenih sistema, a neke su mijenjane za druge, sa ciljem unapređenja i očuvanja vakufa.

Vakufi u Bosanskoj Kostajnici danas i njihova perspektiva

Medžlis IZ-e Bosanska Kostajnica je i džemat i Medžlis. To je jedan od specifikuma ovog područja. Zbog toga njegovi vakufi nisu mnogobrojni. Oni koji su opstali služe svojoj svrsi i kontinuirano se radi na njihovu očuvanju i unapređenju. Povoljan geografski položaj podstiče mogućnosgi unapređenja Medžlisa. Izdavanje zemljišta uz odgovarajuće i prihvatljive ugovore, uz saglasnost Vakufske direkcije, doprinijet će prosperitetnijem radu Medžlisa i plodonosnijem vakufu kao takvom. Naše viđenje perspektive vakufa je upravo takvo – da se izdavanjem parcela koje slove kao vakufske poveća njihova produktivnost.

Tabelarni prikaz postojećih vakufa Medžlisa IZ Bosanska Kostajnice

R.BR.	NAZIV VAKUFA	ADRESA	POVRŠINA m ²	BROJ ZK
1.	AZIZIJA DŽAMIJA I DVORIŠTE	Svetosavska bb	5640	459,195,309
2.	MEJTEF I DVORIŠTE	Svetosavska 60	1725	775
3.	Polje	Bez adrese	774 i 777	23520
4.	Polje	Bez adrese	776	10040
5.	Mezarluci Gornji grad-Užice	Branka Ćopića bb	309	13734
6.	Mezarluci Donji grad-Čaršija	Petra Pecije bb	6187	647 i 309

Zaključak

Razvoj nekih gradova Bosne i Hercegovine neodvojiv je od pojave i razvoja vakufa. Svoje zlatno doba bosanski vakufi su imali u usponu Osmanskog carstva, a njegovim slabljenjem na ovim prostorima i posebno nakon njegovog odlaska vakufi ulaze u zonu ugroženosti, otuđenja, propadanja, pa i nestanka. Stanje s vakufima se popravlja nakon Agresije na BiH, a posebno uspostavom Vakufske direkcije.

U ovom radu poseban akcenat smo stavili na Bosansku Kostajnicu, tačnije vakufe Medžlisa IZ Bosanska Kostajnica. Pisani dokumenti o njima su oskudni, tako da se njihov historijat temelji na usmenom predanju. Medžlis IZ Bosanska Kostajnica sastoji se od jednog džemata, tako da su njegovi vakufi, starijeg ili novijeg datuma, uglavnom manji u odnosu na druge medžlise. Vakufe Bosanske Kostajnice čine: džamija Azizija i njoj pripadajući vakufi: mejtef, harem i mezarja. Ono što se danas nalazi u posjedu Islamske zajednice kao vakuf služi svojoj svrsi, dok odgovorni ljudi u ovom Medžlisu rade stalno na njegovom unaprijeđenju. Perpektiva vakufa u Bosanskoj Kostajnici je u iznajmljivanju za šerijatom dozvoljene radnje, čime se oni čuvaju, unaprijeđuju i u krajnjoj liniji povećava se njihova ekomska produktivnost i prinosi.

»»

ZAKLJUČCI OKRUGLOG STOLA
"VAKUFI NA PODRUČJU BIHAĆKOG MUFTIJSTVA"

**Zaključci okruglog stola "VAKUFI NA PODRUČJU BIHAĆKOG MUFTIJSTVA"
održanog u četvrtak, 5. maja 2016. godine na Islamskom
pedagoškom fakultetu u Bihaću**

Nakon podnesenih referata, analiza i diskusija na zadate teme, doneseni su sljedeći

ZAKLJUČCI

1. Broj vakufa i uvakufljenja na području Muftijstva bihaćkog, bilo da se radi o uvakufljenjima u staroj ili novoj povijest Bosne i Hercegovine, nedvojbeno potvrđuje činjenicu da je svijest o uvakufljavanju kod Bošnjaka ovog podneblja bila i ostala izuzetno razvijena.
2. Odlaskom Osmanlija s ovih prostora započinje period konstantnog urušavanja vakufskih dobara, što će posebno biti izraženo u periodu komunističke vladavine, kada su oduzeta brojna vakufska dobra. Ipak, najmračniji dani za vakufe ovih prostora, ali i ukupnu imovinu muslimanskog stanovništva, započinju Agresijom na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine. Pune četiri godine trajalo je sistematsko uništavanje svega onoga što na bilo koji način podsjeća na muslimane. Posebno se na udaru našli vakufi, tj. imovina Islamske zajednice, a prvenstveno džamije.
3. Iako je vakufska imovina na ovim prostorima decenijama uništavana ili usurpirana, jedan dio je Allahovom milošću, te voljom i zalaganjem vjernika i uposlenika institucija IZ-e na ovim prostorima vraćen u okrilje vakufa i revitaliziran za relativno kratak period i vraćena mu je njegova osnovna namjena, zbog koje je i uvakufljena. Posebna zasluga za očuvanje vakufske imovine pripada svjesnim članovima IZ-e, koji su svojim angažmanom doprinijeli da se ona sačuva i održi, kao i Vakufskoj direkciji koja inicira i prati realizaciju brojnih aktivnosti na tom planu.

4. Kvalitetnom saradnjom institucija IZ-e i vjernika s područja Muftijstva bihaćkog, nakon završetka Agresije na Bosnu i Hercegovinu uspjelo se sagraditi veoma veliki broj novih vakufskih objekata, prvenstveno džamija i imamskih kuća, što ukazuje na to da su novije generacije Bošnjaka nastavile ići stazama svojih predaka, izdvajajući dio svojih imetaka na ime uvakufljenja.
5. Jedan od najljepših primjera savremenog vakufa je izgradnja zgrade Islamskog pedagoškog fakulteta u Bihaću i zgrade Medrese "Džemaludin-ef. Čaušević" u Cazinu. U završetak uknjižbe zemljišta na kojem se nalazi zgrada Fakulteta i njegovo uvakufljavanje treba uključiti sve relevantne faktore, kako bi taj vakuf u potpunosti zaživio.
6. Neophodno je da uposlenici IZ-e budu educirani i kvalitetno upoznati s problematikom i stanjem vakufske imovine na prostoru medžlisa na kojem djeluju, kako bi se aktivno uključili u sakupljanje svih potrebnih informacija o vakufskoj imovini i iznalaženju modaliteta za njenu revitalizaciju. S tim u vezi, potrebno je razmotriti prijedlog da se na nivou svakog medžlisa zaduži jedna osoba za pitanje vakufa na prostoru tog medžlisa.
7. Svu arhivsku građu vezanu za vakufe na području Muftijstva bihaćkog potrebno je sakupiti, a zatim digitalizirati i arhivirati, te učiniti dostupnom putem web-portala uposlenicima IZ-a, ali i potencijalnim istraživačima, a sve s ciljem rasvjetljavanja i boljeg upoznavanja s ovom problematikom. U to bi trebali biti uključeni profesori i studenti Islamskog pedagoškog fakulteta u Bihaću, profesori i učenici Medrese "Džemaludin-ef. Čaušević" u Cazinu, kao i volonteri koji mogu pomoći.
8. Neophodno je da se na planu revitalizacije vakufske imovine uloži više truda i brige, posebno one imovine koja je prvenstveno imala za cilj jačanje finansijskog potencijala nekog džemata, kako bi nastavili služiti svojoj svrsi.
9. Većinu ovdašnjih vakufa čini poljoprivredno zemljište, tako da značajno unapređenje vakufske imovine treba da bude upravo iz ove oblasti. Neophodno je iznaći adekvatno rješenje na nivou IZ-e koje bi riješilo ovaj problem koji tišti većinu medžlisa u BiH, a jedan od prijedloga bi mogao

biti da se postojeće zemljišne parcele oplemene sadnjom voća ili određenih poljoprivrednih kultura.

10. Potrebno je isticati i naglašavati pozitivne primjere medžlisa koji su uspjeli kvalitetno revitalizirati pojedine vakufe s prostora svojih medžlisa i nastojati njihova iskustva prenijeti na ostale medžlise na prostoru IZ-e u BiH.
11. Potrebno je da se, pored ovog okruglog stola, istraživanja o vakufima nastave i intenziviraju, kako bi se došlo do što tačnijih podataka na tragu kojih bi se poduzimale određene aktivnosti na planu zaštite i unapređenja vakufske imovine.

